SVETLANA ALEKSIEVICI
Ultimii martori
PREMIUL NOBEL 2015
clasici
contemporani
LITERA

Svetlana Aleksievici

Ultimii martori

(Solo pentru un glas de copil)

Traducere din limba rusă şi note
Antoaneta Olteanu

Editura LITERA
2016

Svetlana Aleksievici

Poslednie svideteli

Copyright © 2013

Editura Litera
O.P. 53; C.P. 212, sector 4, Bucureşti, România
tel.: 021 319 63 93; 0752 101 777

e-mail: comenzi@litera.ro

Ne puteţi vizita pe
www.litera.ro

Ultimii martori
Svetlana Aleksievici

Copyright © 2016 Grup Media Litera
pentru versiunea în limba română
Toate drepturile rezervate

Editor: Vidraşcu şi fiii
Redactori: Florentina Nica, Justina Bandol
Copertă: Flori Zahiu
Tehnoredactare şi prepress: Bogdan Coscaru

Seria de ficţiune a Editurii Litera este coordonată
de Cristina Vidraşcu Sturza

ISBN ePUB: 978-606-33-0798-0
ISBN PDF: 978-606-33-0799-7
ISBN Print: 978-606-33-0525-2

Lectura digitală protejează mediul

Versiune digitală realizată de elefant.ro

Svetlana Aleksandrovna Aleksievici este o scriitoare şi jurnalistă din Belarus. S-a născut la Stanislaviv, Ucraina, pe 31 mai 1948, dintr-un tată bielorus şi o mamă ucraineană, şi a crescut în Bielorusia (denumirea ţării în perioada sovietică). După terminarea şcolii, a lucrat ca reporter la mai multe ziare locale, înainte de a absolvi Universitatea de Stat din Belarus (1972) şi de a deveni corespondent al revistei literare *Neman* din Minsk (1976).

De-a lungul carierei sale de jurnalist, Aleksievici s-a specializat în naraţiuni literare întemeiate pe declaraţiile martorilor oculari, istorii orale ale mai multor evenimente dramatice din istoria sovietică: al Doilea Război Mondial, războiul din Afghanistan, căderea URSS, dezastrul de la Cernobîl. În urma persecuţiilor politice din partea administraţiei Lukaşenko, a părăsit Belarusul în 2000, trăind timp de un deceniu la Paris, Göteborg şi Berlin. În 2011 s-a mutat înapoi la Minsk.

A publicat mai multe volume care s-au bucurat de apreciere, cărţi publicate sau în curs de publicare în 43 de limbi şi în 47 de ţări: *Războiul nu are chip de femeie* (*U voinî ne jenskoe liţo*, 1985), ce cuprinde mărturii ale femeilor care au luptat în al Doilea Război Mondial, titlu vândut în peste 2 milioane de exemplare; *Ultimii martori* (*Poslednie svideteli*, 1985), amintiri ale adulţilor care în vremea celui de-al Doilea Război Mondial erau copii; *Soldaţii de zinc* (*Ţinkovîe malciki*, 1989), despre experienţele soldaţilor sovietici în războiul din Afghanistan; *Zacearovannîe smertiu* (*Fermecaţi de moarte*, 1993), despre sinuciderile provocate de prăbuşirea Uniunii Sovietice; *Dezastrul de la Cernobîl* (*Cernobîlskaia molitva*, 1997), mărturii ale supravieţuitorilor celei mai mari catastrofe nucleare din istorie; şi *Vremea second hand* (*Sfârşitul omului roşu sau Vremea dezvrăjirii*, 2013), o încercare de portretizare a „omului sovietic” prin amintirile generaţiilor nostalgice de după căderea imperiului comunist.

Svetlanei Aleksievici i s-au acordat numeroase premii pentru cărţile sale, iar în anul 2015 a fost distinsă cu Premiul Nobel pentru Literatură, „pentru scrierile ei polifonice, memorial al suferinţei şi curajului în epoca noastră”.

ÎN LOC DE PREFAŢĂ,
PENTRU CARE AUTOAREA NU ARE CUVINTE

... un citat:

„În timpul Marelui Război pentru Apărarea Patriei (1941–1945) au murit milioane de copii sovietici: ruşi, bieloruşi, ucraineni, evrei, tătari, letoni, ţigani, kazahi, uzbeci, armeni, tadjici...” (Revista *Drujba narodov*, nr. 5/1985)

... şi o întrebare a unui clasic rus:

Cândva Dostoievski a pus întrebarea: Există oare vreo justificare a păcii, a fericirii noastre şi chiar a armoniei eterne, dacă în numele lor, pentru un fundament mai solid, se va vărsa fie şi cea mai mică lacrimă a unui copil nevinovat? Şi a răspuns tot el: Lacrima aceasta nu justifică nici un progres, nici o revoluţie. Nici un război. Ea mereu va cântări mai mult.

Doar o mică lacrimă...

„ÎI ERA FRICĂ SĂ SE UITE ÎNAPOI...”

Jenia Belkevici – 6 ani
În prezent e muncitoare.

Iunie, ’41...

Îmi aduc aminte. Eram micuţă, dar îmi aduc aminte totul...

Ultimul lucru pe care mi-l mai amintesc din viaţa de dinainte este o poveste, pe care mi-o citea mama înainte de culcare. Povestea mea preferată, despre peştişorul de aur. Mereu îi ceream şi eu câte ceva peştişorului de aur: „Peştişorule de aur... Micule peştişor de aur...”. Şi surioarea mea îi cerea, dar altfel: „Din porunca ştiucii, din voinţa mea...”[1] Voiam să mergem vara la bunica, şi tata să meargă cu noi. El era aşa de vesel!

[1] Formulă magică din basmele populare ruseşti.

Dimineaţă m-am trezit îngrozită: se auzeau nişte sunete necunoscute...

Mama şi tata credeau că dormim, dar eu stăteam în pat alături de surioara mea şi mă prefăceam că dorm. Şi am văzut: tata a sărutat-o multă vreme pe mama, i-a sărutat faţa, mâinile, şi m-am minunat: niciodată n-o mai sărutase aşa. Au ieşit din casă ţinându-se de mână, eu am sărit la fereastră: mama se agăţase de gâtul tatei şi nu-i dădea drumul. El s-a desprins din strânsoare şi a luat-o la fugă, ea l-a ajuns şi iar s-a agăţat de el, şi striga ceva. Atunci am început şi eu să strig: „Tată, tată!”

S-au trezit şi sora mea şi frăţiorul Vasia; surioara a văzut că plângeam şi a început şi ea să strige: „Tată!” Tata ne-a văzut şi – îmi aduc aminte ca acum – şi-a pus mâinile în cap şi a plecat, ba chiar a luat-o la fugă. Îi era frică să se uite înapoi...

Soarele îmi lumina faţa. Era aşa de cald... Nici acum nu pot să cred că tatăl meu a plecat în dimineaţa aceea la război. Eram micuţă, dar parcă-mi dădeam seama că-l văd pentru ultima oară, că n-aveam să-l mai întâlnesc vreodată. Eram mică... mică de tot...

Şi aşa mi s-a întipărit în minte că război e atunci când nu e tata...

Apoi mai ţin minte ceva: cerul negru şi un avion tot negru. Lângă drum e întinsă mama noastră, cu braţele desfăcute. O rugăm să se ridice, dar în zadar. Soldaţii au acoperit-o cu un impermeabil şi au îngropat-o în ţărână, chiar acolo. Noi strigam şi-i rugam: „N-o băgaţi pe mama în groapă! O să se trezească şi o să plecăm mai departe”. Prin ţărână se târau tot felul de gândaci mari... Nu-mi puteam imagina cum avea să trăiască mama în pământ alături de ei. Cum o s-o găsim noi mai târziu, când ne-om întâlni? Cine-i va scrie tatei? Unul dintre soldaţi m-a întrebat: „Fetiţo, cum te cheamă?” Dar eu uitasem...

„Fetiţo, care e numele tău de familie? Cum o cheamă pe mama ta?” Nu mai ţineam minte... Am stat lângă moviliţa mamei până s-a făcut noapte, când ne-au luat şi ne-au pus într-o căruţă plină de copii. O conducea un bătrân, ne aduna pe toţi de pe drum. Am ajuns într-un sat, şi ne-au luat pe la case oameni străini.

Multă vreme n-am vorbit. Nu făceam decât să mă uit în jur.

Apoi, ţin minte, e vară, o vară plină de soare. O femeie străină mă mângâie pe cap. Încep să plâng şi încep să vorbesc... Să povestesc despre mama şi tata. Cum tata a fugit de noi şi nici nu s-a uitat în urmă... Cum zăcea mama întinsă... Cum se târau gândacii prin ţărână...

Femeia mă mângâie pe cap. Şi în clipele acestea înţeleg: seamănă cu mama mea...

„PRIMA ŞI ULTIMA MEA ŢIGARĂ”

Ghena Iuşkevici – 12 ani
În prezent e ziarist.

Soare... Şi o linişte stranie. O tăcere de neînţeles... Dimineaţa primei zile de război...

Vecina noastră, soţie de militar, a ieşit cu ochii în lacrimi. I-a şoptit ceva mamei, dar i-a făcut semn să tacă. Toţi se temeau să rostească cu voce tare ce se întâmplase, chiar dacă deja ştiau, numai pe unii apucaseră deja să-i anunţe. Dar se temeau să nu fie numiţi instigatori. Panicarzi. Şi asta e chiar mai rău decât războiul. Se temeau... Aşa mi se pare acum... Şi, desigur, nimeni nu credea. Cum aşa?! Armata noastră e la graniţă, conducătorii noştri sunt la Kremlin! Ţara, apărată cum se cuvine, e inaccesibilă străinilor! Aşa credeam pe atunci... Eram pionier.

Au dat drumul la radio. Aşteptau cuvântarea lui Stalin. Era nevoie de vocea lui. Dar Stalin tăcea. Apoi a vorbit

Molotov... Toţi ascultau. Şi Molotov a spus: „E război”. Oricum, nimeni nu l-a crezut. Unde e Stalin?

Asupra oraşului au venit avioane... Zeci de avioane necunoscute. Cu cruci pe ele. Au acoperit cerul, soarele. Mai mare groaza!! Au început să cadă bombele... Se auzeau mereu explozii. Răpăiau. Totul se întâmpla ca în vis... Nu în realitate... Deja nu mai eram mic, ţin minte ce simţeam. O groază care-mi cuprindea tot corpul. Toate cuvintele, gândurile. Ieşeam fuga din case, alergam care încotro pe străzi... Mi se părea că oraşul nu mai există, că sunt numai ruine. Fum. Foc. Cineva a spus: trebuie să fugim la cimitir, doar n-o să bombardeze cimitirul! De ce să-i bombardeze pe morţi? În cartierul nostru, era un cimitir evreiesc mare, cu copaci bătrâni. Şi toţi au dat buzna, s-au adunat acolo mii de oameni. Unii îmbrăţişau pietrele funerare, se ascundeau în spatele mormintelor.

Acolo am stat cu mama până s-a făcut noapte. În jur nimeni nu rostea cuvântul „război”, auzeam un alt cuvânt – „provocare”. Îl repeta toată lumea. Se vorbea că din clipă în clipă trupele noastre trebuiau să treacă la ofensivă. Stalin dăduse ordinul. Şi oamenii credeau.

Dar toată noaptea au urlat sirenele uzinelor de la periferiile Minskului...

Primii morţi...

Primul... Am văzut primul cal omorât... apoi o femeie omorâtă... M-a uimit. Îmi imaginam că în război sunt omorâţi numai bărbaţii.

M-am trezit a doua zi dimineaţă... Mi-a venit să sar din pat, dar imediat mi-am adus aminte – e război; şi am închis ochii. Nu puteam să cred.

Afară deja nu se mai trăgea... Era linişte. Câteva zile a fost linişte. Şi deodată a început vânzoleala... Trece, de exemplu, un om alb, alb din cap până-n picioare, plin de făină, şi duce în cârcă un sac alb. Altul fuge... Îi cad din

buzunare cutii de conserve, în mâini are tot cutii de conserve. Bomboane... Pachete de tutun... Unul ţine o căciulă plină cu zahăr... O oală cu zahăr... De nedescris! Unul cară un sul de material, altul merge înfăşurat cu totul în stambă albastră, roşie... E de râs, dar nimeni nu râde. Au fost bombardate depozitele de marfă, un magazin mare de lângă noi... Lumea a dat fuga să vadă ce-a mai rămas din ele. La uzina de zahăr, câţiva s-au înecat în cazanele cu sirop de melasă. Groaznic! Tot oraşul spărgea seminţe. Găsiseră pe undeva vreun depozit cu seminţe. Sub privirile mele a năvălit în magazin o femeie... N- avea nimic: nici sac, nici plasă, aşa că şi-a dat jos furoul, ciorapii împletiţi. Şi le-a umplut cu crupe de hrişcă. Le-a târât... Şi toate astea, nu ştiu de ce, în tăcere. În momentele acelea, oamenii nu vorbeau...

Când am chemat-o pe mama, în magazin rămăsese numai muştar – borcane galbene cu muştar. „Să nu iei nimic!” m-a rugat mama. Mai târziu a recunoscut că-i fusese ruşine, pentru că toată viaţa mă învăţase astfel. Chiar şi când făceam foamea şi ne aduceam aminte de zilele acelea, tot nu ne părea rău de nimic. Aşa era mama mea!

Prin oraş... Pe străzile noastre se plimbau liniştiţi soldaţi germani. Filmau totul şi râdeau. Înainte de război, aveam la şcoală un joc preferat, desenam nemţi. Îi desenam cu dinţii mari. Cu colţi. Şi uite-i, acum merg pe aici... tineri, frumoşi... cu grenade arătoase, băgate în turetcile întoarse ale cizmelor solide. Cântă la muzicuţă, ba chiar fac glume cu fetele noastre frumoase...

Un neamţ în vârstă trăgea după el o ladă grea. M-a chemat şi mi-a făcut semn: Ajută-mă! Lada avea două mânere, am apucat-o de ele. Când am dus-o unde trebuia, neamţul m-a bătut pe umăr şi a scos din buzunar un pachet de ţigări. „Uite”, cică, „plata ta”.

Am ajuns acasă. N-am mai avut răbdare, m-am aşezat pe un scaun în bucătărie şi am aprins o tigară. Nici n-am auzit bubuitul uşii. Intră mama:

— Fumezi?

— Mmm...

— Ale cui sunt ţigările?

— Ale unui neamţ.

— Fumezi, şi încă ţigări de-ale duşmanului! Asta e trădare de patrie.

A fost prima şi ultima mea ţigară.

O dată, seara, mama s-a aşezat lângă mine:

— Nu pot răbda să fiu aici. Mă-nţelegi?

Voia să lupte. Din primele zile. Ne-am hotărât să-i căutăm pe ilegalişti, nu ne îndoiam că există. Nu ne îndoiserăm nici o clipă.

— Te iubesc cel mai mult pe lume, a spus mama. Dar tu mă-nţelegi? Mă ierţi dacă o să se-ntâmple ceva cu noi?

M-am îndrăgostit de mama, de-atunci am ascultat-o fără cârtire. Şi asta mi-a rămas mai apoi pentru toată viaţa...

„BUNICA SE RUGA... SE RUGA SĂ-MI VINĂ SUFLETUL ÎNAPOI...”

Nataşa Golik – 5 ani
În prezent e corector.

Am învăţat să mă rog... Îmi aduc aminte adesea că în război am învăţat să mă rog...

Lumea spunea că e război; la cinci ani, bineînţeles, eu nu-mi imaginam absolut nimic, nici o grozăvie. Dar cuprinsă de groază, culmea, de groază, am adormit. Şi am dormit aşa două zile. Întinsă, ca o păpuşă. Toţi credeau că murisem. Mama plângea, bunica se ruga. S-a rugat două zile şi două nopţi.

Apoi am deschis ochii, şi primul lucru pe care mi-l amintesc e o lumină aprinsă, strălucitoare, neobişnuită. O

percepeam dureros. Aud vocea cuiva şi o recunosc: vocea bunicii. Bunica stă în picioare în faţa icoanei şi se roagă. „Bunico... Bunico...!”, am strigat-o, dar nu s-a întors. Nu-i venea să creadă că o strigam... Eu deja mă trezisem... deschisesem ochii.

— Bunico, am întrebat mai târziu, cum te-ai rugat când am murit?

— M-am rugat să-ţi vină sufletul înapoi.

Peste un an bunica a murit. Ştiam deja să mă rog. Şi m-am rugat ca sufletul ei să vină înapoi.

Dar n-a mai venit...

„ERAU ÎNTINŞI, ROZALII, PE CĂRBUNI...”

Katia Koroliova – 13 ani
În prezent e inginer hidrotehnist.

Am să vă povestesc despre miros... Cum miroase războiul...

Înainte să înceapă războiul terminasem clasa a şasea. Pe atunci, aşa era regula, ca, începând din clasa a patra, toţi elevii să dea examene la sfârşit de an şcolar. Aşa că, dădeam ultimul examen. Era iunie, iar lunile mai şi iunie din ’41 au fost reci. Dacă la noi liliacul înfloreşte cam prin mai, în anul acela a înflorit la jumătatea lui iunie. Şi pentru mine, începutul războiului a rămas asociat cu mirosul de liliac. Cu mirosul de mălin... Pentru mine, copacii ăştia miros mereu a război.

Locuiam la Minsk, noi ne-am născut la Minsk. Tata era dirijor de orchestră militară, mergeam cu el la parade. Aveam şi doi fraţi mai mari. Bineînţeles, fiind mezina familiei, eram iubită şi răsfăţată de toată lumea.

Mă aştepta vara, mă aştepta vacanţa, prilej de mare bucurie. Făceam sport – mergeam la Casa Armatei Roşii şi înotam în piscina de acolo. Eram foarte invidiată, până şi de băieţii din clasă, iar eu mă dădeam mare că ştiu să înot

bine. Pe 22 iunie, într-o duminică, trebuia să se serbeze inaugurarea lacului Komsomolski. Se săpase multă vreme la el, până şi şcoala noastră fusese construită cu muncă voluntară. Eu mă pregăteam să mă scald printre primii. Păi cum altfel?

Dimineaţa, era obiceiul la noi în clasă să mergem după franzele proaspete. Asta era obligaţia mea. Pe drum m-am întâlnit cu o prietenă, ea mi-a spus că începuse războiul. Pe strada noastră erau multe livezi, toate casele păreau îngropate în flori. Iar eu îmi spuneam: „Ce război? Ce i-o fi trecut ăsteia prin minte?”

Acasă, tata punea samovarul... Nici n-am apucat să-i povestesc, că au început să vină în grabă vecinii, şi pe buzele tuturor era un singur cuvânt: „Război! Război!” Iar a doua zi la şapte dimineaţa, fratele meu cel mare primise deja ordin de chemare la comisariatul militar. Ziua a dat fuga la serviciu şi a primit lichidarea. A venit acasă cu banii şi i-a spus mamei: „Eu o să plec pe front, mie nu-mi trebuie nimic. Ia banii ăştia, cumpără-i Katiei un palton nou !” Eu, care tocmai trecusem în clasa a şaptea – elevă mare de-acum –, visam la un palton bleumarin din stofă cadrilată, cu guleraş gri de astrahan. Şi el ştia asta.

Parcă văd şi acum: când a plecat pe front, fratele meu mi-a dat banii pentru palton. Şi noi trăiam modest, ne lipseau destule. Mama însă mi-ar fi cumpărat paltonul, din moment ce o rugase fratele meu. Dar n-a mai apucat să facă nimic...

La Minsk au început bombardamentele şi m-am mutat cu mama într-un beci de piatră, la vecini. Aveam eu o pisică preferată, foarte sălbatică, nu ieşea niciodată din curtea noastră, dar când au început bombardamentele şi noi am fugit la vecini, a venit aţă după mine. Eu o alungam: „Du-te acasă!”, dar ea se ţinea scai. Se temea să rămână singură. Bombele germane veneau cu un fel de vâjâit, cu

un urlet. Eu aveam ureche muzicală, aşa că suntele astea mă afecteau teribil. Era atât de groaznic, că mi se umezeau palmele. În beci, împreună cu noi, se afla şi băiatul vecinilor, un puşti de patru ani. Nu plângea, doar făcea ochii mari.

Mai întâi au ars case ici şi colo, apoi s-a aprins tot oraşul. Oamenilor le place să se uite la foc, la un foc de tabără de pildă, dar e cumplit când arde o casă; iar aici focul venea din toate părţile, cerul şi străzile erau acoperite de fum. Şi, din loc în loc, câte o lumină puternică... Ţin minte trei ferestre deschise la o casă din lemn, cu nişte cactuşi înfoiaţi pe pervaz. Oameni nu mai erau deja, numai cactuşii înfloriseră... Aveai sentimentul că nu sunt flori roşii, ci flăcări. Că ard florile...

Am fugit...

Pe drum, în sate, oamenii ne dădeau pâine şi lapte, n-aveau altceva de mâncare. Bani nu luaserăm deloc. Eu plecasem cu un şal, iar mama, cine ştie de ce, fugise în palton şi în pantofii cu toc înalt. Primeam de mâncare aşa, fără nici un ban, nimeni nu pomenea de asta. Veneau valuri de refugiaţi...

Apoi, cineva a transmis că drumul din faţa noastră e tăiat de un motociclist german. Am fugit înapoi prin aceleaşi sate, pe lângă aceleaşi femei cu ulcele de lapte. Am ajuns pe strada noastră... În urmă cu câteva zile, aici fuseseră verdeaţă, flori; acum totul era pârjolit. Nici măcar din teii seculari nu mai rămăsese nimic. Totul arsese până la ţărâna galbenă. Unde dispăruse cernoziomul pe care creştea totul? Nu mai era decât ţărâna galbenă... Numai ţărâna.. De parcă am fi stat lângă nişte morminte proaspăt săpate...

Rămăseseră numai furnalele albe ale uzinelor, albe pentru că se căliseră în flacăra puternică. Totul era de nerecunoscut... Toată strada arsese. Arseseră bunicile şi

bunicii, şi mulţi copii mici, pentru că nu fugiseră odată cu ceilalţi; crezuseră că n-o să-i atingă focul. Dar el nu cruţase pe nimeni. Mergeam şi dădeam peste câte un cadavru negru, deci aici arsese un om bătrân. Iar dacă vedeam de la distanţă ceva mic, rozaliu, însemna că e un copil. Erau întinşi, rozalii, pe nişte cărbuni... Mama şi-a dat jos baticul şi m-a legat la ochi... Aşa am ajuns până la casa noastră, până la locul unde în urmă cu câteva zile se afla casa noastră. Nu mai era nici o casă. Ne-a întâmpinat pisica, se salvase ca prin minune. S-a lipit de mine, atât. Nici una din noi nu putea să vorbească... N-a mieunat, până şi pisica a tăcut câteva zile. Toţi tăceam.

I-am văzut pe primii nemţi – nici măcar nu i-am văzut, i-am auzit: toţi aveau cizme cu blacheuri, făceau zgomot mare. Bubuiau pe caldarâmul nostru. Şi mi se părea că până şi pământul suferă sub picioarele lor.

Şi liliacul înflorise aşa de tare în anul acela... Şi mălinul înflorise aşa de tare...

„ORICUM O VREAU PE MAMA”

Zina Kosiak – 8 ani
În prezent e coafeză.

În ’41...

Terminasem clasa întâi, şi părinţii mă duseseră pe vară în tabăra de pionieri Gorodişce, de lângă Minsk. Am ajuns acolo, m-am scăldat o dată, iar peste două zile – războiul. Au început să ne trimită din tabără. Ne-au urcat în tren şi ne-au dus. Zburau avioane germane, iar noi strigam: „Ura!” Nu ne dădeam seama că puteau fi avioane străine. Până au început să bombardeze... Atunci au dispărut toate culorile... Toate culorile... A apărut pentru prima oară cuvântul „moarte”, toţi începuseră să rostească cuvântul acesta de neînţeles. Iar mama şi tata nu erau lângă mine...

Când am plecat din tabără, fiecare a primit într-o faţă de pernă fie nişte crupe, fie zahăr. Nici cei mai mici nu au fost uitaţi, tututor li s-a dat câte ceva. Toţi voiau să ia cât mai multe alimente pe drum, şi le păzeau ca pe ochii din cap. Dar în tren am văzut soldaţi răniţi. Gemeau, aveau dureri cumplite, şi noi am vrut să le dăm tot ce primiserăm. Spuneam că le dăm de mâncare taţilor. Tuturor militarilor le spuneam „tată”.

Ni s-a povestit că Minskul arsese tot, că acolo erau deja nemţii şi că noi mergem în spatele frontului, acolo unde nu e război.

Ne-au purtat aşa mai bine de o lună. Ne trimiteau într-un oraş, ajungeam la destinaţie, dar nu ne puteau lăsa acolo, pentru că nemţii erau deja aproape. Şi aşa am ajuns până în Mordovia.

E un loc foarte frumos, de jur împrejur sunt numai biserici. Casele sunt joase, iar bisericile, înalte. N-aveam pe ce dormi, dormeam pe paie. Când a venit iarna, aveam numai o pereche de ghete la patru persoane. Şi apoi a început foametea. Nu numai copiii de la orfelinat n-aveau ce mânca, mureau de foame şi oamenii din jurul nostru, pentru că dăduseră totul pentru front. La noi erau două sute cincizeci de copii. O dată ne-au chemat la masa de prânz, şi nu era nimic de mâncare. Stau în sala de mese educatoarele şi directorul şi se uită la noi cu ochii plini de lacrimi. Şi aveam noi un cal, Maika... Era bătrân şi foarte blând, aduceam apă cu el. A doua zi l-au omorât pe acest Maika, şi ni s-au dat apă şi câte o bucăţică el... Dar multă vreme ne-au ascuns acest lucru. N-am fi putut să mâncăm... Pentru nimic în lume! Era singura fiinţă prietenoasă din casa noastră de copii. Şi mai erau şi doi motani flămânzi. Nişte schelete! Bine, ne spuneam noi mai târziu, din fericire, motanii erau aşa de slabi, că nu a trebuit să-i mâncăm.

Mergeam cu nişte burţi mari... Eu, de exemplu, puteam să mănânc o găleată de supă, pentru că în supa aia nu era nimic. Oricât mi-ar fi turnat, aş fi mâncat întruna. Ne-a salvat natura, eram ca nişte rumegătoare. Primăvara, pe o rază de câţiva kilometri în jurul orfelinatului nu înflorea nici un copac, pentru că noi mâncam toţi mugurii, jupuiam chiar şi scoarţa tânără. Mâncam iarbă, mâncam absolut tot ce găseam. Ni s-au dat nişte jachete, şi în jachetele astea făcuserăm nişte buzunare, şi ţineam la noi iarbă şi o rumegam. Vara ne-a salvat, dar iarna a fost foarte greu. Copiii mici – eram vreo patruzeci – am fost instalaţi separat. Noaptea erau numai plânsete. Îi strigam întruna pe mama şi pe tata. Educatoarele şi profesoarele evitau să rostească în prezenţa noastră cuvântul „mamă”. Ne spuneau poveşti şi alegeau cărţi în care să nu fie acest cuvânt. Dacă cineva rostea deodată „mama”, imediat începea plânsul. Un plâns nepotolit.

M-am dus din nou la şcoală în clasa întâi. S-a întâmplat aşa: terminasem clasa întâi cu diplomă de merit, dar, când am venit la casa de copii şi am fost întrebaţi cine are reexaminare, am spus că eu, pentru că aşa credeam, că reexaminarea este chiar diploma de merit. În clasa a treia am fugit din casa de copii. M-am dus s-o caut pe mama. M-a găsit în pădure, flămândă şi epuizată, moş Bolşakov. Când a aflat că sunt de la casa de copii, m-a luat în familia lui. Am trăit alături de bunica, soţia lui. M-am întremat şi am început să-i ajut prin gospodărie: adunam iarbă, pliveam cartofi, făceam de toate. Mâncam pâine, dar o pâine amară cu prea puţine cereale. În făină se amestecau de toate: lobodă, flori de alun, cartofi. Nici acum nu pot să mă uit liniştită la iarba grasă şi mănânc multă pâine. Nu pot să mă satur de ea... De zece ani...

Câte ţin totuşi minte! Ţin minte multe...

Îmi aduc aminte de o fetiţă nebună, care se strecurase în grădina de legume a cuiva, găsise o gaură de şoarece şi stătea de strajă lângă ea. Voia să mănânce. Îmi amintesc faţa ei, chiar şi sarafanul micuţ pe care-l purta. O dată m-am apropiat de ea, şi mi-a povestit despre şoricel... Am stat amândouă şi l-am pândit...

Tot războiul am aşteptat ca, atunci când avea să se termine, să înham calul şi să merg cu moşul s-o căutăm pe mama. În casa noastră se opreau evacuaţi, şi eu îi întrebam pe toţi: „N-aţi întâlnit-o cumva pe mama mea?” Evacuaţii erau mulţi, aşa de mulţi, că în fiecare casă exista câte un ceaun cu urzici calde. Dacă vin oamenii, să aibă ceva cald de îmbucat. Altceva nu aveai ce să le dai... Dar ceaunul cu urzici exista în fiecare casă... Ţin minte foarte bine asta. Eu adunam urzicile alea.

Războiul s-a terminat... Aştept eu o zi, două, nu vine nimeni după mine. Mama nu vine, tata, ştiam, în armată. Am tot aşteptat aşa două săptămâni, mai mult n-am mai avut putere. M-am urcat într-un tren, m-am băgat sub o banchetă, şi m-am dus... Unde? Nu ştiam. Credeam (doar aveam încă minte de copil) că toate trenurile duc la Minsk. Şi la Minsk mă aşteaptă mama! Că apoi o să vină şi tata... Erou! Cu decoraţii, cu medalii.

Ai mei au dispărut undeva, în timpul unui bombardament... Mi-au povestit mai apoi vecinii: plecaseră amândoi să mă caute. Dăduseră fuga la gară...

Am cincizeci şi unu de ani, am deja copiii mei. Dar oricum o vreau pe mama...

„NIŞTE JUCĂRII NEMŢEŞTI AŞA DE FRUMOASE...”

Taisa Nasvetnikova – 7 ani
În prezent e învăţătoare.

Înainte de război...

Cum îmi amintesc că era? Totul era bine: grădiniţa, spectacolele de teatru pentru copii, curtea noastră. Fetiţele şi băieţii. Citeam mult, îmi era frică de râme şi-mi plăceau câinii. Locuiam la Vitebsk, tata lucra la direcţia pentru construcţii. Din copilărie cel mai adânc mi s-a întipărit în minte cum m-a învăţat tata să înot în Dvina.

Şi, după aceea, şcoala. De la şcoală am rămas cu această impresie: o scară foarte lată, o vitrină transparentă de sticlă, şi foarte mult soare, şi foarte multă bucurie. Aveam senzaţia că viaţa e o sărbătoare.

Dar, în primele zile de război, tata a plecat pe front. Ţin minte despărţirea de la gară... Tata încerca tot timpul s-o convingă pe mama că avea să-i alunge pe nemţi, dar că noi trebuie să ne refugiem. Mama nu înţelegea: de ce? Dacă rămânem acasă, ne găseşte mai repede. Imediat. Iar eu repetam mereu: „Tăticule drag! Să te întorci cât mai repede! Tăticul meu drag...”

Tata a plecat, şi peste câteva zile am plecat şi noi. Pe drum am fost bombardaţi tot timpul, era uşor să fim bombardaţi, din moment ce garniturile din spatele frontului se succedau la fiecare cinci sute de metri. Eram îmbrăcate lejer: mama avea o rochiţă de satin cu picouri albe, iar eu, un sarafan roşu de stambă cu floricele. Toţi adulţii spuneau că roşul se vede foarte bine de sus, şi, imediat ce începea un raid, toţi se ascundeau prin tufişuri, iar pe mine mă acopereau care cu ce putea, ca să nu se vadă sarafanul meu cel roşu, că eram ca un felinar.

Beam apă din mlaştini şi şanţuri. Am început să ne îmbolnăvim de stomac. Şi eu m-am îmbolnăvit... Trei zile şi trei nopţi nu mi-am venit în fire... Mai târziu, mama povestea cum am fost salvată. Când ne-am oprit la Breansk, pe linia ferată vecină a fost adusă o garnitură militară. Mama avea douăzeci şi şase de ani, era foarte frumoasă. Garnitura noastră a stat multă vreme pe loc. Ea

a ieşit din vagon, şi un ofiţer din garnitura aceea i-a făcut un compliment. Mama l-a rugat: „Plecaţi, nu pot să vă văd zâmbetul. Fata mea moare”. Ofiţerul era medic militar. A sărit în vagon, m-a examinat şi l-a chemat pe tovarăşul lui: „Adu repejor nişte ceai, pesmet şi beladonă”. Da, pesmetul acela soldăţesc... O sticlă de un litru cu ceai concentrat şi câteva tablete de beladonă mi-au salvat viaţa.

Cât timp am mers aşa până la Aktiubinsk, toţi cei din garnitura noastră s-au îmbolnăvit. Noi, copiii, nu eram lăsaţi acolo unde se aflau cei care muriseră, eram feriţi de imaginea aceasta. Auzeam numai discuţii: acolo au fost îngropaţi atâţia, acolo atâţia... Mama venea albă la faţă, îi tremurau mâinile. Iar eu o tot întrebam: „Dar unde au dispărut oamenii ăia?”

Nu ţin minte nici un peisaj. Lucru de-a dreptul uimitor, pentru că mie îmi plăcea natura. Am reţinut doar tufele sub care ne ascundeam. Nu ştiu de ce, mi se părea că nicăieri nu e nici o pădure, că mergem prin mijlocul câmpurilor, prin mijlocul unui pustiu. O dată m-am speriat atât de tare, că după aceea nu mi-a mai fost frică de nici un bombardament. Nu fuseserăm avertizaţi că trenul urma să staţioneze zece–cincisprezece minute. Adică puţin. Trenul a plecat, iar eu am rămas singură... Nu mai ţin minte cine m-a luat pe sus... Pur şi simplu am fost aruncată în vagon... Dar nu în vagonul nostru, ci în penultimul... Atunci m-am speriat pentru prima oară că o să rămân singură, iar mama o să plece mai departe. Cu ea alături, nimic nu era înfricoşător. Dar atunci am îngheţat de spaimă. Şi, până n-a venit iute mama, până nu m-a luat în braţe, am rămas mută, nimeni nu putea scoate nimic de la mine. Mama era lumea mea, universul meu. Dacă mă durea ceva, o apucam de mână, şi durerea mă lăsa. Noaptea dormeam mereu lângă ea, cu cât mă strângeam

mai mult în ea, cu atât mi-era mai puţin frică. Dacă mama era aproape, mi se părea că totul redevenea ca odinioară, acasă. Că, dacă închizi ochii nu vezi nici un război. Mamei nu-i plăcea să vorbească despre moarte. Iar eu o tot întrebam...

De la Aktiubinsk am plecat la Magnitogorsk, acolo locuia fratele tatei. Înainte de război avusese o familie mare, cu mulţi bărbaţi, dar, când am ajuns noi, în casă erau numai femei. Toţi bărbaţii plecaseră la război. La sfârşitul lui ’41 au primit două înştiinţări de deces – muriseră băieţii unchiului...

Din iarna aceea îmi mai aduc aminte de vărsatul de vânt, de care ne-am îmbolnăvit toţi din şcoală. Şi de nişte pantaloni roşii... Pe cartele, mama primise un cupon de finet bordo, şi din el mi-a făcut pantaloni. Copiii mă tachinau spunându-mi „călugărul în pantaloni roşii”. Îmi venea foarte greu. Puţin mai târziu, am primit pe cartele nişte galoşi. Mi-i legam cu o sfoară de picior şi aşa alergam în ei. La călcâie mă frecau mereu, aşa că trebuia să-mi pun ceva sub tălpi ca să-mi stea călcâiul mai sus şi să nu mai fac răni. Dar era o iarnă aşa de friguroasă, că tot timpul îmi îngheţau mâinile şi picioarele. La şcoală se strica adesea încălzirea centrală, iar în clase îngheţa apa pe podea, şi noi ne dădeam pe gheaţă printre bănci. Purtam paltoane şi mănuşi cu un deget, dar le tăiam la degete, ca să putem ţine tocul. Îmi amintesc că toţi citeam mult... ca niciodată... Reciteam biblioteca pentru copii, pe cea de adolescenţi, şi începuseră să ne dea cărţi pentru adulţi. Unele fete se temeau, nici băieţilor nu le plăcea, săreau peste paginile unde se pomenea despre moarte. Dar eu le citeam...

La un moment dat a nins mult. Toţi copiii au alergat afară şi au făcut un om de zăpadă. Iar eu eram

nedumerită: cum poţi să faci un om de zăpadă şi să te bucuri, dacă e război?

Adulţii ascultau tot timpul radioul, fără radio nu puteau trăi. Şi noi la fel. Ne bucuram de fiecare foc de artificii de la Moscova, trăiam fiecare comunicat. Ce se întâmplă acolo, pe front? Printre ilegalişti, printre partizani? Apăruseră filme despre bătălia de la Stalingrad şi bătălia pentru Moscova, şi noi le-am văzut de câte cincisprezece–douăzeci de ori. Dacă le dădeau de trei ori la rând, de trei ori la rând ne uitam la ele. Ni le arătau în şcoală, nu aveam o sală de spectacole specială, erau proiectate pe coridor, iar noi stăteam pe jos, câte două–trei ore. Am înţeles cum e moartea... Mama m-a certat din cauza asta. Îi consulta pe doctori, de ce sunt eu aşa... De ce mă preocupă lucruri aşa de mature, ca moartea? Cum să mă înveţe să gândesc ca un copil?...

Reciteam poveşti... Poveşti pentru copii... Ce am remarcat iar? Cât de mulţi oameni sunt omorâţi în ele. E mult sânge. Asta am descoperit...

La sfârşitul anului ’44... Am văzut primii prizonieri nemţi... Mergeau într-o coloană lungă pe stradă. Şi, lucru care m-a uimit, oamenii se apropiau de ei şi le dădeau pâine. Asta m-a surprins aşa de mult, că am dat fuga la mama la serviciu s-o întreb: De ce ai noştri le dau nemţilor pâine? Mama nu a spus nimic, doar a început să plângă. Tot atunci am văzut primul mort în uniformă nemţească – unul a mers ce a mers în coloană şi a căzut. Coloana a stat puţin pe loc şi a pornit apoi mai departe, iar lângă el au pus un soldat al nostru. M-am apropiat şi eu în grabă... Mă atrăgea să privesc moartea de aproape, să fiu lângă ea. Când se anunţa la radio despre pierderile duşmanului, mereu ne bucuram... Şi aici... am văzut... Omul parcă dormea... Nici măcar nu era culcat, ci stătea în fund, contorsionat, cu capul lăsat puţin pe un umăr. Nici nu

ştiam: să-l urăsc sau să-mi fie milă de el? Era un duşman. Duşmanul nostru! Nu mai ţin minte dacă era tânăr sau bătrân. Doar foarte obosit. Şi atunci mi-a fost greu să-l urăsc. I-am povestit mamei şi de asta. Şi din nou a început să plângă.

În dimineaţa zilei de 9 mai ne-a trezit cineva care striga foarte tare în scara blocului. Era încă foarte devreme. Mama s-a dus să vadă ce se întâmplase şi a venit fuga înapoi, pierdută: „Victorie! Oare chiar e victorie?" Era foarte ciudat: războiul se terminase, un război aşa de lung. Unii plângeau, alţii râdeau, alţii strigau... Cei care pierduseră persoane dragi plângeau, dar se bucurau totuşi pentru Victorie! Unul avea o mână de crupe, altul nişte cartofi, altul sfeclă – totul s-a strâns într-un apartament. N-o să uit niciodată ziua aceea. Da, dimineaţa aceea... Spre seară deja nu mai era acelaşi lucru...

În timpul războiului, nu ştiu de ce, toată lumea vorbea încet, ba chiar în şoaptă, mi se părea, iar acum, deodată, toţi au început să vorbească tare. Am stat tot timpul printre adulţi, ne serveau cu câte ceva, ne alintau şi pe urmă ne alungau: „Duceţi-vă afară ! Azi e sărbătoare". Şi ne chemau înapoi. Niciodată n-am fost aşa de mult îmbrăţişaţi şi sărutaţi ca în ziua aceea.

Dar eu sunt un om fericit, tatăl meu s-a întors din război. A adus nişte jucării frumoase pentru copii, nemţeşti. Nu puteam să pricep cum de asemenea jucării frumoase puteau fi germane...

Şi cu tata am încercat să vorbesc despre moarte. Despre bombardamente, când eram refugiate eu şi mama... Cum, de-a lungul drumului, de o parte şi de alta, erau întinşi soldaţii noştri morţi, cu feţele acoperite de crengi. Îi bâzâiau muştele... Detaşamente întregi de muşte... Despre neamţul mort... I-am povestit de tatăl prietenei mele, care se întorsese din război şi peste câteva zile murise de o

boală de inimă. Nimeni nu putea pricepe: Cum poţi să mori după război, când toţi sunt fericiţi?

Tata tăcea...

„O MÂNĂ DE SARE... TOT CE RĂMĂSESE DIN CASA NOASTRĂ...”

Mişa Maiorov – 5 ani
În prezent e doctor în ştiinţe agricole.

În timpul războiului îmi plăceau visele... Îmi plăceau visele despre viaţa trăită pe timp de pace, despre cum o duseserăm înainte de război...

Primul vis...

Bunica terminase treaba în gospodărie... Aştept momentul acesta. O văd cum trage masa spre fereastră, întinde materialul, pune pe el vată, o acoperă cu altă bucată de material şi începe să coasă plapuma. Şi eu am de lucru: pe o latură a plapumei, bunica înfige nişte cuişoare, de fiecare leagă pe rând nişte sfoară pe care o dă cu cretă, iar eu o trag pe latura cealaltă. „Trage, Mişenka, mai tare!” mă roagă bunica. Eu trag şi ea, buf! îi dă drumul; şi dunga albă de cretă se conturează pe satinul roşu sau albastru. Liniile se întretaie, apar astfel romburi, pe care o să alerge dungile firelor negre de aţă. Operaţiunea următoare: bunica întinde nişte tipare de hârtie, şi pe plapuma marcată apare desenul. E foarte frumos şi interesant. Bunica mea e meşteră şi la croit cămăşi, mai ales gulerele îi ies bine. Maşina ei de mână Singer lucrează şi când eu dorm. Şi când doarme bunicul.

Al doilea vis...

Bunicul face muncă de cizmărie. Şi aici am treabă – să ascut nişte cuişoare din lemn. Acum sunt numai blacheuri – cu cuişoare din fier, dar care ruginesc, şi atunci blacheul cade repede. Poate şi atunci se foloseau cuişoare din fier, dar eu le ţin minte pe cele de lemn. Trebuia să strunjeşti o

bucată de lemn de mesteacăn neted, vechi, fără nici un ciot, şi s-o laşi să se usuce sub grindă, apoi să baţi cepuri cu grosimea de trei centimetri şi lungimea de vreo zece centimetri şi să le usuci din nou. Din cepurile astea erau sparte nişte aşchii transversale groase de doi–trei milimetri. Cuţitul de cizmărie e ascuţit, şi cu el e uşor să ciopleşti marginea unei bucăţele de o parte şi de alta: o prinzi în bancul de lucru, hâr, hâr, şi bucăţica e ascuţită, după care poţi pili din ea un cuişor. Cu o sulă specială de cizmărie, bunicul face o gaură în talpa cizmei, pune cuişorul, dă o lovitură cu ciocănelul de cizmărie, şi acesta e fixat în talpă! Cuişoarele se bat pe două rânduri nu numai pentru că e frumos, ci şi pentru că încălţămintea e mai rezistentă aşa; la umezeală, cuişoarele uscate de mesteacăn se umflă şi ţin şi mai bine talpa, care nu se mai desprinde până nu se toceşte de atâta purtat.

Bunicul mai coase pâslari, mai bine zis, pune a doua talpă la pâslari, ca să fie şi mai rezistenţi şi să poţi merge cu ei fără galoşi. Sau coase o bucată de piele subţire la partea din spate a pâslarului, ca ea să nu se frece aşa de repede în galoşi. Sarcina mea e să răsucesc un fir de in, să-l dau cu smoală şi să ung aţa cu ceară, apoi s-o bag în ac. Dar acul de stopat de cizmărie este un bun de mare preţ, de aceea bunicul foloseşte cel mai adesea fir de păr, cel mai obişnuit fir de păr din coama unui vier sălbatic – ba chiar şi domestic, dar acela e mai moale. Are un snop întreg de asemenea fire. Cu ele poţi să coşi şi talpa şi să cârpeşti ceva într-un loc incomod: firul de păr e flexibil şi intră unde vrei.

Al treilea vis...

Copiii mai mari au organizat un teatru în magazia mare din vecinătate, se joacă o piesă despre grăniceri şi spioni. Biletele costă zece copeici, dar eu nu am nici măcar o monedă, şi ei nu mă lasă să intru. Încep să urlu: „Şi eu

vreau să văd războiul!” Intru pe ascuns în magazie, „grănicerii” de acolo au uniforme adevărate. E un spectacol impresionant...

Până şi visele mi s-au întrerupt...

În scurtă vreme, am văzut uniforme de soldat la noi acasă... Bunica le dădea de mâncare unor soldaţi obosiţi şi prăfuiţi, iar ei spuneau: „Neamţul are noroc”. Am început să mă ţin de capul bunicii: „Dar cum sunt ei, nemţii?”

Încărcăm în căruţă boccele, apoi eu sunt pus deasupra lor... Mergem undeva... ne întoarcem... În casa noastră sunt nemţi! Seamănă cu soldaţii noştri, numai că au altă uniformă şi sunt veseli. Eu, bunica şi mama locuim acum în spatele sobei, iar bunicul, în magazie. Bunica nu mai coase plăpumi, bunicul nu se mai ocupă de cizmărie. O dată, trag la o parte perdeluţa: într-un colţ, lângă fereastră, văd un neamţ cu căşti, care învârte manetele staţiei radio. Se aude muzică, apoi clar ruseşte... În acest timp, celălalt neamţ întinde unt pe pâine, mă vede şi-mi face semn cu cuţitul chiar pe lângă nasul meu. Eu mă ascund în spatele perdeluţei şi nu mai ies de după sobă.

Pe stradă, pe lângă casa noastră, este dus un om într-o uniformă decolorată, cu mâinile legate cu sârmă. E negru tot... Apoi l-am văzut spânzurat lângă sovietul sătesc. Se spunea că fusese pilot al nostru. Noaptea l-am visat spânzurat în curtea noastră...

Din acele zile... Îmi aduc aminte totul în negru: tancuri negre, motociclete negre, soldaţi germani în uniforme negre. Nu sunt sigur că în realitate totul era negru, dar aşa am reţinut eu. Aşa a rămas în amintirea mea... ca un film alb-negru... Nu mergeam la şcoală încă, dar ştiam să citesc şi să socotesc. Număram tancurile, erau multe, aşa de multe, că zăpada albă se înnegrea.

Sunt înfofolit în ceva negru şi ne ascundem în mlaştină. Toată ziua şi toată noaptea. Noaptea e rece. Ţipă cu glas

îngrozitor nişte păsări necunoscute. Mi se pare că luna străluceşte foarte tare. Mi-e groază! Dar dacă o să ne vadă sau o să ne audă câinii ciobăneşti germani? Uneori ajungea până la noi lătratul lor răguşit. A doua zi dimineaţă – acasă! Vreau acasă! Toţi vor acasă, la căldură! Dar casa noastră nu mai este, a rămas numai un morman de cărbuni fumegând. Un loc ars... Ca după un incendiu mare... Găsim în cenuşă un bolovan de sare, care la noi stătea pe marginea sobei. Am adunat cu grijă sarea, apoi şi pământul amestecat cu sare şi le-am vărsat într-o cofă. Era tot ce rămăsese din casa noastră...

Bunica a tăcut, a tăcut, iar noaptea a început să bocească: „Ah, tu, căsuţa mea! Ah, tu, căsuţa mea! Aici m-am veselit când eram fatăăăă... Aici au venit peţitoooriiiii... Aici am făcut copiiiiiii...” Umbla prin curtea noastră neagră, ca o arătare.

Dimineaţă, când deschid ochii – dormeam pe pământ. În grădina noastră de legume...

„ŞI AM SĂRUTAT TOATE PORTRETELE DIN MANUAL...”

Zina Şimanskaia – 11 ani
În prezent e casieră.

Privesc în urmă zâmbind... Cu uimire. Oare asta mi s-a întâmplat mie?

În ziua când a început războiul eram la circ. Întreaga familie. La matineu. Fără să bănuim nimic. Nimic... Toată lumea ştia deja, mai puţin noi. Noi băteam din palme, râdeam. Era acolo un elefant mare, ditamai elefantul, dansau nişte maimuţici... Aşa deci... Ieşim noi veseli de acolo şi oamenii mergeau plângând: „E război!” Toţi copiii: „Uraaaaa!” Se bucurau. Acum o să le arătăm noi, o să-i ajutăm pe soldaţii noştri. O să devenim eroi. Cel mai mult îmi plăceau cărţile de război. Despre lupte, fapte de eroism... Tot felul de visuri... Mă aplec deasupra vreunui

soldat rănit, îl scot din fum, din foc... Acasă, tot peretele de deasupra biroului meu e acoperit cu fotografii din ziare. Acolo sunt Voroşilov[2], Budionnîi...

Eu şi prietena mea ne deciseserăm s-o ştergem la războiul din Finlanda, iar băieţii pe care îi cunoşteam noi, la cel din Spania. Războiul ni se părea cel mai interesant eveniment din viaţă. Cea mai mare aventură. Visam la el, eram copiii vremurilor noastre. Buni copii! Prietena mea purta mereu o budionovkă[3] veche, am şi uitat de unde făcuse rost de ea, dar era căciuliţa ei favorită. Şi cum am plecat noi la război? Imediat vă povestesc... Ea a rămas peste noapte la mine, ei, desigur, intenţionat, iar în zori ne-am strecurat amândouă încetişor din casă. Pe vârfuri... Pst!... pst!... Am luat cu noi ceva alimente. Dar fratele meu mai mare, se vede treaba, ne urmărise cum tot şuşoteam în ultimele zile şi acum îndesam întruna ceva în saci. În curte ne-a ajuns şi ne-a adus înapoi. Ne-a ocărât şi m-a ameninţat că îmi aruncă din bibliotecă toate cărţile de război. Toată ziua am plâns. Aşa eram noi!

Şi acum era vorba de un război adevărat...

Peste o săptămână, în Minsk au intrat trupele germane. Pe nemţi nu i-am reţinut imediat, am reţinut dotările lor. Maşini mari, motociclete mari... La noi nu exista aşa ceva, nu mai văzusem aşa ceva... Oamenii amuţiseră şi înţepeniseră. Mergeau cu privirile înspăimântate... Pe garduri şi pe stâlpi apăruseră afişe şi manifeste străine. Ordine străină. Se instalase o „nouă ordine”. După un timp, s-au deschis din nou şcolile. Mama a spus că războiul

---

[2] Kliment Efremovici Voroşilov (1881–1969) şi Semion Mihailovici Budionnîi (1883–1973), mareşali ai Uniunii Sovietice.

[3] Chipiu militar din postav, cu vârful ascuţit, ca de coif. Numele provine de la mareşalul Budionnîi, ale cărui trupe au fost printre primele dotate cu noua piesă de uniformă.

e una, şcoala-i alta; oricum ar fi fost, trebuia să învăţ. La prima oră, profa de geografie, cea care ne predase şi înainte de război, a început să vorbească împotriva puterii sovietice. Împotriva lui Lenin. Mi-am spus: N-o să învăţ într-o asemenea şcoală. Nuuuu.... Nu vreau! M-am dus acasă şi am sărutat toate portretele din manual... Toate portretele iubite...

Nemţii au năvălit în apartamente, căutau mereu câte ceva. Ba evrei, ba partizani... Mama mi-a spus: „Ascunde-ţi cravata de pionier!” Ziua îmi ascundeam cravata, dar noaptea, când mă duceam la culcare, mi-o puneam. Mama se temea: dacă nemţii vin şi noaptea? Încerca să mă convingă, plângea. Eu o aşteptam până adormea, până se liniştea totul în casă şi afară. Atunci scoteam din dulap cravata roşie, scoteam cărţile sovietice. Şi prietena mea făcea la fel. Ea îşi proteja şi budionovka.

Acum mă minunez şi eu: Oare chiar aşa eram?

„EU L-AM ADUNAT CU MÂINILE MELE... E ALB, ALB...”

Jenea Selenea – 5 ani
În prezent e ziarist.

În duminica aceea... 22 iunie...

Plecasem cu fratele meu după ciuperci. Era deja vremea hribilor albi. Pădurea noastră e mică, ştiam acolo fiecare tufă, fiecare poieniţă, unde cresc diferite soiuri de ciuperci, poame şi chiar flori. Unde e răchiţica, unde e sunătoarea cea galbenă. Iarba-neagră liliachie... Ne întorseserăm deja acasă, când am auzit un bubuit ca de tunet, venit din cer... Am ridicat capul: deasupra noastră erau vreo douăsprezece–cincisprezece avioane... Zburau sus, foarte sus; nu ştiam ca avioanele noastre să zboare vreodată atât de sus. Se auzea bubuitul: uuuuuu!

Atunci am văzut-o pe mama: alerga spre noi – plânsă, ciufulită, cu vocea sacadată. Asta mi-a rămas impresia

primei zile de război – mama nu ne striga cu blândeţe, ca de obicei, ci: „Copii! Copiii mei!” Avea ochii mari, nu mai avea faţă, numai ochi...

Peste două zile, probabil, a ajuns în sătucul nostru un grup de soldaţi ai Armatei Roşii. Prăfuiţi, asudaţi, cu buzele uscate, beau cu sete apă de la fântână. Şi cum au mai prins viaţă!... Cum s-au mai luminat la faţă când au apărut pe cer patru avioane de-ale noastre! Am observat pe ele nişte stele roşii clare. „Ai noştri! Ai noştri!” strigam împreună cu soldaţii. Dar, deodată, nu se ştie de unde, au ţâşnit nişte avioane mici negre, s-au învârtit în jurul alor noastre, ceva a pârâit undeva, a bubuit. Ştiţi, ca şi cum... ai rupe o muşama sau o pânză... dar un sunet mai puternic... Încă nu ştiam că aşa pârâie de la înălţime rafalele de mitralieră. În urma avioanelor noastre atacate s-au întins nişte dâre roşii de foc şi fum. Bu-bum! Soldaţii stăteau în picioare şi plângeau, fără să se ruşieneze de lacrimile lor. Am văzut prima oară... prima oară... un soldat al Armatei Roşii plângând... În filmele de război la care mergeam să mă uit, la noi în sat, nu plângeau niciodată.

Iar după aceea... mai târziu, peste vreo câteva zile, din satul Kabaki a dat fuga sora mamei, tanti Katia. Neagră, îngrozită. Povestea că în satul lor au venit nemţii, i-au adunat pe activişti şi i-au dus la marginea satului, iar acolo i-au împuşcat cu mitralierele. Printre cei ucişi se afla şi fratele mamei, deputat al sovietului sătesc. Comunist de multă vreme.

Şi acum ţin minte cuvintele mătuşii Katia:

— I-au crăpat capul, eu i-am adunat creierul cu mâinile mele... E alb, alb...

A stat la noi două zile. Şi povestea întruna... Repeta... În aceste două zile i-a albit părul. Şi, când stătea alături de mătuşa Katia, mama o îmbrăţişa şi plângea. Iar eu o mângâiam pe mama pe cap. Mi-era frică.

Mi-era frică să nu încărunţească şi ea...

„VREAU SĂ TRĂIESC! VREAU SĂ TRĂIESC!...”

Vasea Harevski – 4 ani
În prezent e arhitect.

De la imaginile astea, de la focurile astea... Asta e bogăţia mea... Ăsta e luxul prin care am trecut...

Nimeni nu mă crede... Nici mama nu m-a crezut... Când, după război, am început să-mi amintesc, s-a minunat: „N-ai cum să-ţi aduci aminte aşa ceva, erai mic. Ţi-a povestit cineva...”

Dar nu, îmi aduc aminte chiar eu...

Ţâşnesc bombele, iar eu mă agăţ de fratele meu mai mare: „Vreau să trăiesc! Vreau să trăiesc!” Mi-era frică să mor, deşi ce puteam şti eu pe atunci despre moarte? Îmi aduc aminte chiar eu...

Mama ne-a dat mie şi fratelui meu ultimii doi cartofi, ea n-a făcut decât să se uite la noi. Ştiam că sunt ultimii cartofi. Am vrut să-i las şi ei o bucăţică... Şi n-am putut. Nici fratele meu n-a putut... Ne era ruşine. Groaznic de ruşine.

Nu, chiar eu...

L-am văzut pe primul nostru soldat... Cred că era tanchist, uite, nu ştiu precis... Şi am alergat la el: „Tata!” Iar el m-a ridicat în braţe spre cer: „Fiule!”

Ţin minte tot...

Ţin minte cum vorbeau adulţii: „E mic. Nu înţelege”. Iar eu eram surprins: „Ce ciudaţi sunt adulţii ăştia! Cum de sunt ei convinşi că eu nu înţeleg nimic? Înţeleg tot”. Chiar mi se părea că înţeleg mai mult decât ei, pentru că eu nu plângeam.

Războiul este manualul meu de istorie. Singurătatea mea... Am pierdut timpul copilăriei, ea a dispărut din viaţa

mea. Sunt un om fără copilărie, în loc de copilărie, am avut războiul.

Aşa, în viaţă, m-a mai tulburat după aceea iubirea. Când m-am îndrăgostit...

Am cunoscut iubirea...

„PRIN BUTONIERA PENTRU NASTURE...”

Inna Levkevici – 10 ani
În prezent e inginer constructor.

Chiar în primele zile... Chiar de dimineaţă...

Deasupra noastră au început să cadă bombele... Pe pământ erau stâlpi şi cabluri. Oameni speriaţi, toţi fugeau din case. Toţi fugeau afară din casele lor, dar, oricum, se avertizau unii pe alţii: „Ai grijă, e un cablu!”, ca nimeni să nu se împiedice şi să cadă.

În dimineaţa zilei de douăzeci şi şase iunie, mama a dat salariile – era contabil la uzină –, iar seara ne refugiam deja. Şi, când am plecat din Minsk, am văzut cum ardea şcoala noastră. Pe toate ferestrele tâşneau flăcări... Aşa de vii... Aşa de... aşa de puternice, până la cer... Plângeam în hohote. Mama avea patru copii, trei mergeau pe jos, iar cea mică, în braţe la ea. Mama era încă neliniştită că luase cheia, dar uitase să încuie apartamentul. Încercase să oprească nişte maşini, strigase şi se rugase: „Luaţi-i pe copiii noştri, noi mergem să apărăm oraşul”. Refuza să creadă că nemţii erau deja la Minsk. Oraşul fusese predat.

Pentru ea era ciudat şi de neînţeles ce se întâmpla sub privirile noastre. Mai ales moartea... Lângă cei ucişi erau răsturnate ceainice şi oale. Incredibil de multe. Totul arsese... Parcă fugeam pe cărbuni aprinşi... Eu fusesem mereu prietenă cu băieţii. Am crescut cam zvăpăiată. Mi se părea interesant să văd cum zboară bombele, cum şuieră şi cum cad. Eram la un moment dat întinsă la pământ, acoperită cu paltonul; şi prin butoniera pentru

nasture mă uitam atent... Lumea aleargă... Ceva atârnă de un copac... Când mi-am dat seama că în copac atârnă ceva dintr-un om, am înţepenit. Am închis ochii...

Sora mea Irma avea şapte ani, ea ducea primusul şi pantofii mamei şi se temea groaznic să nu-i piardă. Erau nişte pantofi noi, de un roz pal, cu toc pătrat. Mama îi luase din întâmplare, poate şi pentru că erau lucrul cel mai frumos pe care îl avea...

Şi cu cheia, şi cu pantofii ne-am întors repede în oraş, unde totul arsese. Curând, am început să ne luptăm cu foamea. Culegeam şi mâncam lobodă, mâncam flori! S-au terminat repede şi lemnele. Nemţii incendiaseră livada mare a colhozului din afara oraşului – se temeau de partizani –, aşa că ne duceam cu toţii şi tăiam de acolo buturugi, ca să avem ceva lemne, să încălzim soba acasă. Din drojdie făceam ficat: prăjeam drojdia în tigaie şi căpăta gust de ficat. Mama îmi dădea bani să cumpăr pâine la piaţă, şi acolo, o femeie bătrână vindea iezi, şi eu mi-am imaginat că o să-mi salvez familia dacă o să cumpăr unul. Iedul o să crească şi o să avem mult lapte. Şi am cumpărat un ied de toţi banii pe care îi aveam la mine. Nu mai ţin minte cum m-a certat mama, atât îmi amintesc că, vreo câteva zile la rând, am stat flămânzi: banii se terminaseră. Fierbeam nişte zeamă, i-o dădeam iedului să mănânce, îl luam cu mine în pat ca să-i fie cald, dar el tot îngheţa. Şi curând a murit... A fost o tragedie... Am plâns toţi foarte mult, nu i-am lăsat să-l scoată din casă. Cel mai mult am plâns eu, mă consideram vinovată. Mama l-a scos noaptea, pe furiş, şi ne-a spus că fusese mâncat de şoareci.

Dar, în timpul ocupaţiei, am ţinut toate sărbătorile din mai şi octombrie. Sărbătorile noastre! Ale noastre! Cântam mai ales, familia noastră iubeşte muzica. Chiar dacă aveam cartofi fierţi, uneori şi o singură bucăţică de zahăr

pentru toţi, în ziua respectivă ne străduiam să pregătim ceva cât de cât mai bun, chiar dacă a doua zi rămâneam flămânzi. Dar am ţinut toate sărbătorile. Intonam în şoaptă cântecul preferat al mamei: „Dimineaţa colorează zidul vechi de la Kremlin...” Neapărat...

O dată, o vecină copsese plăcinte ca să le vândă şi ne-a propus: „Luaţi angro de la mine şi le vindeţi la bucată! Sunteţi tinere, aveţi picioarele iuţi”. M-am hotărât să mă apuc de treaba asta, ştiind că mamei îi era greu să ne hrănească singură pe toţi. Vecina aduce plăcintele, eu şi sora mea Irma stăm şi ne uităm la ele:

— Irma, nu ţi se pare că plăcinta asta e mai mare ca ailaltă? zic eu.

— Aşa mi se pare...

Nici nu vă imaginaţi cât de mult voiam să gustăm o bucăţică.

— Hai să rupem puţin, după aceea mergem să le vindem.

Am stat aşa două ore şi n-am mai avut ce duce la piaţă. Apoi vecina a început să fiarbă pernuţe – un fel de bomboane, de mult nu mai există – nu ştiu de ce – în magazine. Ne-a dat pernuţele să le vindem. Iar am început cu Irma să vorbim despre ele:

— Uite, pernuţa asta e mai mare, mult mai mare decât celelalte. Hai, Irma, s-o lingem puţin!

— Hai!...

Aveam un palton la trei persoane, o singură pereche de pâslari. Adesea stăteam acasă. Încercam să ne spunem poveşti unul altuia... Nişte cărţi... Dar nu era interesant. Pentru noi interesant era să visăm cum se va termina războiul şi cum vom începe să trăim după război. Cum o să mâncăm numai plăcinte şi bomboane.

Când s-a terminat războiul, mama a îmbrăcat o bluziţă de crep. Nu mai ţin minte cum de-i rămăsese, pentru că

toate lucrurile bune le schimbaserăm pe alimente. Bluziţa avea manşete negre şi mama le îndoia ca să nu aibă nimic sumbru în ţinută, ci să fie luminoasă.

Imediat ne-am dus la şcoală şi din primele zile am început să învăţăm cântece pentru paradă...

„AM AUZIT NUMAI ŢIPĂTUL MAMEI...”

Lida Pogorjelskaia – 8 ani
În prezent e doctor în biologie.

Toată viaţa am ţinut minte ziua aceea... Prima zi fără tata...

Eu voiam să dorm. Mama ne-a trezit dimineaţă devreme şi ne-a spus: „E război!” Ce vis mai e şi ăsta? Am început să ne pregătim de plecare. Încă nu ne era frică. Toţi ne uitam la tata, iar el era liniştit, ca de obicei. Era activist de partid. Fiecare, a spus mama, trebuie să ia ceva cu el. Eu nu m-am gândit la nimic, dar sora mea cea mică şi-a ales o păpuşă. Mama l-a luat în braţe pe fratele meu mai mic. Tata ne-a ajuns când eram deja pe drum...

Am uitat să precizez că locuiam în oraşul Kobrin, în apropiere de Brest. Iată de ce războiul a ajuns la noi chiar din prima zi. Nici n-am apucat să ne dezmeticim. Adulţii mai că nu vorbeau, mergeau în tăcere pe jos, pe cai. Şi ţi se făcea frică. Toată lumea mergea întruna, oamenii sunt mulţi şi tac cu toţii.

Când ne-a ajuns tata din urmă, ne-am mai liniştit. Tata era stâlpul familiei, pentru că mama se căsătorise de foarte tânără, la şaisprezece ani. Nici nu ştia să facă de mâncare. Tata era orfan, ştia de toate. Ţin minte ce ne mai plăcea când tata avea timp şi putea să ne gătească ceva gustos. Pentru toată familia era sărbătoare. Acum nimic nu mi se pare mai gustos decât grişul pe care ni-l făcea tata. Cât timp am mers singuri, l-am tot aşteptat. Cu nici un

chip nu puteam să ne imaginăm să rămânem fără el în timpul războiului. Aşa era familia noastră.

Nimeriserăm pe lângă un convoi mare de care... Se mişca încet. Uneori, toată lumea se oprea şi se uita la cer. Căutau din ochi avioanele noastre... În zadar...

La amiază, am văzut nişte soldaţi încolonaţi. Mergeau călare şi erau îmbrăcaţi în uniforme noi ale Armatei Roşii. Caii erau sătui, voinici. Nimănui nu i-a trecut prin minte că ar fi putut fi diversionişti. Ne-am zis: „Sunt ai noştri!” Ne-am bucurat. Tata le-a ieşit în întâmpinare, şi eu am auzit ţipătul mamei... N-am auzit împuşcătura... Numai ţipătul mamei: „Aaaaaa! Îîîîîî!....” E vocea mamei sau nu? A mamei! Ţin minte că soldaţii nici măcar n-au descălecat... Când mama a început să strige, eu am luat-o la fugă. Toţi au zbughit-o care încotro... Fugeam în tăcere. Auzeam numai cum ţipă mama... Am alergat până ce m-am împiedicat şi am căzut în iarba mare...

Caii noştri au rămas pe loc până seara. Au aşteptat. Noi ne-am întors acolo când a început să se însereze. Am văzut-o numai pe mama stând şi aşteptând. Cineva a spus: „Ia uitaţi-vă, a albit!” Ţin minte cum cei mari au săpat o groapă, cum ne-au împins apoi de la spate pe mine şi pe surioara mea: „Mergeţi! Luaţi-vă rămas-bun de la tata!” Eu am făcut doi paşi, dar n-am putut să merg mai departe. M-am aşezat pe pământ. Surioara mea s-a pus alături. Frăţiorul nostru dormea, era mititel de tot, nu înţelegea nimic. Iar mama noastră era întinsă, inconştientă, într-o căruţă, nu ne lăsau să ne ducem la ea.

Aşa că nici unul dintre noi nu l-a văzut pe tata mort. Nu ne-a rămas aşa în memorie. Eu mi-l aminteam tot timpul, nu ştiu de ce, într-un veston alb. Tânăr şi frumos. Chiar şi acum, când sunt mai în vârstă decât era el.

În regiunea Stalingrad, unde am fost evacuaţi, mama lucra la colhoz. Mama, care nu ştia să facă nimic – să

prăşească răsadurile, să deosebească ovăzul de grâu –, devenise fruntaşă. Nu-l mai aveam pe tata, şi nu eram singurii. Altul nu avea mamă. Sau frate. Sau soră. Sau bunic. Dar nu ne simţeam orfani. Tuturor le era milă de noi şi ne creşteau. O ţin minte pe tanti Tania Morozova. Îi muriseră ambii copii, trăia singură. Şi ea îşi rupea de la gură pentru noi, ca mama noastră. Era o străină, dar în timpul războiului s-a apropiat de noi. Când a mai crescut, frăţiorul nostru spunea că nu avem tată, dar avem două mame: pe mama noastră şi pe tanti Tania. Aşa am crescut toţi... Cu două, trei mame...

Mai ţin minte că, pe drum, când mergeam să ne refugiem, am nimerit sub bombardament şi am fugit să ne ascundem nu la mama, ci la soldaţi. După ce s-a terminat bombardamentul, mama ne-a ceartat că fugiserăm de la ea. Degeaba: cum au început din nou bombele, am fugit tot la soldaţi.

Când Minskul a fost eliberat, ne-am hotărât să ne întoarcem acasă, în Bielorusia. Mama noastră e născută la Minsk, dar când am coborât în gara din Minsk, nu mai ştia încotro să meargă. Era cu totul alt oraş. Numai ruine... Nisip din pietre...

După război studiam deja la Academia Agricolă din oraşul Gorki... Locuiam la cămin, stăteam câte opt fete în cameră. Toate eram orfane. Nu fuseserăm cazate separat – eram prea multe. Şi nu eram singura cameră. Ţin minte că noaptea ţipam toate... Eu săream din patul de fier şi începeam să bat în uşă, voiam să plec undeva... Fetele mă prindeau, şi atunci începeam să plâng. La fel şi ele. Plângea toată camera. Şi a doua zi dimineaţă trebuia să mergem să audiem cursurile.

Odată, pe stradă, am întâlnit un bărbat care semăna cu tata. Cu tatăl meu. M-am ţinut mult după el... Doar nu-l văzusem pe tata mort...

„NOI CÂNTAM, IAR SOLDAŢII PLÂNGEAU...”

Volodea Cistokletov – 10 ani
În prezent e muzician.

Era o dimineaţă frumoasă...

Marea de la începutul zilei. Albastră şi liniştită. Erau primele zile, venisem la sanatoriul pentru copii Sovet-Kvadze de la Marea Neagră. Am auzit bubuitul avioanelor... Am sărit în apă, dar şi acolo, sub apă, se auzea. Nu ne-am speriat, am început să ne jucăm „de-a războiul”, fără să bănuim că undeva era deja război. Nu în joacă, nu cu manevre militare, ci de-adevăratelea.

Peste câteva zile am fost trimişi acasă. Eu, la Rostov. În oraş căzuseră deja primele bombe. Toată lumea se pregătea de lupte de stradă: se săpau tranşee, se ridicau baricade. Oamenii învăţau să tragă. Iar noi, copiii, păzeam lăzile în care se puneau sticle cu amestec incendiar, aduceam nisip şi apă, în caz că ar fi luat foc ceva.

Toate şcolile se transformaseră în spitale militare. În şcoala noastră, nr. 70, era instalat spitalul militar de campanie pentru răniţi uşor. Acolo au trimis-o pe mama. Primise permisiunea să mă ia şi pe mine, ca să nu rămân singur acasă, iar când ne-am refugiat, unde se ducea spitalul, acolo ne duceam şi noi.

După un bombardament, îmi aduc aminte de un morman de cărţi în mijlocul cărămizilor sparte; am ales una, se numea *Viaţa animalelor*. Mare, cu nişte ilustraţii frumoase. N-am dormit toată noaptea, nu mă puteam opri din citit... Ţin minte că nu luam cărţi de război, nu voiam deloc să citesc despre război. Doar despre animale şi păsări...

Noiembrie ’42... Directorul spitalului militar a ordonat să mi se dea uniformă; e adevărat, a trebuit să fie modificată urgent. O lună întreagă însă n-au reuşit să-mi găsească cizme. Aşa am devenit elevul spitalului militar. Un soldat.

Ce făceam? Bandajele te puteau scoate pur şi simplu din minţi. Mereu lipseau. Trebuia să le speli, să le usuci, să le faci sul. Ia încercaţi să faceţi mii de suluri pe zi! Iar eu mă descurcam chiar mai repede decât adulţii. Mi-a ieşit bine şi prima ţigară artizanală... Când am împlinit doisprezece ani, un sergent-major de cazaci mi-a întins zâmbind un pachet de mahorcă, ca unui militar cu drepturi depline. Am început să fumez... Pe ascuns, să nu mă vadă mama... Aşa credeam eu, desigur. Eh, era groaznic... Foarte greu m-am obişnuit cu sângele. Mi-era frică de cei arşi, cu feţele lor negre...

La un moment dat au fost bombardate nişte vagoane cu sare şi parafină, şi am luat totul la mână. Sarea a ajuns la bucătari, parafina, la mine. A trebuit să deprind o îndeletnicire neconsemnată în nici un opis militar – să fac lumânări. Era mai rău decât cu bandajele! Aveam sarcină să fac lumânările astfel încât să ardă cât mai mult, atunci când nu era curent electric, în timpul bombardamentelor. Medicii nu întrerupeau operaţiile nici în timpul bombardamentelor, nici când erau trageri. Atâta doar, noaptea închideau ferestrele. Le acopereau cu cearşafuri, cu pături.

Mama plângea, iar eu visam să fug pe front. Nu credeam că aş fi putut fi omorât. O dată ne-au trimis după pâine... Doar ce ne-am îndepărtat puţin, şi a început tirul de artilerie. Trăgeau cu mortiere. Un sergent a fost omorât, eu am suferit o contuzie. Mi-am pierdut graiul, iar când, peste un timp, am reînceput să vorbesc, m-am trezit uşor bâlbâit. Aşa sunt şi acum. Toţi s-au minunat că rămăsesem în viaţă, dar eu aveam un alt sentiment: Oare s-ar fi putut să fiu omorât? Cum să mă omoare pe mine? Am mers cu spitalul militar prin toată Bielorusia, prin Polonia... Am învăţat cuvinte poloneze...

La Varşovia, printre răniţi se afla şi un ceh – trombonist la Opera din Praga! Directorul spitalului s-a bucurat de prezenţa lui şi, când cehul s-a mai întremat, l-a rugat să meargă prin saloane, să caute muzicanţi. Au încropit o orchestră minunată. Pe mine m-au învăţat să cânt la violă, la chitară am învăţat singur. Noi cântam, iar soldaţii plângeau... Cântam cântece vesele...

Aşa am ajuns până în Germania...

Într-un sătuc german distrus am găsit o bicicletă pentru copii, căzută pe undeva. M-am bucurat. M-am urcat pe ea şi am început să merg. Ce bine mergea! În timpul războiului nu văzusem nici un obiect pentru copii. Uitasem că există aşa ceva – jucării pentru copii...

Uitasem, pentru că eu am fost copil în timpul războiului...

„LA CIMITIR, MORŢII ERAU LA SUPRAFAŢĂ, DE PARCĂ MAI FUSESERĂ OMORÂŢI O DATĂ...”

Vanea Titov – 5 ani
În prezent e agronom specialist în ameliorarea solului.

Cerul negru...

Avioane negre, pântecoase... Bubuie la joasă înălţime. Chiar deasupra pământului. Ăsta este războiul, aşa cum mi-l amintesc... Îmi amintesc frânturi...

Eram bombardaţi, şi noi ne ascundeam în livadă, după nişte meri bătrâni. Toţi cinci. Mai aveam patru frăţiori, cel mai mare avea zece ani. El ne învăţase cum trebuie să ne ascundem de avioane – după nişte meri mari, cu frunziş des. Mama ne-a adunat şi ne-a dus în beci. Dar era înfricoşător acolo. Erau şoareci cu ochi mici, sfredelitori, care scânteiau în întuneric cu o strălucire nefirească. Şi noaptea chiţăiau uşurel. Se jucau.

Când soldaţii germani au intrat în casă, ne-am ascuns în spatele sobei, sub nişte cârpe vechi. Am stat întinşi şi am închis ochii. Aşa, nu ne mai era chiar atât de frică.

Au dat foc satului nostru. Au bombardat cimitirul. Oamenii au alergat într-acolo: morţii erau la suprafaţă, deasupra pământului, de parcă mai fuseseră omorâţi o dată... Era şi bunicul, murise recent. I-au îngropat din nou...

Şi în timpul războiului, şi după război, ne jucam „de-a războiul”. Când ne săturam de „albi şi roşii”, de „Ceapaev”, ne jucam „de-a ruşii şi nemţii”. Luptam. Luam prizonieri. Organizam execuţii. Ne puneam pe cap căşti de soldaţi, de-ale noastre şi nemţeşti; se găseau peste tot – în pădure, pe câmp. Nimeni nu voia să fie neamţ, din cauza asta ne luam chiar la bătaie. Ne jucam în adăposturi adevărate şi în tranşee. Mai întâi ne luptam cu beţe, apoi treceam la lupta corp la corp. Iar mamele ne certau...

Noi ne miram, fiindcă înainte de război nu ne certauseră pentru asta...

„ŞI MI-AM DAT SEAMA CĂ E TATA... ÎMI TREMURAU GENUNCHII...”

Lionea Hosenevici – 5 ani
În prezent e constructor.

Mi-au rămas în minte culori...

Aveam cinci ani, dar ţin minte foarte bine... Casa bunicului meu, galbenă, din lemn; dincolo de gardul de scânduri, pe iarbă, sunt nişte buşteni. Nisipul alb în care ne jucam era parcă decolorat. Alb de tot. Şi îmi mai amintesc că mama ne dusese pe mine şi pe surioara mea să ne fotografieze undeva în oraş; Ellocika plângea, iar eu o alinam. S-a păstrat fotografia asta a noastră, singura de dinainte de război... Nu ştiu de ce, o ţin minte verde.

Mai apoi toate amintirile mele sunt în culori închise... Dacă primele au tonuri luminoase – iarba e verde-verde, un fel de acuarelă strălucitoare, nisipul alb-alb, şi casa din lemn galbenă-galbenă –, după aceea, totul capătă culori sumbre: eu, sufocat de fum, sunt scos şi dus undeva, afară; lucrurile noastre, tot felul de boccele; nu se ştie de ce e un singur scaun... gol... Oamenii stau în jurul lui şi plâng. Şi eu, şi mama mergem mult pe străzi, mă ţin de fusta ei. Tuturor celor cu care ne întâlnim mama le repetă o singură propoziţie: „Ne-a ars casa”.

Înnoptăm într-o scară de bloc. Mi-e frig. Îmi încălzesc mâinile în buzunarul de la bluza mamei. Pipăi acolo ceva rece – cheia de la casa noastră...

Deodată, mama nu mai e. Dispare, rămân bunica şi bunicul. Am un prieten cu doi ani mai mare, Jenea Savocikin. El are şapte ani, eu, cinci. Învăţ să citesc pe o carte de poveşti de fraţii Grimm. Mă învaţă bunica, ea are metoda ei; când se supără mai încasez şi câte un bobârnac în frunte: „Of, băiete!” Şi Jenea mă învaţă. Când citeşte cartea, îmi arată literele. Dar cel mai mult îmi place să ascult poveşti, mai ales pe cele spuse de bunica. Vocea ei seamănă cu a mamei. Într-o seară, vine o femeie frumoasă şi aduce ceva foarte gustos. Din spusele ei, înţeleg că mama trăieşte, că şi ea, ca şi tata, luptă. Şi strig fericit: „Mama o să se întoarcă repede!” Vreau să alerg în curte şi să-i dau vestea prietenului meu, dar primesc de la bunica o bătaie cu cureaua. Bunicul îmi ia apărarea. După ce s-au dus ei la culcare, adun toate curelele şi le arunc în dulap.

Mi-e foame tot timpul. Mă duc cu Jenea în lanul de secară care creşte chiar în spatele caselor. Frecăm spicele în mâini şi ronţăim boabele. Câmpurile sunt deja ale nemţilor, şi spicele sunt tot ale lor... Când vedem vreo maşină, ne pitim. Din ascunzătoarea noastră mă trage cu

de-a sila afară un ofiţer în uniformă verde cu epoleţi strălucitori şi parcă mă bate cu o cravaşă sau cu o curea. Sunt împietrit de groază, nu simt nici o durere. Deodată, o văd pe bunica: „Domnişorule, dragul meu, dă-mi nepoţelul! Te rog cu Dumnezeu, dă-mi-l!” Stă în genunchi în faţa ofiţerului. Ofiţerul pleacă, eu rămân întins pe nisip. Bunica mă duce pe braţe în casă. Abia îmi mişc buzele. După asta bolesc multă vreme...

Mai ţin minte că pe stradă trec căruţe, multe căruţe. Bunicul şi bunica deschid porţile. La noi se instalează refugiaţi. După ceva timp, se îmbolnăvesc de tifos. Sunt luaţi, mi se explică, şi duşi la spital. Apoi se îmbolnăveşte şi bunicul. Eu dorm cu el. Bunica slăbeşte şi ea din ce în ce mai mult şi abia mai merge prin cameră. Ziua, eu mă duc cu băieţii la joacă. Când mă întorc seara, nu sunt nici bunicul, nici bunica, nu găsesc pe nimeni acasă. Vecinii îmi spun că şi ei au fost duşi la spital. Mi-e frică – sunt singur. Deja bănuiesc că din spitalul unde au fost duşi refugiaţii, iar acum bunicul şi bunica, nu se mai întoarce nimeni. Mi-e groază să stau singur în casă, noaptea casa e mare şi necunoscută. Chiar şi ziua mi-e frică. Mă ia la el un frate al bunicului. Am deci un bunic nou.

Minskul e bombardat, ne ascundem în beci. Când ies apoi la lumină, soarele mă orbeşte, şi huruitul motoarelor mă asurzeşte. Pe stradă trec tancuri. Mă ascund după un stâlp. Deodată, văd pe un turn o stea roşie. Ai noştri! O iau imediat la fugă spre casa noastră: dacă au venit ai noştri, înseamnă că a venit şi mama! Mă apropii de casă – lângă pridvor stau nişte femei cu puşti; mă apucă de mână şi încep să mă ia la întrebări. Una dintre ele mi se pare cumva cunoscută. Seamănă cu cineva. Se apropie mai mult de mine, mă îmbrăţişează. Celelalte femei încep să plângă. Apoi strig: „Mama!” Şi ele dispar undeva...

Curând, mama a adus-o de la casa de copii pe surioara mea; ea nu m-a recunoscut, mă uitase de tot în timpul războiului. Dar eu eram aşa de bucuros că am din nou o surioară!

Am venit de la şcoală şi l-am descoperit, dormind pe canapea, pe tata. Se întorsese din război. I-am scos din porthart actele şi le-am inspectat şi mi-am dat seama că e tata. Am stat atunci şi m-am uitat la el până s-a trezit.

Tot timpul mi-au tremurat genunchii...

„ÎNCHIDE OCHII, BĂIETE!... NU TE UITA!...”

Volodea Parabkovici – 12 ani
În prezent e pensionar, beneficiază de pensie specială.

Am crescut fără mama...

Nu reuşesc să-mi aduc aminte de mine când eram mic... Mama mea a murit când eu aveam şapte ani. Am trăit la o mătuşă. Păşteam vacile, pregăteam lemnele pentru foc, alergam caii noaptea. Făceam treabă şi în grădina de legume. Iarna mă dădeam cu sania de lemn şi cu nişte patine făcute artizanal, tot de lemn, căptuşite cu fier şi prinse de opinci cu nişte sfori; mă dădeam şi cu nişte schiuri făcute din scânduri şi doage de la butoaiele stricate. Mi le făceam singur...

Ţin minte şi acum când am încălţat primele ghete cumpărate de tata şi ce supărat am fost când le-am zgâriat de un ciot în pădure. Îmi părea aşa de rău, încât m-am gândit: „Mai bine m-aş fi zgâriat la picior, că mă vindecam”. În aceleaşi ghete am plecat cu tata din Orşa, când oraşul a fost bombardat de avioanele fasciste.

Trăgeau direct în noi... Oamenii cădeau la pământ... În ţărână, în iarbă... „Închide ochii, băiete!... Nu te uita!...” mă ruga tata. Mi-era frică să privesc până şi cerul – era negru de avioane – sau pământul – peste tot erau numai oameni morţi. Un avion a trecut jos, aproape de noi... Tata

a căzut şi nu s-a mai ridicat. M-am aplecat deasupra lui: „Tată, deschide ochii!... Deschide ochii, tată!...” Nişte oameni strigau: „Nemţii!” şi m-au tras după ei. Eu nu pricepeam că tata n-avea să se mai ridice şi aşa a trebuit să-l abandonez în praf, pe drum. N-avea nici o pată de sânge pe el, pur şi simplu rămăsese tăcut, întins pe pământ. Am fost smuls de lângă el, dar multe zile după aceea mergeam şi mă tot uitam în urmă – îl aşteptam pe tata să mă ajungă. Mă trezeam noaptea şi îi auzeam vocea... Nu puteam să cred că nu mai există. Rămăsesem singur, doar în costumul meu de postav.

După multe peregrinări – am mers cu trenul, pe jos – am fost luat la casa de copii din oraşul Melekess, regiunea Kuibîşev. De câteva ori am încercat să fug pe front, dar n-am izbutit niciodată. Mă prindeau şi mă trimiteau înapoi. M-a salvat, în mod paradoxal, un necaz. Tăiam lemne în pădure şi n-am ţinut bine toporul; a sărit când am lovit copacul şi mi-a atins un deget de la mâna dreaptă. Educatoarea m-a bandajat cu baticul ei şi m-a trimis la policlinica din oraş.

În timp ce mă întorceam spre casa de copii, împreună cu Saşa Leapin, care fusese trimis să mă însoţească, lângă sediul Comitetului Orăşenesc de Comsomol am văzut un marinar cu o bonetă cu panglici. Lipea un anunţ pe un panou. Ne-am apropiat şi am citit pe el regulile de admitere la şcoala de cadeţi a marinei militare din insulele Solovki. Efectivul şcolii de cadeţi era format numai din voluntari. Aveau întâietate la admitere copiii de marinar şi cei din orfelinate. Parcă aud şi acum vocea celui care lipea anunţul:

— Ei, ce vreţi, să fiţi marinari?

I-am răspuns:

— Suntem de la casa de copii.

— Atunci intraţi la Comitetul Orăşenesc şi scrieţi cererea!

Nu se poate descrie entuziasmul care ne-a cuprins în clipa aceea. Însemna că aveam să ajung pe front! Şi eu, care nu mai credeam că voi putea să-l răzbun pe tata! Să ajung la război.

Am intrat la Comitetul Orăşenesc de Comsomol şi am scris cererea. Peste câteva zile eram deja examinat de comisia medicală. Unul dintre membri s-a uitat la mine:

— E foarte mic şi slăbuţ.

Dar altul, în uniformă de ofiţer, a oftat:

— Nu-i nimic, o să crească.

Am primit uniformă după ce cu mare greutate s-a găsit mărimea potrivită pentru mine. Când m-am văzut în oglindă în uniformă militară, cu bonetă, am fost fericit. După o zi şi o noapte ne îndreptam deja cu vaporul spre insulele Solovki.

Totul e nou şi neobişnuit. Noapte adâncă... Stăm pe punte... Marinarii ne trimit la culcare:

— Băieţi, mai bine duceţi-vă în cabină! Acolo e cald.

Dimineaţă devreme am văzut mănăstirea care strălucea în lumina soarelui şi pădurea parcă aurie. Erau insulele Solovki, unde se înfiinţase prima şcoală de cadeţi a marinei militare din ţară. Dar, până începeam cursurile, a trebuit să construim şcoala, mai bine zis, nişte bordeie. Solul din Solovki este numai piatră. N-aveam suficiente fierăstraie, topoare, lopeţi. Am învăţat să facem totul cu mâna: să săpăm pietrişul greu, să tăiem copacii seculari, să scoatem buturugile, să facem dulgherie. După muncă, mergeam să ne odihnim în corturile reci, pe saltele şi perne umplute cu iarbă, aşezate pe cetină. Ne înveleam cu mantalele. Singuri ne spălam lucrurile – în apă cu gheaţă –, şi plângeam, aşa de tare ne dureau mâinile.

În ’42 am depus jurământul militar... Ni s-a dat câte o bonetă cu inscripţia „Şcoala de cadeţi a FMM”, dar, din păcate pentru noi, nu cu panglici lungi pe umeri, ci cu o panglică în partea dreaptă. Am fost echipaţi cu puşti. La începutul lui ’43 am nimerit, pentru efectuarea serviciului, pe torpilorul de gardă *Soobrazitelnîi*. Pentru mine totul era nou: crestele valurilor tăiate de botul navei, dâra „fosforescentă” lăsată de elicele care învârteau neobosit apa sărată a mării... Ţi se tăia răsuflarea...

— Ţi-e frică, băiete? m-a întrebat comandantul.

— Nu, am răspuns eu fără să stau o clipă pe gânduri. E frumos!

— Dacă n-ar fi fost război, ar fi fost frumos, a mai spus comandantul şi, nu ştiu de ce, s-a întors cu spatele.

Aveam paisprezece ani...

„FRĂŢIORUL NOSTRU PLÂNGE CĂ NU FUSESE CÂND ERA TATA...”

Laria Lisovskaia – 6 ani
În prezent e bibliotecară.

Mi-l amintesc pe tata... Şi pe frăţiorul meu...

Tata era partizan. Nemţii l-au prins şi l-au executat. Mama a aflat de la nişte femei că fuseseră omorâţi – tata şi alţi câţiva. S-a repezit spre locul unde zăceau toţi întinşi pe pământ... Atât mi-a rămas toată viaţa în minte, că era frig, iar pajiştile se acoperiseră cu o pojghiţă de gheaţă. Şi ei stăteau întinşi pe pământ, numai în ciorapi...

Mama era însărcinată, cu frăţiorul nostru.

Trebuia să ne ascundem, pentru că familiile partizanilor erau arestate, cu copii cu tot... Duse în maşini acoperite cu pânză de cort...

Am stat multă vreme la vecini în beci. Deja venise primăvara... Stăteam pe cartofi, iar cartofii creşteau. Noaptea, când dormi, iese câte un lăstar şi te gâdilă pe la

nas. Ca un gândăcel. Gândăceii trăiau prin buzunarele mele. În şosete. Nu-mi era frică de ei nici ziua, nici noaptea.

Am ieşit din beci, şi mama l-a născut pe frăţiorul meu. El a crescut, a început să vorbească. Ne aducem noi aminte de tata:

— Tata era înalt...

— Puternic... Ce mă mai arunca în sus!

Eu şi sora mea vorbim, iar frăţiorul nostru întreabă:

— Dar eu unde eram?

— Tu nu existai pe atunci...

Şi el începe să plângă că nu fusese acolo când era tata...

„PRIMA A VENIT FETIŢA ACEASTA...”

Nina Iaroşevici – 9 ani
În prezent e profesor de educaţie fizică.

În casă, toţi erau extrem de emoţionaţi, avusese loc un eveniment important...

Seara, la fata cea mare venise logodnicul s-o peţească. Toată lumea discutase până noaptea târziu când să pună nunta, unde să se căsătorească tinerii, câţi musafiri să invite. Şi, chiar de dimineaţă, tata a fost chemat la comisariatul militar. Prin sat oamenii începuseră să şoptească deja: E război! Mama se frământa: ce să facă? Eu mă gândeam la un singur lucru: să treacă ziua aceea. Nimeni nu-mi explicase că războiul nu ţine numai o zi–două, ci poate să dureze chiar foarte mult.

E vară, o zi caniculară. Eu vreau să mă duc la râu, dar mama ne pregăteşte de plecare. Mai aveam un frate, tocmai fusese externat; făcuse o operaţie la un picior şi mergea în cârje. Dar mama a hotărât: „Trebuie să plecăm toţi”. Unde? Nimeni nu ştia nimic. Am mers pe jos vreo cinci kilometri. Fratele meu şchiopăta şi plângea. Unde să mergem aşa cu el? Ne-am întors. Tata ne aştepta acasă.

Toţi bărbaţii care se duseseră dimineaţă la comisariatul militar se întorseseră, nemţii ocupaseră deja centrul nostru raional, oraşul Sluţk.

Au apărut primele bombe – iar eu stăteam şi mă uitam după ele până cădeau pe pământ. Cineva m-a sfătuit să ţin gura deschisă ca să nu mă asurzească. Degeaba: deschizi gura, îţi acoperi urechile, dar tot auzi cum zboară. Şuieră aşa de groaznic, că ţi se întinde pielea nu numai de pe faţă, ci de pe tot trupul. Aveam în curte agăţată o căldare. Când totul s-a potolit, am dat-o jos şi am numărat cincizeci şi opt de găuri. De sus, căldarea albă păruse o femeie cu basma, şi mitraliorii din avioane trăseseră în ea...

Nemţii au intrat în sat în nişte maşini mari, acoperite cu crengi de mesteacăn. Aşa se împodobea şi la noi pe la nunţi. Rupeau întruna o grămadă de crengi de mesteacăn... Ne uitam la ei prin gardul de nuiele – pe atunci nu aveaum garduri de lemn, ci de nuiele. De răchită... Ne uitam cu atenţie... Păreau oameni ca toţi oamenii... Eu voiam să le văd capetele. Nu ştiu de ce, aveam impresia că nu erau capete de om... Deja se zvonea că omoară oameni, că-i ard. Că merg în maşini şi râd. Veseli, bronzaţi.

Dimineaţa făceau gimnastică în curtea şcolii. Se stropeau cu apă rece, îşi suflecau mânecile, urcau pe motociclete şi plecau. Veseli, bronzaţi...

După câteva zile, la capătul satului, lângă fabrica de lapte, au săpat o groapă mare, şi în fiecare zi, la cinci–şase dimineaţa, de acolo se auzeau împuşcături. Când începeau să tragă, nici cocoşii nu mai cântau, se ascundeau. Spre seară mergeam cu tata – eu călare, el ţinând calul de frâu – în apropierea gropii aceleia. „Mă duc”, zice el, „să văd şi eu ce e”. Acolo fusese împuşcată verişoara lui. Eu, după el.

Deodată, tata se răsuceşte şi nu mă lasă să văd groapa: „Întoarce-te! N-ai voie mai departe”. Atât am văzut, când am trecut pârâul, că apa din el era roşie... Şi cum s-a ridicat un stol de ciori. Erau aşa de multe, că am început să ţip... După asta, tata n-a mai putut să mănânce nimic câteva zile. Cum vedea o cioară, fugea în casă, tremura tot, parcă era cuprins de friguri...

La Sluţk, în parc, au spânzurat două familii de partizani. Era un ger năprasnic, şi spânzuraţii îngheţaseră atât de tare că, atunci când bătea vântul, trosneau. Precum copacii îngheţaţi din pădure... Aşa un sunet...

Când am fost eliberaţi, tata a plecat pe front. Cu armata. În lipsa lui am primit prima mea rochie din timpul războiului. Mi-a cusut-o mama din obiele albe, pe care le vopsise cu cerneală. Numai că pentru o mânecă nu-i mai ajunsese cerneala. Eu voiam să le arăt prietenelor rochia cea nouă şi stăteam la portiţă într-o parte, adică arătam mâneca cea bună, pe cealaltă o ascundeam spre casă. Mi se părea că sunt aşa de elegantă, de frumoasă!

La şcoală, în banca din faţa mea, stătea o fetiţă Ania. Tatăl şi mama ei muriseră, iar ea trăia cu bunica. Se refugiaseră de pe lângă Smolensk. A primit de la şcoală palton, pâslari şi nişte galoşi strălucitori. Învăţătoarea i le-a adus şi le-a pus pe bancă. Iar noi amuţiserăm, pentru că nici unul dintre noi nu avea asemenea pâslari sau palton. O invidiam. Unul dintre băieţi a înghiontit-o şi i-a spus: „Ce noroc pe tine!” Ea a pus capul pe bancă şi a început să plângă şi a plâns întruna patru ore.

Tata s-a întors de pe front, şi toată lumea a venit să-l vadă. Să ne vadă şi pe noi, pentru că se întorsese tatăl nostru.

Şi prima a venit fetiţa aceasta...

„EU SUNT MAMA TA...”

Tamara Parhimovici – 7 ani

În prezent e secretară-dactilografă.

Tot războiul m-am gândit la mama. Am pierdut-o din primele zile...

În timp ce dormim, tabăra noastră de pionieri este bombardată. Sărim toţi din corturi, alergăm şi strigăm: „Mamă! Mamă!” Educatoarea mă ia de umeri şi mă scuturǎ să mă liniştesc, dar eu strig întruna: „Mamă! Unde e mama mea?” Până ce mă lipeşte de ea şi îmi spune: „Eu sunt mama ta”.

Pe patul meu atârnau o fustiţă, o bluziţă albă şi cravata roşie. Le-am îmbrăcat şi am pornit pe jos către Minsk. Pe drum, mulţi copii au fost întâmpinaţi de părinţi, dar mama mea n-a venit. Şi deodată se duce vorba: „Nemţii sunt în oraş...” Ne-am întors cu toţii din drum. Cineva mi-a spus că o văzuse pe mama moartă.

Şi aici nu-mi aduc bine aminte....

Nu mai ştiu cum am ajuns la Penza, cum am fost dusă la casa de copii, nu mai ţin minte... Sunt nişte pagini albe în memorie... Doar atât îmi amintesc, că eram multe, dormeam câte două în pat. Dacă una începea să plângă, începea şi cealaltă: „Mamă! Unde e mama mea?” Eram mică, voia să mă înfieze o doică. Iar eu mă gândeam la mama...

Plec din sala de mese, şi copiii strigă în cor: „A venit mama ta!” Îmi răsună în urechi: „Mama taaaaa... Mama taaaaa...” Eu o visam pe mama în fiecare noapte. Pe mama mea adevărată. Şi, deodată, ea apare în realitate! Dar mie mi se pare că visez. O văd într-adevăr şi nu îmi vine a crede. Câteva zile au încercat să mă convingă, dar eu mă temeam să mă apropii de ea. Dacă e vis? Dacă e un simplu vis? Mama plângea, iar eu strigam: „Nu te apropia! Mama mea a fost omorâtă”. Mi-era frică... Mi-era frică să cred în fericirea mea...

Şi astăzi... Toată viaţa am plâns în momentele fericite. Mă năpădesc lacrimile. Toată viaţa... Soţul meu... Suntem îndrăgostiţi de mulţi ani. Când m-a cerut în căsătorie – „Te iubesc. Hai să ne căsătorim!” –, eu aveam ochii în lacrimi... El s-a speriat: „Te-am jignit?” „Nu! Nu! Sunt fericită!” Dar niciodată nu pot fi pe deplin fericită.Nu reuşesc. Mă tem de fericire. Mi se pare mereu că acuşi-acuşi o să se termine. Tot timpul trăieşte în mine acest „acuşi-acuşi”. O frică din copilărie...

„AM RUGAT-O: PUTEM SĂ-L LINGEM?...”

Vera Taşkina – 10 ani
În prezent e muncitoare.

Înainte de război plângeam mult...

Murise tata. Mama a rămas cu şapte copii. Trăiam în sărăcie. Greu. Dar mai târziu, în timpul războiului, viaţa asta paşnică ni s-a părut o fericire.

Adulţii plâng – e război –, dar noi nu ne speriem. Noi ne jucam adesea „de-a războiul”, şi cuvântul ăsta nu ne era bine cunoscut. Nu înţelegeam de ce mama plângea toată noaptea – avea ochii roşii. Abia mai târziu am înţeles...

Mâncam... apă... La prânz, mama punea pe masă o oală cu apă fierbinte. Şi noi o turnam în castroane. Seara la cină, pe masă e tot oala cu apă fierbinte. Apă incoloră, fierbinte, iarna nici n-aveam cu ce s-o colorăm, dacă nici iarbă nu era.

De foame, fratele meu a mâncat cărbuni din sobă. A ros la ei toată ziua. Când am băgat de seamă, în sobă se făcuse o gaură. Mama a luat ultimele lucruri din casă, s-a dus la piaţă şi le-a dat pe cartofi şi pe porumb. A fiert atunci mămăligă, a împărţit-o, şi noi ne uitam la castron. Am rugat-o: Putem să-l lingem? Şi l-am lins pe rând. Iar după noi a mai lins şi pisica, şi ea flămândă. Nu ştiu ce-a

mai găsit. După noi nu mai rămăsese nici un strop. Nici miros de mâncare nu mai era. Şi mirosul fusese lins.

Şi tot timpul îi aşteptam pe ai noştri...

Când au început să bombardeze avioanele noastre, eu n-am fugit să mă ascund, ci să văd bombele noastre. Am găsit o schijă...

— Unde tot umbli? mă ia în primire mama, speriată, acasă. Ce ascunzi acolo?

— Nu ascund. Am adus o schijă.

— O să te omoare până la urmă.

— De ce, mamă? Doar e o schijă de la bomba noastră. Cum să mă omoare?

Multă vreme am păstrat-o...

„... O JUMĂTATE DE LINGURIŢĂ DE ZAHĂR ÎN PLUS”

Emma Levina – 13 ani
În prezent e muncitor tipograf.

Din ziua aceea mai era exact o lună până să împlinesc paisprezece ani..

— Nu! Nu plecăm nicăieri, absolut nicăieri! Ia uite ce-aţi mai inventat, război! Nici n-apucăm noi să ieşim din oraş, că se şi termină. Nici gând! Nu plecăăăm!

Aşa vorbea tatăl meu, membru de partid din 1905. Nu o dată fusese închis în temniţele ţariste. Luase parte şi la Revoluţia din Octombrie.

Şi totuşi a trebuit să plecăm. Am udat bine, bine florile de la fereastră – aveam o mulţime –, am închis uşile şi ferestrele, am lăsat deschisă numai o ferestruică pe unde să iasă pisica. Am luat cu noi strictul necesar. Tata i-a convins pe toţi: peste câteva zile ne întoarcem. Minskul ardea...

N-a venit cu noi şi sora noastră mijlocie, era cu trei ani mai mare ca mine. Multă vreme n-am ştiut nimic de ea. Ne-am frământat mult. Asta se întâmpla în timpul

refugiului... în Ucraina... Am primit de la sora noastră o scrisoare de pe front, apoi alta, şi înca una. Mai târziu a sosit o scrisoare de mulţumire din partea unităţii de comandă în care slujea ea ca instructor sanitar. Cui nu i-a arătat-o mama? Era mândră. Preşedintele colhozului ne-a dat, drept răsplată, un kilogram de făină de furaj. Şi mama i-a servit pe toţi cu turte gustoase.

Făceam tot felul de munci agricole, deşi eram orăşeni get-beget. Dar lucram bine. Sora mea cea mare, care înainte de război fusese judecător, învăţase să conducă tractorul. Dar în curând au început să bombardeze Harkovul, şi am plecat mai departe.

Pe drum am aflat că suntem duşi în Kazahstan. În acelaşi vagon cu noi erau vreo zece familii. O fată era însărcinată. La un moment dat, au apărut avioanele şi au început să bombardeze trenul, nimeni n-a apucat să sară din vagon. Şi atunci auzim un ţipăt: gravida îşi rupsese un picior. Nu pot să uit nici acum grozăvia asta. Biata femeie intrase în travaliu, şi tatăl ei se apucase s-o moşească. Sub privirile tuturor. Bubuituri, sânge, mizerie. Se năştea un copil...

Am plecat de lângă Harkov vara, iar în gara de destinaţie am ajuns spre iarnă. Am pătruns în stepele kazahe. Multă vreme n-am putut să ne obişnuim cu lipsa bombelor, cu faptul că nimeni nu trage în noi. Dar mai aveam un duşman – ploşniţele! Uriaşe, mijlocii, mici, negre, cenuşii... De toate soiurile. Dar la fel de nemiloase. Nu ne dădeau pace nici ziua, nici noaptea. Ba mint! Când trenul se punea în mişcare, nu ne mai pişcau aşa de rău. Se linişteau. Dar cum intram în casă... Doamne Dumnezeule, ce chin!... Doamne Dumnezeule! Spatele şi mâinile îmi erau numai răni, supurau. Când îmi dădeam jos bluziţa, mi-era mai bine, dar nu mai aveam ce să îmbrac. Oricum, a trebuit s-o ard până la urmă, fiindcă era plină de ploşniţe. Şi m-am acoperit cu un ziar, umblam îmbrăcată în ziar. Aveam o

bluziţă din ziar. Gazda ne-a spălat cu apă aşa de fierbinte, că acum, dacă m-aş spăla cu ea, mi s-ar lua pielea. Dar atunci... Era o fericire de nedescris – apă caldă. Fierbinte!

Mama noastră era o gospodină minunată, o bucătăreasă neîntrecută. Numai ea era în strae să gătească un popândău ca să-l poţi mânca, deşi carnea de popândău nu e tocmai comestibilă. Când o pui pe masă... împrăştie de la un kilometru un miros respingător. Dar altă carne nu se găsea. Aşa că mâncam şi popândăi.

Alături de noi locuia o femeie foarte bună. A văzut cât sufeream şi i-a spus mamei: „Să mă ajute prin gospodărie fiica dumneavoastră!” Tare slăbănoagă mai eram! Ea s-a dus la câmp, iar pe mine m-a lăsat cu nepotul. Mi-a arătat unde găsesc mâncare şi pentru el, şi pentru mine. M-am dus eu la masă, m-am uitat la mâncare, dar mi-a fost frică să iau. Mi se părea că, dacă iau ceva, dispare totul ca un vis. Ce să mai vorbim de mâncat, până şi cu degetul mi-era frică să ating ceva – numai să nu dispară toate. Mai bine mă uit la ele – şi aşa am făcut multă vreme. Şi dintr-o parte, şi din spate. Mă temeam să închid ochii. Şi uite aşa n-am pus nimic în gură toată ziua. Iar femeia asta avea vacă, oi, găini. Îmi lăsase unt, ouă...

Seara când a venit, m-a întrebat:

— Ai mâncat?

I-am răspuns:

— Am mâncat...

— Ei, atunci du-te acasă! Ia asta şi du-i-o mamei! Mi-a dat o pâinişoară. Mâine să vii din nou!

Am plecat acasă, şi femeia a venit imediat după mine. M-am speriat: Doar n-o fi dispărut ceva? Dar ea m-a sărutat plângând:

— Ce-ai făcut, prostuţo, n-ai mâncat nimic? De ce e totul neatins pe masă?

Şi mă mângâia întruna pe cap.

Iernile în Kazahstan sunt grele. N-aveam cu ce face focul. Balega de vacă a fost salvarea noastră. Ne sculam dis-de-dimineaţă şi aşteptam să iasă vacile din curţi, şi ne repezeam cu căldarea. Alergam de la o vacă la alta. Nu numai eu, ci toţi refugiaţii de acolo. Adunam câte o căldare plină, o vărsam lângă casă şi repede înapoi. Apoi amestecam totul cu paie, lăsam la uscat şi făceam un fel de turte negre. Cu astea ne încălzeam.

Tata a murit... Probabil i-a plesnit inima de supărare. Avea de mult probleme de sănătate.

Eu am fost luată la şcoala de meserii. Am primit uniformă – palton, pantofi – şi o cartelă de pâine. Înainte avusesem părul scurt, dar acum deja îmi crescuse, îmi făceam codiţe. Mi-au dat carnetul de comsomolist, am fost fotografiată pentru ziar. Ţineam carnetul în mână, nu în buzunar. Un lucru aşa de preţios... mi-era frică să-l pun în buzunar. Dacă-l pierdeam? Imi bătea inima ca un ciocan. Dacă m-ar vedea tata acum, ce fericit ar fi!

Astăzi îmi spun: „Ce vremuri îngrozitoare, dar ce oameni minunaţi erau!” Şi sunt uimită. Cum eram pe atunci! Cum credeam! Nu vreau să uit asta... Nu mai cred de mult în Stalin, în ideile comuniste. Aş vrea să uit perioada asta a vieţii mele, dar păstrez în inimă şi celelalte emoţii. Sentimentul acela înălţător. Nu vreau să uit sentimentele acelea... Sunt preţioase...

În seara când am fost primită în Comsomol, mama a făcut acasă ceai adevărat, cu esenţă. Păi astfel, pentru un asemenea prilej? Şi mie, sărbătorita, mi-a dat o jumătate de linguriţă de zahăr în plus...

„CĂSUŢĂ, SĂ NU ARZI! CĂSUŢĂ, SĂ NU ARZI!...”

Nina Raciţkaia – 7 ani
În prezent e muncitoare.

Îmi aduc aminte frânturi... Uneori foarte limpede...

Cum au venit nemţii pe motociclete... Fiecare avea câte o căldare, şi zornăiau din ele. Iar noi ne ascundeam. Eu mai aveam doi fraţiori mai mici, de patru şi doi ani. Ne ascundeam sub pat şi toată ziua rămâneam acolo. Până încetau ei cu pârâitul...

Mă miram foarte tare că tânărul ofiţer fascist care venise să locuiască la noi purta ochelari. Eu îmi imaginam că ochelari au numai profesorii. El locuia cu ordonanţa lui într-o jumătate de casă, iar noi în cealaltă. Fratele meu cel mai mic răcise şi tuşea foarte rău. Avea febră mare, ardea tot şi plângea noaptea. A doua zi dimineaţă, ofiţerul a intrat în jumătatea noastră de casă şi i-a spus mamei că, dacă *Kinder*[4] mai plânge şi nu-l lasă să doarmă noaptea, „puf-puf” şi a arătat spre pistolul lui. Noaptea, cum fratele nostru începea să tuşească sau să plângă, mama îl lua în plapumă, fugea afară cu el şi acolo îl legăna, până adormea sau se liniştea. Puf-puf...

Ne luaseră tot, făceam foamea. Nu ne lăsau la bucătărie, acolo îşi făceau numai ei de mâncare. Fratele cel mic simţea mirosul şi se târa către el. O dată au făcut supă de mazăre, mirosea foarte bine. Peste cinci minute, din bucătărie s-a auzit strigătul înfiorător al fratelui meu. Turnaseră apă clocotită pe el pentru că îi rugase să-i dea de mâncare. Era aşa de flămând, că a venit la mama să-i spună: „Hai să fierbem răţuşca mea!” Răţuşca era jucăria lui preferată, nu lăsa pe nimeni s-o atingă. Dormea cu ea.

Să vedeţi discuţiile noastre de copii.

Stăm noi şi ne gândim: Dacă prindem un şoarece (în timpul războiului se înmulţiseră, şi în casă, şi pe câmp), oare am putea să-l mâncăm? Oare piţigoii se mănâncă? Dar coţofenele? De ce mama nu ne face supă din râmele grase?

---

[4] Copil (în limba germană în original).

Nici nu lăsau să crească cartofii, scormoneau cu mâinile prin pământ şi verificau: sunt mari sau mici? De ce cresc aşa de încet şi porumbul, şi floarea-soarelui...?

În ultima zi înainte de a se retrage, nemţii ne-au dat foc la casă. Mama stătea în picioare, se uita la foc şi nu-i curgea nici o lacrimă. Iar noi trei alergam şi strigam: „Căsuţă, să nu arzi! Căsuţă, să nu arzi!” N-am apucat să scoatem nimic din ea, eu mi-am luat numai abecedarul. Tot războiul l-am păzit, avusesm grijă de el. Dormeam cu el, mereu îl ţineam sub pernă. Tare mai voiam să învăţ. Mai târziu, când, în ’44, am intrat în clasa întâi, abecedarul meu a fost singurul la treizeci de copii. Unul în toată clasa.

Mi-a rămas în memorie şi prima serbare de după război ţinută la şcoală. Cum am cântat, am dansat... Am bătut din palme aşa de mult, că nu mai puteam de durere... Eram veselă, până ce un băiat a ieşit pe scenă şi a început să recite o poezie. Recita cu voce tare, poezia era lungă, dar am auzit un cuvânt – „război”. M-am uitat în jur: toţi erau liniştiţi. Pe mine m-a cuprins frica: abia s-a terminat războiul, şi iar e război? Nu puteam să aud cuvântul ăsta. Am zbughit-o acasă. Am ajuns într-un suflet, mama făcea de mâncare la bucătărie: deci nu era nici un război. Am fugit înapoi, la şcoală, la serbare, şi am bătut din nou din palme.

Tatăl nostru nu s-a mai întors din război, mama a primit o hârtie în care se spunea că dispăruse fără urmă. După ce mama a plecat la serviciu, ne-am adunat toţi trei şi am plâns că nu mai e tata. Am întors casa cu susul în jos, căutam hârtia în care se scria despre el. Credeam că acolo nu scrie că tata e mort, ci dispărut fără urmă. Dacă am fi rupt-o înseamnă că am fi primit veşti despre tatăl nostru. Dar n-am găsit hârtia. Când a venit de la serviciu mama, nu putea pricepe de ce era dezordine în casă. M-a întrebat:

„Ce-aţi făcut aici?” În locul meu a răspuns fratele cel mic: „L-am căutat pe tata...”

Înainte de război îmi plăcea când tata ne spunea poveşti; ştia multe şi avea talent de povestitor. După război n-am mai vrut să citesc poveşti...

„A VENIT ÎN HALAT ALB, CA MAMA...”

Saşa Suetin – 4 ani
În prezent e lăcătuş.

Îmi duc aminte de mama... Imagini disparate...

Prima imagine...

Mama e mereu în halat alb... Tata era ofiţer, mama lucra la spitalul militar. Asta mi-a povestit mai târziu fratele meu mai mare. Dar eu ţin minte numai halatul alb al mamei... Nici faţa nu mi-o mai amintesc, doar halatul alb... Şi încă ceva: o boneţică albă, care se afla mereu pe o măsuţă; stătea dreaptă, nu culcată, aşa de apretată era.

A doua imagine...

Mama n-a venit acasă... Mă obişnuisem ca tata să nu vină, dar mama se întorcea mereu înaintea tuturor. Eu şi fratele meu stăm singuri în apartament câteva zile, nu ieşim nicăieri: dacă apare deodată mama? Ne bat la uşă nişte oameni străini, ne îmbracă şi ne duc undeva. Eu plâng:

— Mama! Unde e mama mea?

— Nu mai plânge, o să ne găsească ea, mă linişteşte frăţiorul meu, mai mare cu trei ani ca mine.

Ne aflăm într-o încăpere lungă – o fi casă, o fi grajd? −, pe nişte priciuri. Mi-e foame tot timpul şi îmi sug nasturii de la cămaşă; seamănă cu dropsurile pe care ni le aducea tata din delegaţie. O aştept pe mama.

A treia imagine...

Un bărbat ne înghesuie pe mine şi pe fratele meu într-un colţ al priciurilor, ne acoperă cu pătura, aruncă deasupra

nişte cârpe. Încep să plâng, el mă mângâie pe cap, şi mă liniştesc.

Aşa se întâmplă în fiecare zi. O dată însă m-am plictisit să stau aşa sub pătură. Încep să plâng încet, apoi mai tare. Cineva ia cârpele de pe mine şi de pe fratele meu şi trage pătura. Când deschid ochii, văd lângă noi o femeie în halat alb:

— Mamă! mă târăsc spre ea.

Şi ea mă mângâie. Mai întâi pe cap... Apoi pe mână... Apoi scoate ceva metalic dintr-o cutiuţă. Dar eu nu acord nici cea mai mică atenţie acestui fapt, văd numai halatul şi boneta albă.

Deodată, simt o durere puternică în mână. Am un ac sub piele. Nici nu apuc să strig, că-mi pierd cunoştinţa. Când îmi revin, deasupra mea se află bărbatul care ne ascundea. Alături este întins şi fratele meu.

— Nu te speria! spune bărbatul. Nu e mort, doarme.

— Nu e mama?

— Nu...

— A venit în halat alb, ca mama... repet eu întruna.

— Ţi-am făcut o jucărie.

Şi îmi întinde o mingiuţă din cârpe.

Iau jucăria şi nu mai plâng.

După aceea nu mai ţin minte. Cine şi cum ne-a salvat din lagărul de concentrare german? Acolo li se recolta sânge copiilor pentru soldaţii nemţi răniţi... Toţi copiii mureau... Cum am ajuns eu şi fratele meu la casa de copii şi cum, la sfârşitul războiului, am primit vestea că părinţii noştri muriseră? Ceva s-a întâmplat cu memoria mea. Nu mai ţin minte chipuri, cuvinte...

Războiul s-a sfârşit. Am intrat în clasa întâi. Unii citeau de două–trei ori o poezie şi o reţineau. Eu o citeam de zece ori şi nu puteam s-o reţin. Dar, nu ştiu de ce, profesorii nu-mi puneau patru. Altora le puneau, mie nu.

Asta e povestea mea...

„TANTI, LUAŢI-MĂ ŞI PE MINE ÎN BRAŢE!...”

Marina Karianova – 4 ani
În prezent lucrează în cinematografie.

Ce nu-mi place să-mi aduc aminte... Nu-mi place. Asta e, nu-mi place...

Dacă i-aţi întreba pe toţi ce înseamnă copilăria, fiecare ar spune câte ceva. Dar pentru mine copilăria înseamnă mama, şi tata, şi apoi bomboane. Toată copilăria i-am vrut pe mama şi pe tata, şi bomboane. În timpul războiului n-am gustat nici o bomboană, dar nici n-am văzut vreuna. Prima bomboană am mâncat-o la câţiva ani după terminarea războiului... la vreo trei ani... Deja eram mare. Zece ani.

Nu credeam că există cineva care să nu vrea bomboane de ciocolată... Ei, cum aşa? Nu se poate...

Pe mama şi pe tata nu i-am mai găsit niciodată. Nici numele adevărat nu mi-l ştiu. Am fost găsită la Moscova, în Gara de Nord.

— Cum te cheamă? m-au întrebat la casa de copii.

— Marinocika.

— Şi numele de familie?

— Nu-l mai ţin minte...

Au scris Marina Severnaia[5].

Tot timpul mi-era foame. Dar şi mai mult, voiam să îmbrăţişez pe cineva, să mângâi pe cineva. Şi era puţină tandreţe, era război pretutindeni, toată lumea suferea. Merg pe stradă şi în faţa mea o mamă îşi duce copiii. Pe unul îl ia puţin în braţe, îl pune jos, apoi îl ia pe celălalt. Se aşază pe o bancă şi îl pune pe cel mic pe genunchi. Eu stau în picioare, aşa, stau şi mă tot uit. Mă apropii de ei: „Tanti, luaţi-mă şi pe mine în braţe!...” Ea s-a mirat...

[5] De la adejectivul *severnîi*, „de nord”, după denumirea gării.

Am rugat-o din nou: „Tanti, vă rog...”

„...ŞI O LEGĂNA CA PE O PĂPUŞĂ”

Dima Sufrankov – 5 ani
În prezent e inginer mecanic.

Înainte de asta, îmi era frică numai de şoareci. Şi, deodată, au apărut atâtea feluri de frică... Mii de feluri...

În conştiinţa mea de copil nu s-a întipărit aşa de puternic cuvântul „război” cât m-a speriat cuvântul „avioane”. „Avioane!” Mama ne culege de pe sobă. Ne e frică să ne dăm jos de acolo, ne e frică să ieşim din casă, până îl dă jos pe unul, se urcă altul la loc. Suntem cinci. Şi mai e şi pisica.

Avioanele trag în noi...

Frăţiorii mai mici... Pe ei i-a legat mama de ea cu nişte ştergare, iar cei mari alergau singuri. Când eşti mic, trăieşti în altă lume, nu priveşti de la înălţime, ci trăieşti aproape de pământ. Avioanele sunt cu atât mai înfricoşătoare, la fel şi bombele.

Ţin minte că îi invidiam pe gândaci: sunt aşa de mici, că mereu pot să se ascundă undeva, se strecoară sub pământ... Îmi imaginam că, după ce o să mor, o să mă fac animal sălbatic şi o să fug în pădure.

Avioanele trag în noi...

Verişoara mea de cinci ani îl ducea pe frăţiorul ei de trei. Alerga, alerga, dar n-a mai avut putere şi a căzut. Au stat aşa în zăpadă toată noaptea. El a degerat, ea a supravieţuit. Oamenii au săpat o groapă să-l înmormânteze, dar ea nu-i lăsa: „Mişenka, nu muri! De ce mori?”

Am fugit de nemţi şi am trăit în mlaştină... pe nişte insuliţe... Ne-am făcut un adăpost şi am trăit acolo. Era ca un grajd: numai lemne goale şi o gaură sus, pentru fum... Iar pe jos, pământ. Şi apă. Şi iarna, şi vara am locuit acolo.

Am dormit pe cetină de pin. Într-o zi ne-am întors cu mama din pădure în sat, voiam să luăm ceva din casa noastră. Acolo erau nemţii şi pe cei care s-au întors i-au adunat la şcoală. Ne-au pus în genunchi şi au îndreptat mitralierele spre noi. Noi, copiii, eram chiar în dreptul ţevilor.

Auzim că se trage în pădure. Nemţii atunci: „Partizanii! Partizanii!” Şi sar în maşini. Au plecat în grabă. Iar noi ne-am întors în pădure.

După război, mi-a fost frică de glonţ. Cum vedeam o schijă, mă lua frica să nu explodeze încă o dată în aer. Fetiţa vecinilor avea trei ani şi două luni... Mi s-a întipărit asta în minte... Mama ei repeta deasupra sicriului: „Trei ani şi două luni... Trei ani şi două luni...” Găsise o grenadă şi o legăna ca pe o păpuşă. O învelise în cârpe şi o legăna aşa. Grenada e măruntă, ca o jucărie, numai că e grea. Mama ei nici n-a apucat să mai ajungă...

După război, în satul nostru, Starîe Golovciţî, din raionul Petrikovski, încă doi ani au tot îngropat copii. Peste tot erau fiare – tancuri negre avariate, blindate, bucăţi de mine, de bombe... Noi nu aveam jucării... Mai târziu, au început să le adune şi să trimită fierul vechi pe la uzine. Mama ne-a explicat că din el urma să se facă tractoare. Strunguri, maşini de cusut... Eu, dacă vedeam un tractor nou, nu mă apropiam de el, mă aşteptam să sară în aer şi să se facă negru, ca un tanc...

Ştiam din ce fel de fier fusese făcut...

„PĂRINŢII ÎMI CUMPĂRASERĂ DEJA ABECEDAR...”

Lilia Melnikova – 7 ani
În prezent e profesoară.

Trebuia să intru în clasa întâi...

Părinţii îmi cumpăraseră deja abecedar şi ghiozdan. Eram cea mai mare dintre surori. Raia avea cinci ani, iar

Tomocika noastră, trei. Trăiam la Rossonî, tatăl nostru era directorul ocolului silvic, dar cu un an înainte de război a murit. Trăiam cu mama.

În ziua în care a venit războiul peste noi, toate trei eram la grădiniţă, inclusiv cea mică. Toţi părinţii şi-au luat copii, dar noi am rămas, după noi nu venea nimeni. Ni s-a făcut frică. Mama a sosit ultima, lucra la ocol. Dăduseră foc la nişte hârtii, le îngropaseră, şi ea întârziase.

Ne-a a spus că urma să fim evacuaţi. Ni s-a dat o căruţă. Trebuia să luăm cu noi strictul necesar. Ţin minte că pe hol era un coş, am pus coşul în căruţă. Surioara mea a luat cu ea o păpuşă, dar mama nu voia s-o ia, era prea mare... Sora mea a început să plângă: „N-o las!” Am plecat din Rossonî, şi căruţa noastră s-a răsturnat cu tot cu coş, din care a căzut încălţămintea. În grabă, mama încurcase coşurile şi îl luase pe cel în care ţinea pantofii pentru reparat.

Nici n-am apucat să strângem încălţămintea, că au şi năvălit avioanele şi au început să bombardeze şi să tragă cu mitralierele. Păpuşa noastră a fost ciuruită, dar surioara mea a rămas teafără, fără nici cea mai mică zgârietură. Plângea: „Oricum n-o las”.

Ne-am întors şi am început să trăim alături de nemţi. Mama ducea la vânzare haine de-ale tatei. Ţin minte că prima dată a dat un costum pe mazăre. O lună am mâncat supă de mazăre, dar până la urmă s-a terminat. Aveam o plapumă mare, veche, umplută cu vată. Mama a făcut din ea nişte cizme vătuite, în caz că le voia cineva, îi plătea cum putea. Când aveam supă de tăieţei, când un ou pentru toate... Dar cel mai adesea nu aveam nimic. Mama ne îmbrăţişa şi ne mângâia...

Nu ne-a spus că îi ajută pe partizani, dar eu bănuiam. Pleca adesea şi nu spunea unde. Când se ducea să schimbe câte ceva, ştiam, dar acum pleca şi atât. Mă

mândream cu mama şi le spuneam surioarelor mele: „În curând o să vină ai noştri. O să vină nenea Vanea”. Era fratele tatei, lupta ca partizan.

În aceeaşi zi, mama a turnat nişte lapte într-o sticlă, ne-a sărutat şi a plecat după ce a încuiat uşa cu cheia. Toate trei ne-am băgat sub masa de pe care atârna o faţă de masă mare. Sub ea era cald, şi ne jucam de-a mama. Deodată, auzim un pârâit de motociclete, apoi o bătaie înfricoşătoare în uşă şi o voce de bărbat rosteşte stâlcit numele mamei. Am simţit că nu-i a bună. Lângă fereastra dinspre grădina de legume aveam o scară. Am coborât pe ea neobservate. Repejor. Am luat-o pe o surioară de mână, pe cealaltă am pus-o pe după gât – asta însemna la noi „hopa sus” – şi am ieşit în stradă.

Acolo se adunase multă lume. Şi copii. Cei care veniseră după mama nu ne ştiau, aşa că nu au dat de noi. Au spart uşa... Şi o văd pe mama apărând pe drum, mică, aşa slăbuţă. Şi nemţii au văzut-o. Au luat-o la goană în sus, pe deal, au prins-o, i-au legat mâinile la spate şi au început s-o lovească. Noi am rupt-o la fugă strigând toate trei, cât ne ţinea gura: „Mama! Mama!” Au împins-o în ataşul motocicletei, ea a mai apucat să strige spre o vecină: „Fenia, draga mea, ai grijă de copiii mei!” Vecinii ne-au cules de pe drum, dar se temeau să ne ia la ei acasă: dacă vin şi după noi? Şi ne-am dus să plângem în şanţ. Acasă n-aveam cum să ne ducem, ni se povestise deja cum în satul vecin pe nişte părinţi îi ridicaseră, iar copiilor le dăduseră foc – îi închiseseră în casă şi le dăduseră foc. Ne era frică să intrăm în casa noastră... Asta a durat probabil vreo trei zile. Stăm când în coteţ, când în grădina noastră de legume. Vrem să mâncăm, dar nu punem mâna pe nimic din grădină, pentru că mama se supără dacă rupem prea devreme morcovii, când încă n-au crescut, sau dacă stricăm mazărea. Nu luăm nimic şi ne spunem una alteia

că, pasămite, mama o să se supere dacă distrugem grădina în lipsa ei. Sigur aşa crede ea. Nu ştie că nu punem mâna pe nimic. O ascultăm. Copiii trimişi de vecini ne aduc care napi fierţi, care cartofi, care sfeclă...

Apoi ne-a luat la ea tanti Arina. Îi rămăsese un băiat, pe doi îi pierduse când plecase cu refugiaţii. Tot timpul ne aduceam aminte de mama, şi tanti Arina ne-a dus la comandantul închisorii; l-a rugat să i se permită o vizită. Comandantul i-a spus că e imposibil să vorbim cu mama, singurul lucru pe care ni l-a permis a fost să trecem pe lângă ferestruica ei.

Am trecut pe lângă ferestruică, şi eu am văzut-o... Am trecut aşa de repede, că numai eu am văzut-o, surioarele mele n-au apucat. Avea faţa roşie; mi-am dat seama că o bătuseră tare. Şi ea ne-a văzut şi a strigat doar: „Copilaşi! Fetiţele mele!" Şi nu s-a mai uitat pe fereastră. Apoi ni s-a spus că ne văzuse şi-şi pierduse cunoştinţa...

Peste câteva zile am aflat: că fusese împuşcată. Eu şi surioara Raia înţelegeam că mama nu mai e, dar cea mai mică, Tomocika, spunea: „O să se întoarcă mama, şi o să vă spun dacă mă supăraţi, dacă nu mă luaţi în braţe". Când ni se dădea de mâncare, cea mai bună bucăţică i-o dădeam ei. Aşa, ţin minte, făcea şi mama...

După ce au împuşcat-o pe mama, a venit la noi acasă o maşină... Au început să ia lucruri... Vecinii ne-au chemat: „Duceţi-vă, cereţi-le să vă dea pâslarii, paltoanele! Acuşi vine iarna, şi voi sunteţi în haine de vară". Stăm noi trei – Tomocika la mine în cârcă –, şi eu zic: „Nene, daţi-i pâslarii!" În timpul ăsta unul din ei îi luase şi-i ducea în mână. Nici n-am apucat să termin de vorbit, că el m-a împins cu piciorul, şi surioara mea a căzut şi s-a lovit cu căpşorul de o piatră. A doua zi dimineaţă am văzut în locul acela o umflătură mare, care creştea. Tanti Arina avea un şal gros, i l-a legat pe cap, dar umflătura tot se vedea.

Noaptea o îmbrăţişam, însă căpşorul ei era tot mai mare. Mi-era frică să nu moară.

Au aflat de asta partizanii şi ne-au luat la ei. În detaşamentul de partizani, toţi ne alinau cum puteau, ne iubeau foarte mult. Chiar am uitat o vreme că nu aveam mamă şi tată. Unuia i se rupsese cămaşa, au răsucit o mânecă, au desenat doi ochi, un nas – şi ne-au dăruit o păpuşă. Ne-au învăţat să citim; despre mine făcuseră chiar şi versuri, despre faptul că nu-mi plăcea să mă spăl cu apă rece. Dar astea erau condiţiile în pădure. Iarna se spălau cu zăpadă...

Lilia stă în cădiţă,
Strigă tare din băiţă:
„Ah, cât mi-e de ciudă
Că e apa udă!”

Când situaţia a devenit periculoasă, am fost duse înapoi la tanti Arina. Comandantul detaşamentului, legendarul Piotr Mironovici Maşerov, ne-a întrebat: „Ce vă trebuie? Ce-aţi vrea?” Nouă ne trebuiau foarte multe, aveam nevoie în primul rând de nişte bluze militare. Şi ni s-au cusut nişte rochii din acelaşi material ca al bluzelor militare. Nişte rochii, aşa, verzui, cu buzunare tighelite. Ne-au făcut la toate trei pâslari, ne-au cusut hăinuţe de blană, ne-au împletit mănuşi. Ţin minte că ne-au dus la tanti Arina într-un car şi ne-au dat nişte săculeţi cu făină, crupe. Până şi bucăţi de piele, ca să ne poată face ea nişte ghetuţe.

Şi, când au venit s-o percheziţioneze pe tanti Arina, ea a spus că suntem copiii ei. Multă vreme au interogat-o pentru că noi erm albe, iar fiul ei arăta mai oacheş. Bănuiau ei ceva... Ne-au suit în maşină pe noi, pe tanti Arina şi pe băiatul ei şi ne-au dus în lagărul de concentrare de la Igriţki. Era iarnă, toţi dormeam pe jos, pe scânduri fuseseră aşternute numai paie. Ne-am culcat aşa: eu, apoi

micuţa Toma, lângă Raia, apoi tanti Arina şi băiatul ei. Eu am nimerit la margine, lângă mine se schimbau adesea oamenii. Noaptea mă atingea câte o mână rece şi îmi dădeam seama că omul murise. Dimineaţă mă uitam – parcă e viu, doar că e rece. O dată m-am speriat... Am văzut cum şobolanii îi mâncaseră unui mort buzele şi obrajii. Erau graşi şi obraznici... Cel mai mult de ei mă temeam... Cât stătuserăm în detaşamentul de partizani, micuţei noastre îi dispăruse umflătura de la cap, dar în lagărul de concentrare i-a apărut din nou. Tanti Arina ascundea tot timpul inflamaţia asta, pentru că ştia: dacă vedeau că fetiţa e bolnavă, o împuşcau. I-a înfăşurat capul cu nişte şaluri groase. Noaptea, o auzeam cum se ruga: „Doamne, dacă ai luat-o pe mama lor, lasă copiii!” Şi eu mă rugam... Eu ceream să rămână măcar Tomocika noastră. Era aşa de micuţă, încât nu avea cum să moară.

Din lagărul de concentrare ne-au dus undeva... Ne-au transportat în vagoane pentru vite... Pe jos era balegă de vacă. Ţin minte numai că am ajuns în Letonia, şi acolo ne-au luat la ei locainicii. Pe Tomocika au luat-o prima. Tanti Arina i-a dat-o în braţe unui leton bătrân şi a căzut în genunchi: „Salvaţi-o! Salvaţi-o!” Bătrânul i-a spus: „Dacă ajung cu ea până acasă, o să trăiască. Dar până acolo trebuie să merg pe jos doi kilometri. Prin râu, apoi prin cimitir...” Fiecare am nimerit la altcineva. Şi pe tanti Arina au separat-o de noi...

Apoi am auzit... Ni s-a spus că e Victorie. M-am dus la oamenii la care stătea sora mea Raia:

— Mama nu este... Să mergem s-o luăm pe Toma a noastră. Şi trebuie s-o căutăm pe tanti Arina.

Aşa ne-am înţeles şi am pornit după tanti Arina. Mare minune că am găsit-o! De fapt am am găsit-o pentru că ea cosea foarte bine. Intrăm într-o casă să bem puţină apă şi cineva ne întreabă: unde mergem? Îi răspundem că o

căutăm pe tanti Arina. Fetiţa proprietăresei răspunde imediat: „Haideţi cu mine, vă arăt eu unde locuieşte”. Mult s-a mai bucurat tanti Arina când ne-a văzut! Slăbuţe ca nişte scândurele. Era sfârşitul lui iunie, vremea cea mai grea: recolta veche fusese consumată, cea nouă încă nu se copsese. Mâncam spice încă verzi: le frecam în palmă şi le înghiţeam; nici nu apucam să le mestecăm, aşa ne era de foame.

Nu departe de locurile unde trăiam noi se afla oraşul Kraslava. Tanti Arina a spus că trebuie să mergem în oraşul acela, la casa de copii. Ea era deja bolnavă şi a rugat pe cineva să ne ducă acolo. Am ajuns dimineaţă devreme, iar poarta era încă închisă; omul acela ne-a lăsat lângă fereastra casei de copii şi a plecat. Cum a răsărit soarele, din casă au ieşit în fugă copiii cu pantofiori roşii, în chiloţei, fără maiouri, cu prosopelele în mâini. Alergau la pârâu, şi râdeau. Şi noi ne uitam... Nu credeam că poate exista o asemenea viaţă. Copiii au observat cum stăteam noi jerpelite, murdare, şi au început să strige: „Au venit unele noi!” Le-au chemat pe educatoare. Nimeni nu ne-a cerut nici un act. Ne-au adus imediat o bucată de pâine şi conserve. Noi nu mâncam, de frică să nu ni se termine fericirea. Era ireal... Ne-au liniştit: „Fetelor, staţi puţin aici, iar noi ne ducem să încălzim baia. O să vă spălăm şi o să vă arătăm unde puteţi locui”.

Seara, a venit directoarea, ne-a văzut şi ne-a spus că trebuie să ne ducă la centrul de primire a copiilor din Minsk, urmând ca de acolo să ne repartizeze la o casă de copii, pentru că la ei era supraaglomerat. Când am auzit că trebuie să ne mutăm iar, am început să plângem şi s-o implorăm să ne primească acolo. Directoarea ne-a rugat: „Copii, nu plângeţi! Nu pot să vă mai văd lacrimile”. A dat un telefon undeva şi ne-au lăsat în casa aceea de copii. Era o casă de copii foarte frumoasă, minunată, asemenea

educatoare probabil acum nu mai există. Foarte sufletiste! Cum de mai puteau fi aşa după război?

Eram foarte iubite. Ne învăţau cum să ne comportăm unii cu alţii. Iată o întâmplare. Ni s-a spus că, atunci când serveşti pe cineva cu bomboane, nu trebuie să le scoţi tu din pungă, ci trebuie s-o întinzi persoanei respective să-şi ia singur. Iar cel servit trebuie să ia o singură bomboană, nu toată punga. Un băiat a lipsit de la lecţia aceea. Vine la un moment dat sora unei fetiţe şi aduce o cutie cu bomboane. Fetiţa, elevă la casa de copii, îi întinde cutia cu bomboane acelui băiat, şi el o ia pe toată. Noi râdem. Nedumerit, el întreabă: „Păi ce trebuie să fac?” I se răspunde că trebuia să ia o singură bomboană. El a înţeles: „Aşa e, mereu trebuie să împarţi. Altfel, mie mi-e bine, iar de voi e rău”. Într-adevăr, am fost învăţaţi să ne comportăm astfel încât să le fie tuturor bine, nu unuia singur. Învăţam uşor, doar trecuserăm prin atâtea. Eram deja maturi.

Fetele mai mari le coseau tuturor serviete din fuste vechi. La toate sărbătorile, fără excepţie, directoarea casei de copii făcea din aluat crud o clătită uriaşă, ca un cearşaf. Şi fiecare tăia câte o bucăţică şi făcea colţunaşi, care cum voia: mici, mari, rotunzi, triunghiulari...

Adunaţi mai mulţi laolaltă, rareori ne aduceam aminte de părinţi. Dar la izolator, când eram bolnavi, stăteam în pat şi nu făceam nimic, numai despre ei vorbeam, cum ajunsese fiecare la casa de copii. Un băiat mi-a povestit că toţi ai lui arseseră, li se dăduse foc cât timp el fusese plecat cu calul în satul vecin. Spunea că-i pare tare rău de mama, de tata, dar cel mai mult, de mica Nadenka. Îi dăduseră foc şi micii Nadenka, înfăşată în scutecele ei albe. Sau, când ne adunam în vreo poieniţă în cerc, strânşi unii în alţii, povesteam despre casă. Despre cum trăiserăm înainte de război.

La casa de copii este adusă la un moment dat o fetiţă. Şi este întrebată:

— Cum te numeşti?

— Maria Ivanovna.

— Cum o chema pe mama ta?

— Maria Ivanovna.

Fetiţa răspundea numai „Maria Ivanovna”. Pe învăţătoarea noastră o chema tot Maria Ivanovna, iar pe fetiţa asta Maria Ivanovna.

De Anul Nou a recitat o poezie a lui Samuil Marşak: *Am avut o găină frumuşică*. Şi copiii au poreclit-o Găină. Copii, ce să le faci! Se săturaseră să-i spună Maria Ivanovna. Şi se întâmplă ca un băiat de la noi să se ducă la prietenul lui la şcoala de meserii, superioară celei în care învăţam noi. Şi s-au certat ei acolo, iar băiatul de la noi i-a spus celuilalt Găină. Acela s-a supărat: „De ce-mi spui Găină? Chiar semăn cu o găină?” Băiatul nostru i-a explicat: „La casa de copii e o fată care seamănă foarte mult cu tine. Are acelaşi nas, aceiaşi ochi, şi noi îi spunem Găină”.

S-a dovedit că fetiţa era sora bună a acelui băiat. Când s-au întâlnit, şi-au amintit cum mergeau cu căruţa... Cum bunica le încălzea ceva într-o cutie de conserve, cum fusese omorâtă în timpul bombardamentului... Cum o vecină bătrână, o prietenă a bunicii, o striga pe bunică după ce murise: „Maria Ivanovna, ridicaţi-vă, v-au rămas doi nepoţi... Cum aţi putut să muriţi, Maria Ivanovna? De ce aţi murit, Maria Ivanovna?” Se pare că fetiţa ţinuse minte toate astea, dar nu era convinsă că fuseseră reale, că i se întâmplaseră aievea. Îi rămăseseră în urechi doar două cuvinte: Maria Ivanovna.

Toţi ne-am bucurat că îşi găsise fratele, pentru că toţi aveam pe cineva, iar ea nu avea pe nimeni. Eu, de exemplu, aveam două surori, altul, un frate sau nişte veri. Iar cei care nu aveau pe cineva se înrudeau într-un fel: hai

să fii tu fratele meu sau hai să fii tu sora mea! Şi aşa se apărau unul pe altul, îşi purtau de grijă unul altuia. În casa noastră de copii se adunaseră unsprezece Tamare: Tamara Necunoscuta, Tamara Neştiuta, Tamara Anonima, Tamara cea Mare, Tamara cea Mică...

Ce mai ţin minte? Că nu prea ne certam în casa de copii. Iarna ne dădeam cu sania împreună cu copiii care aveau părinţi, şi am văzut cum o mamă îl ceartă şi chiar îl loveşte pe copilul ei pentru că îşi pusese cizmele pe piciorul gol. Când noi alergam cu pâslarii traşi pe piciorul gol nu ne certa nimeni. Pe urmă special îmi puneam aşa pâslarii, ca să fiu certată. Tare îmi doream asta.

Învăţam bine şi am fost rugată să-l ajut la învăţătură pe un băiat de la ţară. Învăţam împreună – cei de la casa de copii şi cei de la ţară. Trebuia să mă duc la el acasă. Îmi era frică şi-mi spuneam: „Oare cum or fi lucrurile acolo, cum şi unde or locui ei, cum trebuie să mă port?” Un cămin era pentru noi un ideal inaccesibil, lucrul cel mai dorit.

Am ciocănit la uşă la ei şi mi s-a oprit inima...

„...NICI NU ERAU LOGODIŢI, ŞI NICI SOLDAŢI NU ERAU...”

Vera Novikova – 13 ani
În prezent e dispecer la un depou de tramvaie.

Câţi ani au trecut!... Şi tot groaznic e...

Îmi aduc aminte o zi însorită; vântul goneşte funigeii. Arde satul nostru, arde casa noastră. Ieşim din pădure. Copiii mai mici strigă: „Foc de tabără! Foc de tabără! Ce frumos!” Dar ceilalţi plâng, mama plânge şi îşi face cruce.

A ars casa... Am săpat în cenuşă, dar n-am găsit nimic, numai nişte furculiţe arse. Soba rămăsese aşa cum era, acolo fusese mâncare – nişte blinii amărâte. Gogoşi din cartofi. Mama a scos tigaia din cenuşă cu mâna şi ne-a îndemnat: „Mâncaţi, copii!” Dar nu le puteam mânca,

miroseau a fum. Până la urmă le-am mâncat, pentru că nu mai aveam nimic altceva în afară de iarbă. Iarba şi pământul ne mai rămăseseră.

Câţi ani au trecut... Şi tot groaznic e...

Verişoara mea a fost spânzurată... Soţul ei era comandantul detaşamentului de partizani, şi ea era însărcinată. Cineva a turnat-o la nemţi, şi ei au venit, au adunat tot satul în piaţă şi au ordonat să nu plângă nimeni. Lângă sovietul sătesc era un copac mare, au dus acolo un cal. Verişoara mea stătea în picioare pe o sanie... Avea o coadă lungă... I-au pus laţul, ea şi-a scos coada din el, sania a fost trasă de cal, şi fata a început să se învârtă... Femeile au început să strige... Strigau fără lacrimi, doar din gură, nu aveau voie să plângă... De strigat, puteai striga, dar să nu plângi, să nu-ţi pară rău. Veneau şi-l omorau pe cel care plângea. Nişte adolescenţi de şaisprezece–şaptesprezece ani au fost împuşcaţi... pentru ca plânseseră.

Aşa de tineri... Nici nu erau logodiţi, şi nici soldaţi nu erau...

De ce v-am povestit? Acum mi-e şi mai groază decât atunci. De aceea nici nu vreau să-mi amintesc...

„MĂCAR UN COPILAŞ SĂ RĂMÂNĂ...”

Saşa Kavrus – 10 ani
În prezent e doctor în ştiinţe filologice.

Eram la şcoală...

Ieşiserăm să ne jucăm afară, ca de obicei. În clipa aceea au apărut avioanele fasciste şi au aruncat bombe asupra satului nostru. Nouă ni se povestise deja despre luptele din Spania, despre soarta copiilor spanioli. Acum bombele cădeau asupra noastră. Femeile bătrâne se lăsau în ghenunchi şi se rugau...Mi s-a întipărit pentru toată viaţa

în minte vocea lui Levitan[6] care anunţa declanşarea războiului. Nu mai reţin discursurile lui Stalin. Oamenii stăteau zile întregi lângă difuzorul sătesc şi aşteptau; eu stăteam lângă tata...

În satul nostru Brusî din raionul Meadelski a intrat prima dată un detaşament de pedeapsă. Au deschis focul, au împuşcat toţi câinii şi toate pisicile, apoi au început să ne interogheze unde locuiesc activiştii. În casa noastră, înainte de război, fusese sovietul sătesc, dar nici un om n-a arătat spre tata. Nu l-au trădat... Noaptea am avut un vis. Se făcea că eram împuşcat, zăceam pe pământ şi mă gândeam, dar, nu ştiu de ce, nu muream...

Am reţinut un episod: cum nemţii au început să fugărească găinile. Prind câte una, o ridică şi o răsucesc până rămân cu capul în mână. Şi hohotesc. Iar mie mi se părea că găinile noastre ţipă ca oamenii... Cu voci omeneşti... La fel şi pisicile, şi câinii, când au fost împuşcaţi... Până atunci nu mai văzusem pe cineva să moară. Nici om, nici alte vietăţi. Doar o dată văzusem în pădure nişte pui de pasăre morţi, atât. Nu mai pomenisem moarte...

Satul nostru a fost incendiat în ’43... În ziua aceea săpam cartofii. Vecinul meu Vasili luptase în Primul Război Mondial şi ştia puţin limba germană. A spus: „Mă duc să-i rog pe nemţi să nu dea foc la sat. Aici sunt copii”. S-a dus, şi i-au dat foc chiar lui. Au dat foc la şcoală, au ars toate cărţile, grădinile noastre de legume, livezile.

Unde să ne ducem? Tata ne-a dus la partizani, în pădurile Kozinskie. Pe drum am întâlnit oameni dintr-un alt sat care fusese incendiat. Spuneau că în faţă sunt nemţii şi se îndreaptă spre noi. Ne-am ascuns într-o groapă: eu, fratele meu Volodea, mama cu surioara cea mică şi tata. Tata a luat o grenadă şi ne-am înţeles că, dacă ne observă

[6] Crainic rus renumit pentru vocea sa.

nemţii, trage de inel. Deja ne luaserăm rămas-bun. Eu şi fratele meu ne scoseserăm curelele şi ne făcuserăm laţuri ca să ne spânzurăm; ni le puseserăm de gât. Mama ne sărutase pe toţi. Am auzit cum i-a spus tatei: „Măcar un copilaş să rămână...” Atunci tata a spus: „N-au decât să fugă. Sunt tineri, poate se salvează”. Mie îmi părea aşa de rău de mama, că n-am plecat. N-am putut să plec...

Auzim la un moment dat – lătrat de câini, ordine străine, împuşcături. Iar pădurea la noi avea numai copaci răsturnaţi, brazi, nu se vedea nimic la zece metri. Totul se întâmpla aproape, dar auzeam vocile din ce în ce mai departe. Când s-a potolit totul, mama nu s-a putut ridica, i se tăiaseră picioarele. Tata a dus-o în braţe.

Peste câteva zile am dat de partizani, îl ştiau pe tata. Abia mai mergeam, eram flămânzi. Aveam picioarele numai răni. Mergem noi aşa, şi un partizan mă întreabă: „Ce-ai vrea să găseşti sub un pin: bomboane, biscuiţi? O bucăţică de pâine?” Eu răspund: „O mână de gloanţe”. Partizanii şi-au amintit apoi multă vreme de vorbele astea. Aşa de tare îi uram pe nemţi pentru tot... Şi pentru mama...

Trecem noi pe lângă nişte copaci arşi. Grânele nu sunt secerate, cartofii cresc. Merele sunt toate căzute pe pământ, perele... Dar oameni nu sunt... Pisicile şi câinii fug. Sunt singuri. Nu sunt oameni. Nici ţipenie de om. Nişte pisici flămânde...

Ţin minte că, după război, în satul nostru era un singur abecedar, iar prima carte pe care am găsit-o şi am citit-o a fost o culegere de probleme de aritmetică.

Am citit-o ca pe o poezie...

„ÎŞI ŞTERGE LACRIMILE CU MÂNECA...”

Oleg Boldîrev – 8 ani
În prezent e maistru.

Se pune întrebarea: ce e mai bine, să-ţi aduci aminte sau să uiţi? Poate e mai bine să taci. Eu mulţi ani am uitat...

... Până la Taşkent am mers o lună. O lună! Era hăt, în spatele frontului. Tata a fost trimis acolo, ca specialist. Acolo au fost mutate uzinele, fabricile. Toată ţara s-a mutat în spatele frontului, departe. Bine că e o ţară mare.

Atunci am aflat că fratele meu mai mare murise la Stalingrad. Tare mai voia să meargă pe front! Pe mine nu voiau nici să mă ia la uzină, că eram mic. „Mai ai juma de an până faci zece", dădea din cap mama. „Scoate-ţi din cap gândurile astea copilăreşti!" Şi tata se încrunta: uzina nu e grădiniţă, trebuie să munceşti ca toţi ceilalţi, câte douăsprezece ore. Şi încă cum!

Uzina făcea mine, proiectile, bombe pentru avioane. Adolescenţii erau admişi la şlefuire... Produsele turnate din metal erau şlefuite manual... Metoda era simplă – printr-un furtun curgea, cu mare presiune, un şuvoi de nisip înfierbântat până la cincizeci de grade; când sărea dinspre metal, nisipul îţi ardea plămânii, te izbea în faţă, în ochi. Rar putea sta cineva mai mult de o săptămână. Trebuia să ai caracter.

Dar în ’43... Împlineam zece ani, şi tata m-a luat totuşi cu el. M-a dus în atelierul său, al treilea, în secţia unde se turnau focoasele pentru bombe.

Lucram în trei: eu, Oleg şi Vaniuşa; ei erau numai cu doi ani mai mari ca mine. Adunam focoasele, iar Iakov Mironovici Sapojnikov (numele lui mi s-a întipărit în minte!), un maistru foarte priceput în munca sa, le suda. Apoi trebuia să ne urcăm pe o ladă, să ajungem până la menghină, să strângem mufa focosului şi, cu ajutorul unei roţi cu tarod, să calibrăm decupajul interior al mufei. Am învăţat repede să facem asta... După aceea, totul era şi mai simplu: puneam capacul şi... în ladă. Când se umplea,

o puneam la locul ei cu ajutorul maşinii de încărcat. Era cam grea, ce-i drept, avea până la cincizeci de kilograme, dar în doi ne descurcam. Pe Iakov Mironovici nu-l deranjam: el făcea munca cea mai delicată, de cea mai mare răspundere, sudatul!

Cea mai neplăcută era flama aparatului electric de sudură. Chiar dacă încercai să nu te uiţi la scânteile albastre, în douăsprezece ore tot prindeai o grămadă de „steluţe”. Din cauza asta, aveam ochii parcă plini de nisip. Îi frecam, dar degeaba. De aceea poate, sau din cauza bubuitului monoton al motorului care producea curent pentru aparatul de sudură, ori pur şi simplu de oboseală, uneori tare aveam chef să dormim. Mai ales noaptea. Să dormim! Să dormim!

Dacă vedea şi cea mai mică posibilitate să ne dea o pauză, Iakov Mironovici ordona:

— Marş în sala electrozilor!

Nu era nevoie să mai spună a doua oară: în toată uzina, nu era colţ mai comod şi mai cald decât cel unde se uscau electrozii cu aerul fierbinte. Urcaţi pe o poliţă caldă de lemn, adormeam instantaneu. Peste vreo cincisprezece minute Iakov Mironovici venea şi ne trezea.

O dată, m-am trezit ceva mai devreme, până să ne scoale el. Şi-l văd pe nenea Iaşa că se uită la noi... Trage de timp... Şi-şi şterge lacrimile cu mâneca...

„ATÂRNA DE FRÂNGHIE CA UN COPIL...”

Liuba Aleksandrovici – 11 ani
În prezent e muncitoare.

Nu vreau... Nici nu vreau să repet cuvântul ăsta, „război”...

Războiul a ajuns repede până la noi. Pe 9 iulie, după câteva săptămâni, ţin minte, se purtau deja lupte pentru centrul nostru raional, Senno. Au apărut atâţia refugiaţi, că

nu mai aveau unde să se ducă, nu erau case suficiente. La noi, de exemplu, se instalaseră vreo şase familii cu copii. Şi tot aşa la fiecare.

Mai întâi veneau oameni, dar după aceea a început şi evacuarea animalelor. Ţin minte foarte bine, pentru că a fost îngrozitor. Nişte scene îngrozitoare. Cea mai apropiată gară de noi e gara Bogdan; există şi acum, între Orşa şi Lepel. În direcţia asta au fost evacuate animalele nu numai din sovietul nostru sătesc, ci din toată regiunea Vitebsk. Era o vară călduroasă, fuseseră gonite cirezi mari de animale: vaci, oi, porci, viţei. Caii erau duşi separat. Cei care le mânau obosiseră în aşa hal, că le era totuna câte animale sunt şi unde le duc. Vacile mergeau nemulse, intrau în curte şi stăteau lângă pridvor până erau mulse. Erau mulse şi pe drum, pe pământ... Cel mai mult sufereau porcii, pentru că ei nu suportă căldura mare şi drumul lung. Mergeau şi cădeau. De căldură, toate cadavrele se împuţeau; şi era îngrozitor, seara mi-era frică să ies din casă. Peste tot cai morţi... oi... vaci... Nu apucau să le îngroape, şi cu fiecare zi, din cauza căldurii, se făceau tot mai mari, se umflau... Noaptea ţipam de groază.

Ţăranii ştiu ce înseamnă că creşti o vacă, ce greu e. Ce răbdare îţi trebuie, cât timp! Plângeau când vedeau cum mor animalele. Doar nu erau copaci, să cadă mute, toate zbierau, răgeau, mugeau... Gemeau...

Am reţinut cuvintele bunicului: „Ei, dar animalele astea nevinovate de ce mor? Nici măcar nu pot să spună”. Bunicul nostru era cărturar, citea mereu seara.

Înainte de război, sora mea mai mare lucrase la Comitetul Raional de Partid şi acum fusese lăsată în ilegalitate. Aducea acasă multe cărţi din biblioteca lor de acolo, portrete, steaguri roşii. Le îngropaserăm în livadă, sub meri. La fel şi carnetul ei de partid. Le îngropaserăm noaptea, dar eu aveam aşa un sentiment, că roşul...

culoarea roşie... se vede şi din pământ. Că pământul din livada noastră e roşu...

Cum au venit nemţii, nu ştiu de ce, nu ţin minte... Ţin minte că erau deja acolo de mult şi că ne-au adunat pe toţi, tot satul. Ne-au pus în bătaia mitralierelor şi ne-au ordonat să spunem unde sunt partizanii, la cine vin. Toată lumea tăcea. Atunci au scos din rând pe fiecare al treilea om ca să-i împuşte. Au omorât şase oameni: doi bărbaţi, două femei şi doi adolescenţi. Apoi au plecat.

Peste noapte căzuse zăpadă proaspătă... Era Anul Nou... Dar sub zăpada aia proaspătă erau trupurile celor ucişi. Nişte femei bătrâne au dat foc la nişte lemne, ca să mai încălzească puţin pământul şi să sape mormintele. Multă vreme au lovit cu lopeţile în pământul îngheţat...

În curând, nemţii s-au întors... Peste câteva zile... Ne-au adunat pe noi toţi copiii – eram treisprezece – şi ne-au pus în faţa coloanei lor; se temeau de minele partizanilor. Noi mergeam înainte, iar ei după noi. Dacă trebuia, de exemplu, să se oprească şi să scoată apă din fântână, ne trimiteau pe noi înainte. Am mers aşa vreo cincisprezece kilometri. Băieţilor nu prea le era frică, dar fetele mergeau şi plângeau. Iar ei veneau în urma noastră, cu maşinile... N-aveai cum să fugi... Ţin minte că mergeam desculţi, şi abia venise primăvara. Erau zilele babelor...

Vreau să uit...

Nemţii mergeau prin case, le adunau pe mamele ai căror copii se duseseră la partizani şi le tăiau capetele în mijlocul satului... Ni s-a ordonat: „Priviţi!” Într-o casă n-au găsit pe nimeni, au prins şi au spânzurat un motan. Atârna de frânghie ca un copil...

Vreau să uit tot...

„ACUM O SĂ FIŢI COPIII MEI...”

Nina Şunto – 6 ani
În prezent e bucătăreasă.

Vai, vai, vai! Inima imediat a început să sufere...

Înainte de război, locuiam numai cu tata... Mama murise. Când tata a plecat pe front, am rămas cu mătuşa. Mătuşa noastră locuia în satul Zadorî din raionul Lepelski. La o lună după ce tata ne-a adus, ea s-a lovit la ochi într-o creangă, a făcut o infecţie în sânge şi a murit. Singura noastră mătuşă. Şi am rămas doar eu cu fratele meu mai mic. Am plecat noi să-i căutăm pe partizani, nu ştiu de ce, eram siguri că tata e acolo. Înnoptam pe unde puteam. Ţin minte, când era furtună, ne opream în câte o căpiţă de fân; dădeam la o parte fânul, făceam o gaură şi ne ascundeam acolo. Erau mulţi copii ca noi. Toţi îşi căutau părinţii, chiar dacă ştiau că fuseseră omorâţi. În orice caz, aşa ne spuneau, că şi ei îşi caută părinţii. Sau vreo rudă.

Am mers... Am tot mers... Într-un sat, la o casă era o fereastră deschisă... Şi se vedea că acolo făcuseră nu de mult plăcintă cu cartofi. Când ne-am apropiat, fratele meu a simţit mirosul plăcintelor şi a leşinat. Eu am intrat în casa respectivă, să cer o bucăţică pentru fratele meu, pentru că altfel nu şi-ar fi revenit. Nu eram în stare să-l car în braţe, nu aveam putere. N-am găsit pe nimeni în casă, dar nu m-am putut abţine şi am rupt o bucăţică de plăcintă. Am stat aşa şi am aşteptat stăpânii, să nu creadă că furăm. A venit stăpâna, locuia singură. Nu ne-a lăsat să plecăm: „Acum o să fiţi copiii mei...” Cum a spus asta, eu şi fratele am adormit la masă. Acolo ne era aşa de bine... Deodată, aveam şi noi o casă...

În curând, satul a fost incendiat. Toţi locuitorii, inclusiv noua noastră mătuşă. Noi am supravieţuit pentru că dimineaţă devreme plecaserăm să culegem poame din pădure... Am stat pe un deluşor şi ne-am uitat la foc... Înţelegeam ce se petrece... Nu mai ştiam încotro s-o apucăm. Cum să mai găsim o altă mătuşă? Mai ales că pe asta o şi îndrăgiserăm. Chiar ne vorbiserăm să-i spunem

„mamă”. Aşa de bună era, mereu ne săruta înainte de culcare.

Ne-au luat partizanii. Din detaşamentul de partizani am fost trimişi cu un avion dincolo de linia frontului...

Ce mi-a mai rămas din timpul războiului? Nu mai înţeleg noţiunea de oameni străini, pentru că eu şi fratele meu am umblat printre străini. Am fost salvaţi de oameni străini. Cum să fie străini pentru mine? Toţi sunt oameni de-ai noştri. Cu acest sentiment trăiesc...

„LE SĂRUTAM MÂINILE...”

David Goldberg – 14 ani
În prezent e muzician.

Ne pregăteam de sărbătoare...

În ziua aceea se celebra deschiderea solemnă a taberei noastre de pionieri Talka. Aşteptam să vină în vizită grăniceri, şi dimineaţă plecaserăm în pădure după flori. Făcuserăm o gazetă de perete de sărbătoare, împodobiserăm arcada de la intrare. Locul era minunat, vremea era frumoasă... Vacanţă! Nici bubuitul avioanelor, ce se auzise toată dimineaţa, nu ne alarmase, aşa de fericiţi eram.

Deodată, suntem adunaţi în careu şi ni se spune că dimineaţă devreme, în timp ce noi dormeam, Hitler ne-a atacat ţara. În mintea mea, războiul era asociat cu evenimentele de la Halhîn-Gol[7], ceva îndepărtat şi de scurtă durată. Fără îndoială, armata noastră era invincibilă şi imbatabilă, aveam cele mai bune tancuri şi avioane. Toate astea ni se spuseseră şi la şcoală, dar şi acasă. Băieţii erau foarte convinşi, însă fetele plângeau mult, se speriaseră. Cei mai mari dintre noi primiseră sarcină să

[7] Serie de bătălii desfăşurate în 1939, în valea râului Halhîn-Gol, între URSS şi Mongolia, pe de o parte, şi Japonia şi Manciuria, pe de cealaltă.

meargă prin detaşamente şi să le liniştească, mai ales pe cele micuţe. Seara, băieţii în vârstă de paisprezece–cincisprezece ani au primit carabine de calibru mic. Grozav! În general, ne mândream, umblam cu nasul pe sus. În tabără erau patru carabine, stăteam şi apăram tabăra câte trei oameni. Chiar îmi plăcea. Şi mergeam în pădure cu carabina aia, mă puneam la încercare dacă mi-e frică sau nu. Nu voiam să fiu laş.

Am aşteptat câteva zile să vină ai noştri să ne ia. Dar n-a venit nimeni, aşa că am plecat singuri la gara Puhovici. Am stat mult acolo. Ofiţerul de serviciu ne-a informat că de la Minsk nu mai vine nimic, legătura e întreruptă. Deodată, unul dintre copii strigă că se apropie un tren greu, greu. Ne-am pus pe şine. Mai întâi am făcut cu mâna, apoi ne-am scos cravatele roşii şi le-am fluturat ca să oprim trenul. Mecanicul ne-a văzut şi a început să dea din mâini disperat că nu poate opri; dacă îl oprea, nu mai putea porni. „Dacă puteţi, aruncaţi copiii pe platformele de la coada trenului!”, striga el. Acolo erau oameni care ne strigau şi ei: „Salvaţi copiii! Salvaţi copiii!”

Trenul a trecut cu viteză mai mică. De pe platformele vagoanelor, răniţii întindeau mâinile şi-i prindeau pe copii. Aşa i-am urcat pe toţi în trenul acela. A fost ultimul de la Minsk...

Am mers multă vreme... Trenul se deplasa încet. Vedeam desluşit: pe terasament zăceau morţi, aranjaţi cu grijă, ca nişte traverse. Mi-a rămas în minte cum am fost bombardaţi, cum tot şuierau schijele. Cum, în gări, nişte femei ne dădeau de mâncare; aflaseră deja, nu se ştie de unde, că vine un tren cu copii. Şi noi le sărutam mâinile. Cu noi se afla şi un bebeluş, mama lui fusese omorâtă în timpul unei rafale de artilerie. O femeie din gară l-a văzut, şi-a scos basmaua de pe cap şi ne-a dat-o pentru scutece...

Gata! Atât! Mă tulbură foarte tare... N-am voie să mă emoţionez. Mi-e inima bolnavă. Vă spun, dacă nu ştiţi: cei care au fost copii în timpul războiului mor adesea mai devreme decât părinţii lor care au luptat pe front. Mai devreme ca foştii soldaţi.

Deja mi-am îngropat o mulţime de prieteni...

„MĂ UITAM LA EI CU OCHI DE FETIŢĂ...”

Zina Gurskaia – 7 ani
În prezent e rectificatoare.

Mă uitam la ei cu ochi de fetiţă... Fetiţă de la ţară. Cu ochii larg deschişi...

Am văzut de aproape primul neamţ... Înalt, cu ochi albaştri. Şi m-am minunat: „E aşa de frumos şi omoară”. Erau frumoşi...

Probabil este cea mai puternică impresie a mea. Prima mea impresie de război...

Eram mama, două surioare, un frăţior şi o găină. Ne rămăsese o singură găină, care locuia cu noi în casă, dormea cu noi, se ascundea cu noi de bombe. Se ţinea după noi ca un căţeluş. Oricât de foame ne era, am păstrat găina. Şi ne era aşa de foame, că mama fiersese în iarnă un cojoc vechi şi toate bicele, iar nouă ne mirosea a carne. Frăţiorul meu era bebeluş... Fierbeam un ou în apă opărită şi-i dădea apa aia în loc de lapte. Atunci a încetat şi el să mai plângă şi n-a mai murit...

În jur nemţii omorau oameni. Omorau întruna... Oameni, cai, câini... În timpul războiului au pierit toţi caii noştri. Toţi câinii. E adevărat, pisicile au scăpat.

Ziua vin nemţii: „Maică, dă nişte ouă! Maică, dă nişte slănină”! Te împuşcă. Şi noaptea, partizanii... Partizanii trebuiau să supravieţuiască în pădure, mai ales iarna. Îţi băteau noaptea în geam. Îţi luau lucrurile ba cu vorba bună, ba cu forţa... Nouă ne-au luat vaca... Mama plângea,

partizanii plângeau şi ei... Nu se poate povesti. Nu se poate povesti, draga mea! Nu! Nu!

Mama şi bunica lucrau împreună: mai întâi punea mama jugul pe după gât, apoi bunica venea în urma ei cu plugul... Pe urmă se schimbau, cealaltă se făcea cal. Eu visam să cresc mai repede... Îmi părea rău de mama şi de bunica...

După război, în tot satul erau un singur câine (se aciuase unul străin) şi găina noastră. Dar noi nu mâncam ouăle. Le adunam ca să scoatem pui.

Când m-am dus la şcoală, am rupt de pe pereţi o bucată de tapet vechi – ăsta era caietul meu. În loc de gumă aveam un dop de sticlă. Cum a crescut sfecla, toamna, ne-am bucurat fiindcă o frecam şi făceam cerneală din sucul ei. Trebuie lăsat o zi, două şi se face neagru. Şi aşa aveam cu ce să scriem.

Şi mai ţin minte că mie şi mamei ne plăcea să brodăm la gherghef, dar neapărat să facem floricele în culori vesele. Nu-mi plăceau firele negre.

Nici acum nu-mi place negrul...

„MAMA N-A ZÂMBIT NICIODATĂ...”

Kima Murzici – 12 ani
În prezent e reglor de aparatură radio.

Familia noastră...

Eram trei surori, Rema, Maia şi Kima. Rema este Electrificarea şi Pacea, Maia este 1 Mai, Kima este Internaţionala Comunistă de Tineret[8]. Astea erau numele pe care ni le dăduse tata. El era comunist, intrase de tânăr în partid, şi aşa ne educase. La noi în casă erau multe cărţi, portretele lui Lenin şi Stalin. În primele zile de război le-am îngropat în magazie, am păstrat numai *Copiii*

[8] În rusă: *elektrificaţiia i mir, Kommunisticeskii Internaţional Molodioji* (n.red.).

căpitanului Grant de Jules Verne. Doar cartea preferată. Tot războiul am citit şi răscitit din ea.

Mama se ducea într-un sat de lângă Minsk, schimba şaluri pe alimente. Avea ea o pereche de pantofi buni. Şi şi-a dus şi singura rochie de crep. Eu şi Maia stăteam şi o aşteptam: se mai întoarce sau nu? Încercam să ne abatem una alteia gândurile de la asta, ne aduceam aminte cum, înainte de război, alergam la lac, ne scăldam, ne bronzam, cum dansam în echipa de amatori a şcolii. Aleea lungă de la şcoală! Mirosul de dulceaţă de vişine pe care mama o făcea în curte, pe pietre... Aşa de îndepărtat era totul şi aşa de frumos! Vorbeam despre Rema, sora mai mare. Tot războiul cam crezut că murise. Pe 23 iunie a plecat la muncă, la uzină, şi nu s-a mai întors acasă...

S-a terminat războiul, mama scrisese peste tot să întrebe de ea, o căutase. Exista un birou de adrese, unde se înghesuiau mulţi oameni; toţi căutau pe cineva. Acolo duceam scrisorile mamei. Dar pentru noi nu era nici o scrisoare. În zilele de duminică, mama stătea la fereastră şi aştepta să vină poştăriţa. Şi ea mereu trecea pe lângă casa noastră...

O dată se întoarce mama de la serviciu, şi se opreşte o vecină pe la noi. O întreabă pe mama: „Dansaţi?” Şi ţine ceva în mâna ascunsă la spate. Mama a ghicit că era o scrisoare. Nu-a dansat, în schimb s-a aşezat pe bancă şi n-a mai putut să se ridice. Nici să vorbească.

Aşa am găsit-o pe sora noastră. Fusese evacuată. Mama a zâmbit. În tot timpul războiului, până când n-am revăzut-o pe sora noastră, mama n-a zâmbit niciodată...

„NU M-AM PUTUT OBIŞNUI CU NUMELE MEU...”

Lena Kravcenko – 7 ani
În prezent e contabilă.

Desigur, nu ştiam nimic despre moarte... Nimeni n-apucase să-mi explice, şi am dat deja de ea...

Când mitralierele răpăie din avion, ţi se pare că toate gloanţele vin spre tine, în direcţia ta. Mă rugam: „Mămico, culcă-te peste mine...!” Ea se culca, şi atunci nu vedeam şi nu auzeam nimic.

Cel mai groaznic a fost s-o pierd pe mama... Am văzut o femeie tânără moartă, la pieptul căreia sugea un copil... Tocmai fusese omorâtă. Copilul nu plângea. Iar eu am stat alături...

Numai să n-o pierd pe mama...! Mă ţine tot timpul de mână şi mă mângâie pe cap: „O să fie bine. O să fie bine”.

Am mers cu o maşină, şi tuturor copiilor li se puneau pe cap nişte căldări. Eu n-am ascultat-o pe mama...

Apoi, ţin minte, ne mână repede într-o coloană... Şi acolo o iau pe mama de lângă mine... Eu mă prind cu mâinile de ea, mă agăţ de rochia ei de marchizet. Nu era îmbrăcată de război, era rochia ei de sărbătoare, cea mai elegantă. Eu nu-i dau drumul, plâng... Un neamţ mă alungă mai întâi cu automatul, iar de jos, de la pământ, când cad, cu cizma. Mă ia o femeie. Şi, nu ştiu de ce, mă trezesc cu ea într-un vagon. Mergem. Unde? Ea îmi spune „Anecika”... Dar eu cred că am alt nume... Parcă ţin minte că am altul, dar care, am uitat. Îngrozită... Îngrozită că mi-au luat mama... Unde mergem? Mi se pare, aşa am înţeles din discuţiile adulţilor, că ne duc în Germania. Îmi amintesc ce gândeam: Ce nevoie au nemţii de mine, aşa mică? Ce-o să fac eu acolo la ei? Când s-a lăsat întunericul, femeile m-au chemat la uşă şi m-au împins pur şi simplu din vagon: „Fugi! Poate te salvezi!”

Am căzut într-un şanţ, unde am şi adormit. Era frig şi am visat că mama mă acoperă cu ceva cald şi-mi spune cuvinte de alinare. Visul ăsta l-am avut toată viaţa...

La douăzeci şi cinci de zile după încheierea războiului am găsit-o numai pe mătuşa noastră. Ea mi-a spus numele meu adevărat, şi multă vreme nu m-am putut obişnui cu el...

Nu răspundeam când mă striga aşa...

„BLUZA LUI DE MILITAR ERA JILAVĂ...”

Valia Matiuşkova – 5 ani
În prezent e ingineră.

O să vă minunaţi! Aş vrea să-mi aduc aminte de ceva amuzant. Vesel. Îmi place să râd, nu vreau să plâng. Ooof!... deja plâng...

Tata mă duce la maternitate la mama şi-mi spune că în curând o să cumpărăm un băiat. Vreau să mi-l imaginez pe frăţiorul meu. Îl întreb pe tata: „Cum e?” El îmi răspunde: „Mic”.

Deodată, eu şi tata suntem undeva sus, şi pe fereastră iese fum. Tata mă duce în braţe, şi eu îl rog să ne întoarcem după gentuţa mea. Fac nazuri. Tata tace şi mă strânge cu putere, aşa de tare, că abia mai pot să respir. În curând, tata dispare, eu merg pe stradă cu o femeie. Mergem de-a lungul unui gard de sârmă în spatele căruia sunt prizonieri. E cald, ei cer de băut. Am în buzunar numai două bomboane. Arunc peste gard bomboanele astea. Dar de unde le am? Nu mai ţin minte. Cineva aruncă nişte pâine... Castraveţi... Gardianul trage, noi fugim...

E uimitor, dar ţin minte toate astea... În detaliu...

Apoi îmi aduc aminte că sunt la un punct de triaj pentru copii, înconjurat de un gard de sârmă. Ne păzeau nişte soldaţi nemţi cu câini ciobăneşti germani. Acolo erau şi copii care încă nu puteau să meargă, ci se târau de-a buşilea. Când voiau să mănânce, lingeau pe jos... Mâncau murdărie... Mureau repede. Ni se dădea mâncare proastă –

un fel de pâine de la care ni se umfla limba, că nici nu mai puteam să vorbim. Numai la mâncare ne era gândul. Mâncam micul dejun şi deja ne gândeam ce-o să primim la prânz. Terminam pânzul şi ne întrebam ce e la cină. Ne-am târât pe sub gardul de sârmă şi am pornit spre oraş. Aveam un singur scop – gropile de gunoi. Simţeam o bucurie de nedescris când găseam câte o pieliţă de scrumbie sau nişte coji de cartofi. Cojile de cartofi le mâncam crude.

Ţin minte că am fost prinsă la gunoi de un nene. M-am speriat:

— Nene, nu mai fac.

El a întrebat:

— A cui eşti?

— A nimănui. Sunt de la punctul de triaj pentru copii.

M-a dus acasă la el şi mi-a dat de mâncare pe săturate. În casa lui erau numai cartofi. I-a fiert şi am mâncat un castron întreg de cartofi.

De la punctul de triaj am fost dusă la o casă de copii, vizavi de Facultatea de Medicină; tot acolo era şi spitalul militar german. Îmi amintesc ferestrele scunde, obloanele grele care se trăgeau noaptea.

Acolo eram bine hrăniţi şi m-am întremat. Mă iubea foarte tare o femeie care făcea curăţenie acolo. Îi părea rău de toţi, dar de mine în mod special. Când au venit să ne ia sânge, toţi s-au ascuns: „Vin doctorii...” Ea m-a băgat într-un ungher. Şi tot timpul repeta că semăn cu fiica ei. Alţii se băgaseră sub pat, dar îi scoseseră de acolo. Îi ademeniseră. Ba că le dau o bucăţică de pâine, ba că le arată o jucărie. Reţin o minge roşie...

„Doctorii” plecau, iar eu mă întorceam în cameră... Parcă văd: stă întins pe pat un băieţel cu mâna atârnată din care curge sânge. Şi alţi copii plâng... La două–trei săptămâni, copiii se schimbau. Unii erau duşi undeva, din

ce în ce mai palizi, slabi, alţii erau aduşi în loc, cărora le dădeau de mâncare.

Medicii nemţii credeau că sângele copiilor în vârstă de până la cinci ani ajută la însănătoşirea rapidă a răniţilor. Că are de un efect de întinerire. Acum ştiu...

Dar atunci... Voiam să primesc o jucărie frumoasă, o minge roşie...

Când nemţii au început să plece din Minsk – se retrăgeau – femeia asta care m-a salvat ne-a scos pe poartă: „Dacă aveţi pe cineva, duceţi-vă şi căutaţi-l! Dacă nu, mergeţi în orice sat, o să vă ajute oamenii”.

Şi am plecat. Am trăit la o bunică... Nu mai ţin minte nici numele ei, nici satul, doar că fata ei fusese arestată; şi am rămas noi singure, bătrâna şi fetiţa. Timp de o săptămână am avut o bucăţică de pâine.

Despre faptul că soldaţii noştri ajunseseră în sat am aflat ultima. Eram bolnavă. Cum am auzit, m-am ridicat din pat şi am dat fuga la şcoală. L-am văzut pe primul soldat şi m-am lipit de el. Ţin minte că bluza lui de militar era jilavă.

Ce l-am mai îmbrăţişat şi sărutat şi cât am mai plâns!...

„DE PARCĂ O SALVASE PE FATA LUI...”

Ghenea Zavoiner – 7 ani
În prezent e reglor de aparatură radio.

Ce păstrez cel mai mult în amintire? Din acele zile negre...

Cum l-au luat pe tata... Era în pufoaică, nu mai ţin minte cum arăta la faţă, mi-a dispărut total din memorie. Îmi amintesc mâinile lui... erau legate cu nişte funii. Mâinile tatei... Dar oricât m-aş strădui, nici pe cei care au venit după el nu-i mai reţin...

Mama nu plângea. A stat toată ziua la fereastră.

L-au ridicat pe tata, iar noi am fost mutaţi în ghetou, am început să trăim în spatele sârmei ghimpate. Casa noastră

se afla lângă drum, şi în fiecare zi în curtea noastră zburau beţe. Vedeam un neamţ lângă portiţa noastră: când câte un grup era dus la execuţie, el îi lovea pe oameni cu beţele alea. Beţele se rupeau, şi el le arunca în spate, în curtea noastră. Voiam să-l văd mai bine, nu numai din spate, şi o dată am reuşit: era un om mic, cu chelie. Scrâşnea şi pufnea. Copil fiind, m-a cutremurat faptul că era un om aşa de obişnuit...

Pe bunica noastră am găsit-o moartă în apartament... Am îngropat-o noi... Era veselă şi înţeleaptă, îi plăcea muzica germană, literatura germană...

Într-o zi mama s-a dus să schimbe nişte lucruri pe alimente, dar în ghetou a început pogromul. De regulă, ne ascundeam în beci, dar atunci ne-am urcat în pod. O parte a lui era complet distrusă, şi asta ne-a fost salvarea. Nemţii au intrat în casă şi înfigeau baionetele în tavan. N-au urcat în pod tocmai pentru că era stricat. În beci au aruncat grenade.

Trei zile a durat pogromul, şi trei zile am stat în pod. Mama nu era cu noi, dar numai la ea ne gândeam. După ce s-a terminat, ne-am aşezat lângă poartă şi am aşteptat: aveam să mai trăim sau nu? Deodată, de după colţ a apărut fostul nostru vecin şi a trecut pe lângă noi fără să se oprească, dar am auzit: „Mama voastră trăieşte”. Când mama s-a întors, stăteam toţi trei şi ne uitam la ea; nimeni nu plângea, nu mai aveam lacrimi, simţeam o mare uşurare. Ne dispăruse şi senzaţia de foame.

Stăm cu mama lângă sârma ghimpată, iar prin faţa noastră trece o femeie frumoasă. Se opreşte lângă noi şi-i spune mamei: „Ce milă mi-e de voi!” Mama îi răspunde: „Dacă vă e milă, luaţi-o pe fiica mea la dumneavoastră!” „Bine”, a încuviinţat femeia după ce a stat puţin pe gânduri. Restul discuţiei dintre ele a fost în şoaptă.

A doua zi, mama m-a adus la poarta ghetoului:

— Ghenecika, o să iei căruciorul cu păpuşa şi o să te duci la tanti Marusia (vecina noastră).

Îmi amintesc ce purtam atunci: o bluză bleu şi un pulovăraş cu nişte pomponele albe – hainele mele cele mai bune, de sărbătoare.

Mama mă împinge pe poarta ghetoului, dar eu mă lipesc de ea. Mă împinge din nou, şi ochii i se umplu de lacrimi. Şi ţin minte cum a plecat.... Unde era poarta, unde era postul de pază...

Aşa că am împins căruciorul încotro mi-a cerut mama; am fost îmbrăcată într-un cojocel şi suită într-o căruţă. Tot drumul am plâns şi am repetat: „Mamă, unde eşti tu, acolo sunt şi eu... Unde eşti tu...”

Am ajuns într-un sat, şi m-au aşezat pe o laviţă lungă. În familia la care nimerisem erau patru copii, şi m-au mai luat şi pe mine. Vreau să ştie toţi numele femeii care m-a salvat – Olimpia Pojariţkaia din satul Grenevici, raionul Volojinski. Familia lor a fost stăpânită de groază tot timpul cât am stat eu acolo. Puteau fi împuşcaţi în orice clipă... Toţi, inclusiv cei patru copii, pentru că ascundeau un evreu evadat din ghetou. Eu eram moartea lor... Dar ce inimă mare trebuie să fi avut femeia asta! O inimă neomenesc de mare... Imediat ce au apărut nemţii, m-au trimis undeva. Pădurea era aproape, asta m-a salvat. Tare rău îi părea femeii; îi era milă şi de copiii ei, dar şi de mine. Orice se dădea ne împărţea tuturor, iar când ne săruta, ne săruta pe toţi. Şi-i mângâia pe toţi la fel. Îi spuneam „mamusea”. Undeva se afla mama mea, iar aici era „mamusea”...

Când s-au apropiat tancurile de sat, eu păşteam vacile; le-am văzut şi m-am ascuns, nu-mi venea să cred că sunt tancurile noastre. Când am distins pe ele stelele roşii, am ieşit în drum. Atunci a venit în grabă femeia din sat, era aşa de fericită, aşa de frumoasă, voia atât de mult să le

spună o vorbă bună, să le arate că şi ei contribuiseră la victorie. Şi le-a spus cum m-a salvat pe mine, o fetiţă evreică... Un soldat m-a strâns la piept, şi eu eram aşa de subţirică încât am dispărut sub mâna lui. Apoi a îmbrăţişat-o pe femeie – cu o asemenea expresie pe chip, de parcă o salvase pe fata lui. Ne-a spus că toţi ai lui muriseră, aşa că, după încheierea războiului, avea să se întoarcă şi să mă ia cu el la Moscova. Eu însă nu voiam, deşi nici măcar nu ştiam dacă mama mai trăieşte sau nu.

Au venit grabnic alţi oameni, care m-au îmbrăţişat. Toţi au recunoscut că bănuiseră pe cine ascundea femeia din sat.

Apoi a venit şi mama după mine... A intrat în curte şi a îngenuncheat în faţa femeii aceleia şi a copiilor ei...

„PÂNĂ LA DETAŞAMENT M-AU DUS PE BRAŢE... ERAM LOVIT DIN CAP PÂNĂ-N PICIOARE”

Volodea Ampilogov – 10 ani
În prezent e lăcătuş.

Aveam zece ani, bietul de mine, zece ani... Şi războiul... Blestematul ăsta de război!...

Mă jucam în curte cu băieţii de-a v-aţi ascunselea. A intrat o maşină mare, din care au sărit nişte soldaţi nemţi, ne-au prins şi ne-au aruncat în remorca acoperită cu prelată. Ne-au dus la gară. Maşina s-a apropiat cu spatele de vagonul trenului şi am fost aruncaţi acolo ca nişte saci. Pe paie.

Vagonul era arhiplin, aşa că la început am putut sta numai în picioare. Nu era nici un adult, numai copii şi adolescenţi. Am mers aşa două zile şi două nopţi, cu uşile închise; nu vedeam nimic, auzeam doar ţăcănitul roţilor pe şine. Ziua se mai strecurau printre crăpături câteva raze de lumină, dar noaptea era îngrozitor, aşa că toţi plângeau: ne duc departe, iar părinţii noştri nu ştiu unde

suntem. A treia zi s-a deschis uşa, şi un soldat a aruncat în vagon câteva pâini. Cine a fost mai aproape a apucat să ia ceva, şi într-o clipă pâinea a fost înghiţită. Eu eram în partea cealaltă a uşii şi n-am văzut nici urmă de pâine, un moment doar mi s-a părut că am simţit mirosul ei, când am auzit strigătele celorlalţi. Doar mirosul.

Nici nu mai ştiam de câte zile eram pe drum... Nu mai aveam nici ce respira, pentru că în acelaşi vagon ne făceam şi nevoile. Toate nevoile... Trenul a început să fie bombardat... acoperişul vagonului în care eram eu s-a spart. Nu eram singur, ci cu un prieten, Grişka; şi el, ca şi mine, avea zece ani, înainte de război învăţaserăm în aceeaşi clasă. De cum a început bombardamentul, ne-am ţinut unul de altul, să nu ne pierdem. Când a fost distrus acoperişul, ne-am hotărât să ieşim din vagon pe sus şi să fugim. Să fugim! Ne era clar – ne duceam spre vest. În Germania...

În pădure era întuneric, şi, când ne-am uitat în jur, trenul nostru ardea ca o vâlvătaie, cu o flacără imensă. Am mers toată noaptea, iar spre ziuă ne-am apropiat de un sat. Dar nu mai era nici un sat pe locul acela... Asta am văzut prima dată: rămăseseră nişte sobe negre. Nişte monumente negre. Se lăsase ceaţa, şi mergeam ca printr-un cimitir... Căutam de mâncare, dar sobele erau goale şi reci. Spre seară, am dat iar de rămăşiţele unui incendiu stins şi de sobe goale... Am tot mers aşa... Deodată, Grişa a căzut şi a murit, îi cedase inima. Nu m-am mişcat toată noaptea de lângă el, am aşteptat să se lumineze. Dimineaţă am făcut în nisip o groapă cu mâinile şi l-am aşezat în ea. Voiam să ţin minte locul, dar cum aş fi putut când în jur totul mi-era necunoscut?

Merg în continuare, şi mă ia ameţeala de foame. Aud deodată: „Stai! Băiete, unde mergi?” Întreb: „Cine sunteţi?” Ei răspund: „Suntem de-ai noştri. Partizani”. De

la ei am aflat că ajunsesem în regiunea Vitebsk, nimerisem chiar la brigada de partizani Alekseevskaia...

Când m-am mai întremat i-am rugat să mă lase şi pe mine să lupt. Dar ei făceau glume pe seama mea şi m-au trimis să ajut la bucătărie. S-a întâmplat însă ceva... A fost noroc... De trei ori au trimis iscoade la gară, şi nu s-au mai întors. După a treia oară, comandantul detaşamentului i-a aliniat pe toţi şi a spus:

— Eu nu mai pot să trimit pe nimeni a patra oară. Să plece voluntari...

Eu mă aflam în rândul al doilea şi am auzit:

— Cine se oferă voluntar?

Am ridicat mâna cât am putut. Aveam o pufoaică lungă, de-i atârnau mânecile până la pământ. Mâna mea era ridicată, dar nu se vedea, pentru că o acopereau mânecile, şi nu puteam să-mi scot mâinile din ele.

Comandantul a ordonat:

— Voluntarii – un pas înainte!

Am făcut şi eu un pas înainte.

— Băiete... a zis comandantul... Băiete...

Mi-au dat o tolbă şi o căciulă veche cu urechi; într-o parte era deja ruptă.

Imediat ce am ieşit la drumul principal, am avut senzaţia că sunt urmărit. Mă uit în spate, nimeni. Am observat însă trei pini stufoşi. M-am uitat cu atenţie şi am zărit acolo nişte lunetişti nemţi. Pe cei care ieşeau din pădure îi doborau. N-ai cum să scapi de un lunetist. Ei, dar la marginea pădurii am apărut eu, un copil cu o tolbă, şi nu s-au legat de mine.

M-am întors în detaşament şi i-am raportat comandantului că în pini se ascund lunetişti nemţi. Noaptea, partizanii i-au luat prin surprindere fără vreun schimb de focuri, şi i-au adus vii în detaşamentul nostru. Aşa am fost eu prima dată iscoadă...

La sfârşitul lui ’43, în satul Starîe Celnîşki din raionul Beşenkovici am fost prinşi de trupele SS. Am fost bătut cu vergi de metal, lovit cu picioarele încălţate în cizme de piele. Nişte cizme ca de piatră... După tortură, am fost scos afară şi udat cu apă. Era iarnă, pe mine s-a format o pojghiţă însângerată de gheaţă. Nu-mi dădeam seama ce se auzea alături. Făceau o spânzurătoare. Am văzut-o când am fost ridicat şi aşezat pe o buturugă. Ultimul lucru pe care mi-l amintesc e mirosul de lemn crud... Un miros viu...

Laţul s-a întins, dar au apucat să-l rupă... Partizanii organizaseră o ambuscadă. Când mi-am venit în fire, l-am recunoscut pe medicul nostru. „Încă două secunde, şi gata, n-aş mai fi putut să te salvez”, mi-a spus el. „Dar ai noroc să trăieşti, băiete”.

Până la detaşament m-au dus pe braţe, eram lovit din cap până-n picioare. Aveam asemenea dureri, încât mă întrebam dacă o să mai trăiesc sau nu.

„DE CE SUNT AŞA DE MIC?...”

Saşa Strelţov – 4 ani
În prezent e aviator.

Tata nici nu m-a văzut...

M-am născut în lipsa lui. Se întorsese din războiul din Finlanda, şi, când a început Războiul pentru Apărarea Patriei, a plecat pentru a doua oară de acasă.

În amintirile pe care le am legate de mama, mergem amândoi prin pădure, şi ea mă îndrumă: „Nu te grăbi!... Ascultă cum cad frunzele! Ascultă foşnetul pădurii!...” Stăm în drum, şi ea-mi desenează păsări, pe nisip, cu un beţişor.

Mai ţin minte că îmi doream să fiu înalt şi o întrebam pe mama:

— Tata e înalt?

Şi ea răspundea:

— E foarte înalt şi frumos. Dar niciodată nu se laudă cu asta.

— Atunci eu de ce sunt aşa de mic?

Apoi am crescut... Nu aveam nici o fotografie a tatei, dar eu voiam să mă conving că semăn cu el.

— Semeni. Semeni foarte mult, mă liniştea mama.

În ’45 am aflat că tata murise. Mama îl iubea aşa de mult, că a înnebunit... Nu mai recunoştea pe nimeni, nici măcar pe mine. Şi, atât cât îmi mai amintesc, mai târziu a fost mereu cu mine numai bunica. Pe bunica o chema Şura[9]; ca să nu ne încurcăm, ne înţeleseserăm: eu eram Şurik, iar ea, Saşa.

Bunica Saşa nu-mi spunea poveşti; din zori până-n noapte spăla şi înălbea rufe, ara, fierbea, ducea vaca la păscut. Iar în zilele de sărbătoare îi plăcea să-şi aducă aminte cum mă născusem eu. Şi chiar acum, când povestesc, îi aud vocea în urechi: „Era o zi călduroasă. Lui moş Ignat îi fătase vaca, iar în livada lui Iakimuşka cel bătrân intrase cineva. Şi ai venit tu pe lume...”

Pe deasupra casei noastre zburau tot timpul avioane... Avioane ruseşti. În clasa a doua m-am hotărât fără ezitare să mă fac aviator.

Bunica s-a dus la comisariatul militar. I s-au cerut documentele mele, dar nu le avea; luase, în schimb, înştiinţarea care anunţa moartea tatălui meu. S-a întors acasă şi a spus: „După ce scoatem cartofii te duci la Minsk, la liceul Suvorov”.

Înainte să plec, a împrumutat de la cineva nişte făină şi mi-a făcut o mulţime de plăcinte. Comisarul militar m-a urcat în maşină şi mi-a spus: „Este un privilegiu care ţi se acordă în onoarea tatălui tău”.

Atunci am mers cu maşina pentru prima oară în viaţă.

---

[9] Diminutiv de la Aleksandr, Aleksandra (ca şi Saşa).

Peste câteva luni, a venit bunica la liceu şi mi-a adus cadou un măr. M-a rugat: „Mănâncă-l!”

Dar eu nu voiam să mă mai despart de darul de la ea...

„VENEAU LA MIROSUL DE OM...”

Nadia Saviţkaia – 12 ani
În prezent e muncitoare.

Îl aşteptam pe fratele meu să vină din armată... Ne scrisese că urma să vină în iunie...

Ne gândeam că se întoarce fratele meu şi o să-i construim o casă. Tata adusese deja lemnele cu caii, seara şedeam pe ele şi ţin minte că mama îi spunea tatei că o să facă o casă mare. O să aibă mulţi nepoţi.

A început războiul, şi, bineînţeles, fratele meu nu s-a mai întors din armată. Noi eram cinci surori şi un frate; el era cel mai mare. Cât a ţinut războiul, mama a plâns şi l-a aşteptat. Aşa îmi amintesc, că-l aşteptam în fiecare zi.

Am auzit că prizonierii noştri de război fuseseră duşi undeva, cel mai probabil prin părţile noastre. Mama a copt zece pâinici, le-a pus într-o bocceluţă, şi am plecat. N-am avut ce lua cu noi, dar pe câmp secara era coaptă. Am rupt o mulţime de spice, le-am frecat şi am strâns boabele. Aşa am dat de o patrulă de nemţi care păzeau lanurile. Ne-au vărsat boabele şi ne-au făcut semn să ne aliniem ca să ne împuşte. Noi am început să plângem, iar mama le-a sărutat cizmele. Ei stăteau călare. Mama i-a apucat de picioare, le-a sărutat şi-i ruga: „Domnişorilor! Fie-vă milă!... Domnişorilor, sunt toţi copiii mei. Vedeţi, numai fetiţe”. Ei s-au răzgândit şi au plecat.

Cum au plecat, eu am început să râd. Râd şi râd, trec aşa vreo zece minute, şi eu râd întruna. Douăzeci de minute... Cad la pământ de râs. Mama mă ceartă, dar degeaba mă roagă – nimic. Am râs tot drumul. Am ajuns acasă, şi eu nu mă opresc din râs. Mă acopăr cu perna, nu

pot să mă liniştesc, nicidecum. Am râs aşa toată ziua. Lumea credea... Înţelegeţi... se îngroziseră... se temeau să nu mă fi scrântit, să nu-mi fi pierdut minţile.

Şi acum fac la fel: dacă mă sperii, încep să râd tare. Tare de tot.

În ’44 ai noştri ne-au eliberat şi atunci am primit scrisoare că fratele meu murise. Mama a plâns amarnic, şi de atâta plâns a orbit. Locuiam în afara satului, în nişte adăposturi nemţeşti, pentru că satul arsese complet, inclusiv casa noastră veche şi lemnele pentru casa cea nouă. Nu ne mai rămăsese nimic, găsiserăm în pădure nişte caschete de soldaţi şi în ele făceam mâncare. Căştile nemţeşti erau mari, cât nişte ceaune. Mâncam ce găseam prin pădure. Ne era groază să mergem după fructe sălbatice şi ciuperci. Rămăseseră mulţi câini ciobăneşti germani, săreau pe oameni, îi muşcau pe copiii mici. Fuseseră obişnuiţi cu carne de om, cu mirosul ei proaspăt... Dacă ne duceam în pădure, ne adunam în grupuri mari, de câte douăzeci de oameni. Mamele ne învăţau că trebuie să strigăm, ca să speriem câinii. Până umpleam un coş, strigam atât, că rămâneam fără glas. Răguşeam. Ni se umflase gâtul. Şi câinii erau mari, ca nişte lupi.

Veneau la mirosul de om...

„DE CE AU ÎMPUŞCAT-O ÎN FAŢĂ? MAMA ERA AŞA DE FRUMOASĂ...”

Volodea Korşuk – 7 ani
În prezent e profesor, doctor în ştiinţe istorice.

Locuiam la Brest... Chiar la graniţă...

Seara am fost la film toţi trei: eu, mama şi tata. Se întâmpla rar să mergem toţi trei undeva, pentru că tata era mereu ocupat. Era şeful secţiei raionale pentru educaţie şi pleca mereu în delegaţii.

Ultima seară de dinaintea războiului... Ultima noapte...

Dimineaţă, când mama a venit la mine să mă trezească în grabă, în jur se auzeau numai bubuituri, pocnete, huruieli. Era foarte devreme, ne-am uitat pe geam, ţin minte, şi am văzut că era încă întuneric. Părinţii se agitau, făceau valiza, şi parcă nu găseau nimic din ce-ar fi trebuit să ia.

Aveam casa noastră şi o livadă mare. Tata plecase undeva, şi la un moment dat eu şi mama ne-am uitat pe fereastră: în livadă erau nişte soldaţi care vorbeau într-o rusă stricată, îmbrăcaţi în uniforma noastră. Mama mi-a spus că sunt diversionişti. Dar eu nu înţelegeam: cum să fie deodată diversionişti în livada noastră, unde, pe măsuţă, mai rămăsese samovarul pus cu o zi în urmă? Unde erau grănicerii noştri?

Am plecat pe jos din oraş. Casa din piatră de vizavi s-a făcut praf, sub ochii mei, iar pe fereastră a zburat un telefon. Patul aterizase în mijlocul străzii, şi pe el era întinsă o fetiţă învelită cu pătura. Aveai impresia că patul fusese scos de undeva şi pus acolo, întreg-întreguţ doar cu pătura puţin arsă pe margini. Chiar de la marginea oraşului se întindeau lanurile de secară, şi cum din avioane se trăgea în noi cu mitralierele, nimeni nu mergea pe drum, ci prin lanurile acelea.

În pădure nu ne-a mai fost aşa de frică. De acolo am văzut pe drum multe maşini. Veneau nemţii, erau veseli, râdeau zgomotos. Auzeam o limbă necunoscută, plină de „r”-uri...

Părinţii mei se întrebau tot timpul: „Unde sunt ai noştri? Unde e armata noastră?” Eu îmi imaginam că vine Budionnîi călare pe calul său de luptă şi îi pune pe fugă pe nemţi... Cavaleria noastră nu are egal – aşa mă convinsese nu demult tata.

Am mers multă vreme. Noaptea intram în sate, primeam de mâncare, ne încălzeam. Mulţi îl cunoşteau pe tata, şi el îi ştia pe mulţi. Am intrat într-un sat, ţin minte şi acum numele învăţătorului de acolo, Pauk. Avea două case – una nouă şi una veche. Ne-a propus să rămânem la el, ne-a oferit una dintre case, dar tata a refuzat. Ne-a condus atunci până la drumul principal, mama a încercat să-i dea nişte bani, dar el a scuturat din cap şi a spus că pentru prietenie, în momente grele, nu se dau bani. Am reţinut asta.

Aşa am ajuns noi până în oraşul Uzdî, locul de baştină al tatei. Ne-am stabilit la bunicul, în satul Mrociki...

Era vară când am văzut prima dată un partizan în casa noastră, şi de atunci mi-i imaginez ca pe nişte oameni în salopete albe de camuflaj. În curând, tata a plecat cu ei în pădure, iar eu am rămas cu bunicul şi cu mama.

Într-o seară, mama cosea ceva... Ba nu... Stătea la masa mare şi broda ceva la gherghef, iar eu eram pe sobă. Nemţii au intrat în casă cu starostele, care a arătat spre mama: „Ea e!” Mamei i s-a ordonat să-şi strângă lucrurile ca să plece cu ei. Atunci m-am speriat foarte tare. au dus-o în curte, m-a chemat să-şi ia rămas-bun, şi eu m-am băgat sub laviţă, de unde nu m-au mai putut scoate...

Mama a fost pusă împreună cu alte două femei ai căror bărbaţi erau partizani şi dusă de acasă. Nimeni nu ştia unde, încotro. A doua zi au fost găsite toate trei în apropierea satului, întinse în zăpadă... Toată noaptea ninsese... Când a fost adusă mama, am aflat şi că fusese împuşcată în faţă; avea pe obraz câteva găuri negre de gloanţe. Îl tot întrebam pe bunicul: „De ce au împuşcat-o în faţă? Mama era aşa de frumoasă...” A fost îngropată... După sicriu am mers eu, bunicul şi bunica. Oamenii se temeau, veneau noaptea să-şi ia rămas-bun... Toată noaptea se deschidea uşa la noi, dar ziua eram singuri. Nu

puteam pricepe de ce o omorâseră, doar nu făcuse nimic rău... Stătea şi broda...

O dată, noaptea, a venit tata şi a spus că mă ia cu el. Am fost fericit, mai ales că viaţa mea printre partizani s-a deosebit de cea de la bunici. Tata pleca în misiune, iar eu eram lăsat la cineva în sat. Îmi amintesc că femeii la care mă lăsase o dată i-a fost adus pe o sanie soţul ucis. Ea se lovea cu capul de masa pe care se afla sicriul şi repeta un singur cuvânt: „Irozii”.

Tata n-a venit multă vreme, şi eu îl aşteptam şi-mi spuneam: „Nu am mamă, bunicii îmi sunt departe, ce-o să fac singur dacă şi pe tata o să-l aducă mort pe sanie?” Când s-a întors, mi s-a părut că trecuse o veşnicie. Dar, aşteptam, îmi promisesem mie însumi să-i vorbesc numai cu „dumneavoastră”. Voiam să-mi arăt în felul ăsta iubirea şi dorul faţă de singurul om apropiat pe care-l mai aveam. La început, tata n-a băgat de seamă modul meu de a mă adresa, dar mai târziu m-a întrebat: „De ce-mi spui «dumneavoastră»?” I-am mărturisit promisiunea pe care mi-o făcusem şi motivul ei. Iar el mi-a explicat: „Şi eu numai pe tine te am, de aceea trebuie să ne spunem pe nume. Suntem, unul pentru altul, oamenii cei mai apropiaţi de pe lume”. L-am rugat să nu ne mai despărţim niciodată. „Eşti deja adult, bărbat”, încerca el să mă convingă.

Îmi aduc aminte cum mă liniştea. Când se trăgea în noi... stăteam întinşi pe pământul rece de aprilie, iarbă încă nu era... Găsise o groapă mai adâncă şi mi-a spus: „Întinde-te dedesubt, nu deasupra! Dacă mă omoară, tu ai să rămâi în viaţă”. În detaşamentul de partizani tuturor le era milă de mine. Ţin minte, a venit un partizan bătrân, mi-a dat jos căciula şi m-a mângâiat pe cap îndelung, i-a spus tatei că avea şi el pe undeva pe cineva care fuge tot aşa. Când am mers prin mlaştină, cu apa până la brâu, tata a încercat să mă ducă în spate, dar a obosit repede. Atunci partizanii au

început să mă care pe rând. N-o să uit asta niciodată. N-o să uit cum au găsit puţină ştevie mi-au dat-o mie, iar ei s-au culcat flămânzi.

... La casa de copii din Gomel, unde am fost duşi cu avionul eu şi alţi copii de partizani imediat ce oraşul a fost eliberat, cineva mi-a dat nişte bani de la tata – o bancnotă mare, roşie. M-am dus cu băieţii la piaţă şi de toţi banii ăia am cumpărat bomboane. Erau foarte multe, ajungeau pentru toţi. Educatoarea m-a întrebat: „Ce-ai făcut cu banii de la tata?” Am recunoscut că îi cheltuisem pe toţi pe bomboane... „Atât?” s-a mirat ea.

După ce Minskul a fost eliberat, a venit după mine un bărbat care a spus că mă duce la tata. A fost greu să ne urcăm în tren. Bărbatul a reuşit, dar pe mine m-au băgat pe geam.

Imediat ce m-am întâlnit cu tata, l-am rugat din nou să nu ne mai despărţim niciodată, niciodată, pentru că e tare rău să fii singur. Ţin mine că nu m-a întâmpinat singur, ci cu o nouă mamă. Ea mi-a strâns capul la piept, iar eu eram aşa dornic de mângâiere maternă, şi atingerea ei m-a făcut să mă simt atât de bine, că am adormit imediat în maşină, pe umărul ei.

La zece ani am intrat în clasa întâi. Dar eram mare şi ştiam să citesc, aşa că peste jumătate de an am fost mutat în clasa a doua. Ştiam să citesc, însă nu să şi scriu. Am fost scos la tablă, şi trebuia să scriu un cuvânt cu litera „u”. Stăteam în picioare şi mă întrebam cu groază cum se scrie litera „u”. Dar mă pricepeam deja să trag cu puşca. Şi încă bine...

Într-una din zile, n-am mai găsit în dulap pistolul tatei. Am răscolit tot dulapul, nici urmă de el.

— Cum? Şi acum ce-o să faci? l-am întrebat pe tata când s-a întors de la serviciu.

— O să-i învăţ pe copii, a răspuns el.

Am rămas nedumerit... Credeam că se ocupa numai cu războiul...

„CERI SĂ FII ÎMPUŞCAT...”

Vasea Boikaciov – 12 ani
În prezent e maistru.

Iarna lui ’41... Multă vreme mi-am amintit de întâmplările de atunci... Au fost ultimele zile ale copilăriei...

În vacanţa de iarnă, toată şcoala noastră a luat parte la un joc militar. Înainte de asta, am studiat pregătirea în formaţie, am meşterit nişte puşti din lemn, ne-am cusut combinezoane de camuflaj şi uniforme pentru sanitari. Şefii de la unitatea militară au venit cu avioane „kukuruznik”[10]. Era un entuziasm general!

În iunie, deasupra noastră zburau deja avioane nemţeşti care paraşutau iscoade. Erau tineri în vârstă de douăzeci şi doi–douăzeci şi şase de ani, în nişte sacouri gri cadrilate, cu şepci. Împreună cu adulţii, i-am prins pe câţiva dintre ei şi i-am predat sovietului sătesc. Am fost foarte mândri că luaserăm parte la o operaţiune militară care ne amintea de joaca din iarnă. Dar în curând au apărut alţii... Ăştia nu mai purtau sacouri cadrilate şi şepci, ci uniforme verzi cu mâneci suflecate, cizme cu turetci late şi blacheuri la tocuri; în spate aveau raniţe grele, iar într-o parte – cutiile lungi ale măştilor de gaz şi automatele fixate în bandulieră. Sătui, masivi. Cântau şi strigau: *Zwei Monat – Moskau kaput*. Tata mi-a tradus: *zwei Monat* înseamnă „două luni”... Numai două luni? Doar atât??? Războiul ăsta nu semăna deloc cu cel din jocul nostru, care îmi plăcuse aşa de mult.

---

[10] E vorba de avioane Antonov-2, folosite mai ales în scop utilitar, în agricultură (*kukuruz* în limba rusă înseamnă „porumb”).

În primele zile, nemţii nu s-au oprit în satul nostru Malevici, mergeau spre gara Jlobin. Acolo lucra tatăl meu. Numai că el nu se mai ducea la gară, aştepta ca din clipă-n clipă să se întoarcă trupele noastre şi să-i alunge pe nemţi spre graniţă. Aşa credeam şi noi şi-i aşteptam pe ai noştri. De la o zi la alta. Iar ei... soldaţii noştri... zăceau răpuşi peste tot: pe drumuri, în păduri, în şanţuri, pe câmp, în grădini, în mlaştini... Erau morţi. Fuseseră doborâţi împreună cu puştile lor, cu grenadele lor. Era cald şi se umflau de căldură. Se înmulţeau pe zi ce trecea. O armată întreagă. Nu-i îngropa nimeni...

Tata a înhămat calul şi am pornit pe câmp. Am început să-i adunăm... Am săpat gropi... Aşezam câte zece–doisprezece oameni pe un rând... Servieta mea de şcoală se umpluse de acte. După adrese, aşa reţin, erau născuţi în regiunea Kuibîşev, oraşul Ulianovsk.

Peste câteva zile, i-am găsit în afara satului, pe tata şi pe prietenul meu credincios, Vasia Şevţov, în vârstă de paisprezece ani. Vasea fusese străpuns cu baioneta de trei ori. În ziua aceea se duseseră să adune morţi fără mine...

Am mers cu bunicul acolo, dar a început bombardamentul, şi nu am putut să-l înmormântăm pe tata. După aceea n-am mai găsit nimic din el. Nici măcar o urmă. Am ridicat o cruce la cimitir şi asta a fost tot. Doar o cruce. Sub ea am îngropat costumul de sărbătoare al tatei...

Peste o săptămână n-am mai putut aduna soldaţii... Nu mai puteam să-i ridicăm... De sub bluzele lor ţâşnea apa... Le strângeam puştile. Livretele militare.

Bunicul a fost şi el omorât apoi în timpul unui bombardament...

Cum să trăiesc mai departe? Cum să trăiesc fără tata? Fără bunicul? Mama plângea fără oprire. Ce să fac cu armele pe care le adunasem şi le îngropasem la loc sigur?

Cui să i le dau? N-aveam cu cine să mă sfătuiesc. Mama plângea întruna.

Iarna am intrat în legătură cu ilegaliştii. S-au bucurat de darul meu. Armele au ajuns la partizani...

A trecut o vreme, nu mai ţin minte cât... Poate vreo patru luni. În ziua aceea, îmi amintesc, adunam de pe câmp nişte cartofi îngheţaţi din recolta de anul trecut. M-am întors acasă ud, flămând, cu o căldare plină. Numai ce m-am descălţat de opincile ude, că s-a auzit un ciocănit în acoperişul beciului în care locuiam. Cineva a întrebat: „Boikaciov e-aici?" Când m-am arătat la ferestruica beciului, am primit ordin să ies. În grabă, în loc de căciula cu urechi mi-am pus o budionovkă, pentru care am şi fost aspru mustrat.

Lângă beci stăteau trei cai pe care se aflau nemţi şi poliţişti[11]. Un poliţist a descălecat, mi-a aruncat o curea de gât şi a legat-o la şa. Mama i-a rugat: „Lăsaţi-mă să-i dau de mâncare!" A scormonit în beci după o turtă din cartofi îngheţaţi, dar ei au dat bice cailor şi au pornit imediat la trap. Şi m-au tras aşa vreo cinci kilometri până la satul Vesiolîi.

La primul interogatoriu, ofiţerul fascist mi-a pus nişte întrebări simple: numele, prenumele, anul naşterii, cine sunt tata şi mama. Traducător era un poliţist tânăr. La sfârşitul interogatoriului a spus: „Acum o să mergi să cureţi camera de tortură. Să ai mare grijă acolo, la bancă..." Mi s-a dat o căldare cu apă, o mătură, o cârpă şi m-au dus...

Acolo am dat peste un tablou îngrozitor: în mijlocul camerei se afla o bancă lată, cu nişte curele fixate de ea cu cuie. Trei curele – pentru a lega omul de gât, de mijloc

[11] Referire la unităţile de poliţie formate de ocupanţii germani în mare parte din colaboraţionişti locali. Pe teritoriul sovietic, astfel de unităţi au fost formate în ţările baltice, Bielorusia şi Ucraina.

şi de picioare. Într-un colţ erau nişte beţe groase de mesteacăn şi o căldare cu apă. Apa era roşie. Pe jos, numai bălţi de sânge, urină şi fecale...

Am tot cărat apă, cârpa cu care spălam rămânea tot roşie.

Dimineaţă, m-a chemat ofiţerul:

— Unde sunt armele? Cu care dintre ilegalişti ţii legătura? Ce misiuni ai primit?

Întrebările curgeau una după alta.

I-am răspuns că nu ştiam nimic, doar eram încă un copil, că de pe câmp nu adunasem arme, ci cartofi îngheţaţi.

— Bagă-l în beci! i-a ordonat ofiţerul unui soldat.

M-au coborât într-un beci cu apă rece. Înainte de asta, mi-au arătat un partizan care tocmai fusese scos de acolo. Nu rezistase torturii şi se înecase... Şi acum zăcea afară...

Apa îmi venea până la gât... Simţeam cum îmi bate inima şi cum îmi pulsează sângele în vene, cum sângele încălzeşte apa din jurul trupului meu. Nu mă gândeam decât să nu-mi pierd cunoştinţa, să nu înghit apă, să nu mă înec.

Al doilea interogatoriu: îmi pun ţeava pistolului în ureche; o împuşcătură – a plesnit o scândură uscată. Trăseseră în podea! O lovitură cu bâta pe şira spinării – cad... Deasupra mea stă cineva mare şi greu, miroase a salam şi a rachiu. Îmi vine să vomit, dar nu am ce. Aud: „Acum o să lingi cu limba tot ce ai dat pe jos... Cu limba, ai înţeles?... Ai înţeles, copil roşu?”

În celulă nu adormeam, ci-mi pierdeam cunoştinţa de durere. Uneori visam că sunt la şcoală, în careu, şi învăţătoarea Liubov Ivanovna Leaşkevici spune: „La toamnă o să veniţi în clasa a cincea, dar acum la revedere, băieţi! Peste vară, toţi o să creşteţi. Vasea Boikaciov e cel mai mic acum, dar va creşte cel mai mare”. Liubov Ivanovna zâmbeşte... Alteori sunt cu tata pe câmp, îi

căutăm pe soldaţii noştri morţi. Tata e undeva în faţa mea, iar eu stau lângă rămăşiţele vii ale unui om... Ni se întâmplase aşa ceva... Am găsit nu un om, ci ceea ce rămăsese din el... Chiar în primele zile. „N-am nici picioare, nici mâini, împuşcă-mă, fiule!...” Cineva îl legase, dar nu mai apucase să-l ia... Am fugit îngrozit... l-am chemat pe tata...

Bătrânul care se afla în celulă cu mine mă trezeşte:

— Nu mai ţipa, fiule!

— Dar ce strig?

— Ceri să fii împuşcat...

Au trecut zeci de ani, dar eu tot uimit sunt: Am rămas în viaţă?! Nu pot să scap de sentimentul ăsta...

„NU AVEAM NICI MĂCAR BĂSMĂLUŢĂ...”

Nadia Gorbaciova – 7 ani
În prezent lucrează la televiziune.

Din război mă interesează lucrurile imposibil de explicat... Şi acum mă gândesc încă mult la el...

Nu mai ţin minte cum a plecat tata pe front.

Nu ne-a spus nimeni. Am fost cruţaţi. Dimineaţă, tata ne-a dus pe mine şi pe sora mea la grădiniţă, ca de obicei. Seara, firește, am întrebat de ce lipseşte tata, dar mama ne-a liniştit: „O să se întoarcă în curând. Peste câteva zile”.

Îmi aduc aminte un drum... Mergeau maşini, în remorci mugeau vaci, guiţau porci. Într-o maşină, un băiat ţinea în mâini un cactus şi, din cauza hurducăielii, era aruncat cu tot cu cactus dintr-o parte în alta... Pe mine şi pe sora mea ne amuzau ţopăielile lui. Eram copii, priveam câmpurile, fluturii. Ne plăcea să mergem cu maşina. Mama ne proteja, stăteam sub „aripile” ei. Cumva înţelegeam că se întâmplase o nenorocire, dar mama era cu noi, şi acolo unde mergeam totul avea să fie bine. Ea ne apăra de

bombe, de discuţiile serioase ale adulţilor, de tot ce era rău. Dacă am fi putut citi chipul mamei, am fi priceput totul. Dar eu nu ţin minte decât o libelulă mare care se aşezase pe umărul surioarei mele. Am început să strig: „Un avion!”, iar adulţii, nu ştiu de ce, au sărit din remorci şi au ridicat capetele spre cer.

Am ajuns la bunicul, în satul Gorodeţ, raionul Sennenski. Avea familie mare, iar noi ne-am instalat în bucătăria de vară. Ni se spunea „vilegiaturişti”, şi aşa ni s-a păstrat numele până la sfârşitul războiului. Nu-mi aduc aminte să ne fi jucat; în orice caz, nu jocuri de vară. A crescut şi frăţiorul nostru cel mic, îl ţineam noi în braţe, pentru că mama săpa, sădea, cosea. Ne lăsa singuri: trebuia să spele vasele, să frece podelele, să facă focul în sobă, să adune lemne pentru a doua zi, să aducă apă; noi nu puteam ridica o căldare de apă, aduceam doar o jumătate. De cu seară mama stabilea: tu eşti şefă la bucătărie, iar tu ai grijă de frăţiorul vostru. Şi fiecare răspundea de sarcina ei.

Se aciuaseră la noi o pisică, apoi un câine. Făceau parte din familie: oricât ne era de foame, împărţeam totul egal cu ei. Dacă se întâmpla să nu ne ajungă atunci fiecare încerca să le pună pe ascuns deoparte câte o bucăţică. Când pisica a fost omorâtă de o schijă, mi s-a părut o pierdere aşa de mare, că avea să ne fie imposibil să trecem peste ea. Două zile am plâns. Am îngropat-o cu alai, cu jale mare. I-am pus o cruce mică, am sădit flori, le-am udat.

Şi acum, când îmi aduc aminte de suferinţa noastră, de cât am plâns, nu mai pot să ţin altă pisică. Când era mică, fetiţa mea m-a rugat să-i cumpăr un căţeluş, dar n-am putut.

Mai târziu s-a întâmplat ceva cu noi... Am încetat să ne mai temem de moarte...

Au sosit multe maşini mari nemţeşti, ne-au scos pe toţi afară din case. Ne-au aliniat şi ne-au numărat: *Ein, zwei, drei*... Mama era a noua, iar al zecelea a fost împuşcat. Vecinul nostru... Mama îl ţinea în braţe pe frăţiorul nostru şi atunci l-a scăpat.

Am reţinut mirosuri... Când văd acum nemţi în filme, le simt mirosul – de piele, de postav bun, de sudoare...

Nu vorbeam despre moarte... În familia noastră ne străduiam să vorbim cât mai puţin despre asta. Aşa conveniserăm. Căci moartea era peste tot...

Într-una din zile zi, sora mea avea grijă de fratele nostru, iar eu pliveam în grădina de legume. Când mă aplec asupra cartofilor, nu mă vede nimeni. Ştiţi cum e, cât eşti copil totul ţi se pare mare şi înalt. Când am observat avionul, se învârtea deja în jurul meu, şi l-am văzut foarte clar pe pilot. Avea o faţă tânără. S-a auzit un tir scurt de automat, poc, poc! Avionul s-a întors... Pilotul nu voia să mă omoare, se distra – abia atunci am priceput şi eu, cu mintea mea de copil. Dar nu aveam nici măcar băsmăluţă. Cu ce să mă acopăr?...

Deci ce înseamnă asta? Cum să-ţi explici? E interesant: Oare mai trăieşte pilotul ăla? Ce-şi aduce el aminte? Ce povesteşte? În ce cuvinte?

V-am spus... Din război mă interesează lucrurile inexplicabile... Nu încetez să mă gândesc la el...

Depăşeam momentele când ni se decidea soarta – dacă murim de glonţ sau de groază – şi venea o perioadă de alcamie. Un necaz a trecut, dar oamenii nu ştiau la ce să se aştepte. Şi se râdea mult. Începeau să-şi arunce ironii, să facă glume unul pe seama altuia: cine unde se ascunsese, cum fugiseră, cum zburase glonţul şi nu nimerise pe cineva. Ţin minte foarte bine asta. Până şi noi, copiii, ne adunam şi râdeam unul de altul – care se speriase şi care nu. Râdeam şi plângeam în acelaşi timp.

Mă gândesc la război ca să înţeleg... Altfel, de ce aş face-o?

Aveam două găini. Tăceau când le spuneam: „Nemţii, linişte!” Stăteau liniştite împreună cu noi sub pat, nici una nu cotcodăcea. Apoi, când am văzut la circ găini dresate, nu m-am mirat... Iar ale noastre ouau în fiecare zi fără excepţie, sub pat, în cutie – două ouă pe zi. Ne simţeam aşa de bogate!

Am făcut totuşi bradul de Anul Nou. Desigur, mama nu uita că eram copii. A decupat din cărţi desene şi a făcut globuri din hârtie – o parte albă, alta neagră, ghirlande din fire vechi. Iar în ziua aceea toţi ne zâmbeam într-un fel aparte; în loc de daruri (din care nu aveam), ne lăsaserăm în brad bileţele.

În bileţelul meu, îi scrisesem mamei: „Mămico, te iubesc foarte mult. Foarte, foarte mult!” Ne dăruiam cuvinte.

Au trecut anii... Am foarte multe cărţi, dar n-am înţeles despre război cu mult mai mult decât am înţeles atunci, pe când eram copil. Despre asta am vrut să vă povestesc...

„NU MAI AVEAM CU CINE SĂ MĂ JOC...”

Valia Nikitenko – 4 ani
În prezent e inginer.

În memoria de copil rămâne întipărit totul, ca într-un album. Ca nişte fotografii disparate...

Mama mă îndeamnă:

— Hai să fugim, mai repejor!... Pasul mai vioi, mai vioi!...

Are mâinile ocupate. Iar eu fac nazuri:

— Mă dor picioruşele.

Frăţiorul meu, în vârstă de trei ani, mă împinge:

— Să fuzim (el nu-l rostea pe „g”), că ne prind nemţii!

Şi „fuzim” cu toţii în tăcere.

Îmi ascund capul şi păpuşa de bombe, deşi biata de ea a rămas fără mâini şi fără picioare. Şi plâng s-o lege mama...

Cineva i-a adus mamei un manifest... Ştiu ce înseamnă asta... E o scrisoare importantă de la Moscova, o scrisoare bună. Ea şi bunica spun, îmi amintesc bine, că unchiul nostru e la partizani. Vecină cu noi era familia unui poliţist. Şi ştiţi cum sunt copiii: ies la joacă şi fiecare se laudă cu tatăl său. Un băiat spune:

— Tatăl meu are un automat...

Şi eu vreau să mă laud:

— Nouă ne-a adus unchiul un manifest...

Mama poliţistului a auzit asta, şi a venit la mama s-o prevină: familia noastră e în pericol de moarte, dacă fiul ei aude ce spun eu sau ce vorbesc copiii.

Mama m-a chemat de afară şi m-a întrebat:

— Scumpa mea, n-o să mai povesteşti, da?

— Ba da!

— Nu ai voie să povesteşti.

— El de ce poate, şi eu nu?

Mama a scos atunci o nuieluşă din mătură, dar i-a fost milă să mă lovească. M-a pus la colţ.

— N-o să mai faci, da? Altfel o s-o omoare pe mama.

— O să vină unchiul nostru cu avionul din pădure şi o să te salveze.

Aşa am adormit eu la colţ...

Casa noastră arde, sunt scoasă pe braţe adormită. Paltonul şi ghetuţele mi-au ars. Merg îmbrăcată cu sacoul mamei, care-mi atârnă până-n pământ.

Locuim într-un bordei mic. Ies din el şi adulmec mirosul terciului de grâu dres cu slănină. Nici acum nu există pentru mine mâncare. Cineva strigă: „Au venit ai noştri!” În grădina de legume a lui tanti Vasilisa – aşa îi spune mama, dar copiii îi spun „baba Vasia”– se află o bucătărie de campanie. Terciul ni-l împărţeam în ceaune, exact aşa ţin minte. Nu mai ştiu cum îl mâncam, nu aveam linguri...

Eu primesc o cană cu lapte; uitasem de el în timpul războiului. Mi-au pus laptele într-o cană, pe care am scăpat-o şi care s-a spart. Mă bufneşte plânsul, şi toţi cred că plâng din cauza cănii sparte. Dar eu plâng că am irosit laptele. E aşa de gustos, şi mă tem că n-o să-mi mai dea.

După război, au început bolile. Toată lumea zăcea –copii, adulţi. Zăceau mai ceva decât în timpul războiului. De neînţeles, nu?

Epidemie de difterie... Mureau copiii pe capete. Am fugit, din camera în care stăteam încuiată, la înmormântarea a doi băieţi gemeni din vecini cu care eram prietenă. Port sacoul mamei şi stau cu picioarele goale lângă sicriele mici. Mama mă ia de acolo de mână. Se aşteaptă, şi ea, şi bunica, să fac şi eu difterie. Dar nu, doar tuşesc.

Aproape că nu rămăseseră copii în sat. Nu mai aveam cu cine să mă joc...

„DESCHID FEREASTRA ŞI ARUNC FOILE ÎN VÂNT...”

Zoia Majarova – 12 ani
În prezent e funcţionar poştal.

În război am văzut tot timpul un înger... Dar nu mi-a apărut imediat...

Prima dată mi-a apărut în vis, în timp ce ne duceau în Germania. În vagon... De acolo nu se vedea nici o steluţă, nici un petic de cer. Dar el a venit. Îngerul meu...

Nu vă e frică de mine? De ceea ce vă spun?... Îmi dau seama după voce... Când spun că am văzut un înger... Nu oricine mai vrea să mă asculte după ce încep să povestesc. Toată lumea se teme de mine. De sărbători mă cheamă rar în vizită, la masă. Chiar şi vecinii mei. Dar eu tot povestesc... Poate că am îmbătrânit, cine ştie? Încep şi nu mă mai pot opri...

În timpul războiului... O s-o iau cu începutul... În primul an, am locuit cu mama şi cu tata. Am secerat şi am arat,

am cosit şi am treierat. Am dat totul nemţilor: grâne, cartofi, mazăre. Ei veneau toamna, călare. Mergeau prin curţi şi adunau – cum îi zicea? am şi uitat cuvântul ăsta – obrocul. Îi însoţeau poliţiştii noştri, îi cunoşteam pe toţi. Din satele vecine. Aşa am trăit. Pot să spun că ne obişnuiserăm. Hitler, ni se spunea, e deja aproape de Moscova, lângă Stalingrad.

Noaptea veneau partizanii... Ei povesteau cu totul altceva: pentru nimic în lume Stalin n-o să dea Moscova. Nici Stalingradul n-o să-l dea...

Iar noi trăiam... Seceram şi aram... Serile, duminicile şi în zilele de sărbătoare aveam dansuri. Dansam pe stradă. Aveam un acordeon.

Ţin minte ce s-a întâmplat în duminica Floriilor... Am rupt noi ramuri de salcie şi ne-am dus la biserică. Ne-am adunat pe stradă, îl aşteptam pe acordeonist. Şi atunci au năvălit nemţii. În nişte maşini mari acoperite, cu câini-lupi după ei. Câinii erau toţi negri, răi. Ne-au înconjurat şi ordonă: „Urcaţi în maşini!” şi ne înghiontesc cu paturile armelor. Unii plâng, alţii strigă... Până să vină părinţii noştri, noi eram deja suiţi, aşezaţi sub prelată. În apropiere era gara, ne-au dus acolo. Nişte vagoane goale stăteau pregătite, ne aşteptau. Un poliţist mă trage în vagon, dar eu mă smucesc. Atunci el îşi înfăşoară coada mea pe mână.

— Nu mai striga, proasto! Führerul vă eliberează de Stalin.

— Da’ ce să facem noi acolo, în străinătate?

Până atunci făcuseră propagandă să mergem în Germania. Ne promiteau o viaţă frumoasă.

— O să ajutaţi poporul german să învingă bolşevismul.

— Eu vreau la mama!

— O să trăieşti într-o casă cu acoperiş de ardezie şi o să mănânci bomboane de ciocolată.

— Vreau la mama!...

Offf! Dacă omul şi-ar cunoaşte dinainte soarta, n-ar mai trăi nici până dimineaţă.

Ne-au încărcat şi ne-au dus. Am mers multă vreme – cât, nu ştiu. În vagonul în care stăteam eu, toţi erau din regiunea noastră, Vitebsk. Din tot felul de sate. Toţi tineri, dar şi de vârsta mea. Mă întrebau:

— Tu cum ai nimerit aici?

— De la dansuri.

De foame şi de frică, mi-am pierdut cunoştinţa. Stau întinsă cu ochii închişi. Şi atunci, prima dată... acolo... l-am văzut pe înger... Un îngeraş cu aripioare ca de pasăre. Şi văd că vrea să mă salveze. „Cum să mă salveze”, îmi spun, „dacă e aşa de mic?” Atunci l-am văzut prima dată...

Setea... Ne chinuia pe toţi, voiam întruna să bem. Tot corpul mi se uscase pe interior, aşa de tare, că limba îmi ieşise din gură, nu mai puteam s-o bag la loc. Ziua mergeam cu limba scoasă, cu gura deschisă. Noaptea era puţin mai bine.

Un veac o să ţin minte asta... N-o să uit toată viaţa...

Într-un colţ, erau nişte căldări unde făceam treaba mică – atunci când făceam. Şi o fetiţă... S-a târât până la căldările alea, a cuprins una cu braţele, şi-a lipit buzele de ea şi a început să bea cu înghiţituri mari... Şi după aceea a început să vomite... Vomită tot şi iar se târăşte la găleată... Şi iar vomită...

Offf! Dacă omul şi-ar cunoaşte soarta dinainte...

Am reţinut oraşul Magdeburg... Acolo am fost tunse la zero şi ne-au uns pe corp cu o soluţie albă. Preventiv. Ne ardea trupul ca focul din cauza ei. Ni se cojea pielea. Ferească Dumnezeu! Nu mai voiam să trăiesc... Nu-mi mai era milă de nimeni: nici de mine, nici de mama, nici de tata. Când ridicam ochii, îi vedeam acum pe nemţi în jur. Cu câinii-lupi. Nişte câini cu ochi înfricoşători. Un câine nu

priveşte niciodată omul drept în ochi, îşi fereşte privirea, dar ăştia se uitau fix în ochii noştri... Nu mai voiam să trăiesc... Era cu mine şi o fetiţă cunoscută; nu ştiu cum, o luaseră împreună cu mama ei. Poate că mama ei sărise în maşină după ea, nu ştiu...

N-o să uit asta toată viaţa...

Biata fetiţă plângea întruna, pentru că atunci când ne duseseră la tratamentul preventiv, se pierduse de mama ei. Mama ei era tânără, frumoasă... Noi mergeam mereu pe întuneric, nimeni nu deschidea nici măcar o uşă; erau vagoane de marfă, fără geamuri. Tot drumul, fetiţa nu şi-a văzut mama. O lună întreagă. Stă ea aşa şi plânge, şi o femeie bătrână, tunsă la zero, întinde mâinile spre ea, s-o mângâie. Şi fetiţa fuge, se fereşte, până când femeia asta îi vorbeşte: „Drăguţa mea...” Doar după voce şi-a dat seama că era mama ei.

Offf! Dacă am şti...

Ne era în permanenţă foame. Nu mai ţin minte pe unde am fost, pe unde ne-au dus. Denumiri, nume... Din cauza foamei, trăiam parcă în vis...

Căram nişte lăzi, ţin minte, la o fabrică de gloanţe şi praf de puşcă. Totul mirosea acolo a chibrituri. Miros de fum... Nu era fum, dar mirosea a fum...

Îmi amintesc că am muls vaci la un *Bauer*[12]. Am tăiat lemne... douăsprezece ore pe zi...

Eram hrăniţi cu coji de cartofi, cu napi şi cu ceai cu zaharină. Ceaiul mi-l lua o fată din Ucraina. Era mai mare şi mai puternică. Spunea: „Eu trebuie să supravieţuiesc. Mama mi-a rămas singură acasă”.

Pe câmp, fredona cântece ucrainene, foarte frumoase.

O singură dată, într-o singură seară, nu pot să vă povestesc tot, nu apuc, nu rezist...

---

[12] Ţăran (în limba germană în original).

Unde se întâmpla asta? Nu-mi aduc aminte... Eram deja în lagăr... se vede că ajunseserăm la Buchenwald...

Acolo descărcam maşini cu cadavre şi le aşezam în grămezi – un strat de cadavre, un strat de traverse acoperite cu smoală. Strat după strat... Şi tot aşa, de dimineaţă până noaptea, pregăteam rugurile. Ruguri din... Ei, se înţelege... Din cadavre... Şi printre morţi mai nimereau şi oameni vii, care voiau să ne spună ceva. Câteva vorbe. Dar noi nu aveam voie să ne oprim lângă ei, nici măcar să-i ascultăm...

Offf! Viaţa omului... Nu ştiu dacă arborilor le e uşor să trăiască, tuturor vieţuitoarelor pe care le-a domesticit omul. Animale, păsări... Dar despre om ştiu...

Voiam să mor, nu-mi mai era milă de nimeni... Uneori mă pregăteam: din clipă în clipă; găsisem şi un cuţit... Noaptea venea la mine îngerul meu... Nu mai ştiu cu ce cuvinte mă alina, dar erau blânde. Se chinuia mult să mă facă să mă răzgândesc... Când le povesteam altora despre îngerul meu, toţi credeau că am înnebunit. De mult nu mai întâlnisem oameni pe care-i ştiu, numai străini, necunoscuţi. Nimeni nu voia să fie prieten cu nimeni, pentru că a doua zi unul sau altul avea să moară. Ce rost avea să faci cunoştinţă? Dar o dată am îndrăgit o fetiţă... Maşenka... Era bălaie şi liniştită. Am fost prietene o lună. În lagăr, o lună e o viaţă întreagă, o veşnicie. Ea a venit prima la mine:

— N-ai un creion?

— Nu.

— Dar nişte foi de hârtie?

— Nici. Dar la ce-ţi trebuie?

— Ştiu că în curând o să mor şi vreau să-i scriu o scrisoare mamei.

În lagăr, nu era permis să ţii nimic – nici creion, nici hârtie. Dar pentru ea am găsit. Se făcea plăcută tuturor – aşa bălaie şi liniştită, cu vocea ei blândă.

— Cum o să trimiţi scrisoarea? am întrebat-o.

— Deschid noaptea fereastra... şi arunc foile în vânt...

Nu ştiu, avea poate opt ani sau zece. Cum să ghiceşti numai după nişte oscioare? Acolo nu umblau oameni, ci scheletele lor... În curând, s-a îmbolnăvit, n-a mai putut să se ridice şi să meargă la muncă. Am rugat-o... În prima zi, chiar m-am dus până la uşa ei – se sprijinea în uşă, dar nu putea să meargă. Două zile a stat la pat, iar în a treia au venit după ea şi au dus-o pe targă. Din lagăr era o singură ieşire – prin horn... Ştiam toţi. Direct în cer...

N-o să uit asta toată viaţa...

Când s-a îmbolnăvit... Discutam noaptea:

— La tine vine îngerul?

Voiam să-i povestesc despre îngerul meu.

— Nu. La mine vine mama. Mereu într-o bluză albă. Ţin minte bluza asta albă a ei cu nişte albăstrele brodate.

Toamna... am prins toamna... Prin ce minune? Nu ştiu... Dimineaţa ne scoteau la muncă pe câmp. Adunam morcovi, tăiam varză, îmi plăcea munca asta. De mult nu mai ieşisem pe câmp, nu mai văzusem nimic verde. În lagăr nu se văd nici cerul, nici pământul de fum. Hornul e înalt, negru. Zi şi noapte iese fum din el... Pe câmp am văzut o floricică galbenă, şi uitasem că mai cresc şi flori. Am mângâiat floricica... Şi alte femei au mângâiat-o. Ştiam că aici era adusă cenuşa din crematoriul nostru, şi fiecare avea pe cineva mort. Unul îşi pierduse sora, altul, mama... Eu, pe Maşenka...

Dacă ştiam că voi supravieţui, i-aş fi cerut adresa mamei ei... Dar nu mă gândisem...

Cum de am supravieţuit, după ce am murit de o sută de ori? Nu ştiu... Îngerul meu m-a salvat. M-a convins. Şi

acum îmi apare, îmi plac nopţile în care luna străluceşte cu putere în fereastră. Cu o lumină albă...

Dumneavoastră nu vă e frică de mine? Nu vă temeţi să mă ascultaţi?...

Offf...

„CĂUTAŢI AICI!...”

Volodea Barsuk – 12 ani
În prezent e preşedinte al Consiliului Republican al Societăţii Sportive „Spartak”.

Imediat ne-am dus la partizani...

Toată familia: tata, mama, eu şi fratele meu mai mare. Lui i s-a dat o puşcă. Îl invidiam atunci, dar el m-a învăţat să trag cu puşca.

O dată, fratele meu nu s-a mai întors din misiune... Mama a refuzat mult timp să creadă că murise. La detaşament ajunsese vestea că un grup de partizani înconjurat de nemţi se aruncase în aer cu ajutorul unei mine antitanc, ca să nu fie luaţi prizonieri. Mama bănuia că acolo se aflase şi Aleksandr al nostru. El nu fusese însă trimis cu grupul acela, deşi ar fi putut să li se alăture. Mama s-a dus aşadar la comandantul detaşamentului şi i-a zis:

— Presimt că acolo este şi fiul meu. Daţi-mi voie să mă duc după el!

I s-au dat câţiva camarazi şi ne-am dus. Ca să vezi ce înseamnă inima de mamă! Locuitorii îi îngropaseră deja pe cei morţi. Partizanii încep să scormonească într-o parte, dar mama le indică în alt loc: „Căutaţi aici!...” Aşa au făcut şi l-au găsit pe fratele meu. Era de nerecunoscut, se înnegrise de tot. Mama l-a ştiut după tăietura din dreptul apendicelui şi după pieptănul din buzunar.

Mereu îmi aduc aminte de ea...

Ţin minte cum am fumat prima dată. Ea ne-a văzut şi l-a chemat pe tata:

— Uite ce face Vovka al nostru!

— Ce face?

— Fumează.

Tata a venit la mine, mi-a aruncat doar o privire:

— Las’ să fumeze! Vorbim noi după război.

În timpul războiului mă gândeam neîncetat cum trăiam noi înainte. Eram cu toţii laolaltă, câteva familii de rude într-o casă mare, în veselie şi înţelegere. În ziua de salariu, tanti Lena cumpăra multe plăcinte şi brânzeturi şi le împărţea tuturor copiilor. Au murit şi ea, şi soţul, şi fiul ei. Au murit toţi unchii mei...

S-a terminat războiul... Îmi aduc aminte cum mergeam pe stradă cu mama; ea căra nişte cartofi, primise câţiva de la uzina la care lucra. Din ruinele unor construcţii iese un prizonier german şi se apropie de noi:

— *Mutter, bitte, Kartofel*[13]...

Şi mama spune:

— Nu-ţi dau. Poate că tu l-ai omorât pe fiul meu.

Neamţul a amuţit. Mama a plecat, apoi s-a întors, a scos câţiva cartofi şi i-a dat:

— Na, mănâncă!...

Acum amuţisem eu... Cum aşa? De câteva ori iarna ne dăduserăm pe derdeluş pe cadavrele îngheţate ale unor nemţi – multă vreme le-am găsit în afara oraşului. Ne dădeam ca pe sănii... Îi loveam pe morţi cu picioarele, săream pe ei... Continuam să-i urâm...

Dar mama m-a învăţat să iubesc. Asta a fost prima mea lecţie postbelică de iubire...

„PE BUNICUL L-AM ÎNGROPAT LÂNGĂ FEREASTRĂ...”

Varia Vîrko – 6 ani

---

[13] Maică, te rog, nişte cartofi (în limba germană în original).

În prezent e ţesătoare.

Ţin minte o iarnă, o iarnă rece... În iarna aia a fost omorât bunicul nostru...

În curtea casei noastre, lângă poartă.

L-am îngropat la noi, lângă fereastră...

Nu ne-au lăsat să-l îngropăm în cimitir, pentru că lovise un neamţ. Poliţaii ne păzeau poarta şi nu lăsau pe nimeni să intre în curte. Nici rudele, nici vecinii. Mama şi bunica au făcut singure sicriul din nişte lăzi. Tot ele l-au şi spălat, deşi nu se cuvenea să facă asta cei apropiaţi, ci nişte străini. Aşa sunt obiceiurile noastre. Îmi amintesc discuţiile din casă.... Ele au dus şi sicriul... până la poartă... Poliţaii au ţipat la ele: „Întoarceţi-vă! Altfel, vă împuşcăm pe toţi! Îngropaţi-l ca pe un câine, în grădina de legume!”

Şi aşa au ţinut-o trei zile... Ele se duceau la poartă, ei le trimiteau înapoi. Le goneau...

A treia zi, bunica a început să sape o groapă lângă fereastră... Afară erau minus patruzeci de grade – bunica n-a uitat asta cât a trăit. E cumplit să îngropi un om pe un asemenea ger. Probabil că eu aveam pe atunci şapte ani, ba nu, poate chiar opt, pentru că o ajutam. Iar mama mă scotea din groapă plângând. Ţipând.

Acolo... Pe locul unde se află bunicul a crescut un măr. În loc de cruce. E deja bătrân acum...

„...DEASUPRA TASAU ŞI CU LOPEŢILE, CA SĂ FIE FRUMOS”

Leonid Şakinko – 12 ani
În prezent e pictor.

Cum ne-au împuşcat...

Ne-au strâns în casa brigadierului... Pe toţi din sat... Era o zi călduroasă, iarba era caldă. Unii stăteau în picioare, alţii, pe jos. Femeile aveau batice albe, copiii erau desculţi. Acolo ne adunam mereu la sărbători şi cântam. Când

începea secerişul, când se termina. Şi, la fel, unii stăteau în picioare, alţii pe jos. Şi mitingurile se făceau acolo.

Acum nimeni nu mai plângea, nu mai vorbea... Chiar şi atunci m-a uimit asta. Citisem că, de regulă, oamenii plâng şi ţipă când presimt moartea – dar atunci nu ţin minte să fi vărsat vreo lacrimă, câtuşi de mică... Acum, când îmi amintesc, mă gândesc: poate că asurzisem în clipele acelea şi nu mai auzeam nimic. De ce nu vedeam lacrimi?

Copiii se adunaseră într-un grup separat, deşi de obicei nu se depărtau de adulţi. Nu ştiu de ce, mamele noastre nu ne ţineau lângă ele. De ce? Nici până acum nu ştiu. De regulă, noi, băieţii, nu prea eram prieteni cu fetele, aşa se obişnuia: pe fete le pocneam, le trăgeam de codiţe. Dar aici toţi erau prieteni. Ca să înţelegeţi, nici câinii din curte nu lătrau.

La câţiva paşi de noi, nemţii au pus o mitralieră, iar lângă ea s-au aşezat doi soldaţi SS, care au început să vorbească liniştiţi, să glumească şi chiar să râdă.

Am reţinut tocmai asemenea detalii...

A venit un ofiţer tânăr. Ni s-a tradus ce spunea:

— Domnul ofiţer ordonă să-şi spună numele cei care au legături cu partizanii. Dacă tăceţi, vă împuşcăm pe toţi.

Oamenii au rămas aşa cum erau, unii în picioare, alţii pe jos.

— Trei minute, şi vă împuşcă, a spus traducătorul şi a ridicat trei degete.

Nu-mi luam ochii de la mâna lui.

— Două minute, şi vă împuşcă...

Ne-am strâns mai tare unul în altul; cineva îi spunea ceva cuiva, dar nu în cuvinte, ci cu mişcări ale mâinii, ale ochilor. Eu, unul, n-aveam nici un dubiu că o să ne împuşte şi că n-o să mai existăm.

— Ultimul minut, şi *kaput*...

Am văzut cum un soldat a tras închizătorul, a încărcat panglica de cartuşe şi a luat mitraliera în mână. Până la unii dintre noi erau doi metri, până la alţii, zece...

Dintre cei care stăteau în faţă au fost aleşi paisprezece oameni. Le-au dat lopeţi şi le-au ordonat să sape o groapă. Noi am fost goniţi mai aproape, să-i vedem cum sapă... Săpau repede-repede... Zbura praful... Ţin minte că groapa era mare, adâncă, înaltă de un stat de om. Asemenea gropi se sapă când faci o casă, pentru fundaţie.

Împuşcau câte trei oameni. Îi puneau pe marginea gropii şi trăgeau. Ceilalţi se uitau... Nu mai ţin minte dacă părinţii îşi luau rămas-bun de la copii sau copiii de la părinţi. O mamă şi-a ridicat poalele rochiei şi a acoperit ochii fetiţei. Dar nici copiii mici nu plângeau...

I-au împuşcat pe cei paisprezece şi au început să acopere groapa. Iar noi stăteam şi ne uitam cum aruncă pământul, cum îl tasează cu cizmele. Deasupra tasau şi cu lopeţile, ca să fie frumos. Îngrijit. Înţelegeţi, făceau chiar şi colţuri, curăţau. Un neamţ în vârstă şi-a şters sudoarea de pe frunte cu batista, de parcă muncise pe câmp. S-a apropiat de el un căţeluş... Nimeni nu putea pricepe de unde apăruse, al cui era. Neamţul l-a mângâiat...

Peste cincisprezece zile au dat voie oamenilor să deshumeze morţii. Să fie luaţi de familii şi îngropaţi. Atunci au început să ţipe femeile, a prins a boci tot satul. I-au plâns.

De multe ori am întins pânza ca să pictez scena asta... Dar a ieşit altceva: copaci, iarbă...

„O SĂ-MI CUMPĂR O ROCHIE CU FUNDIŢĂ...”

Polia Paşkevici – 4 ani
În prezent e croitoreasă.

La patru ani nu mă gândeam niciodată la război...

Mi-l imaginam aşa: o pădure mare, neagră, unde se desfăşoară un război. Ceva îngrozitor. De ce în pădure? Pentru că, în poveşti, lucrurile cele mai înfricoşătoare se întâmplă mereu în pădure.

Prin oraşul nostru, Belînici, treceau întruna trupe, nu-mi dădeam seama atunci că se retrăgeau. Eram părăsiţi. Ţin minte că în casă erau mulţi militari, mă ţineau în braţe. Le părea rău, voiau să-mi dea ceva, dar n-aveau ce. După ce plecau dimineaţa, în casă, pe pervazuri şi peste tot, rămâneau o mulţime de cartuşe. Şi gradaţii roşii, smulse. Însemne distinctive. Mă jucam cu ele... Nu le înţelegeam semnificaţia... ce fel de jucării erau...

Despre ce am să vă spun acum mi-a povestit mătuşa... Când nemţii au intrat în oraşul nostru, aveau lista comuniştilor. Pe lista asta se aflau şi tatăl nostru, şi profesorul care locuia vizavi. Profesorul avea un fiu, eu eram prietenă cu el, noi îl numeam Igruşka – „jucărie”. Dar probabil familia îi spunea Igor, aşa îmi imaginez. Pentru că în minte mi-a rămas numele amestecat cu porecla, Igruşka. Pe taţii noştri i-au luat împreună...

Sub privirile mele... mama a fost împuşcată pe stradă. Când s-a prăbuşit, i s-a deschis paltonul, s-a făcut roşu, ca şi zăpada din jurul ei...

Apoi multă vreme ne-au ţinut în nu ştiu ce magazie. Era înfricoşător, plângeam, ţipam. Mai aveam o soră şi un frate – de doi ani şi jumătate şi de un an –, iar eu aveam patru ani, eram cea mai mare. Deşi eram mici, ştiam că, atunci când se trăgea cu proiectile, nu era bombardament aerian, ci tir de artilerie. Recunoşteam după sunet dacă zbura un avion al nostru sau unul străin, dacă bomba avea să cadă departe sau aproape de noi. Era groaznic, înfiorător, dar, dacă ne ascundeam capul, nu mai părea aşa înspăimântător, important era să nu le vezi.

Apoi am mers undeva cu sania, toţi trei; în nu ştiu ce sat, femeile ne-au împărţit pe la case, care pe unde a apucat. Pe frăţiorul meu nu voia să-l ia nimeni, iar el plângea: „Dar pe mine?” Eu şi surioara mea ne temeam că o să ne despartă şi de-acum nu o să mai trăim împreună. Mereu trăiserăm împreună.

O dată a fost cât pe ce să mă mănânce un ciobănesc german. Stăteam la fereastră, şi pe stradă treceau nişte nemţi, aveau cu ei doi ciobăneşti mari. Unul dintre ei s-a năpustit la fereastră şi a spart geamul. Cineva a apucat să mă smulgă de pe pervaz, dar m-am speriat aşa de tare, că de atunci am început să sughiţ. Şi acum mi-e frică de câinii mari.

... După război ne-au dat la casa de copii, undeva aproape de o şosea. Iar pe şoseaua aia treceau zile în şir convoaie de prizonieri germani. Noi aruncam în ei cu pământ şi cu pietre, gardienii însă ne alungau şi ne ocărau.

La casa de copii, toţi îşi aşteptau părinţii, sperau că vor veni şi-i vor lua acasă. Când apărea un bărbat sau o femeie necunoscută, toţi alergau spre ei şi strigau:

— E tatăl meu... Mama mea...

— Ba nu, e tatăl meu!

— Au venit după mine!

— Ba nu, după mine au venit!

Îi invidiam foarte tare pe cei pe care îi găseau părinţii. Nici nu ne lăsau să ne apropiem de mamele şi de taţii lor: „N-o atinge, e mama mea!” sau „Nu-l atinge, e tatăl meu!” Nu se mai dezlipeau de ei nici o clipă, nu care cumva să-i ia altcineva. Sau de frică să nu plece iar.

Am învăţat împreună la şcoală – cei de la casa de copii şi copiii din familii. Toţi o duceam greu, dar fiecare copil avea de acasă, în săculeţul lui de pânză, fie o bucăţică de pâine, fie un cartof; noi însă nu aveam nimic. Toţi eram îmbrăcaţi

la fel; cât am fost mici, nu ne păsa, dar când am crescut, am suferit. Pe la doisprezece–treisprezece ani îmi doream o rochiţă frumoasă, pantofiori, numai că noi toţi purtam ghetuţe – şi băieţii, şi fetele. Voiam o panglică colorată în codiţe, creioane colorate, un ghiozdan. Voiam bomboane, dar aşa ceva aveam numai la Anul Nou – dropsuri. Ni se dădea destulă pâine neagră, pe care o sugeam ca pe bomboane, aşa de gustoasă ni se părea.

Aveam o învăţătoare tânără. Celelalte femei erau în vârstă, aşa că pe ea o iubeam toţi. O adoram. Nici nu începeau lecţiile până nu venea ea la şcoală. Stăteam la fereastră şi o aşteptam: „Viiineeee! Viiiii....” Ea intra în clasă, şi fiecare voia s-o atingă, fiecare îşi spunea: „Uite, aşa e mama mea...”

Eu visam că o să cresc, o să încep să muncesc şi o să-mi cumpăr multe rochii – una roşie, una verde, alta cu buline, cu fundiţă. Cu fundiţă neapărat! În clasa a şaptea am fost întrebată: ce vrei să te faci? Dar eu mă hotărâsem demult – croitoreasă.

Cos rochii...

„CUM A MURIT, DACĂ AZI N-AU EXECUTAT PE NIMENI?...”

Eduard Voroşilov – 11 ani
În prezent lucrează la televiziune.

I-am povestit despre război numai mamei... Mamei mele... pentru că mi-e apropiată...

În satul în care se afla detaşamentul nostru de partizani murise un bătrân; chiar în casa lui locuiam. Când l-am îngropat, a intrat un băiat de vreo şapte ani şi a întrebat:

— De ce stă bunicul culcat pe masă?

I s-a răspuns:

— Bunicul a murit...

Băieţelul s-a mirat foarte tare:

— Cum a murit, dacă azi n-au executat pe nimeni?

Băiatul avea şapte ani, dar ştia deja, de doi ani, că se moare numai când se trage cu puşca.

Am reţinut asta...

Mi-am început povestirea cu detaşamentul de partizani, dar în el nu am nimerit imediat. Abia spre sfârşitul celui de-al doilea an de război. N-am mai spus cum venisem cu mama înapoi la Minsk cu o săptămână înainte de război, cum ea m-a dus în tabăra de pionieri de lângă oraş...

În tabără cântam cântece: *Dacă mâine va fi război*, *Trei tanchişti*, *Prin văi şi pe coline*. Ultimul era preferatul tatălui meu... Îl cânta des... Tocmai apăruse filmul *Copiii căpitanului Grant,* şi îmi plăcea o melodie din filmul ăsta: *Hai, cântă-ne un cântec, vântule vesel!*... Tot timpul ieşeam la gimnastica de înviorare cu el pe buze.

În ziua aceea n-am ieşit la înviorare, deasupra noastră huruiau avioanele... Am ridicat ochii şi am văzut că dintr-un avion se desprind nişte chestii negre. Nu aflaserăm încă nimic despre bombe. Lângă tabăra de pionieri era calea ferată pe care am mers până la Minsk. Planul era simplu: în apropierea Facultăţii de Medicină unde lucra mama era gara; dacă mergeam pe şine, ajungeam la ea. L-am luat cu mine pe un băiat care locuia aproape de gară, era mult mai mic decât mine şi plângea rău; mergea încet, dar mie îmi plăcea să merg pe jos, cu tata bătusem cu piciorul toate împrejurimile Leningradului natal. Am ajuns totuşi până la gara din Minsk, până la Podul din Nord; la bombardament l-am şi pierdut pe băieţel.

Mama nu era la Facultatea de Medicină. În apropiere locuia profesorul Golub, cu care mama lucra atunci, i-am găsit apartamentul, dar era gol... Peste ani, am aflat ce se întâmplase: imediat ce începuseră să bombardeze oraşul, mama luase o maşină de ocazie şi venise după mine, pe şosea, până la Ratomka. Acolo, găsise tabăra distrusă...

Toţi plecaseră din oraş care-ncotro. Ce mi-am zis? Leningradul e mai departe decât Moscova; la Leningrad era tata, dar el plecase pe front. La Moscova însă aveam nişte mătuşi, ele nu plecau nicăieri. N-aveau să plece pentru că locuiau la Moscova, în capitală... Pe drum, m-am lipit de o femeie cu o fată. N-o cunoşteam, dar a înţeles că eram singur şi că nu aveam nimic, că mi-era foame şi m-a chemat: „Vino la noi, o să mâncăm împreună”.

Ţin minte că atunci am mâncat prima oară în viaţă slănină cu ceapă. La început m-am strâmbat, apoi am mâncat. Cum începea bombardamentul, mă uitam după femeia asta cu fetiţa ei. Seara am găsit un şanţ şi ne-am instalat să ne odihnim. Bombardamentele erau constante. Femeia s-a uitat în urmă şi a scos un strigăt uşor... Eu m-am ridicat puţin şi am privit în direcţia în care tocmai se uitase ea; am văzut cum zbura razant un avion şi cum, lângă motor, pe suprafaţa lui licăreau nişte luminiţe. În dreptul acestor luminiţe, de-a lungul drumului, se ridicau nori de fum. Din instinct m-am trântit pe fundul şanţului. Tirul de mitralieră mi-a trecut pe deasupra capului, şi avionul a plecat mai departe. M-am ridicat şi am văzut-o pe femeie întinsă pe marginea şanţului. În loc de faţă avea o pată însângerată. M-am speriat aşa de rău, că am sărit din şanţ şi am luat-o la fugă. De atunci mă tot chinuie întrebarea: Oare ce s-o fi întâmplat cu fetiţa? N-am mai întâlnit-o...

Am ajuns într-un sat... Pe stradă, sub copaci, erau culcaţi nişte răniţi nemţi. Aşa i-am văzut prima dată pe nemţi...

Sătenii fuseseră scoşi din case şi puşi să aducă apă; sanitarii nemţi o încălzeau pe foc în nişte căldări mari. Dimineaţă i-au urcat pe răniţi în maşini, şi în fiecare maşină au pus câte un băiat, doi. Ni s-au dat nişte ploşti cu apă şi ne-au învăţat cum să-i ajutăm pe răniţi: să înmuiem o batistă şi să i-o punem unuia pe cap, să umezim buzele

altuia. Un rănit cerea într-una: *Wasser... Wasser...*[14] Îi lipeam plosca de buze şi mă lua tremuratul. Nici acum nu-mi pot da seama ce sentimente mă încercau în acele momente. Repulsie? Nu. Ură? Nu. Amestecate. Şi milă... Ura se formează în om, nu e acolo de la început. La şcoală fuseserăm învăţaţi lucruri bune, fuseserăm învăţaţi să iubim. Dar iar divaghez... Când m-a lovit prima dată un neamţ, n-am simţit durere, ci altceva. Cum adică, m-a lovit, cu ce drept? Asta m-a cutremurat.

Iar m-am întors la Minsk...

Aici m-am împrietenit cu Kim. Am făcut cunoştinţă cu el pe stradă. L-am întrebat cu cine locuieşte şi mi-a răspuns:

— Cu nimeni.

Am aflat că şi el se pierduse şi i-am propus:

— Hai să locuim împreună!

— Hai! s-a bucurat el, pentru că nu avea unde să stea.

Eu stăteam în apartamentul părăsit al profesorului Golub.

O dată, eu şi Kim am văzut pe stradă un băiat mai mare ca noi, care căra un suport pentru curăţat pantofi. I-am cerut informaţii: ce fel de cutie e necesară, cum se face vacsul. Pentru vacs trebuia să faci rost de funingine – era destulă în oraş, câtă voiai, şi s-o amesteci cu nu ştiu ce ulei. Ce să mai, am făcut un amestec urât mirositor, negru. Dacă îl întindeai cu grijă, chiar strălucea.

O dată, a venit la mine un neamţ şi şi-a pus piciorul pe cutie, avea nişte cizme murdare, şi noroiul era vechi, uscat. Pentru că mai avusesem de-a face cu asemenea încălţăminte, aveam un cuţitaş special pentru a răzui mai întâi noroiul, după care dădeam cu cremă. Am luat cuţitaşul, am apucat să răzuiesc cu el doar de două ori, dar lui nu i-a plăcut. A dat cu piciorul în cutie, iar pe mine m-a lovit în faţă...

---

[14] Apă... apă (în limba germană în original).

Nu fusesem bătut – nu vorbesc de bătăile între copii, care evidenţiază alte calităţi şi care sunt nenumărate în şcolile din Leningrad. Dar nu mă mai lovise nici un adult până atunci.

Kim mi-a văzut expresia feţei şi mi-a strigat:

— Să nu îndrăzneşti să te uiţi aşa la el! Să nu îndrăzneşti!... O să te omoare...

În perioada aceea am văzut pentru prima oară că pe străzi apăruseră oameni cu nişte petice galbene cusute pe palton sau pe sacou. Am auzit de ghetou... Cuvântul era rostit de toţi în şoaptă... Kim era evreu, dar se tunsese la zero şi ne hotărâserăm să spunem că e tătar. Când a început să-i crească părul, un păr negru, creţ, numeni nu l-ar fi crezut tătar. Sufeream pentru prietenul meu, noaptea mă trezeam, îi vedeam părul creţ şi nu mă mai lua somnul: trebuia să mă gândesc la ceva ca să nu-l ia pe Kim în ghetou.

Am găsit o maşină şi l-am mai tuns o dată. Deja dăduse îngheţul, iarna nu-şi mai făcea nimeni cizmele. Aveam un plan nou. Comandamentul german înfiinţase în oraş un hotel pentru ofiţerii aflaţi în trecere. Ei veneau cu nişte rucsacuri mari, cu valize, iar hotelul nu era aşa de aproape. Printr-o minune, am făcut rost de o sanie mare, şi pândeam trenurile la gară. Când venea unul, încărcam bagajele a doi–trei oameni în sania aia şi o trăgeam prin tot oraşul. Primeam în schimb fie pâine, fie ţigări, iar pe ţigări puteam lua de la piaţă orice aliment.

Când a fost luat Kim, trenul sosise noaptea, cu mare întârziere. Îngheţaserăm bocnă, dar nu puteam pleca de la gară, pentru că intrase deja în vigoare interdicţia de circulaţie. Fuseserăm daţi afară din clădire şi aşteptam. În fine, a venit trenul, am încărcat sania şi am pornit la drum. Trăgeam, ne tăiau curelele, şi ei ne tot goneau: *Schnell,*

schnell[15]! Noi nu puteam să mergem mai repede, aşa că au început să ne lovească.

Am dus lucrurile în hotel şi aşteptam să ne dea şi nouă ceva. Unul a ordonat: „Plecaţi!” şi l-a îmbrâncit pe Kim, căruia i-a zburat căciula de pe cap. Atunci au început să urle: *Juda!* Şi l-au luat...

Peste câteva zile, am aflat că prietenul meu ajunsese în ghetou. M-am dus acolo... Zile întregi m-am învârtit prin jur... De câteva ori l-am şi văzut prin sârma ghimpată. I-am dus pâine, cartofi, morcovi. Cum se întorcea gardianul cu spatele şi mergea până la colţ, îi şi aruncam cartoful. Kim se apropia, îl ridica...

Locuiam la câţiva kilometri de ghetou, dar noaptea se auzeau de acolo nişte ţipete teribile în tot oraşul, şi mă trezeam: Oare mai trăieşte Kim? Cum să-l salvez? După un alt pogrom, m-am dus la locul convenit, şi mi s-a spus prin semne: Kim nu mai este!

Am fost nefericit... Dar tot mai speram...

Într-o dimineaţă, cineva mi-a ciocănit la uşă. Am sărit ca ars... Primul meu gând a fost: „Kim!” Dar nu, nu era el. Mă trezise un băiat de la etajul de dedesubt, care mi-a spus: „Hai cu mine afară, sunt oameni morţi. Să-l căutăm pe tata!” Am ieşit cu el, se ridicaseră restricţiile de circulaţie, dar trecători aproape că nu erau. Strada era acoperită cu zăpadă; la cincisprezece–douăzeci de metri sub stratul de omăt zăceau împuşcaţi soldaţii noştri luaţi prizonieri. Îi duseseră prin oraş noaptea, şi cei care rămăseseră în urmă fuseseră împuşcaţi în ceafă. Toţi zăceau cu faţa în jos.

Băieţelul nu-i putea atinge, se temea ca printre ei să nu se afle şi tatăl lui. Atunci mi-am dat seama că, nu ştiu de ce, nu mi-era frică de moarte. Mă împăcasem cu ea în

[15] Repede, repede (în limba germană, în original).

sinea mea. Eu îi întorceam, iar el se uita atent la feţele lor. Aşa am străbătut toată strada...

De atunci... nu mai vărs nici o lacrimă... Nici măcar atunci când, poate, ar trebui. Nu mai ştiu să plâng. În timpul războiului am plâns o singură dată, când a murit sora medicală a partizanilor, Nataşa... Îi plăceau versurile, ca şi mie. Îi plăceau trandafirii, ca şi mie; vara îi aduceam buchete de măceş.

O dată m-a întrebat:

— Câte clase ai terminat înainte de război?

— Patru...

— Când o să se termine războiul, ai să te duci la liceul militar?

Înainte de război, îmi plăcuse uniforma tatei şi voiam să port armă. Dar i-am spus că nu, n-aveam să fiu militar.

Şi acum era moartă, întinsă pe nişte crengi de pin lângă un cort, iar eu stăteam deasupra ei şi plângeam. Atunci am plâns pentru prima oară când am văzut un om mort.

... M-am revăzut cu mama... Când ne-am întâlnit, s-a uitat doar la mine, nici măcar nu m-a mângâiat, şi repeta întruna:

— Tu? Oare tu eşti?

Abia după multe zile ne-am povestit unul altuia despre război...

„PENTRU CĂ NOI SUNTEM FETIŢE, IAR EL E BĂIEŢEL...”

Rimma Pozneakova (Kaminskaia) – 6 ani
În prezent e muncitoare.

Eram la grădiniţă... Mă jucam cu păpuşile...

Sunt chemată: „A venit tata după tine. E război!” Dar eu nu vreau să plec nicăieri. Vreau să mă joc. Plâng.

Ce-i aia război? Cum adică o să mă omoare? Cum adică o să-l omoare pe tata? Mai era un cuvânt necunoscut – „refugiaţi”. Mama ne-a pus de gât nişte săculeţi cu

certificatele noastre de naştere şi cu bileţele pe care scrisese adresa. În caz că ea era omorâtă, să se ştie cine suntem.

Am mers mult, mult pe jos. Ne-am pierdut de tata, ne-am speriat. Mama a spus că tata fusese dus în lagărul de concentrare, dar noi mergem la el. Ce e aia lagăr de concentrare? Luasem mâncare, dar ce mâncare? Mere coapte. Casa noastră arsese, livada la fel, în meri atârnau mere coapte. Le-am adunat şi le-am mâncat.

Lagărul de concentrare se afla la Drozdî, lângă lacul Komsomolskoe. Acum e parte din oraşul Minsk, dar atunci era un sat. Ţin minte o sârmă ghimpată neagră, oamenii erau negri şi ei, toţi aveau acelaşi chip. Nu l-am recunoscut pe tata, ne-a recunoscut el pe noi. A vrut să mă mângâie, dar, nu ştiu de ce, mă temeam să mă apropii de sârma ghimpată, o trăgeam pe mama să mergem acasă.

Când şi cum s-a întors tata acasă nu mai ţin minte. Ştiu că lucra la moară, şi mama ne trimitea la el cu prânzul – pe mine şi pe surioara mea cea mică, Toma. Tomocika era micuţă, eu eram puţin mai mare, deja purtam un sutien mai mic – înainte de război erau asemenea sutiene pentru copii. Mama ne dădea bocceluţa cu mâncare, iar în sutien îmi punea manifeste. Erau mici, scrise de mână pe o foaie dintr-un caiet de şcoală. Mama ne petrecea până la poartă, plângea şi ne sfătuia: „Să nu vă duceţi la nimeni, numai la tata!” Apoi rămânea în picioare şi aştepta să ne întoarcem până ne vedea înapoi acasă tefere.

Nu ţin minte să-mi fi fost frică... Odată ce mama a spus că trebuie să mergem, mergeam. Ăsta e lucrul cel mai important, spunea ea. Mă temeam să n-o ascult, să nu fac ce ne ruga ea. O îndrăgeam nespus. Nici nu ne imaginam să n-o fi ascultat.

E frig, ne înghesuim toţi lângă sobă; avem un cojoc mare şi ne băgăm sub el. Ca să facem focul în sobă, alergam la gară să furăm cărbuni. Ne târam pe genunchi, să nu ne observe santinela, ne târam şi ne ajutam şi de coate. Aduceam o căldare de cărbuni şi arătam ca nişte coşari: şi genunchii, şi coatele, şi nasul, şi fruntea ne erau negre.

Noaptea ne culcam cu toţii grămadă, nici unul nu voia să doarmă singur. Eram patru: eu, cele două surioare ale mele şi Boris, în vârstă de patru ani, pe care mama îl înfiase. Mai târziu, am aflat că Boris era fiul ilegalistei Lelia Revinskaia, prietena mamei. Dar atunci mama ne-a spus că e un băieţel care rămâne adesea singur acasă şi care n-are ce să mănânce, căruia îi e frică. Ea voia să-l acceptăm şi să-l îndrăgim. Îşi dădea seama că nu e simplu. Copiii pot să reacţioneze exact invers. Şi a procedat înţelept – nu l-a adus ea la noi pe Boris, ci ne-a trimis pe noi la el: „Duceţi-vă şi aduceţi-l pe băieţel şi împrieteniţi-vă cu el!” Ne-am dus şi l-am adus.

Boris avea multe cărţi cu desene frumoase, le-a luat cu el pe toate, l-am ajutat să le care. Stăteam pe sobă, şi el ne spunea poveşti. Ne-a plăcut aşa de mult de el, că era mai ceva ca un frate adevărat, poate şi pentru că ştia multe poveşti. Le spuneam tuturor în curte: „Să nu-l necăjiţi!”

Noi toate suntem bălăioare, dar Boris e oacheş. Mama lui avea o coadă groasă ca abanosul şi, când a venit la noi, mi-a dăruit o oglinjoară. Am ascuns-o şi m-am hotărât să mă uit în ea dimineaţa ca să am şi eu o coadă la fel.

Alergăm prin curte, şi copiii strigă tare:

— Dar Boris al cui este?

— Al nostru.

— Atunci de ce voi toate sunteţi bălaie, iar el e brunet?

— Pentru că noi suntem fetiţe, iar el e băieţel – aşa ne învăţase mama să răspundem.

Chiar era al nostru, pentru că mama lui fusese ucisă, la fel şi tatăl, iar pe el voiau să-l trimită în ghetou. Aflasem asta de undeva. Mama noastră se temea să nu fie recunoscut şi luat cu de-a sila. Când mergeam undeva, noi îi spuneam mamei „mamă”, iar Boris îi zicea „tanti”.

— Spune-mi „mamă”, îl ruga ea şi-i dădea o bucăţică de pâine.

El lua pâinea şi se îndepărta:

— Mulţumesc, tanti!

Se aşeza. Şi lacrimile începeau să-i şiroiască...

„TU NU EŞTI FRATELE MEU, DACĂ TE JOCI CU COPIII NEMŢI...”

Vasea Sigaliov-Kneazev – 6 ani
În prezent e antrenor sportiv.

Era în zori...

A început tirul de împuşcături, tata a sărit din pat, a fugit la uşă, a deschis-o şi a ţipat uşor. Am crezut că s-a speriat, dar el căzuse, îl nimerise un glonţ exploziv.

Mama a găsit nişte cârpe, dar n-a aprins lumina, pentru că se trăgea în continuare. Tata gemea şi se zvârcolea. Pe fereastră pătrundea o lumină slabă, care îi cădea direct pe faţă...

— La pământ! ne-a spus mama.

Şi, deodată, a început să bocească tare. Ne-am aruncat ţipând peste ea, am alunecat pe sângele tatei şi am căzut. Am simţit miros de sânge şi încă un iz greu – intestinul tatei era perforat...

Îmi amintesc un sicriu lung, mare, deşi tata nu era aşa de înalt. „De ce i-au făcut un sicriu aşa de mare?” mă întrebam. Mai târziu mi-am explicat tot eu: ca să nu stea înghesuit, pentru că tata avea o rană urâtă, şi aşa nu-l durea prea tare. Tot asta i-am spus şi băiatului din vecini.

După o vreme, tot în zori, au venit nemţii şi ne-au luat pe mine şi pe mama. Ne-au dus în piaţă, în faţa uzinei unde lucrase tata înainte de război (e în satul Smolovka, regiunea Vitebsk). Eram noi şi încă două familii de partizani, mai mulţi copii decât adulţi. Mama avea –toată lumea ştia – familie mare: cinci fraţi şi cinci surori, toţi partizani.

Pe mama au început s-o lovească, în văzul tuturor sătenilor şi al nostru. O femeie mă tot îndemna: „Lasă ochii în jos! Lasă ochii în jos!...” Dar eu mă smulgeam din mâinile ei şi mă încăpăţânam să mă uit. Dincolo de sat era o colină împădurită; au lăsat copiii pe loc, iar pe adulţi i-au dus acolo. Eu m-am agăţat de mama, dar ea mă împingea la o parte şi striga: „Rămâneţi cu bine, copii!” Ţin minte că, din cauza vântului, rochia mamei s-a ridicat când a căzut în tranşee...

Au venit ai noştri, am văzut ofiţeri cu epoleţi. Asta mi-a plăcut foarte mult, m-am apucat şi mi-am făcut şi eu nişte epoleţi din coajă de mesteacăn, am desenat cu cărbune tresele. Le-am pus la haina mea ţărănească, pe care mi-o cususe o mătuşă. Îmbrăcat aşa şi cu opinci în picioare, m-am dus şi i-am raportat căpitanului Ivankin (de la mătuşă am aflat numele lui): e unul, Vasea Sigaliov, care vrea să-i bată pe nemţi împreună cu dumneavoastră. Mai întâi au glumit, au râs, apoi au întrebat-o pe mătuşă-mea unde-mi sunt părinţii. Când au aflat că sunt orfan, soldaţii mi-au cusut într-o noapte nişte cizme din pânză de cort impermeabilă, mi-au scurtat o manta şi au modificat o căciulă şi epoleţii pe jumătate. Unul chiar mi-a croit un porthart ofiţeresc. Şi aşa am devenit fiul detaşamentului 203 de deminare. Am fost încadrat în funcţia de ofiţer de legătură. Am făcut mari eforturi, deşi nu ştiam nici să scriu, nici să citesc. Pe când mama încă mai trăia, unchiul meu m-a rugat: „Du-te la podul de cale ferată şi numără

câţi nemţi sunt acolo!” Cum să număr? Mi-a pus o mână de secară în buzunar, iar eu am mutat pentru fiecare neamţ câte un bob de secară din buzunarul din dreapta în cel din stânga. Unchiul a numărat apoi boabele.

— Războiul ca războiul, dar de citit şi de scris tot trebuie să înveţi, mi-a spus instructorul de partid Şapoşnikov.

Soldaţii au făcut rost de hârtie, şi chiar el mi-a încropit un caiet în care a scris tabla înmulţirii şi alfabetul. Eu învăţam, şi el mă asculta. Aducea o ladă goală de la proiectile, o linia şi zicea: „Scrie!”

În Germania eram deja trei copii – Volodea Pocivadlov, Vitea Barinov şi eu. Volodea avea paisprezece ani, Vitea, şapte, iar eu, pe atunci, tot şapte. Eram foarte buni prieteni, ca fraţii, pentru că nu mai aveam pe nimeni.

Dar când am văzut că Vitea Barinov se juca „de-a războiul” cu băieţii nemţi şi că-i dăduse unuia boneta lui cu steluţă, am început să ţip că nu mai e fratele meu. N-o să-mi mai fie niciodată frate! Mi-am luat pistolul confiscat şi i-am ordonat să vină după mine la unitate. Şi acolo l-am băgat chiar eu la arest, într-o cămară. El era soldat, iar eu, sergent. Chiar mă comportam ca un superior.

Cineva i-a spus despre asta căpitanului Ivankin, care m-a chemat:

— Unde e soldatul Vitea Barinov?

— Soldatul Barinov e la arest, am raportat eu.

Căpitanul mi-a explicat multă vreme că toţi copiii sunt buni, nevinovaţi, că, după ce se termină războiul, copiii ruşi şi nemţi o să fie prieteni.

S-a terminat războiul, şi eu am primit trei medalii: „Pentru luarea Königsbergului”, „Pentru luarea Berlinului” şi „Pentru victoria împotriva Germaniei”. Unitatea noastră s-a întors în Jitkovici, unde am deminat câmpurile. Din întâmplare, am aflat că fratele meu mai mare e în viaţă şi locuieşte la Vileika...

Deşi fusesem trimis la Liceul Suvorov, am fugit la Vileika. L-am găsit acolo pe fratele meu şi în curând a venit la noi şi sora noastră. Eram deja o familie. Ne instalaserăm într-un pod. Cu mâncarea era mai greu. Şi într-o zi, îmi pun eu uniforma, cele trei medalii şi mă duc la Consiliul Orăşenesc.

Am găsit o uşă pe care atârna tăbliţa: „Preşedinte”. Am ciocănit, am intrat şi am raportat solemn:

— Sergentul Sigaliov a venit să facă demersuri pentru a primi raţia de la stat.

Preşedintele a zâmbit şi a venit în faţa mea.

— Dar unde locuieşti? a întrebat.

— În pod.

Şi i-am dat adresa.

Seara ni s-a adus un sac de varză, a doua zi, unul de cartofi.

O dată, preşedintele m-a întâlnit pe stradă şi mi-a dat o adresă:

— Să vii diseară, te aşteptăm.

M-a primit o femeie, soţia lui. O chema Nina Maksimovna, iar pe el, Aleksei Mihailovici. Am mâncat pe săturate şi m-am spălat. Îmi rămăseseră mici hainele de soldat, aşa că gazdele mi-au dau două cămăşi.

Am început să mă duc pe la ei, mai întâi rar, apoi din ce în ce mai des, apoi în fiecare zi. O patrulă militară mă întâlneşte la un moment dat şi mă întreabă:

— Băiete, ale cui sunt medaliile astea de ţi le-ai pus? Unde e tatăl tău?

— Nu am tată...

Trebuia să am legitimaţia la mine.

Aleksei Mihailovici m-a întrebat:

— Vrei să fii copilul nostru?

— Vreau... Tare mult... am răspuns.

M-au înfiat şi mi-au dat numele lor, Kneazev.

Multă vreme n-am putut să le spun „tată” şi „mamă”. Dar Nina Maksimovna m-a îndrăgit numaidecât, îi era milă de mine. Dacă făceau rost de ceva dulce, îmi dădeau mie. Voiau să mă mângâie, să mă alinte. Mie însă nu-mi plăceau dulciurile, pentru nu că mâncasem niciodată. Înainte de război fuseserăm săraci, iar în armată mă obişnuisem cu viaţa de soldat. Nu-mi plăcea tandreţea, pentru că nu mai avusesem de mult parte de aşa ceva, trăisem printre bărbaţi. Nici nu ştiam cuvinte de alint.

Într-o noapte m-am trezit şi am auzit cum Nina Maksimovna plângea de partea cealaltă a zidului. Se jeluia că eu n-aveam să fiu niciodată copilul lor, că nu puteam să-mi uit părinţii... Sângele meu... Tot ce văzusem în război... Că în mine nu e aproape nimic copilăresc şi tandru. M-am dus încetişor la ea şi am cuprins-o pe după gât: „Nu mai plângeţi, mamă!” S-a oprit din plâns, şi atunci i-am văzut ochii scânteind. Îi spuneam prima oară „mamă”. După un timp, i-am spus „tată” şi soţului ei. La un singur lucru nu am renunţat niciodată: le vorbeam cu „dumneavoastră”.

N-au făcut din mine un băiat de casă, şi pentru asta le sunt recunoscător. Aveam sarcini clare: să fac curat prin casă, să scutur preşurile, să aduc lemne din magazie, să fac focul în sobă când veneam de la şcoală. Fără ei nu aş fi avut studii superioare. Ei m-au îndrumat spre studiu, iar după război trebuia să învăţ bine. Atât.

Când eram în armată, iar unitatea noastră se afla la Jitkovici, comandantul ne-a ordonat să învăţăm – mie, lui Volodea Pocivadlov şi lui Vitea Barinov. Toţi trei ne-am aşezat în aceeaşi bancă, în clasa a doua. Aveam armele la noi şi nu recunoşteam pe nimeni. Nu voiam să ne supunem profesorilor civili: cum să ne dea ei ordine dacă nu poartă uniformă militară? Autoritate asupra noastră

aveau numai comandanţii. Intră profesorul, toată clasa se ridică, noi rămânem aşezaţi.

— De ce staţi jos?

— Păi noi nu ne supunem dumneavoastră. Numai comandantului.

În pauza mare îi aranjam pe toţi elevii în pluton şi mărşăluiam, îi învăţam cântece militare.

Directorul şcolii a venit la unitate şi i-a vorbit comisarului adjunct despre comportamentul nostru. Am fost băgaţi la arest şi degradaţi. Vovka Pocivadlov era sergent-major, a devenit sergent, eu eram sergent şi am devenit caporal, Vitka Barinov era caporal şi a devenit fruntaş. Comandantul a purtat discuţii lungi cu fiecare dintre noi, ne-a spus că notele de opt şi zece la aritmetică erau acum mai importante pentru noi decât medaliile. Asta era sarcina noastră, să învăţăm bine. Noi voiam să tragem cu arma, dar ştiam că trebuie să învăţăm carte...

Dar tot mergeam la şcoală cu medaliile. Am nişte fotografii păstrate de atunci: stau în bancă cu medaliile pe piept şi desenez pentru gazeta noastră de pionieri.

Când am luat un zece la şcoală, am strigat din prag:

— Mamă, am luat un zece!

Aşa de uşor îmi era deja să spun „mamă”!...

„CHIAR UITASERĂM CUVÂNTUL ACESTA...”

Ania Gurevici – 2 ani
În prezent e montator de aparate radio

Fie ţin eu minte, fie mi-a povestit mama mai târziu...

Mergem pe un drum. Abia ne mişcăm: mama e bolnavă, eu şi sora mea suntem mici – sora mea are trei anişori, eu, doi. Cum să ne salvăm?

Mama a scris un bileţel – numele, prenumele, anul naşterii –, mi l-a pus în buzunar şi mi-a spus: „Du-te!” Mi-a arătat o casă unde alergau nişte copii... Voia să fiu

evacuată, să plec cu casa de copii, se temea să nu murim toate. Voia să salveze pe careva din noi. Şi trebuia să mă duc singură: dacă m-ar fi dus mama, nu m-ar fi primit. Erau acceptaţi numai copiii fără părinţi, iar eu o aveam pe mama. Şansa mea a fost că nu m-am uitat în urmă, altfel n-aş fi putut să plec nicăieri de lângă ea. Ca orice copil, m-aş fi aruncat plângând de gâtul ei, şi nimeni nu m-ar fi obligat să rămân într-o casă străină. Asta a fost şansa mea...

Mama mi-a spus: „Te duci şi deschizi uşa aia...” Aşa am făcut. Dar casa de copii nu a putut fi evacuată.

Îmi amintesc o sală mare şi pătuţul meu lângă perete... Multe, multe asemenea pătuţuri. Noi le aranjam cu grijă, cu mare atenţie. Perna trebuia să stea mereu în acelaşi loc. Dacă n-o aşezam corect, educatoarele ne certau, mai ales când veneau nişte oameni în costume negre. Poliţişti sau nemţi, nu ştiu, mi-au rămas în minte nişte costume negre. Nu ţin minte să ne fi bătut, dar eram îngrozită că puteam să iau bătaie pentru ceva. Parcă nu-mi amintesc jocurile noastre... Să fi fost răsfăţaţi... Eram foarte activi – făceam ordine, spălam, dar asta era muncă. Însă nu mi-a rămas în minte nimic copilăresc: râsete... nazuri...

Nimeni nu ne alinta niciodată, dar nu plângeam după mama. Nici un copil de acolo nu avea mamă. Chiar uitaserăm cuvântul acesta...

Ne dădeau de mâncare aşa: un castron cu *zatirka*[16] şi o bucăţică de pâine pe toată ziua. Mie nu-mi plăcea *zatirka* şi-i dădeam porţia mea unei fetiţe, care îmi dădea în schimb bucăţica ei de pâine. Asta era prietenia noastră. Nimeni nu băga de seamă; totul a fost bine până când o educatoare a remarcat ce schimb făceam. Am fost pusă la colţ, în genunchi, şi am stat acolo multă vreme, singură, în

[16] Fel de mâncare specific belarus, un fel de găluşte frecate şi fierte în lapte.

sala mare, pustie... Şi acum, dacă aud cuvântul *zatirka*, încep imediat să plâng, îmi vine să vomit. Când am crescut, nu puteam să pricep: de ce cuvântul ăsta îmi stârneşte o asemenea repulsie? Uitasem de casa de copii...

Aveam deja şaisprezece ani, ba nu, probabil şaptesprezece, când m întâlnit-o pe educatoarea mea de la casa de copii. Văd o femeie în autobuz... Mă uit la ea şi sunt atrasă de ea ca de un magnet, aşa de tare, că ratez staţia unde trebuie să cobor. N-o cunosc pe femeia asta, n-o mai ţin minte, dar mă simt atrasă de ea. În fine, n-am mai rezistat şi am început să plâng. M-am enervat pe mine însămi: ei, de ce fac asta? Mă uitam la ea ca la un tablou pe care îl văzusem undeva, dar îl uitasem şi de care voiam să-mi amintesc. Parcă avea ceva familiar, poate chiar semăna cu mama întru câtva, dar cine e, nu ştiam. Enervarea şi lacrimile mi-au ţâşnit în ochi. M-am întors, am pornit spre ieşire. Stăteam aşa şi plângeam.

Femeia a văzut totul, a venit la mine şi mi-a spus:

— Anecika, nu plânge!

Dar cuvintele ei mă fac să plâng mai tare.

— Păi nu vă cunosc.

— Uită-te mai bine la mine!

— Pe cuvânt, nu vă cunosc.

Şi încep să urlu.

Ea m-a scos din autobuz.

— Uită-te bine la mine şi o să-ţi aminteşti totul. Eu sunt Stepanida Ivanovna...

Eu o ţin una şi bună:

— Nu vă cunosc. Nu v-am întâlnit niciodată.

— Mai ţii minte casa de copii?

— Care casă de copii? Probabil mă confundaţi cu altcineva.

— Nu, adu-ţi aminte de casa de copii!... Sunt educatoarea ta.

— Tatăl meu a murit, am mamă. Ce casă de copii?

Deja uitasem de casa de copii, pentru că deja locuiam cu mama. Acasă la noi. Femeia m-a mângâiat încetişor pe cap, dar, oricum, lacrimile îmi curgeau şuvoi. Şi atunci mi-a spus:

— Uite numărul meu de telefon!... Sună-mă dacă vrei să afli despre tine! Te ţin minte bine... Erai cea mai mică de la noi...

A plecat, iar eu n-am putut să mă mişc din loc. Desigur, trebuia să fi fugit după ea, s-o întreb, dar n-m făcut-o.

De ce oare? Eram o sălbatică, pur şi simplu o sălbatică, asociam oamenii cu ceva străin, periculos, nu puteam să vorbesc cu nimeni. Stăteam singură ore întregi, vorbeam singură. Mi-era frică de absolut orice.

Mama m-a găsit abia în ’46... Aveam opt ani. Fusese trimisă împreună cu sora mea în Germania, unde supravieţuiseră, nu ştiu cum. Când se întorseseră, mama căutase prin toate casele de copii din Bielorusia, fără prea mare speranţă. Iar eu eram aproape, la Minsk... Ceea ce însemna că pierdusem bileţelul dat de ea şi fusesem înregistrată cu un alt nume. Mama a verificat toate fetiţele cu prenumele Ania din casele de copii din Minsk şi m-a recunoscut după ochi, după statura înaltă. O săptămână întreagă a venit şi s-a uitat la mine: sunt Anecika ei sau nu? Îmi rămăsese prenumele adevărat. Pe mine, când am văzut-o, m-au cuprins nişte sentimente tulburi, am început să plâng fără motiv. Nu, nu erau amintiri despre ceva cunoscut, ci despre altceva... Toţi cei din jur îmi spuneau: „E mama. Mama ta”. Se deschidea o lume nouă – mama! Se deschidea o uşă misterioasă... Nu ştiam nimic despre oamenii aceştia care se numesc „mamă” şi „tată”. Eu mă temeam, iar ceilalţi se bucurau. Toată lumea zâmbea...

Mama a venit cu vecina noastră de dinainte de război:

— Caut-o aici pe Anecika mea!

Vecina a arătat imediat spre mine.

— Uite-o pe Anecika! Să nu te îndoieşti, ia-o! Are ochii tăi, faţa ta...

Seara, a venit la mine educatoarea.

— Mâine o să te ia, ai să pleci.

Îmi era groază...

Dimineaţă m-au spălat, m-au îmbrăcat, toată lumea erau blândă cu mine. Doica noastră bătrână, certăreaţă, îmi zâmbea. Mi-am dat seama că era ultima zi alături de ei, îşi luau rămas-bun de la mine. La un moment dat nici nu mai voiam să plec. M-au schimbat în hainele pe care mi le adusese mama: ghetele de la ea, rochia. Aşa m-am despărţit de prietenele mele de la casa de copii... Stăteam în mijlocul lor ca o străină... Iar ele se uitau la mine de parcă mă vedeau prima oară.

Acasă, cea mai puternică impresie mi-a făcut-o difuzorul. Nu existau încă radioreceptoare, dar într-un colţ atârna o farfurie dinspre care venea un sunet. Nu-mi luam ochii de la ea: mâncam – mă uitam la ea, mă duceam la culcare – mă uitam într-acolo. De unde sunt oameni în difuzor, cum au încăput? Nimeni nu-mi explica, eram necomunicativă. La casa de copii mă împrietenisem cu Tomocika, îmi plăcea, era veselă, zâmbea des, dar pe mine nu mă plăcea nimeni, pentru că nu zâmbeam niciodată. Am început să zâmbesc la şaisprezece–şaptesprezece ani. La şcoală mă feream să zâmbesc, să nu mă vadă cineva, îmi era ruşine. Nu ştiam să socializez cu fetele; ele vorbeau în pauze despre orice, eu nu puteam să spun nimic. Stăteam jos şi tăceam.

Mama m-a luat de la casa de copii şi, peste două zile, duminică, am mers cu ea la piaţă. Acolo am văzut un miliţian şi m-a cuprins isteria, am început să strig:

— Mama, nemţii!

Şi am rupt-o la fugă.

Mama, după mine, oamenii m-au înconjurat, iar eu tremuram toată:

— Nemţii!

Apoi două zile nu am ieşit din casă. Mama mi-a tot explicat că este un miliţian care ne păzeşte, păstrează ordinea pe stradă, dar nu eram uşor de convins. Chiar deloc... Nemţii veneau la noi, în casa de copii, în nişte mantale negre... Într-adevăr, când ne luau sânge, ne duceau într-o cameră separată şi erau în halate albe, dar nu mai ţin minte halatele albe. Am reţinut uniforma lor...

Acasă nu mă puteam obişnui cu sora mea: şi ar fi trebuit să-mi fie apropiată, dar eu o vedeam prima oară în viaţă, şi, nu se ştie de ce, era sora mea. Mama pleca zile întregi la serviciu. Dimineaţa ne trezeam, şi ea deja plecase; în cuptor găseam două oale de pământ din care scoteam singure terciul. Toată ziua o aşteptam ca pe ceva neobişnuit, ca pe un fel de fericire. Şi ea venea târziu, când noi dormeam deja.

Am găsit undeva nu o păpuşă, ci capul unei păpuşi. L-am îndrăgit. A fost bucuria mea, îl ţineam în braţe de dimineaţa până seara. Era singura mea jucărie. Dar eu visam la o minge. Când ieşeam în curte, toţi aveau o minge; pe atunci le căram în nişte plase speciale, aşa cum se şi vindeau. Am rugat la un moment dat pe cineva să mă lase s-o ţin şi eu puţin.

Mi-am cumpărat o minge la optsprezece ani, din primul meu salariu de la fabrica de ceasuri. Mi s-a îndeplinit visul: am adus mingea şi am agăţat-o acasă, în plasa ei, pe o etajeră. Mi-era ruşine să ies cu ea în curte, eram deja mare; stăteam doar în casă şi mă uitam la ea.

Peste ani, m-am hotărât să mă duc la Stepanida Ivanovna. Singură nu m-aş fi decis, dar soţul meu a insistat:

— Mergem împreună. Cum să nu vrei să afli ceva despre tine?

— Crezi că nu vreau? Mi-e frică...

Am format numărul ei de telefon, şi la capătul celălalt al firului am auzit:

— Stepanida Ivanovna Dediulea a murit...

Nu pot să-mi iert asta...

„TREBUIE SĂ MERGEŢI PE FRONT, DAR V-AŢI ÎNDRĂGOSTIT DE MAMA MEA...”

Iania Cernina – 12 ani
În prezent e învăţătoare.

O zi obişnuită, care a început ca oricare alta...

Dar în tramvai oamenii deja vorbeau: „Ce grozăvie! Ce grozăvie!”, iar eu nu puteam pricepe ce se întâmplase. Am dat fuga acasă şi am văzut-o pe mama, frământa aluat şi lacrimile îi curgeau şiroaie. „Ce s-a întâmplat?” am întrebat-o. Primul lucrul pe care ni l-a spus a fost: „E război! Au bombardat Minskul...” Noi tocmai ne întorseserăm la Rostov de la Minsk, unde fuseserăm în vizită la o mătuşă.

La 1 septembrie ne-am dus totuşi la şcoală, dar pe 10 septembrie şcoala s-a închis. Începuse evacuarea oraşului. Mama a spus că trebuie să ne pregătim de plecare, dar eu nici nu voiam să aud: „Ce evacuare?” M-am dus la Comitetul Raional de Comsomol şi i-am rugat să mă primească în Comsomol înainte de termen. Am fost refuzată, pentru că puteai deveni membru de la paisprezece ani, iar eu aveam numai doisprezece. Dacă intru în Comsomol, credeam eu, o să pot participa la orice, o să ajung imediat adultă. O să pot pleca pe front.

Eu şi mama ne-am urcat în vagonul de tren. Aveam un geamantan în care îmi luasem două păpuşi: una mare şi una mică. Ţin minte că mama nu se împotrivise. Cum ne-au salvat păpuşile astea o să vă povestesc mai târziu...

N-am ajuns bine în staţia Kavkazskaia, că trenul a fost bombardat. Ne-am urcat pe un peron neacoperit. Nu ne dădeam seama încotro mergem. Un singur lucru ştiam: plecam cât mai departe de linia frontului, de câmpul de luptă. Ploua cu găleata, mama mă proteja cu trupul ei. În staţia Baladjarî, de lângă Baku, am coborât ude şi negre – de fumul locomotivei. Şi flămânde. Înainte de război duceam un trai modest, nu aveam lucruri bune pe care să le putem duce la târg, să le dăm la schimb sau să le vindem, mama avea la ea numai buletinul. Stăm noi în gară şi nu ştim ce să facem. Încotro s-o apucăm? Vine un soldat – nu un soldat, un soldăţel, mititel, bruneţel, cu o raniţă în spate, cu un ceaunaş. Era clar: tocmai fusese luat în armată şi pleca pe font. S-a oprit lângă noi, iar eu m-am lipit de mama.

— Încotro mergi, femeie? întreabă el.

Mama răspunde:

— Nu ştiu. Suntem evacuate.

El vorbeşte ruseşte, dar cu un accent pronunţat:

— Să nu vă fie frică la noi, du-te la mama mea! Pe toţi ne-au luat în armată: pe tatăl nostru, pe mine şi pe alţi doi fraţi. A rămas singură. Ajut-o şi staţi împreună! Iar eu o să mă întorc şi o să mă însor cu fetiţa ta.

Ne-a spus adresa, n-aveam pe ce s-o notăm, aşa că am ţinut-o minte: staţia Evlah, raionul Kah, satul Kum, Musaev Musa. Am reţinut toată viaţa adresa aceasta, deşi nu ne-am dus acolo. Ne-a luat la ea o femeie singură. Trăia într-o locuinţă temporară din placaj, în care încăpeau doar un pat şi o noptieră mică. Dormeam cu capetele pe interval şi cu picioarele sub pat.

Am avut noroc de oameni buni...

Nu pot uita când de mama s-a apropiat un soldat, cu care s-a luat la vorbă. El i-a mărturisit că în Krasnodar îi murise toată familia, şi că se ducea pe front. Tovarăşii îl strigă, îl cheamă în vagon, iar el stă şi nu se poate despărţi de noi.

— Văd că sunteţi sărace, permiteţi-mi să vă las raţia mea militară, nu mai am pe nimeni, spune el deodată.

Mama a început să plângă. Iar eu am înţeles situaţia în felul meu şi am început să strig la el:

— E război... Familia dumneavoastră a murit, trebuie să mergeţi pe front şi să vă răzbunaţi pe nemţi, dar v-aţi îndrăgostit de mama mea. Cum de nu vă e ruşine?

Stau aşa în picioare, el şi mama, şi amândoi au lacrimi în ochi, iar eu nu înţeleg cum poate mama mea cea bună să stea de vorbă un om aşa de rău, care nu vrea să meargă pe front, care vorbeşte de iubire, deşi iubirea nu poate exista decât pe timp de pace. Nu ştiu de unde am tras eu concluzia că era vorba de iubire, că doar discutau despre raţia lui militară de locotenent...

Şi mai vreau să povestesc despre Taşkent... Taşkent este războiul meu. Locuiam la căminul uzinei la care muncea mama. Uzina se afla în centrul oraşului, dar căminului i se alocase un club. În hol şi în sala de spectacol locuiau familiştii, iar pe scenă, „burlacii” – aşa erau numiţi muncitorii ale căror familii se refugiaseră. Eu şi mama ne aciuaserăm într-un colţ al sălii de spectacol.

Ni se dăduseră cartele pentru un pud[17] de cartofi. Mama muncea de dimineaţă până seara la uzină, iar eu a trebuit să iau cartofii. Jumătate de zi am stat la coadă, apoi am târât sacul după mine, pe pământ, mai bine de un kilometru, pentru că nu puteam să-l ridic. Copiii nu erau lăsaţi în mijloacele de transport fiindcă se declanşase gripa

[17] Unitate de măsură egală cu 16,38 kilograme.

şi se instituise carantină. Chiar în zilele acelea... Oricât m-am rugat, nu m-au primit în autobuz! Când mai aveam doar de traversat drumul către căminul nostru, am rămas fără putere, am căzut pe sac şi am început să plâng. M-au ajutat nişte oameni străini – m-au dus la cămin cu tot cu cartofii. Şi acum simt greutatea aceea... La fiecare intersecţie de străzi... Nu puteam să las sacul baltă, era salvarea noastră. Puteam să mor, şi nu l-aş fi lăsat baltă! Mama venea flămândă de la serviciu, vânătă.

Nu mă gândeam decât că şi eu trebuia să ajut, că sufeream de foame şi că mama ajunsese cât mine de slăbuţă. O dată, chiar nu aveam nimic de mâncare şi m-am hotărât să vând singura noastră plapumă de finet, şi de banii primiţi să cumpăr pâine. Dar copiii nu aveau voie să vândă, şi miliţia m-a băgat la izolatorul pentru copii. Am stat acolo până a fost anunţată mama la uzină. Când a ieşit din schimb, ea m-a luat, iar eu am început să plâng în hohote de ruşine şi pentru că mamei îi era foame, iar acasă nu aveam nici o bucăţică de pâine. Mama avea astm bronşic, noaptea tuşea groaznic şi se sufoca. Trebuia să mănânce cât de cât ceva şi se simţea mai bine. Ascundeam mereu sub pernă o bucăţică de pâine pentru ea. Deşi dormeam, ştiam că sub pernă e pâine şi tare mai voiam s-o mănânc.

Fără ştirea mamei, m-am dus să mă angajez la uzină. Eram aşa de mică şi distrofică, încât n-au vrut să mă angajeze. M-am pus pe plâns. Cuiva i s-a făcut milă de mine şi am fost primită la contabilitatea din atelier: urma să completez fişele cu normele muncitorilor, să calculez salariul. Lucram la o maşină care era prototipul maşinii de calculat de azi. Acum e silenţioasă, dar atunci, după ce că era cât un tractor, mai şi funcţiona cu un bec. Douăsprezece ore parcă stăteam cu capul într-un soare

fierbinte, iar, din cauza hârâitului maşinii, spre sfârşitul zilei asurzeam.

Şi mi s-a întâmplat ceva îngrozitor: unui muncitor, în loc de două sute optzeci de ruble, i-am calculat optzeci. Omul avea şase copii, şi nimeni nu observase greşeala mea până în ziua de salariu. Aud că aleargă cineva pe coridor şi strigă: „O omor! O omor! Din ce să le dau de mâncare copiilor?” Mi se spune:

— Ascunde-te, probabil de tine e vorba.

S-a deschis uşa, şi eu m-am lipit de maşină, n-aveam unde să mă ascund. Înăuntru a ţâşnit un bărbat solid, în mâini avea ceva greu.

— Unde e?

Cineva a arătat spre mine:

— Uite-o!...

El s-a sprijinit de perete.

— Pfui! Nici n-am pe cine să omor, aşa am şi eu acasă.

S-a întors şi a plecat.

Iar eu m-am prăbuşit peste maşină şi am izbucnit într-un plâns, mamă, mamă...

Mama lucra la secţia de control tehnic din aceeaşi uzină. Aici se făceau proiectile pentru katiuşe[18], de două calibre – de 16 şi de 18 kilograme. Corpul proiectilului, pus sub presiune, era verificat să aibă rezistenţa necesară. Trebuia ridicat, fixat şi expus la un anumit număr de atmosfere. Dacă era de calitate, scala începea să pârâie. Atunci era scos şi pus în lăzi. Dacă nu era, filetul ceda, proiectilele zburau urlând sub cupolă, după care cădeau cine ştie unde. Şi vuietul ăla, şi groaza când zburau proiectilele... Toţi se băgau sub bancuri...

Mama tresărea şi ţipa noaptea. O îmbrăţişam, şi se liniştea.

---

[18] Sistem sovietic de artilerie de câmp.

Era spre sfârşitul lui ’43... Armata noastră era de mult în ofensivă... Înţelesesem că trebuia să învăţ. M-am dus la directorul uzinei. În cabinetul lui se afla un birou înalt, de după care aproape că nici nu mă vedea. Şi îmi încep eu discursul pregătit:

— Vreau să mă eliberaţi din funcţie de la uzină, trebuie să învăţ.

Directorul se enervează:

— Nu eliberăm din funcţie pe nimeni. Acum e război.

— Eu fac greşeli la norme pentru că nu ştiu carte. Uitaţi, recent, i-am calculat mai puţin unui om.

— O să înveţi. Nu am oameni suficienţi.

— Dar după război va fi nevoie de oameni cu carte, iar noi suntem nişte analfabeţi.

— Ei, gânganie mică! Directorul s-a ridicat de la biroul lui. Pe toate le ştii!

M-am dus la şcoală în clasa a şasea. La lecţiile de literatură şi istorie, profesorii ne povesteau, iar noi stăteam în bănci şi împleteam ciorapi, mănuşi, punguţe pentru armată. Împleteam şi învăţam versuri. Îl repetam în cor pe Puşkin.

Aşteptam sfârşitul războiului, era un vis aşa de drag, că eu şi mama chiar ne temeam să vorbim despre el. O dată, în timp ce mama era la uzină, au venit la noi acasă nişte împuterniciţi şi ne-au întrebat pe toţi: „Ce puteţi da pentru Fondul de Apărare?” M-au întrebat şi pe mine. Ce aveam noi? Nimic, în afară de câteva obligaţiuni pe care mama le păstra cu grijă. Toţi dădeau câte ceva, cum să nu fi dat şi noi? Am dat toate obligaţiunile.

Ţin minte că mama nu m-a certat când s-a întors de la serviciu. Atâta mi-a spus numai: „Era tot ce aveam, pe lângă păpuşile tale”.

Şi de păpuşi m-am despărţit... Mama pierduse cartelele lunare de pâine, efectiv muream de foame. Şi mi-a venit

ideea salvatoare: să încercăm să dăm la schimb păpuşile mele – pe cea mare şi pe cea mică. Ne-am dus cu ele la târg. A venit un uzbek bătrân: „Cât costă?” Am spus că trebuie să supravieţuim o lună, că nu avem cartelă. Bătrânul uzbek ne-a dat un pud de orez, aşa că n-am murit de foame. Mama s-a jurat: „Imediat ce ne întoarcem acasă o să-ţi cumpăr două păpuşi frumoase”.

Când ne-am întors la Rostov, n-a putut să mi le cumpere, o duceam tot greu. Mi le-a cumpărat în ziua când am terminat institutul. Două păpuşi, una mare şi una mică...

„ÎN ULTIMELE CLIPE AU ÎNCEPUT SĂ-ŞI STRIGE NUMELE...”

Artur Kuzeev – 10 ani
În prezent este administrator al unui hotel.

Cineva trăgea clopotul... Îl tot trăgea...

Biserica fusese închisă de mult la noi, nici nu mai ţin minte când, acolo a fost dintotdeauna magazia colhozului. Depozitau cerealele. Când a auzit clopotul mort de mult, satul a amuţit: „E de rău!” Mama... Toţi au năvălit afară din case...

Aşa a început războiul...

Dacă închid ochii, văd şi acum...

Pe stradă sunt duşi trei soldaţi ai Armatei Roşii, au mâinile legate la spate cu sârmă ghimpată. Sunt numai în lenjerie de corp. Doi tineri şi unul mai bătrân. Merg cu capetele plecate.

Sunt împuşcaţi lângă şcoală. Chiar pe drum.

În ultimele clipe, au început să-şi strige numele şi prenumele, în speranţa că cineva le auzea şi le reţinea. Ca să le dea de veste rudelor.

Eu mă uitam printr-o gaură în gard... Am ţinut minte...

Unul era Vanecika Ballai, altul – Roman Nikonov. Iar cel bătrân a strigat: „Trăiască tovarăşul Stalin!”

Şi imediat, pe drumul ăla au apărut camioane. Ei zăceau la pământ... Camioanele cu soldaţi şi cu muniţii au trecut peste ei. Apoi motocicliştii. Veneau nemţii întruna, fără oprire. Ziua şi noaptea. Zile în şir.

Iar eu repetam... Mă trezeam noaptea şi repetam: Vanecika Ballai, Roman Nikonov... Nu mai ţin minte al treilea nume...

„TOATE PATRU NE-AM ÎNHĂMAT LA SANIE...”

Zina Prihodko – 4 ani
În prezent e muncitoare.

Bombardează... Se cutremură pământul, casa noastră...

Aveam o casă mică şi o livadă. Ne-am ascuns înuntru şi am tras obloanele. Stăm toate patru: eu, cele două surori ale mele şi mama. Mama spune că a tras obloanele şi că nu mai e aşa de înspăimântător. Într-adevăr, dar tot ne e frică. Nu vrem totuşi s-o supărăm pe mama.

... Mergem în urma căruţei, apoi, cineva ne pune pe boccele pe noi, cele mai mititele. Nu ştiu de ce mi se pare că dacă adorm o să fiu omorâtă; am făcut sforţări să nu închid ochii, dar degeaba. Atunci m-am înţeles cu sora mea mai mare să închid eu ochii prima, ca să dorm puţin, iar ea să stea de pază, să nu ne omoare, apoi să doarmă ea şi să fac eu de pază. Dar am adormit amândouă, şi ne-a trezit ţipătul mamei: „Nu vă speriaţi! Nu vă speriaţi!” Undeva în faţă se trăgea... Oamenii ţipau... Mama ne lăsa capetele în jos, dar noi voiam să ne uităm...

Împuşcăturile au încetat, şi am plecat mai departe. Am văzut oameni întinşi în şanţul de pe marginea drumului şi am întrebat-o pe mama:

— Ce fac oamenii ăştia?

— Dorm, a răspuns ea.

— Şi de ce dorm în şanţ?

— Pentru că e război.

— Şi noi o să dormim în şanţ? Eu nu vreau să dorm în şanţ.

Făceam nazuri.

Am încetat când am văzut că mama începuse să plângă.

Desigur, nu ştiam unde mergeam, încotro ne îndreptam. Nu înţelegeam. Ţin minte un singur cuvânt, Azarici, şi un gard de sârmă de care mama nu ne lăsa să ne apropiem. După război, am aflat că ajunseserăm în lagărul de concentrare de la Azarici. După o vreme chiar m-am dus în locul acela. Dar ce să mai recunoşti? Iarbă, pământ... Lucruri obişnuite. Dacă a mai rămas ceva, e numai în memoria noastră...

Când povestesc, îmi muşc mâinile până la sânge ca să nu plâng...

Mama e adusă de undeva şi întinsă pe pământ. Ne târâm spre ea, aşa îmi amintesc, că ne târâm, nu mergem în picioare. O strigăm: „Mamă! Mamă!” O rog: „Mamă, nu dormi!” Suntem toate pline de sânge, pentru că mama e plină de sânge. Nu cred că ne dădeam seama că era sânge, ce e aia sângele, dar înţelegeam că e ceva groaznic.

În fiecare zi veneau maşini în care se urcau oameni şi plecau. Noi o rugam pe mama: „Mămico, hai să mergem cu maşina! Poate că merge la bunica”. De ce ne aduceam aminte de bunica? Pentru că mama ne spunea mereu că, undeva în apropiere, locuieşte bunica noastră, care nu ştia unde suntem. Credea că suntem la Gomel. Mama nu voia să meargă cu maşina aia, ne îndepărta mereu de ea. Iar noi plângeam, o imploram, încercam s-o convingem. Într-o dimineaţă, s-a învoit... Venise iarna, îngheţam...

Îmi muşc mâinile ca să nu plâng. Nu pot să nu plâng...

Am mers multă vreme, şi cineva i-a spus mamei – sau chiar ea şi-a dat seama – că ne duceau să ne împuşte. Când maşina s-a oprit, au ordonat să coboare toată lumea.

Eram într-un cătun, şi mama l-a întrebat pe gardian: „Putem să bem puţină apă? Îmi cer copiii”. Acela ne-a dat voie să intrăm într-o casă. Femeia din casă ne-a dat o cană mare cu apă. Mama mea bea cu înghiţituri mici, încet, iar eu, în sinea mea: „Mie mi-e aşa de foame, de ce o fi vrut mama să bea apă?”

După ce a băut o cană, mama a mai cerut una. Femeia a umplut-o, i-a dat-o şi i-a spus că în fiecare dimineaţă mulţi oameni sunt duşi în pădure, dar nimeni nu se mai întoarce.

— Aveţi cumva vreo altă ieşire, să plecăm de aici? întreabă mama.

Femeia a făcut semn cu mâna că avea. O uşă dădea în stradă, cealaltă, în curte. Am ieşit în grabă din casă şi am început să ne târâm. Nu cred că am mers vreun pic, chiar ne-am târât până la casa bunicii noastre. Cât şi cum am mers târâş nu mai ţin minte.

Bunica ne-a pus pe sobă, iar pe mama, pe pat. Dimineaţă, mama trăgea deja să moară. Noi stăteam speriate şi nedumerite: cum să moară mama, să ne părăsească, când noi nu avem tată? Ţin minte că mama ne chema şi zâmbea:

— Fetelor, să nu vă certaţi niciodată!

Păi de ce să ne certăm? De ce? Nu aveam nici o jucărie. Aveam o piatră mare, rotundă. Nu aveam bomboane. Nu o aveam decât pe mama să ne răsfeţe.

Dimineaţă, bunica a înfăşurat-o într-un cearşaf alb mare şi a pus-o pe o sanie. Toate patru ne-am înhămat la sania aia...

Vă rog să mă iertaţi... Nu mai rezist... Plâng...

„BĂIEŢEII ĂŞTIA SUNT UŞUREI CA VRĂBIUŢELE...”

Raia Ilinkovskaia – 14 ani
În prezent e profesor de logică.

N-am să uit cum miroseau teii în Elskul natal...

Tot ce fusese înainte ni se părea, în timpul războiului, lucrul cel mai minunat de pe lume. Asta mi-a rămas pentru totdeauna. Până azi.

Din Elsk ne-am refugiat eu, mama şi fratele meu mai mic. Ne-am oprit în satul Gribanovka de lângă Voronej, unde ne gândeam să aşteptăm sfârşitul războiului, dar, la câteva zile după ce sosiserăm acalo, nemţii s-au apropiat de Voronej. Chiar în urma noastră.

Ne-am urcat într-un tren de marfă; ni se spunea că ne duc pe toţi departe, spre răsărit. Mama ne liniştea: „Acolo o să fie multe fructe”. Am mers mult, pentru că staţionam adesea pe linii de rezervă. Unde şi cât aveam să stăm, nu ştiam niciodată, de aceea oamenii săreau în gări, să ia apă, cu frica-n sân. Pe o sobă de metal care ardea fierbea o căldare de crupe de grâu pentru tot vagonul. Cât am mers, numai asta am mâncat.

Trenul s-a oprit în staţia Kurgan-Tiube, lângă Andijan... Aşa m-a frapat natura necunoscută, că o vreme chiar am uitat de război. Totul înflorea, era scăldat în soare. M-am înveselit din nou. Am început să mă simt ca înainte.

Ne-au dus la colhozul Kîzîl iul. Mai ştiu şi azi cum se numea, după atâta timp. Mă mir şi eu cum de n-am uitat. Ţin minte cum învăţam, cum repetam cuvinte necunoscute. Ne-am instalat în sala de sport a şcolii, împreună cu alte opt familii. Localnicii ne-au adus plăpumi şi perne. Plăpumile uzbece se fac din petice multicolore, pernele se umplu cu bumbac. Am învăţat repede să adun tulpini uscate de bumbac, cu care făceam focul.

Nu ne-am dat imediat seama că şi aici era război. Ni se dăduse puţină făină, aşa că nu ne-a ajuns multă vreme. Făceam foamea. La fel şi uzbecii. Împreună cu copiii uzbeci alergam în urma căruţelor şi, o, ce fericire era pe noi dacă pica ceva din ele! Cea mai mare bucurie a noastră era să găsim turte presate din seminţe de in;

boabele de bumbac sunt galbene, seamănă cu cele de mazăre, dar sunt foarte tari.

Frăţiorul meu Vadik avea şase ani, îl lăsam singur acasă, iar eu şi mama mergeam să muncim la colhoz. Strângeam orezul, culegeam bumbacul. Pentru că nu eram obişnuită, mă dureau mâinile, iar noaptea nu puteam să adorm. Într-o seară ne-am întors acasă, iar Vadik ne-a întâmpinat. Pe o funie aruncată peste umărul lui se legănau trei vrăbii, iar în mână ţinea praştia. Îşi spălase deja trofeele „vânătoreşti" în pârâiaş şi o aştepta pe mama. Am pus să facem supă. Ce mândru mai era! Mâncam cu mama supă şi-l tot lăudam, dar vrăbiile erau aşa de slabe, că în oala micuţă nu lucea nici pic de grăsime. Numai ochii fericiţi ai fratelui luceau deasupra oalei.

Era prieten cu un băiat uzbec, care a venit la noi o dată, cu bunica lui. Bătrâna se tot uită la băieţi, dă din cap şi-i spune ceva mamei. Mama nu înţelegea, dar brigadierul de atunci ştia limba rusă şi ne-a tradus: „Femeia vorbeşte cu Dumnezeul ei, cu Allah. Şi se plânge la el că războiul este treaba bărbaţilor, a militarilor. De ce să sufere copiii? Cum de a lăsat băieţeii ăştia să fie uşurei ca vrăbiuţele în care trag cu praştia?" Bunica pune pe masă o mână de fructe uscate aurii: tari şi dulci ca zahărul! Puteai să le sugi multă vreme, să muşti din ele bucăţică cu bucăţică, apoi să spargi sâmburele şi să mănânci miezul crocant.

Nepotul ei se uită la fructe cu ochi la fel de flămânzi. Arzători! Mama s-a tulburat, bunica i-a mângâiat mâna, a liniştit-o şi l-a strâns pe nepot lângă ea. „El are mereu o farfurie de *katek*, pentru că el stă acasă, cu bunica", ne-a tradus brigadierul. *Katek* este lapte acru de capră. Cât am fost refugiaţi, mie şi fratelui meu ni se părea că nimic nu e mai gustos pe lume.

Ei pleacă, bunica şi nepotul, iar noi stăm la masă, toţi trei. Nimeni nu îndrăzneşte să întindă primul mâna spre fructele aurii...

„MĂ RUŞINAM CĂ AVEAM GHETUŢE DE FATĂ...”

Marlen Robeicikov – 11 ani
În prezent e şef de departament la Consiliul Orăşenesc.

Am văzut războiul din copac...

Adulţii nu ne dădeau voie, dar noi tot ne urcam în copaci şi urmăream din brazii înalţi luptele aeriene. Plângeam când ardeau avioanele noastre, dar nu ne era frică, parcă ne uitam la un film. A doua sau a treia zi, am fost strânşi într-un careu comun, şi directorul ne-a spus că tabăra noastră de pionieri urma să fie evacuată. Deja ştiam că Minskul arde din cauza bombelor şi că nu ne duceau acasă, ci altundeva, mai departe de război...

Vreau să vă povestesc cum ne-am pregătit de plecare... Ni s-a spus să ne luăm valizele şi să punem în ele numai lucruri necesare: tricouri, cămăşi, şosete, batiste. Le-am împăturit, iar deasupra, fiecare şi-a pus cravata de pionier. Aşa ne imaginam în mintea noastră de copii: o să ne întâlnim cu nemţii, ei o să deschidă valizele şi o să vadă cravatele roşii... Aşa o să ne răzbunăm pentru tot...

Trenul nostru mergea mai repede ca războiul... O luase înaintea războiului... În staţiile unde opream nu se ştia încă nimic de război, oamenii nu-l văzuseră. Şi noi, nişte copii, le povesteam adulţilor despre război: cum ardea Minskul, cum fusese bombardată tabăra, cum ardeau avioanele noastre. Dar, cu cât ne îndepărtam mai tare de casă, cu atât mai mult aşteptam să vină părinţii după noi. Nici nu bănuiam că mulţi deja nu mai aveam părinţi; nici prin gând nu ne trecea. Vorbeam despre război, dar nu-l trăiam încă. Făceam încă parte dintr-o lume a păcii.

Din tren ne-au îmbarcat pe vaporul *Comuna din Paris* şi ne-au dus pe Volga. De două săptămâni eram pe drum şi nu ne dezbrăcaserăm niciodată. Pe vapor mi-am scos prima dată papucii, ni s-a dat voie. Aveam nişte papuci cauciucaţi cu panglicuţe. Miroseau înfiorător! I-am tot spălat şi până la urmă i-am aruncat. Am ajuns la Hvalînsk desculţ.

Aşa de mulţi eram, că au fost înfiinţate două case de copii bieloruşi, una de şcolari, iar alta, de preşcolari. Cum de ştiu asta? Pentru că cei care trebuiau să se despartă de fraţi sau surori plângeau foarte tare; mai ales cei mici se temeau să nu-i piardă pe cei mai mari. Când rămăseserăm fără părinţi în tabăra de pionieri, fusese interesant, parcă totul era un joc, dar aici ne-am speriat cu toţii. Copii cu familii, obişnuiţi cu părinţii lor, cu alintul. Pe mine mama mă trezea în fiecare dimineaţă şi mă săruta seara înainte de culcare. Alături de noi era o casă de copii unde trăiau „adevăraţii" copii de orfelinat, noi eram foarte diferiţi de ei. Se obişnuiseră deja să trăiască fără părinţi, dar noi trebuia să ne adaptăm la noua situaţie.

Ţin minte anul '43: o linguriţă de lapte condensat şi o bucăţică de pâine pe zi, sfeclă fiartă, iar vara – supă din coji de pepene. Ne uitam la filmul *Martie–aprilie*, în care vedeam cum iscoadele noastre făceau terci din coajă de mesteacăn. La noi, fetiţele învăţaseră şi ele să facă terci din mesteacăn.

Toamna ne pregăteam singuri lemnele de foc, fiecare avea normă – un metru cub. Pădurea era în munţi. Copacii era doborâţi mai întâi, jupuiţi de scoarţă, apoi tăiaţi cu fierăstrăul în bucăţi de un metru şi stivuiţi. Norma era calculată pentru un adult, dar fetiţele munceau împreună cu noi şi aveau aceeaşi normă. Aşa că trebuia să muncim mai mult noi, băieţii. Acasă nu tăiaserăm niciodată lemne

cu fierăstrăul, pentru că toţi eram de la oraş, dar aici trebuia să tăiem buşteni groşi şi apoi să-i spargem.

Zi şi noapte ne era foame, şi când munceam, şi când dormeam. Mai ales iarna. Fugeam din casa de copii la unitatea militară, unde căpătam uneori câte un polonic de supă. Dar eram mulţi, nu puteau nici ei să-i hrănească pe toţi. Dacă apucai să ajungi primul, tot primeai ceva, dacă întârziai, asta era. Aveam un prieten, Mişka Cerkasov. Stăm noi jos o dată, şi îmi zice: „Aş merge pe jos şi douăzeci de kilometri dacă aş căpăta un castron de terci". Afară erau minus treizeci de grade, el s-a îmbrăcat şi a fugit la unitatea militară. Le-a cerut soldaţilor ceva de mâncare, ei i-au spus că aveau puţină, dar s-au învoit şi l-au trimis după ceaunaş. Mişka a ieşit şi s-a uitat: veneau şi copiii din casa vecină, şi, dacă el fugea înapoi după ceaunaş, nu mai primea nimic.

Se întoarce la soldaţi şi le spune: „Turnaţi!" Şi, în loc de ceaun, şi-a scos şi le-a întins căciula. Părea aşa de hotărât, că soldatul i-a turnat în căciulă un polonic întreg. Mişka a trecut ca un erou pe lângă copiii de la celălalt orfelinat, care n-au mai primit nimic, şi a fugit înapoi spre ai lui. Îi îngheţaseră urechile, dar ne-a adus supă. Dar ce supă, o căciulă plină de gheaţă! Am răsturnat-o pe toată într-o farfurie, n-a mai aşteptat nimeni să se dezmorţească, am mâncat-o aşa, iar fetele i-au frecat urechile lui Mişka. Atâta fericire se zugrăvea pe chipul lui că adusese mâncare pentru toţi, că nici n-a început să mănânce primul!

Cea mai gustoasă mâncare pentru noi erau seminţele presate. Le împărţeam pe categorii, în funcţie de calitatea gustului; un sort se numea de halva. Se făcea operaţiunea „Macul". Câţiva oameni se urcau din mers în maşină şi aruncau turte de seminţe presate de mac, iar alţii le prindeau. Se întorceau la casa de copii plini de vânătăi, dar sătui. Ei, desigur, erau şi târgurile de vară şi de

toamnă! Atunci ne era nouă bine. Gustam din toate, pe săturate: de la o femeie luai o bucăţică de măr, de la alta, una de roşie. Nu se considera o golănie să furi de la târg, dimpotrivă, era un act de eroism! Nu conta ce înşfăcam, trebuia să mâncăm ceva, indiferent ce.

În clasa noastră învăţa băiatul directorului fabricii de ulei. Copiii sunt copii! Stăteam la lecţie, ne jucam de-a „bătălia navală”. Iar el stătea în spate şi mânca pâine cu ulei de floarea-soarelui. Mirosea în toată clasa.

Şuşotim între noi şi-i arătăm pumnul, adică „ai să vezi tu când se termină lecţiile!”...

Deodată, învăţătoarea se face nevăzută. Căzuse de-a-n picioarelea. Era nemâncată şi simţise mirosul ăla... şi leşinase... Fetele de la noi au dus-o acasă, locuia cu mama ei. Seara, am decis ca fiecare dintre noi să păstreze câte o bucăţică de pâine şi să i-o dăm învăţătoarei. Sărmana n-ar fi primit de la noi pentru nimic în lume, dar i le duceam pe ascuns mamei ei şi o rugam să nu-i spună că sunt de la noi.

Aveam livada şi grădina noastră de legume. În livadă erau meri, iar în grădină, varză, morcovi, sfeclă. Le păzeam, stăteam mai mulţi de veghe. Când predam serviciul, număram tot: fiecare cuib de varză, fiecare morcov. Noaptea ne gândeam: „De-ar mai creşte peste noapte un morcov! N-ar fi trecut pe listă şi am putea să-l mâncăm”. Dacă morcovii erau trecuţi pe listă, Doamne fereşte să dispară! Mai mare ruşinea!

Stăteam în grădină, aveam ce mânca în jurul nostru, dar noi răbdam. Şi tare ne mai venea să mâncăm! O dată am făcut de pază cu un băiat mai mare. Ce i-a dat lui prin minte?

— Ia uite, paşte o vacă...

— Ei, şi?

— Eşti prost! Păi tu nu ştii că există o dispoziţie care spune că, dacă o vacă dintr-o gospodărie particulară paşte pe domeniul statului, fie e confiscată, fie proprietarii sunt amendaţi?

— Păi paşte pe păşune.

— Şi ce, e legată?

Şi îmi expune planul lui: luăm vaca, o tragem în livada noastră şi o legăm. Apoi îi căutăm pe proprietari. Zis şi făcut. Am tras vaca în livada casei noastre de copii şi am legat-o. Tovarăşul meu a dat fuga în sat, a găsit-o pe proprietăreasă şi i-a îndrugat toată povestea cu dispoziţia şi cu confiscatul...

Acum nu prea mai cred... Mă îndoiesc că femeia l-a crezut şi s-a speriat. Mai degrabă cred că i-a fost milă de noi, a văzut că eram flămânzi. Înţelegerea a fost ca noi să paştem vaca, iar femeia să ne dea în schimb câţiva cartofi.

Se îmbolnăvise o fetiţă de la noi şi avea nevoie de o transfuzie de sânge. În toată casa de copii n-au avut de la cine să ia sânge. Vă daţi seama?

Visul nostru era să ajungem pe front. Ne adunaserăm câţiva băieţandri, cei mai dornici, hotărâţi să fugim. Spre norcul nostru, la casa de copii a venit un dirijor militar, căpitanul Gordeev, care a selectat patru băieţi cu ureche muzicală, inclusiv pe mine. Şi aşa am ajuns în război.

Toată casa de copii ne-a condus. N-aveam cu ce să mă îmbrac, aşa că o fetiţă mi-a dat costumul ei de marinar, alta, o pereche de ghetuţe – pentru că avea două.

Aşa am plecat pe front. Cel mai mult mă ruşinam că aveam ghetuţe de fată...

„STRIGAM ÎNTRUNA, NU MĂ PUTEAM STĂPÂNI...”

Liuda Andreeva – 5 ani
În prezent e controlor.

Din război am rămas cu impresia unui foc care tot ardea. La nesfârşit...

Ne adunăm noi, câţiva copii mici, şi ştiţi despre ce vorbim? Că înainte de război ne plăceau chiflele şi ceaiul dulce şi că aşa ceva nu va mai exista vreodată.

Ştiam şi când trebuie să plângem, pentru că văzuserăm când plângeau mamele şi bunicile noastre. Plângeau des, în fiecare zi...

Aveam o mamă tânără şi frumoasă, ştiam, căci alţi copii aveau mame mai bătrâne. Dar la cinci ani am înţeles că era rău de noi dacă mama era tânără şi frumoasă. Era periculos. Mi-am dat seama de asta la cinci ani... Am înţeles chiar şi că e bine că sunt mică. Cum poate să înţeleagă aşa ceva un copil? Că nu-mi explicase nimeni nimic...

După atâţia ani, mă tem să-mi răscolesc amintirile, chiar şi să mă ating de ele...

O dată, lângă casa noastră a oprit o maşină nemţească. Nu oprise pentru ceva anume, se stricase. Soldaţii au intrat în casă, ne-au gonit pe mine şi pe bunica în cealaltă cameră, iar pe mama au obligat-o să-i ajute. Au încălzit apă, au pregătit cina. Vorbeau aşa tare, de parcă nu discutau între ei şi nici nu râdeau, ci strigau la mama mea.

S-a înserat. E deja noapte. Deodată, mama năvăleşte în cameră, mă ia în braţe şi fuge cu mine afară. Nu aveam livadă, şi curtea era goală. Alergăm şi nu ştim unde să ne ascundem. Ne-am băgat sub maşină. Ei ies în curte să ne caute, luminează cu lanternele. Mama stă deasupra mea şi aud cum îi clănţăne dinţii. E rece toată.

Dimineaţă, când nemţii au plecat şi am intrat în casă, bunica noastră era întinsă pe pat, legată cu nişte sfori... goală! Bunica... Bunica mea! De groază, am început să ţip. Mama m-a împins afară... Eu strigam întruna... Nu mă puteam stăpâni...

Multă vreme mi-a fost frică de maşini. Cum le aud, mă ia tremuratul, mă apucă frisoanele. S-a terminat războiul, ne duceam la şcoală de-acum... Îndată ce vedeam că vine un tramvai, nu mă puteam stăpâni, începeau să-mi clănţăne dinţii. Tremuram. În clasă eram trei copii care trăiserăm sub ocupaţia fascistă. Un băiat se temea de huruitul avioanelor. Era primăvară, cald, învăţătoarea deschide fereastra... Se aude huruitul unui avion sau trece o maşină... Ochii mei şi ai acestui băiat se fac mari, pupilele ni se dilată, ne cuprinde panica. Iar copiii refugiaţi, care se întorseseră acasă, râd de noi.

Primele focuri de artificii... Oamenii au ieşit să le vadă, dar eu şi mama ne-am ascuns într-o groapă şi am stat acolo până au venit vecinii: „Ieşiţi, nu e război, e sărbătoarea Victoriei!”

Cât îmi doream jucării pentru copii! Voiam copilărie... O bucată de cărămidă – şi nouă ni se pare că e o păpuşă. Dacă zăresc în nisip nişte cioburi colorate de sticlă, şi azi vreau să le ridic. Încă mi se par frumoase.

Am crescut... Şi cineva mi-a spus: „Ce frumoasă eşti! Ca mama ta”. Nu m-am bucurat, m-am speriat. Niciodată nu mi-a plăcut când mi s-a spus asta...

„TOŢI COPIII S-AU PRINS DE MÂINI...”

Andrei Tolstik – 7 ani
În prezent e doctor în ştiinţe economice.

Eram copil...

Mi-o amintesc pe mama... Făcea cea mai gustoasă pâine din sat, avea cele mai frumoase răsaduri din grădină. Cele mai mari dalii creşteau la noi în grădiniţă şi în curte. Ne cosea tuturor cămăşi frumoase – mie şi tatei, celor doi fraţi mai mari. Le broda guleraşele cu cruciuliţe roşii, albastre, verzi...

Nu mai ţin mine cine mi-a spus primul că mama a fost împuşcată. Una din femeile din vecini. Am fugit acasă. Mi s-a spus: „N-au împuşcat-o în casă, ci în afara satului”. Tata lipsea, era la partizani, la fel şi fraţii mei mai mari şi vărul meu. M-am dus la un vecin, nenea Karp:

— Mama a fost omorâtă. Trebuie s-o aducem acasă.

Am înhămat vaca (nu aveam cai) şi ne-am dus. Lângă pădure, nenea Karp m-a oprit:

— Aşteaptă puţin aici! Eu sunt bătrân, nu mi-e frică dacă mă omoară. Tu eşti copil.

Aştept şi îmi trec prin cap tot felul de gânduri. Ce-o să-i spun tatei? Cum să-i spun că mama a fost omorâtă? Şi gânduri copilăreşti – dacă o văd pe mama moartă, n-o să mai fie niciodată vie. Dar, dacă n-o văd moartă, o să mă duc acasă şi o s-o găsesc acolo.

Pieptul mamei fusese ciuruit tot de un tir automat. Aceeaşi dâră era şi în bluză... Şi o gaură neagră în tâmplă... Voiam să-i pună cât mai repede baticul alb, să nu mai văd gaura aia neagră. Aveam sentimentul c-o doare.

Nu m-am urcat în car, am mers pe lângă el...

În sat, în fiecare zi îngropau pe câte cineva... Ţin minte cum au fost îngropaţi patru partizani – trei bărbaţi şi o femeie. Erau îngropaţi deseori partizani, dar am văzut pentru prima dată cum era îngropată o femeie. I-au săpat un mormânt separat... Era pusă separat, întinsă pe iarbă, sub un păr bătrân... Femeile bătrâne s-au aşezat în jurul ei şi i-au mângâiat multă vreme mâna...

— De ce au pus-o separat? am întrebat eu.

— E tânără... mi-au răspuns femeile.

Când am rămas singur, fără rude, fără părinţi, m-am speriat. Ce să fac? M-au dus în satul Zalesie, la mătuşa Marfa. Nu avea copii, iar soţul îi plecase pe front. Ne ascundeam în beci. Ea îmi ţinea capul strâns lipit de al ei: „Puişorule...”

Tanti Marfa s-a îmbolnăvit de tifos. După ea, m-am îmbolnăvit şi eu. M-a luat la ea baba Zenka. Cei doi fii ai ei luptau pe front. Noaptea mă trezesc, ea moţăie lângă mine pe pat: „Puişorule...” Toţi sătenii fug de nemţi în pădure, dar baba Zenka stă lângă mine. Nu m-a părăsit niciodată: „Puişorule, o să murim împreună”.

După ce m-am vindecat de tifos, multă vreme nu am putut să merg. Pe drum drept mergeam, dar dacă era cât de cât pantă, mi se tăiau picioarele. Îi aşteptam deja pe soldaţii noştri. Femeile s-au dus în pădure să adune căpşune – altceva nu aveau să le ofere.

Soldaţii veneau obosiţi. Iar eu stăteam jos, pe pământ, şi nu mă puteam ridica.

S-a întors şi tata de la partizani. Ştia că sunt bolnav şi mi-a adus o bucăţică de pâine şi una de slănină, groasă de un deget. Amândouă miroseau a mahorcă. Totul mirosea a tata.

Cuvântul „Victorie” l-am auzit în timp ce culegeam ştevie de pe pajişte. Toţi copiii s-au prins atunci de mâini şi au alergat în sat...

„NICI NU ŞTIAM CUM SE ÎNGROAPĂ OAMENII, DAR ATUNCI NE-AM ADUS, CINE ŞTIE CUM, AMINTE...”

Mihail Şinkariov – 13 ani
În prezent e lucrător la căile ferate.

Vecinii noştri aveau o fetiţă surdă...

Toţi strigau: „Război! Război!”, iar ea alerga la sora mea cu păpuşa şi cânta. Deja nici copiii nu mai râdeau. „Ce bine”, îmi spuneam eu, „ea n-a auzit de război”.

Eu şi prietenii mei ne-am înfăşurat în muşama albastră insignele de şoimi ai patriei şi cravatele roşii şi le-am îngropat sub nişte tufe de lângă râu. În nisip. Şi noi eram conspiratori! În fiecare zi ne duceam acolo.

Toată lumea se temea de nemţi, până şi copiii şi câinii. Mama punea ouăle pe banca din faţa curţii, pe uliţă. Pe atunci, nemţii nu intrau în casă. Nu întrebau: „*Jude?*” Eu şi surioara mea aveam păr negru şi creţ...

Ne scăldam în râu... Şi deodată vedem că se ridică ceva negru de la fund. Ah, momentul acela! Ne-am zis că o fi un buştean scufundat. Obiectul a fost adus de curent spre mal, şi atunci am văzut nişte mâini, un cap... Ne-am dat seama că era un om. Cred că nimeni nu s-a speriat, n-a ţipat. Ne-am adus aminte de ce vorbea lumea, că în locul acela fusese omorât mitraliorul nostru şi căzuse în apă împreună cu mitraliera din dotare.

După doar câteva luni de război, deja nu ne mai înspăimânta imaginea morţii. L-am tras pe mitralior pe mal şi l-am îngropat. Cineva a fugit după o lopată, am săpat o groapă şi l-am îngropat. Am păstrat un moment de tăcere. O fetiţă chiar s-a închinat – bunica ei slujise cândva la biserică şi ştia rugăciunile.

Am făcut totul de unii singuri. Singuri, fără adulţi. Înainte de război nici nu ştiam cum se îngroapă oamenii, dar atunci ne-am adus, cine ştie cum, aminte.

Două zile ne-am scufundat să căutăm mitraliera...

„A ADUNAT OASELE ÎNTR-UN COŞ...”

Leonid Sivakov – 6 ani
În prezent e lăcătuş-sculer.

Deja răsărise soarele...

Văcarii îşi adunau vitele. Cei din detaşamentele de pedeapsă le-au lăsat răgaz să trimită vitele dincolo de pârâiaşul Greza şi au început să intre prin case. Aveau o listă după care făceau execuţiile. Înşiră: mama, bunicul, copiii cutare, în vârstă de atâţia ani... Urmăresc după listă: dacă lipseşte vreunul, încep să-l caute. Găsesc un copil în pat, sub sobă...

Îi împuşcă doar când îi găsesc pe toţi...

În casa noastră se adunaseră şase persoane: bunica, mama, sora mea cea mare, eu şi doi fraţi mai mici. Şase suflete... I-am văzut pe fereastră cum s-au dus la vecini, am dat fuga în antreu cu fratele meu cel mai mic şi am pus cârligul. Ne-am aşezat pe un cufăr lângă mama.

Cârligul era slab, neamţul l-a rupt imediat. A trecut pragul şi a tras o rafală. Nici n-am apucat să văd bine dacă era bătrân sau tânăr. Toţi am căzut. Eu m-am prăvălit peste cufăr....

Mi-am venit în fire când am simţit că picura ceva pe mine... Picura întruna, ca apa. Am ridicat capul: picura sângele mamei, mama era moartă. M-am târât sub pat, peste tot numai sânge... Sunt plin de sânge, ca într-o baltă... Umed...

Aud că vin doi oameni. Numără: atâţia morţi. Unul spune: „Aici lipseşte unul. Trebuie să-l găsim”. Au început ei să caute, s-au aplecat sub pat, iar acolo mama ascunsese un sac de secară. Eu stăteam în spatele lui. Au tras sacul şi au plecat mulţumiţi. Au uitat că lipsea unul de pe listă. Eu mi-am pierdut cunoştinţa...

A doua oară mi-am revenit când ne-a luat foc casa...

Era insuportabil de cald şi-mi venea să vomit. Văd că sunt plin de sânge, dar nu-mi dau seama dacă sunt rănit, nu simt nici o durere. Casa e plină de fum... Cum-necum m-am târât în grădină, apoi în livada vecinului. Abia atunci am simţit că eram rănit la picior şi lovit la mână. M-a luat o durere! Iar mi-am pierdut cunoştinţa...

A treia oară mi-am venit în simţiri când am auzit o voce ciudată de femeie...

Mugeau nişte viţei. Guiţau nişte porci, ţipau şi ardeau găinile rănite... Dar voci omeneşti nu se auzeau... Numai ţipătul acela... M-am târât spre el...

Nu înceta. Cineva ţipa de ai fi zis că nu se va opri niciodată. M-am târât după ţipăt, ca după un fir, spre garajul colhozului. Nu vedeam pe nimeni... Ţipătul venea de undeva de sub pământ... Atunci mi-am dat seama că cineva ţipa dintr-o groapă, din adâncul ei...

Nu puteam să mă ridic, m-am târât spre groapă şi m-am aplecat... Era plină de oameni... Toţi fuseseră evacuaţi din Smolensk, locuiau la noi la şcoală. Vreo douăzeci de familii. Zăceau cu toţii în groapă, iar deasupra lor se tot ridica şi cădea o fetiţă rănită. Şi ţipa. M-am uitat în spate: Unde să mă mai târăsc acum? Deja ardea tot satul... Nu mai era nimeni viu... Numai fetiţa asta... Am căzut în groapă... Cât am stat aşa întins nu ştiu...

Apoi îmi dau seama că fetiţa e moartă. O împing, o strig, nu răspunde. Doar eu sunt viu, toţi sunt morţi. Soarele îi încălzise, de la sângele cald se ridicau aburi. M-a luat ameţeala...

Am zăcut aşa multă vreme – când eram conştient, când nu. Vineri ne împuşcaseră, iar sâmbătă au venit din alt sat bunicul şi sora mamei. M-au găsit în groapă şi m-au pus într-o roabă. Roaba mă zdruncina, eu aveam dureri, îmi venea să strig, dar glasul îmi pierise. Puteam doar să plâng... Multă vreme n-am vorbit... Şapte ani... Şopteam câte ceva, dar nimeni nu desluşea nimic. După şapte ani am început să rostesc, încet-încet, câte un cuvânt clar... Chiar şi eu mă ascultam...

De pe locul unde a fost casa noastră, bunicul a adunat oasele într-un coş. Nici nu l-a umplut...

Uite că v-am povestit... Dar asta să fie oare tot? Tot ce-a rămas dintr-o asemenea grozăvie? Câteva zeci de cuvinte...

„AU SCOS PISICUŢII DIN CASĂ...”

Tonia Rudakova – 5 ani
În prezent e directoare de grădiniţă.

Primul an de război... Îmi aduc aminte puţine lucruri...

Nemţii au venit dimineaţă, nici nu se crăpase bine de ziuă. I-au aliniat pe toţi pe o pajişte, şi îi chemau pe cei tunşi scurt: „Ieşi!” Cei tunşi erau prizonieri de război pe care oamenii îi luaseră pe la casele lor. I-au dus lângă pădure şi i-au împuşcat.

Până să se întâmple asta, noi alergam în afara satului. Ne jucam lângă pădure. Atunci ne-au îngrozit.

Ţin minte cum, la un moment dat, a copt mama multă pâine. O pusese peste tot: pe laviţe, pe masă, pe jos, pe ştergare, în tindă. Mă minunam:

— Mamă, la ce ne trebuie atâta pâine? Pe cutare şi cutare i-au împuşcat. La cine o să mai dai de mâncare?

Ea m-a alungat afară:

— Du-te la copii!...

Mi-era frică să n-o omoare şi pe mama, mă ţineam mereu după ea.

Pâinea au luat-o noaptea partizanii. Niciodată n-am mai văzut atâta pâine. Nemţii au luat tot de prin case, au ras tot. Noi făceam foamea, şi eu nu înţelegeam. O rugam pe mama:

— Fă focul în sobă şi coace pâine! Multă, multă.

Asta e tot ce-mi amintesc din primul an de război...

Probabil am crescut, pentru că mai târziu îmi amintesc mult mai multe. Cum ne-au dat foc la sat... Ţin minte totul... Mai întâi au tras în noi, apoi au dat foc... M-am întors din morţi...

Nu făceau execuţii afară, ci în case. Stăteam la fereastră.

— Uite, s-au dus s-o împuşte pe Aniska...

— La Aniska au terminat. Se duc la tanti Anfisa...

Şi noi stăm, aşteptăm să vină şi să ne împuşte. Nimeni nu plânge, nimeni nu strigă. Stăm aşa în picioare. Tot la noi se aciuase o vecină cu băieţii ei. Şi ce zice ea?

— Să ieşim din casă! Afară nu împuşcă.

Intră nemţii în curte: primul, un soldat, al doilea, un ofiţer. Ofiţerul e înalt, are cizme lungi, caschetă înaltă. Ţin minte ca acum. Parcă-l şi văd...

Au vrut să ne bage în casă. Vecina cade pe iarbă şi sărută cizmele ofiţerului:

— Nu intrăm. Ştim că acolo o să ne împuşcaţi.

Nemţii: *Zurück! Zurück!*, adică „Înapoi!” În casă, mama s-a aşezat pe o laviţă lângă masă. Şi îmi amintesc că a luat o cănuţă cu lapte şi a început să-i dea să mănânce celui mic. Era aşa de linişte, că toţi auzeam înghiţiturile lui.

M-am aşezat într-un colţişor şi mi-am pus în faţă o măturică. Pe masă era o faţă de masă lungă, şi băiatul vecinilor s-a ascuns sub masă, după ea. Un frate al meu s-a băgat sub pat. Iar vecina, lângă prag, s-a pus în genunchi şi îi implora în numele tuturor:

— Domnişorule, avem copilaşi mici! Domnişorule, avem copilaşi!

Asta ţin minte. L-a implorat multă vreme.

Ofiţerul s-a apropiat de masă, a ridicat faţa de masă şi a tras. S-a auzit un ţipăt, el a mai tras o dată. Ţipa băiatul vecinilor... A tras de vreo cinci ori...

Se uită la mine... Oricât încerc să mă ascund după măturică, nu mă pot face nevăzută. El are nişte ochi căprui aşa de frumoşi!... Cum să uit?... M-am speriat aşa de tare, că am întrebat: „Nene, o să mă omorâţi?” El nu răspunde... Chiar în acest timp, iese din cealaltă cameră soldatul. Ei, cum iese? Smulge draperia mare dintre camere şi gata. Şi îl cheamă pe ofiţer. Acolo, pe pat, erau nişte pisicuţi. Fără pisică, numai pisicuţii. Îi iau în mână, zâmbesc, încep să se joace cu ei. Apoi ofiţerul i-i dă înapoi soldatului să-i scoată afară. Au scos pisicuţii din casă...

Ţin minte cum ardea părul mamei mele moarte... Şi copilaşului de lângă ea, scutecele... Ne-am târât peste ei,

eu şi fratele meu mai mare, mă ţineam de pantalonii lui: mai întâi în curte, apoi în grădină. Până seara am stat ascunşi între plantele de cartof. Seara ne-am târât în tufişuri. Şi atunci am început să plângem...

Cum de-am rămas în viaţă? Nu mai ţin minte... Am rămas în viaţă eu, fratele meu şi cei patru pisicuţi. A venit bunica noastră, ea locuia peste râu, şi ne-a luat pe toţi...

„ŢINE MINTE: MARIUPOL, STRADA PARCULUI NUMĂRUL 6...”

Saşa Soleanin – 14 ani
În prezent e invalid de război gradul unu.

Cât îmi doream să nu mor!... Nu-ţi doreşti niciodată aşa de mult să trăieşti ca în război...

Suntem duşi la execuţie. Ne duc repede. Nemţii se grăbesc undeva, am înţeles din discuţiile lor. Înainte de război îmi plăceau lecţiile de limba germană. Chiar am învăţat singur câteva poezii de-ale lui Heine. Suntem trei: eu şi doi locotenenţi-majori, prizonieri de război. Un copil... M-au prins în pădure când adunam arme. Scăpasem de două ori, dar a treia oară m-au prins.

E groaznic să mori...

Mi se şopteşte:

— Să fugi! Noi o să sărim pe gardieni, iar tu să te arunci în tufăriş.

— N-o să fug...

— De ce?

— Rămân cu voi.

Voiam să mor împreună cu ei. Ca un soldat.

— Îţi ordonăm să fugi! Să trăieşti!

Unul, Danila Grigorievici Iordanov, era din Mariupol, celălalt, Aleksandr Ivanovici Ilinski, din Breansk.

— Ţine minte: Mariupol, Strada Parcului numărul 6... Ai reţinut?

— Breansk, strada... Ai reţinut?

Au început să tragă.

Am fugit... am fugit... Îmi tot bubuia în cap: cutare, cutare, să ţin minte... cutare, cutare... să ţin minte. Şi, de frică, am uitat.

Am uitat numele străzii şi al casei din Breansk...

„AUD CUM I SE OPREŞTE INIMA...”

Lena Aronova – 12 ani
În prezent e jurist.

Oraşul nostru s-a militarizat deodată... Gomelul nostru liniştit şi verde...

Părinţii au decis să mă trimită la Moscova, unde, la Academia Militară, învăţa fratele meu. Toţi considerau că Moscova nu avea să fie niciodată cucerită, că era o fortăreaţă impenetrabilă. Nu voiam să plec, dar părinţii au insistat, pentru că, atunci când ne bombardau, nu mâncam nimic zile întregi. Mă hrăneau cu forţa. Slăbisem vizibil. Mama era convinsă că la Moscova era linişte şi bine. Că acolo aveam să-mi revin. Iar ea şi tata urmau să vină cum se termina războiul. Foarte repede.

Trenul nu a ajuns până la Moscova, ne-au dat jos la Maloiaroslaveţ. În gară era un telefon interurban. M-am dus într-un suflet la el, voiam să sun la fratele meu, să-mi spună ce să fac. El mi-a spus: „Stai acolo şi aşteaptă, o să vin după tine”. N-am avut linişte toată noaptea, erau foarte mulţi oameni. Deodată s-a anunţat: Peste jumătate de oră pleacă un tren la Moscova, urcaţi-vă. Mi-am luat lucrurile şi am alergat la tren, m-am urcat în patul de sus şi am adormit. Când m-am trezit, trenul era oprit lângă un râuleţ, unde femeile spălau. „Unde e Moscova?” m-am mirat eu. Mi s-a răspuns că ne duceau spre răsărit...

Am coborât din vagon şi am început să plâng şi de supărare, şi de disperare. Şi atunci m-a văzut Dina,

prietena mea. Plecaserăm împreună din Gomel, mamele noastre ne conduseseră amândouă, iar la Maloiaroslaveţ ne pierduserăm una de alta. Acum eram din nou împreună. Deja nu-mi mai era aşa de frică. În staţii ni se aducea de mâncare: sendvişuri, lapte în bidoane aduse cu carele, o dată ni s-a dat chiar supă.

În regiunea Kustanai, în staţia Djarkul, am fost daţi jos. Eu şi Dina mergeam pentru prima oară cu căruţa. Ne linişteam una pe alta că imediat ce ajungem scriem acasă. Eu mă întrebam: „Dacă n-o să ne bombardeze casele, părinţii o să primească scrisorile de la noi, dar, dacă le bombardează, unde le mai trimitem?” Mama mea era medic-şef la spitalul de pediatrie, iar tata, director al şcolii de meserii. Tatăl meu era un om paşnic, avea o înfăţişare de profesor. Când a venit prima oară de la şcoală cu un pistol (li se dăduseră pistoale) – şi-l pusese cu tocul în sacoul civil –, m-am speriat. Am impresia că şi lui îi era frică de el, îl scotea cu grijă seara şi-l punea pe masă. Trăiam într-o casă mare, dar nu aveam militari în familie, aşa că niciodată nu mai văzusem arme. Mi se părea că pistolul o să înceapă să tragă singur, că în casa noastră se instalase deja războiul. Dacă tata n-ar mai purta pistolul, războiul s-ar termina.

Eu şi Dina eram fete de oraş, nu ştiam să facem nimic. Am ajuns la destinaţie şi a doua zi am fost duse la munca câmpului. Toată ziua stăteam aplecate. Am ameţit la un moment dat şi am căzut. Dina plângea deasupra mea, dar nu ştia cum să mă ajute. Era mai mare ruşinea: fetele din partea locului îşi îndeplineau norma. Când noi ajungeam abia la jumătatea lanului, ele erau deja hăt departe. Cel mai groaznic a fost când m-au pus să mulg vaca; mi-au dat doniţa în mână, dar eu nu mulsesem niciodată o vacă. Mi-era frică să mă apropii de ea.

O dată, a venit cineva de la gară şi a adus ziare. Acolo am citit că Gomel fusese cucerit şi am plâns mult împreună cu Dina. Dacă Gomelului căzuse, însemna că muriseră şi părinţii noştri. Aşa că trebuia să mergem la casa de copii. Nici nu voiam să aud aşa ceva, eu voiam să-mi caut fratele. Dar au venit după noi părinţii Dinei, care ne-au găsit printr-o minune. Tatăl ei era medic-şef în oraşul Saraktaş din regiunea Cikalov. Pe teritoriul arondat spitalului era o căsuţă, şi acolo locuiam noi. Dormeam pe nişte priciuri din scânduri, salteaua era umplută cu paie. Tare mă mai chinuiau cozile mele lungi, care treceau de genunchi. Nu puteam să mi le tai fără permisiunea mamei. Speram că şi mama trăieşte şi o să mă găsească. Iar mamei tare îi mai plăceau cozile mele şi m-ar fi certat dacă le tăiam.

O dată, în zori – asta se întâmplă numai în basme, darămite pe timp de război –, s-a auzit un ciocănit în fereastră... M-am ridicat: era mama. M-am prăbuşit... fără cunoştinţă... Primul lucru pe care l-a făcut mama a fost să-mi taie cozile şi să-mi frece scalpul cu o tinctură împotriva păduchilor.

Mama ştia că liceul tatei fusese evacuat în Novosibirsk, şi am plecat cu ea într-acolo. La Novosibirsk am început să merg la şcoală. Dimineaţa învăţam, iar după-amiaza mergeam să dăm o mână de ajutor la spitalul militar. În oraş veneau mulţi răniţi, erau trimişi în spatele frontului. Am fost primite ca sanitare, eu am fost repartizată la chirurgie, secţia cea mai grea. Ni s-au dat nişte cearşafuri vechi, pe care le rupeam să facem feşe şi le rulam, iar uneori, de pe front ni se aduceau nişte bandaje aşa de proaste, că le scoteam cu coşurile şi le îngropam în curte. Erau pline de sânge, de puroi...

Am crescut în familie de medici, şi înainte de război visam să fiu neapărat medic. Dacă e la chirurgie, la

chirurgie. Alte fete se temeau, dar pentru mine nu conta decât să ajut, să mă simt utilă. Cum terminam orele, alergam într-un suflet la spitalul militar, ca să nu întârziem, să ajungem la timp. Ţin minte că de câteva ori am leşinat. Medicii deschideau răni care se lipiseră, răniţii ţipau... Noi îi duceam în sala de operaţie şi-i scoteam de acolo pe tărgi. De câteva ori mi s-a întors stomacul pe dos de la mirosul bandajelor; feşele miroseau înţepător, nu a medicament, ci a ceva necunoscut, sufocant... A moarte... Cunoşteam mirosul morţii... Cum intrai în salon, simţeai mirosul acela, deşi rănitul era încă în viaţă... Multe fete au renunţat, n-au rezistat. Coseau mănuşi pentru soldaţii de pe front; care se pricepea împletea. Dar eu nu puteam să renunţ la spital. Cum să renunţ? Dacă află toţi că mama mea e medic?

Dar plângeam amarnic când mureau răniţii. Unii mureau cu strigătul pe buze: „Domnule doctor! Domnule doctor! Mai repede!” Doctorul venea grabnic, dar nu putea să-l salveze, la chirurgie erau cei grav răniţi. Îmi aduc aminte de un locotenent... Mi-a cerut buiota. I-am pus-o, şi el m-a apucat de mână... Nu mai puteam să i-o desprind... Îmi lipeşte mâna de corpul lui şi se ţine de mine cu toate puterile. Aud sub palmă cum i se opreşte inima. Bate, bate şi la un moment dat se opreşte...

În timpul războiului am aflat atâtea lucruri... Mai mult decât într-o viaţă întreagă...

„AM MERS PE FRONT CU SORA MEA, SERGENT-MAJOR VERA REDKINA...”

Nikolai Redkin – 11 ani
În prezent e mecanic.

În casă s-a făcut linişte... Familia s-a împuţinat...

Fraţii mei mai mari au fost concentraţi imediat, trimişi pe front. Sora mea Vera a tot insistat pe lângă comisariatul

militar, şi în martie ’42 a plecat şi ea pe front. Am rămas acasă numai eu şi sora mea mai mică.

Când ne-am refugiat, ne-am adăpostit la nişte rude în regiunea Oriol. Eu lucram la colhoz. Bărbaţii lipseau, aşa că toate sarcinile lor cădeau pe umerii celor de vârsta mea, ai adolescenţilor. În locul bărbaţilor eram noi, cu vârste cuprinse între nouă şi paisprezece ani. Am arat pentru prima dată în viaţa mea. Femeile stăteau lângă cai şi-i mânau. Eu stăteam şi aşteptam să vină cineva să mă înveţe, dar ei trăseseră deja o brazdă, o începuseră pe a doua. Eu eram singur. Hai să fac şi singur! Când pe lângă brazdă, când prin ea, şi uite-aşa am arat. Dimineaţa pe câmp, iar seara, cu băieţii, în schimbul de noapte. Paştem caii. O zi aşa, a doua... A treia am arat ce am arat şi am căzut.

În ’44, sora mea Vera a venit o zi la noi. Ieşise din spitalul militar, fusese rănită. Dimineaţă a fost dusă la gară cu căruţa, iar eu am alergat pe jos după ea. La gară, soldatul nu mi-a dat voie în vagon: „Tu cu cine eşti, băiete?” Nu m-am pierdut cu firea: „Cu sergent-major Vera Redkina”.

Aşa am fost admis pe front.

„ÎN DIRECŢIA DIN CARE RĂSARE SOARELE...”

Valia Kojanovskaia – 10 ani
În prezent e muncitoare.

Memoria copilului... În memoria copilului rămâne ori frica, ori ceva bun...

Casa noastră se afla în apropierea spitalului militar. Spitalul a fost bombardat, şi eu am văzut cum cădeau de la ferestre răniţi cu cârje. A luat foc şi casa noastră... Mama a sărit în foc ca să apuce să ia hainele noastre, ale copiilor.

A ars casa noastră... A ars mama... Ne-am năpustit după ea, oamenii ne-au prins şi ne-au ţinut: „Copii, n-o mai puteţi salva pe mama voastră”. Unde au fugit toţi, acolo ne-am dus şi noi. Erau morţi peste tot, pe jos... Răniţii gemeau, cereau ajutor. Cine să-i ajute? Eu aveam unsprezece ani, sora mea, nouă. Ne-am pierdut una pe alta...

Ne-am regăsit la casa de copii Ostroşiţki Gorodok de lângă Minsk; în Minsk intraseră deja nemţii. Cu un an înainte de război ne dusese acolo tata în tabăra de pionieri. Un loc frumos. Nemţii au transformat tabăra în casă de copii. Ni se părea totul şi cunoscut, şi străin. Câteva zile n-am făcut decât să plângem pentru că rămăseserăm fără părinţi şi ne arsese casa. Educatoarele erau bătrâne, iar regulamentul, nemţesc. După un an – cam aşa cred, că după un an – au început să ne selecteze ca să ne ducă în Germania. Nu după vârstă, ci după statură. Din nefericire, eu eram înaltă ca tata, iar sora mea, mai scundă, ca mama. Au sosit maşinile, eram înconjuraţi de nemţi cu automate. Eu sunt urcată în maşină, sora mea ţipă, este împinsă la o parte, soldaţii trag cu mitraliera spre picioarele ei. N-o lasă la mine. Aşa ne-au despărţit...

Vagonul era plin ochi de fetiţe, nici una nu avea mai mult de treisprezece ani. Prima oprire a fost la Varşovia. Nimeni nu ne-a dat de mâncare sau de băut, doar un bătrânel a venit cu buzunarele pline de hârtii făcute sul, pe care era scrisă în rusă rugăciunea *Tatăl nostru*, şi ne-a dat fiecăreia câte una.

După ce-am trecut de Varşovia, am mai mers două zile. Am fost duse, am impresia, la un punct sanitar. Ne-au dezbrăcat pe toate în pielea goală, laolaltă cu băieţii. Plângeam de ruşine. Fetele voiau să stea într-o parte, băieţii în alta, dar ne-au înghesuit la grămadă şi au pus

furtunul pe noi... Apă rece... Cu un miros necunoscut, pe care nu-l mai întâlnisem până atunci, nu ştiu ce substanţă dezinfectantă era. Nu-i interesa dacă ne împroşcau în ochi, în gură, în urechi – ne dezinfectau. După aceea ne-au dat nişte pantaloni în dungi şi nişte jachete în genul unor pijamale, iar în picioare, nişte sandale de lemn. Pe piept ne-au înfipt nişte plăcuţe metalice inscripţionate *Ost*[19].

Ne-au scos afară şi ne-au aliniat. Credeam că ne duc undeva, în vreun lagăr, dar din spate cineva a şoptit: „Ne vând”. A venit un neamţ bătrân, a luat încă trei fete în afară de mine, a dat banii şi ne-a arătat o căruţă cu paie: „Urcaţi!”

Ne-a dus la un fel de moşie... Era o casă mare, înaltă, înconjurată de un parc vechi. Ne-a instalat în magazie: într-o parte se aflau doisprezece câini, în cealaltă eram noi. Imediat ne-a dus la câmp să muncim – adunam pietre, ca să nu strice plugurile şi semănătoarele. Trebuia să le aşezăm la distanţe egale, într-un singur loc. Încălţate în sandalele alea de lemn, făcuserăm bătături peste tot la picioare. De mâncare primeam pâine proastă şi lapte simplu.

Una din fetiţe n-a rezistat, a murit. A fost dusă cu caii în pădure, unde a şi fost îngropată fără nimic pe ea. Au adus înapoi la moşie sandalele de lemn şi pijamaua vărgată. Ţin minte că o chema Olia.

Era acolo un neamţ bătrân, bătrân care hrănea câinii. Vorbea foarte prost ruseşte, dar încerca să ne încurajeze: „*Kinder, Hitler kaput*. Avalanşa rusească”. Se ducea în coteţ, fura o căciulă de ouă şi o ascundea în lada lui cu instrumente – el mai făcea şi muncă de tâmplărie la moşie. Ia toporul în mână şi se duce, chipurile, să lucreze. Scoate lada şi o pune lângă noi. Se uită în toate părţile şi dă din

[19] Est (în limba germană în original).

mâini să le mâncăm mai repede. Noi bem ouăle şi îngropăm cojile.

Într-o zi ne-au chemat doi băieţi sârbi care lucrau şi ei tot la moşie – erau ca şi noi, sclavi – şi ne-au spus secretul lor... Aveau un plan: „Trebuie să evadăm, altfel o să murim toţi ca Olia. O să ne îngroape în pădure, iar sandalele noastre de lemn şi pijamalele o să le aducă înapoi”. Nouă ne era frică, dar ne-au convins. Iată deci cum a fost... Dincolo de moşie era o mlaştină, ne-am strecurat acolo pe neobservate într-o dimineaţă, apoi am fugit. Am fugit în direcţia din care răsare soarele, spre răsărit.

Seara, am căzut toţi într-un tufăriş şi am adormit, epuizaţi. Dimineaţă, când am deschis ochii, linişte, numai broaştele orăcăie. Ne-am sculat, ne-am spălat cu rouă şi am pornit mai departe. După ceva timp, am văzut în faţa noastră o şosea. Trebuia s-o traversăm. Dincolo de ea era o pădure deasă şi frumoasă. Salvarea noastră! Un băiat s-a târât până la şosea, a cercetat împrejurimile şi ne-a chemat: „Fuga!” Eram pe şosea, când din pădure a ieşit în direcţia noastră o maşină cu nişte mitraliori. Ne-au înconjurat şi au început să-i lovească pe băieţi, să-i calce în picioare.

I-au aruncat în maşină morţi, iar pe noi, fetele, ne-au aşezat alături. Şi au spus: „De ei e bine, dar de voi, scroafe rusoaice, o să fie şi mai bine”. Ne recunoscuseră după etichete că suntem din est. Noi eram aşa de îngrozite, că nici nu plângeam.

Ne-au dus în lagărul de concentrare. Acolo am văzut cum copiii stăteau pe paie, iar ploşniţele se urcau pe ei. Aduceau paie din lanurile care începeau imediat după sârma ghimpată electrificată.

În fiecare dimineaţă răsuna ivărul de fier şi un ofiţer şi o femeie frumoasă intrau râzând. Ea ne vorbea ruseşte:

— Cine vrea terci, să se aşeze în rând câte doi. Vă ducem să vă dăm de mâncare...

Copiii se împiedicau, se înghesuiau, toţi voiau terci.

— Doar douăzeci şi cinci de copii, număra femeia. Nu vă certaţi! Ceilalţi aşteptaţi până mâine.

La început, am alergat laolaltă cu cei mici, dar, după un timp, am început să mă gândesc cu groază: „De ce nu se mai întorc cei care sunt duşi să mănânce terci?” M-am aşezat chiar lângă uşa de fier de la intrare. Eram deja puţini, iar femeia oricum nu mă băga în seamă. Stătea mereu în picioare şi număra întoarsă cu spatele la mine. Nu pot să spun cât a durat asta. Mi se pare că... atunci mi-am pierdut memoria...

Nici o pasăre şi nici un gândac n-am văzut în lagărul de concentrare. Speram să găsesc măcar o râmă. Dar nu era nici o vietate acolo...

Deodată auzim larmă, strigăte, focuri de armă. Zornăie ivărul de fier, în baraca noastră năvălesc soldaţi de-ai noştri, strigând: „Copii!” Ne iau pe umeri, în braţe, mai mulţi deodată, pentru că suntem uşori ca nişte fulgi. Ne sărută, ne îmbrăţişează şi plâng. Ne scot de acolo...

Vedem hornul negru al crematoriului...

Câteva săptămâni am fost trataţi, hrăniţi. Mă întreabă cineva: „Câţi ani ai?” Răspund: „Treisprezece...” „Şi noi care credeam că opt”. Când ne-am mai întremat, ne-au dus în direcţia din care răsare soarele.

Acasă...

„CĂMAŞA ALBĂ SE VEDEA DE LA DISTANŢĂ ÎN ÎNTUNERIC...”

Efim Fridland – 9 ani
În prezent e director adjunct la un combinat chimic.

Copilăria mi s-a sfârşit odată cu primele împuşcături... Copilul din mine trăia încă, dar alături de altcineva...

Înainte de război îmi era frică să rămân singur în apartament, dar atunci m-am lecuit de frica asta. Nu mai credeam nici în duhurile casei ascunse după sobă, despre care vorbea mama, dar nici ea nu le mai pomenea. Am plecat din Hotimsk cu o căruţă. Mama a cumpărat un coş cu mere, l-a pus lângă mine şi sora mea, şi noi mâncam. A început bombardamentul. Sora mea avea în mâini două mere frumoase şi am început să ne certăm pe ele, ea nu voia să mi le dea. Mama ne spune să ne adăpostim, dar noi continuăm. Până la urmă, am rugat-o pe sora mea: „Dă-mi măcar un măr, altfel o să ne omoare, şi nu apuc să-l gust”. Ea mi l-a dat pe cel mai frumos. Atunci s-a terminat şi bombardamentul şi n-am mai mâncat mărul norocos.

Mergeam în căruţă, iar în faţa noastră mergea o cireadă de vaci. De la tata (înainte de război, fusese director la fermă la Hotimsk) ştiam că nu erau vaci obişnuite, ci de prăsilă, care fuseseră cumpărate pe bani grei din străinătate. Ţin minte că tata nu putuse să-mi explice ce înseamnă „pe bani grei”, până nu mi-a spus concret că fiecare vacă costă cât un tractor. Cât un tanc. Cât un tanc înseamnă o sumă foarte mare. Aveau grijă de fiecare vacă.

Pentru că am crescut într-o familie de zootehnişti, îmi plăceau animalele. După un alt bombardament, am rămas fără căruţă, aşa că mergeam în faţa cirezii, legat de taurul Vaska. Avea un inel în nas, de inel era legată o funie, iar de capătul funiei mă prinsesem eu. Multă vreme, vacile nu s-au putut obişnui cu bombardamentul, erau greoaie, nedeprinse cu deplasările pe distanţe mari; le crăpaseră copitele, oboseau groaznic. După ce se auzeau focurile de armă, era greu să le aduni. Dar, dacă taurul ieşea pe drum, toate se duceau după el. Iar taurul asculta numai de mine.

Într-o noapte, mama mi-a spălat o cămaşă albă... În zori, „Trezirea!” strigă locotenentul-major Turcin, care conducea caravana. Îmi pun cămaşa, iau taurul şi pornim. Ţin minte că tot timpul am purtat cămaşa aia albă. Se vedea de la distanţă în întuneric, toată lumea mă vedea. Dormeam lângă taur, sub picioarele lui din faţă, aşa mă încălzeam. Vaska nu se scula niciodată primul, aştepta să mă scol eu. Simţea că sunt copil şi că poate să mă lovească. Mă culcam cu el şi nu-mi era frică niciodată.

Am ajuns pe jos până la Tula. Peste o mie de kilometri. Am mers trei luni. Ni se rosese toată încălţămintea, mergeam desculţi. Rămăseseră puţini văcari. Vacilor li se umflaseră ugerele, nu mai reuşea nimeni să le mulgă. Ugerul devenea dureros, vaca stătea lângă tine şi se uita. Nu mai puteam de mâini, în fiecare zi mulgeam cincisprezece–douăzeci de vaci. Parcă văd: pe drum e întinsă o vacă cu un picior din spate lovit, iar din ugerul vânăt îi picură lapte. Se uită la oameni şi aşteaptă... Soldaţii se opresc şi pun mâinile pe puşti, ca să-i curme chinul. Îi rog să aştepte puţin...

Mă apropii de ea şi o mulg, laptele cade pe pământ. Vaca îmi linge recunoscătoare umărul. Mă ridic şi spun: „Acum trageţi...” Şi fug, ca să nu văd...

La Tula am aflat că toate vacile de prăsilă aduse de noi urmau să ajungă la combinatul alimentar, nu mai aveau unde să le ducă. De oraş se apropiau nemţii. Mi-am pus cămaşa albă şi m-am dus să-mi iau rămas-bun de la Vaska. Taurul îmi răsufla greu în faţă...

... În mai ’45 ne întorceam acasă cu trenul. Ne apropiam de Orşa. În momentul acela stăteam la geam, dar în spatele meu, simţeam, era mama. Am deschis geamul. Mama îmi spune: „Simţi mirosul mlaştinilor noastre?” Plângeam arareori, dar atunci am izbucnit în hohote. Cât am fost evacuaţi, nici nu mă gândisem cum se cosea fânul

din mlaştină, cum era adunat în stoguri şi cum, după ce se usca puţin, se ofilea şi începea să miroasă. Mirosul drag, nemaiîntâlnit, al fânului de mlaştină. Mi se pare că numai la noi, în Bielorusia, fânul de mlaştină miroase atât de puternic. Mirosul ăla m-a urmărit peste tot. Îl simţeam şi în vis.

De ziua Victoriei, din casă a ieşit în fugă vecinul nostru, nenea Kolea, şi a început să tragă focuri în sus. Băieţii l-au înconjurat:

— Nenea Kolea, lasă-mă pe mine!

— Nenea Kolea, lasă-mă pe mine!...

El i-a lăsat pe toţi. Şi eu am tras atunci pentru prima oară...

„S-A PRĂBUŞIT PE PODEAUA CURATĂ, PE CARE TOCMAI O SPĂLASEM...”

Maşa Ivanova – 8 ani
În prezent e învăţătoare.

Aveam o familie unită. Ne iubeam unii pe alţii...

Tatăl meu luptase în Războiul Civil. De atunci mergea în cârje. Conducea colhozul, iar gospodăria lui era fruntaşă. Când am învăţat să citesc, îmi arăta tăieturi din ziarul *Pravda* unde se scria despre colhozul de la noi din sat. Fiind cel mai bun preşedinte de colhoz, înainte de război, tata fusese trimis la congresul colhoznicilor fruntaşi şi la expoziţia agricolă de la Moscova. De acolo îmi adusese nişte cărţi frumoase pentru copii şi o cutiuţă din tablă cu bomboane de ciocolată.

Eu şi mama îl iubeam pe tata. Şi el pe noi. Fac oare să pară copilăria mea mai frumoasă decât a fost? Nu ştiu, dar toate amintirile mele de dinainte de război sunt pline de bucurie şi lumină. Pentru că era pur şi simplu copilărie... Copilărie adevărată...

Ţin minte multe cântece. Femeile se întorceau de la câmp cântând. Soarele se rostogoleşte dincolo de orizont, iar de după deal se aude:

E timpul să mă duc acasă, timpul,
Deja se lasă înserarea...

Alerg dincotro vine cântecul – acolo e mama, îi aud vocea. Mama mă ia în braţe, o cuprind cu braţele după gât, sar pe mal înainte, iar cântecul mă ajunge din urmă, îmi umple tot universul. E aşa de bine, aşa de multă veselie!

După o asemenea copilărie fericită, deodată, brusc, a venit războiul...

În primele zile, tata a plecat... A fost lăsat în oraş, să lucreze în ilegalitate. Nu locuia acasă, pentru că la noi îl cunoştea toată lumea. Venea numai noaptea.

O dată, l-am auzit cum vorbea cu mama:

— Am aruncat în aer o maşină nemţească pe şosea lângă...

Eu am început să tuşesc pe sobă. Părinţii mei s-au speriat.

— Nimeni nu trebuie să ştie asta, scumpa noastră, m-au avertizat ei.

A început să-mi fie frică noaptea. Mă temeam ca tata să nu vină acasă, iar nemţii să afle şi să vină să-l ia... Pe tăticul meu, pe care îl iubesc aşa de tare.

Tot timpul îl aşteptam. Mă băgam în colţul cel mai ascuns al sobei noastre mari, o îmbrăţişam pe bunica, dar mi-era frică să adorm. Dacă adormeam, mă trezeam des. Pe horn vuieşte viscolul, capacul hornului tremură şi zornăie. Am un singur gând: să nu adorm şi să-l ratez pe tata.

Deodată, îmi pare că nu viscolul vuieşte, ci e mama care plânge. Am febră. Tifos.

Noaptea, târziu, a venit tata. Eu l-am auzit prima şi am strigat-o pe bunica. Tata era rece, iar eu ardeam de febră. Stătea lângă mine şi nu putea să plece. Obosit, îmbătrânit, dar la fel de drag, de blând. După câteva ore de la sosirea lui, a bătut cineva la uşă. A bătut tare. El nici n-a apucat să-şi pună cojocul, că în casă a intrat poliţia. L-au tras afară – eu, după el. El a întins mâinile spre mine, dar a fost lovit cu automatul peste mâini. L-au lovit în cap. Desculţă, am alergat după el prin zăpadă până la râu, strigând: „Tăticule! Tăticule!”... Bunica jelea în acasă: „Unde este Dumnezeu? Unde se ascunde?”

Tata a fost omorât...

Bunica n-a putut să îndure o asemenea durere. A plâns din ce în ce mai încet şi, după două săptămâni, a murit noaptea pe sobă. Eu dormeam alături şi am îmbrăţişat-o, moartă. Nu mai era nimeni în casă, mama şi fratele meu se ascundeau la vecini.

După ce a murit tata, şi mama s-a schimbat. Nu mai pleca nicăieri de acasă. Vorbea numai despre tata, obosea repede, deşi înainte de război fusese stahanovistă. Mereu frumoasă. Pe mine nici nu mă băga în seamă, iar eu făceam tot posibilul să-i atrag atenţia. S-o înveselesc cumva. Dar ea se anima doar când ne aduceam aminte de tata.

... Ţin minte că au venit la noi nişte femei fericite:

— Din satul vecin au trimis un băietan călare, războiul s-a terminat. În curând se întorc bărbaţii noştri.

Mama s-a prăbuşit pe podeaua curată, pe care tocmai o spălasem...

„DUMNEZEU VEDEA OARE TOATE ASTEA? ŞI CE PĂRERE AVEA?...”

Iura Karpovici – 8 ani
În prezent e şofer.

Am văzut ceea ce nu trebuia să văd... Ceea ce un om nu poate să vadă. Iar eu eram mic...

Văd cum un soldat fuge şi parcă se împiedică. Apoi cade. Scurmă îndelung pământul, îl îmbrăţişează...

Am văzut cum prizonierii noştri de război erau purtaţi prin sat, în coloane lungi, în mantale rupte şi arse pe margini. Acolo unde stătuseră peste noapte pe copaci rămânea scoarţa zgâriată. În loc de mâncare li se arunca un cal mort... Îl sfâşiau...

Am văzut cum într-o noapte a pornit-o la vale un tren german care luase foc, iar dimineaţă toţi cei care lucrau la căile ferate au fost puşi pe şine, şi nemţii au trecut cu locomotiva peste ei...

Am văzut cum erau înhămaţi oameni la brişcă – aveau stele galbene pe spate – şi cum erau mânaţi cu cravaşele. Nemţii se plimbau tare veseli...

Am văzut cum mamelor li se luau cu baionetele copiii din braţe şi mai apoi erau aruncaţi în foc sau în fântână... Mie şi mamei nu ne-a venit rândul...

Am văzut cum plângea câinele vecinilor. Stătea singur pe cenuşa casei stăpânilor, cu ochi de om bătrân...

Iar eu eram mic...

Am crescut cu asta... Am crescut posac şi neîncrezător, sunt o fire dificilă. Când plânge cineva, nu mi-e milă, dimpotrivă, mi-e bine, pentru că eu nu ştiu să plâng. De două ori m-am căsătorit şi de două ori m-a părăsit soţia, nici una nu a rezistat prea mult. E greu să mă iubească cineva. Ştiu... Ştiu şi eu asta...

Au trecut mulţi ani... Acum aş vrea să înţeleg: Dumnezeu vedea oare toate astea? Şi ce părere avea?

„IAR LUMEA E AŞA DE FRUMOASĂ!...”

Liudmila Nikanorova – 12 ani
În prezent e ingineră.

Aş vrea să-mi amintesc... Înainte de război vorbeam oare despre război?

La radio se auzeau cântece: „Dacă mâine o să fie război” şi „Adăpostul e puternic, tancurile noastre sunt rapide”. Copiii puteau dormi liniştiţi...

Familia noastră locuia la Voronej. Oraşul copilăriei mele... La şcoală aveam mulţi profesori dintre intelectualii vechi. Oameni cu o cultură muzicală deosebită. Corul de copii al şcolii noastre, în care cântam şi eu, era extrem de popular în oraş. Cred că toţi iubeau teatrul.

Casa noastră era plină de familii de militari. O casă cu trei etaje, cu multe coridoare. În curte înflorea vara un salcâm parfumat. În scuarul din faţa casei ne jucam mult, aveam unde să ne ascundem. Cât priveşte părinţii, am fost o norocoasă. Tata era militar de carieră. Uniforma militară am avut-o sub ochi toată copilăria. Mama avea o fire blândă şi nişte mâini de aur. Sunt singura fiică. Însă, ca orice copil singur la părinţi, eram răsfăţată, capricioasă, dar, totodată, ruşinoasă. Mergeam la clubul de muzică şi coregrafie de pe lângă Casa Armatei Roşii. Duminica, singura lui zi liberă, tatei îi plăcea să se plimbe cu noi prin oraş. Eu şi mama trebuia să mergem la stânga lui, pentru că tata îi saluta mereu pe militarii cu care se întâlnea. Ducea mâna la cozoroc.

Şi-i mai plăcea să citească poezii cu mine, mai ales din Puşkin:

Învaţă, fiul meu; ştiinţa ne scurtează
Experimentele vieţii grabnic trecătoare...[20]

Ziua aceea de iunie... Într-o rochiţă frumoasă, m-am dus cu o prietenă în grădina Casei Armatei Roşii, la un spectacol care trebuia să înceapă la ora douăsprezece. Acolo vedem că toată lumea ascultă difuzorul de pe un stâlp, cu feţele pline de disperare.

---

[20] Versuri din drama istorică *Boris Godunov.*

— Auzi, e război! îmi spune prietena.

M-am repezit înapoi acasă. Am smucit uşa. Înăuntru era linişte, mama nu venise, iar tata se bărbierea concentrat în faţa oglinzii. Avea obrazul plin de spumă.

— Tată, e război!

Tata s-a întors spre mine şi a continuat să se bărbierească. I-am văzut în ochi o expresie pe care nu i-o cunoşteam. Ţin minte că difuzorul din perete era închis. Era tot ce putuse face pentru a ne ţine, pe mine şi pe mama, departe de îngrozitoarea veste.

Viaţa mi s-a schimbat instantaneu... Nu-mi aduc aminte ca tata să mai fi fost acasă în zilele acelea. Trăiam parcă o altă viaţă. Se ţineau adunări generale ale locatarilor: cum să stingem incendiul dacă lua foc casa, cum să acoperim ferestrele noaptea – pentru că în oraş nu trebuia să se vadă nici o lumină. Au dispărut de pe rafturi alimentele, au apărut cartelele.

A venit şi ultima seară, care n-a fost nici pe departe aşa cum o vedeam la cinematograf: lacrimi, îmbrăţişări, săritul în trenul care pornise deja. Nici vorbă! Totul a decurs ca şi cum tata se ducea la manevre. Mama strânge lucrurile, gulerul e deja cusut, la fel şi epoleţii, îi verifică nasturii, şosetele, batistele. Tata îşi împătureşte mantaua, cred că eu i-am ţinut-o.

Am ieşit toţi trei în coridor. Era târziu, la ora aceea se închideau toate uşile din casă cu excepţia celei de la intrare, şi, ca să ieşim în curte, a trebuit să urcăm de la parter la etajul unu, să traversăm un coridor lung şi să coborâm din nou. Afară era întuneric, şi tata, mereu precaut, a spus:

— Nu e nevoie să mă conduceţi mai departe. Ne-a îmbrăţişat: Totul o să fie bine. Nu vă faceţi griji!

Şi a plecat.

De pe front, ne-a trimis câteva scrisori: „O să învingem în curând, atunci o să trăim altfel. Cum se comportă Liudmilocika?” Nu pot să-mi aduc aminte ce am făcut până la 1 septembrie. Desigur, o supăram pe mama pentru că rămâneam multă vreme la prietene fără permisiunea ei. Alarma aeriană a devenit o obişnuinţă, dacă putem spune aşa. În curând, toţi ştiau ce aveau de făcut: coborau în adăpost sau stăteau în casă. Nu o dată m-a prins bombardamentul pe stradă, în centru. Intram repede într-un magazin sau într-o scară de bloc, şi asta era tot.

Circulau multe zvonuri. Dar nu mi-au rămas în minte... în mintea mea de copil... Mama lucra la spitalul militar. În fiecare zi veneau trenuri cu răniţi.

Uimitor este că în magazine apăruseră din nou mărfuri, iar oamenii le cumpărau. Câteva zile, eu şi mama ne-am tot gândit: Să cumpărăm oare o pianină nouă? Am decis ca, pentru moment să nu cumpărăm, să-l aşteptăm pe tata. Era totuşi, o achiziţie importantă.

Incredibil, dar şcoala a început, ca de obicei, la 1 septembrie. De la tata, în tot cursul lunii august, n-am primit nici o veste. Speram şi aşteptam, deşi cunoşteam deja cuvinte precum „asediu” şi „partizani”. La sfârşitul lunii, am fost anunţaţi să fim pregătiţi în orice moment pentru evacuare. Am aflat ziua exactă, se pare, cu douăzeci şi patru de ore înainte. Mamele nu-şi mai vedeau capul de treabă. În orice caz, eram convinşi că urma să plecăm pentru vreo două luni, să stăm undeva la Saratov şi să ne întoarcem. Într-o boccea, aşternutul, în alta, vesela şi un geamantan cu haine. Suntem gata.

Pe drum, am reţinut o scenă: trenul nostru pleacă fără să sune sirena, luăm oalele de pe foc, nu mai e timp să-l stingem; plecăm, şi de-a lungul terasamentului sunt şiruri de focuri. Eşalonul a ajuns la Alma-Ata, apoi s-a întors la Cimkent. Şi tot aşa de câteva ori, un du-te-vino. În fine, cu

nişte boi înceţi înjugaţi la care, am intrat într-un aul. Am văzut pentru prima oară o căruţă cu coviltir... Ca într-un basm oriental... Totul e colorat, straniu. Mi se pare interesant...

Dar când am observat la mama primul fir de păr alb, am amuţit, am început să mă maturizez rapid. Mâinile mamei! Nu ştiu ce nu puteau să facă. Cum de-i trecuse prin minte să ia în ultimul moment maşina de cusut (fără cutie, într-o pernă) şi s-o arunce în maşina care pornea spre gară? Maşina de cusut a fost cea care ne-a dat de mâncare. Noaptea, mama obişnuia să coasă. Oare mai şi dormea?

La orizont se zăresc culmile munţilor Tian-Şan. Primăvara stepa e plină de lalele, iar toamna, de ciorchini de struguri şi pepeni galbeni (dar cum să-i cumperi?!). Mai ales că e război! Noi îl căutam pe tăticul nostru! În trei ani, am scris treizeci de cereri: la Statul-Major al Armatei, la Poşta de campanie nr. 116, la Comisariatul Poporului pentru Apărare, la GUK – Direcţia Generală a Cadrelor din Armata Roşie din Buguruslan... De pretutindeni primeam un singur răspuns: „Nu se regăseşte în listele celor morţi sau răniţi...” Din moment ce nu se regăseşte, tot aşteptam, speram.

La radio au început să anunţe veşti îmbucurătoare. Trupele noastre eliberează oraş după oraş. Uite, şi Orşa a fost eliberat. E locul natal al mamei. Acolo sunt bunica şi surorile ei. E eliberat şi Voronejul... Dar Voronejul fără tata ne pare străin. Am renunţat la statutul de refugiat şi am plecat la bunica. Peste tot ne suiam numai la capătul vagonului, pentru că înăuntru trebuia să te pricepi să-ţi faci loc. Cinci zile şi cinci nopţi la capătul vagonului...

Locul meu preferat din casa bunicii este în spatele sobei calde. La şcoală sunt îmbrăcată cu palton; multe fetiţe au paltoane cusute din mantale, iar băieţii au pur şi simplu mantale. Într-o dimineaţă devreme aud la difuzor: Victorie!

Am cincisprezece ani... Mă îmbrac cu ceva primit cadou de la tata, dinainte de război – o bluziţă de lână fină şi nişte pantofiori noi cu toc –, şi mă duc la şcoală. Am păstrat lucrurile astea, îmi fuseseră cumpărate pentru când voi creşte mare, şi uite că am crescut.

Seara stăm la masă, în faţa noastră sunt o fotografie a tatei şi un volumaş de Puşkin cu margini îngălbenite şi cu pagini care se desprind din cotor. E un cadou pentru mama de pe când era logodnica lui. Îmi amintesc cum citeam împreună versuri şi cum el, când îi plăcea ceva în mod deosebit, spunea: „Iar lumea e aşa de frumoasă!” Repeta mereu cuvintele acestea în clipele plăcute.

Nu-mi pot imagina că tata, atât de iubit, nu mai e printre cei vii...

„MI-A ADUS NIŞTE BOMBOANE LUNGI, SUBŢIRI... CA NIŞTE CREIOANE...”

Leonida Belaia – 3 ani
În prezent e călcătoreasă.

Ce poate să-şi amintească un copil de trei ani? O să vă răspund...

Trei–patru imagini am reţinut, total disparate.

... În spatele casei, pe pajişte, nişte oameni fac gimnastică şi se scaldă în râu. Se stropesc cu apă, strigă, râd, se zbenguie, cum fac băieţii noştri din sat. De obicei, mama mă lăsa să mă duc la băieţi, dar acum strigă speriată şi nu-mi dă voie să ies din casă. Când o întreb cine sunt oamenii ăia, răspunde îngrozită: „Nemţi”. Alţi copii au alergat la râu şi au adus de acolo nişte bomboane subţiri... Mi-au dat şi mie...

Aceiaşi oameni mărşăluiesc ziua pe strada noastră. Au împuşcat toţi câinii, pentru că lătrau la ei.

După asta, mama mi-a interzis să mai ies ziua pe stradă. Stăteam zile întregi în casă cu motanul.

... Fugim undeva... Roua e rece. Bunica are fusta udă până la brâu, iar eu sunt udă din cap până-n picioare. Ne ascundem în pădure, mă usuc în haina bunicii, rochiţa mi se usucă şi ea.

Unul dintre vecini s-a urcat într-un copac. Aud: „Arde... Arde... Arde...” Un singur cuvânt...

... Ne întoarcem în sat. În locul caselor au rămas numai nişte cărbuni negri. Pe locul unde trăiseră vecinii noştri găsim un pieptăn. Recunosc pieptănul ăsta; fetiţa vecinilor, Aniutka, mă pieptăna cu el. Mama nu-mi poate explica unde sunt fetiţa şi mama ei. De ce nu se întorc? Mama se ţine cu mâna de inimă. Iar eu îmi amintesc cum Aniutka mi-a adus de la oamenii care se scăldau în râu nişte bomboane lungi, subţiri, ca nişte creioane... Foarte gustoase, nu mai văzusem aşa ceva... Era frumoasă Aniutka, ei îi dădeau mereu multe bomboane. Cele mai multe.

Noaptea, ne băgăm picioarele în cenuşă, să ne încălzim şi să adormim. Cenuşa e caldă, moale...

„CUFĂRAŞUL ERA CHIAR PE MĂRIMEA LUI...”

Dunia Golubeva – 11 ani
În prezent e mulgătoare.

E război... Dar noi trebuie să arăm...

Mama, sora şi fratele meu au plecat la câmp să semene in. N-a trecut mai mult de o oră, că au venit fuga femeile:

— Dunia, i-au împuşcat pe ai tăi. Sunt întinşi pe câmp...

Mama era pe răzor, iar din sac curgeau seminţe. Fusese ciuruit de gloanţe...

Am rămas singură cu un nepoţel al meu. Sora mea născuse recent, iar soţul ei era la partizani. Doar cu băieţelul ăsta...

Eu nu ştiam să mulg vaca. Sărmana mugeşte în grajd, simte că nu e femeia care o mulge. Câinele urlă toată noaptea. Şi vaca la fel...

Bietul copilaş se târăşte la mine, vrea să sugă lapte... Mi-am adus aminte cum îi dădea de mâncare sora mea... Îi întind sfârcul, el molfăie ce molfăie şi adoarme. Eu nu am lapte, dar el oboseşte de efort şi adoarme. Unde a răcit? Cum s-a îmbolnăvit? Sunt şi eu mică, ce să înţeleg?... Tuşeşte, tuşeşte şi n-are ce mânca. Vaca ne fusese deja confiscată de poliţai.

Şi a murit copilaşul. A gemut ce a gemut şi a murit. Deodată, nu se mai aude nimic dinspre el. Ridic cârpele, e negru tot, doar feţişoara i-a rămas albă. O feţişoară albă, iar el, negru tot.

E noapte. Ferestrele sunt negre. Unde să mă duc? Am să aştept dimineaţa. O să-i chem pe oameni. Acum stau şi plâng că nu mai e nimeni în casă, nici măcar copilaşul ăsta. Când s-a crăpat de ziuă, l-am pus într-un cufăraş... De la bunicul ne rămăsese un cufăraş în care îşi ţinea el instrumentele, mic cât un pacheţel. Îmi era frică să nu vină pisicile sau şobolanii să-l mănânce. Era aşa de mititel, chiar mai mic decât atunci când trăia. L-am învelit într-un ştergar curat de in şi l-am sărutat.

Cufăraşul era chiar pe mărimea lui...

„ÎMI ERA FRICĂ SĂ AM VISUL ĂSTA...”

Lena Starovoitova – 5 ani
În prezent e zidăriţă.

Mi-a rămas un vis... Un vis...

Mama şi-a pus paltonul verde şi cizmele şi a înfăşurat-o în plapuma groasă pe surioara mea de şase luni. Şi a plecat. Eu stau şi aştept la fereastră să se întoarcă. Văd deodată că pe drum sunt duşi câţiva oameni, printre ei şi mama cu surioara mea. În dreptul casei noastre, mama a

întors capul şi s-a uitat către fereastră. Nu ştiu dacă m-a văzut sau nu. Neamţul a lovit-o cu patul armei, a lovit-o aşa de tare, că s-a cocoşat...

Seara a venit mătuşa, sora mamei... Plângea foarte tare, îşi smulgea părul din cap, iar mie îmi spunea orfană, copil orfan. Atunci am auzit pentru prima dată aceste cuvinte...

Noaptea am visat că mama aprindea soba, focul ardea tare şi surioara mea plângea. Mama mă strigă, iar eu sunt undeva departe şi nu aud. M-am trezit îngrozită: mama mă strigă, iar eu nu răspund. Mama plângea în vis... Nu puteam să-mi iert că plângea. Multă vreme am avut acest vis... Mereu acelaşi. Voiam şi... totodată îmi era frică să am visul ăsta...

Nu am nici măcar o fotografie a mamei. Numai visul ăsta... N-am cum s-o mai văd...

„VOIAM SĂ FIU SINGURĂ LA MAMA ŞI SĂ MĂ RĂSFEŢE”

Maria Puzan – 7 ani
În prezent e muncitoare.

Vă rog să mă iertaţi, când îmi aduc aminte de asta... Nu pot... Eu... Nu pot să privesc în ochii altui om...

Au scos din grajd vacile de la colhoz şi i-au băgat în locul lor pe oameni. Şi pe mama noastră. Eu şi frăţiorul meu stăteam în tufişuri. El avea doi anişori, nu plângea. Stătea cu noi şi câinele nostru.

Dimineaţă am ajuns acasă. Casa era, dar mama nu. Nici oameni nu sunt. Numai noi am rămas. Car apă, trebuie să fac focul în sobă, frăţiorul meu cere de mâncare. De cumpăna de la fântână atârnau vecinii noştri. M-am dus în celălalt capăt al satului, unde era o fântână din cărămidă care avea cea mai bună apă. Cea mai gustoasă. Şi acolo sunt oameni spânzuraţi. M-am întors cu căldările goale. Frăţiorul meu plângea, i-era foame: „Dă-mi pâine! Dă-mi o coajă!” O dată chiar l-am muşcat, ca să nu mai plângă.

Aşa am trăit câteva zile, singuri în sat. Oamenii erau întinşi pe pământ sau spânzuraţi. Nu ne era frică de morţi, erau numai oameni cunoscuţi. Apoi am întâlnit o femeie străină şi am început să plângem: „Vrem să stăm cu dumneavoastră. Ne e frică singuri”. Ea ne-a pus în sanie şi ne-a dus în satul ei. Mai avea doi băieţi. Acolo am trăit până au venit soldaţii noştri.

... La casa de copii mi-au dăruit o rochie portocalie, cu buzunăraşe. Aşa de mult îmi plăcea, că i-am rugat pe toţi: „Dacă mor, să mă îngropaţi cu rochia asta! Mama a murit, tata a murit, şi eu o să mor în curând”. Multă vreme am aşteptat să mor. Mereu plângeam când auzeam cuvântul „mamă”. O dată am fost certată pentru nu ştiu ce şi pedepsită la colţ, şi am fugit din casa de copii. De câteva ori am fugit s-o găsesc pe mama.

Nu ţin minte ziua mea de naştere... Mi s-a spus să-mi aleg o zi care-mi place. Ei, care-ţi place! Mie îmi plăceau sărbătorile din luna mai. Îmi spun: Nimeni n-o să creadă dacă spun că m-am născut pe 1 mai, nici pe 2, dar, dacă să spun că pe 3, pare mai credibil”. Aniversaţii erau adunaţi trimestrial, li se organiza o masă festivă cu bomboane şi ceai, li se ofereau cadouri: fetelor, ceva pentru rochie, băieţilor, cămăşi. O dată a venit la casa de copii un bunic pe care nu-l cunoşteam şi ne-a adus multe ouă fierte; ni le-a împărţit tuturor şi a fost foarte încântat că ne făcuse o asemenea bucurie. Chiar de ziua mea de naştere...

Eram deja bolnavă, dar mă plictiseam, nu aveam jucării. Când mă duceam la culcare şi adormeau toţi, scoteam pene din pernă şi mă uitam la ele. Ăsta era jocul meu preferat. Când eram bolnavă, stăteam în pat şi visam la mama. Voiam să fiu singură la mama şi să mă răsfeţe.

Multă vreme nu am crescut, nu m-am dezvoltat... Nici un copil de la casa de copii nu creştea prea bine. Probabil din

cauza suferinţei. Nu creşteam pentru că auzeam puţine cuvinte de alint. Fără mamă, nu puteam să creştem...

„NU SE SCUFUNDAU, ERAU CA NIŞTE MINGIUŢE...”

Valia Iurkevici – 7 ani
În prezent e pensionară.

Mama spera să nască un băiat... Şi tata îşi dorea un băiat. Dar au avut o fetiţă.

Toţi îşi doreau aşa de mult un băiat... Şi am crescut mai mult ca un băiat decât ca o fetiţă. Părinţii mă îmbrăcau în haine de băiat şi mă tundeau băieţeşte. Îmi plăceau jocurile de băieţi: „cazacii războinici”, „la război”, „cu cuţitaşele”. Mai ales „la război” îmi plăcea să joc. Mă credeam curajoasă.

... În apropiere de Smolensk, vagonul nostru cu evacuaţi a fost strivit de un bombardament. Noi am scăpat, nu ştiu cum, am fost scoase de sub rămăşiţe. Am ajuns până într-un sat, când a început bombardamentul. Stăteam în beci la cineva, casa s-a dărâmat şi noi am rămas sub moloz. Când bombardamentul a încetat, ne-am strecurat cumva afară din beci şi primul lucru pe care mi-l amintesc sunt maşinile. Treceau nişte maşini, iar din ele zâmbeau oameni în mantale negre, strălucitoare. Nu pot să descriu sentimentul pe care-l încercam, îmi era frică, dar eram oarecum şi îngrijorată. Au trecut prin sat şi au dispărut. Noi, copiii, ne-am dus să vedem ce se întâmplă în afara satului. Pe câmp, am avut în faţa ochilor o imagine înfiorătoare. Tot lanul de secară era plin de morţi. Probabil că nu aveam nici fire de fată, pentru că nu mi-a fost frică să mă uit, deşi nu mai văzusem vreodată aşa ceva. Cadavrele zăceau în funingine neagră, erau aşa de multe, că nu-mi venea să cred că ceea ce zăcea pe pământ erau oameni. A fost prima mea impresie din război... Soldaţii noştri negri...

M-am întors cu mama la noi la Vitebsk. Casa noastră fusese distrusă, dar bunica ne aştepta... Ne-a adăpostit pe toate o familie de evrei, doi bătrâni foarte bolnavi şi foarte buni. Tot timpul ne temeam pentru ei, pentru că în oraş erau puse pretutindeni anunţuri care spuneau că evreii trebuie să se prezinte în ghetou. Noi i-am rugat să nu iasă din casă. Într-o zi, nu eram acolo... Eu şi sora mea ne jucam pe undeva, iar mama plecase şi ea nu ştiu unde... Şi bunica... Când ne-am întors, am găsit un bilet în care ni se spunea că proprietarii se duseseră în ghetou pentru că se temeau pentru noi, ei sunt bătrâni, dar noi trebuie să trăim. Prin oraş erau numai anunţuri de genul: ruşii trebuie să-i predea pe evrei în ghetou, dacă ştiu unde se ascund, altfel, vor fi şi ei împuşcaţi.

Am citit bileţelul şi am fugit cu sora mea la râul Dvina. Nu exista pod, oamenii erau duşi în ghetou cu bărcile. Malul era înconjurat de nemţi. Sub privirile noastre bătrâni, copii erau îmbarcaţi, duşi până în mijlocul râului şi răsturnaţi acolo. I-am căutat pe bătrânii noştri, dar nu i-am găsit. Am văzut cum s-a urcat în barcă o familie – soţ, soţie şi doi copii. Când barca a fost răsturnată, adulţii s-au dus la fund, dar copiii ieşeau întruna la suprafaţă. Nemţii îi loveau cu vâslele şi râdeau. Îi loveau într-un loc, ei ieşeau la suprafaţă în altul, îi ajungeau şi iar îi loveau. Nu se scufundau, erau ca nişte mingiuţe...

Era o linişte aşa de mare – poate mi se înfundaseră mie urechile şi mi se părea că e aşa multă linişte. Deodată, în toată această linişte s-a auzit un râs de om tânăr cu voce groasă... Nu departe se aflau nişte nemţi tineri, priveau spectacolul şi râdeau. Nu mai ţin minte cum am ajuns acasă cu sora mea, cum am tras-o după mine. E clar că pe atunci copiii se maturizau repede. Sora mea avea trei ani, înţelegea tot, dar tăcea şi nu plângea.

Îmi era frică să merg pe stradă şi mă simţeam oarecum mai în siguranţă când umblam printre ruine. Într-o noapte, nemţii au dat buzna în casă şi au început să ne înghiontească. Să ne scoale. Eu dormeam cu sora mea, mama cu bunica. Ne-au scos pe toate afară, nu ne-au lăsat să luăm nimic. Era la începutul iernii. Ne-au înghesuit în maşini şi ne-au dus la tren.

Alitus – aşa se numea oraşul lituanian în care ne-am trezit peste câteva zile. În gară ne-au încolonat şi aşa ne-au dus mai departe. Pe drum am întâlnit lituanieni. Ei ştiau, probabil, unde ne duc. O femeie a venit la mama şi i-a spus: „Vă duc în lagărul morţii, daţi-mi fetiţa, s-o salvez! Dacă rămâneţi în viaţă, o s-o găsiţi”. Sora mea era frumuşică, tuturor le era milă de ea. Dar ce mamă îşi dă copilul?

În lagăr, au luat-o imediat de lângă noi pe bunica. Au spus că bătrânii trebuie să stea în altă baracă. Am aşteptat un semn de la ea, dar bunica a dispărut. Am aflat apoi de undeva că toţi bătrânii fuseseră trimişi încă din primele zile în camera de gazare. După bunica, într-o dimineaţă au luat-o pe sora mea. Înainte de asta, câţiva nemţi veniseră în baracă şi făcuseră o listă cu copiii; îi alegeau pe cei frumoşi, neapărat blonzi. Sora mea avea bucle blonde şi ochi albaştri. Nu erau trecuţi pe listă toţi, ci numai aceştia. Pe mine nu m-au luat, eram brunetă. Nemţii o mângâiau pe sora mea pe cap, le plăcuse foarte mult.

Sora mea era luată dimineaţa şi adusă înapoi seara. Se topea pe zi ce trecea. Mama o tot întreba, dar ea nu povestea nimic. Fie îi speriau, fie le dădeau acolo ceva, nişte medicamente, de ea nu mai ţinea minte nimic. Mai târziu, am aflat că le luau sânge. Trebuie să le fi luat mult, în mod sigur, pentru că peste câteva luni, într-o dimineaţă sora mea a murit. Când au venit din nou după copii, ea era deja moartă.

Pe bunica am iubit-o enorm, pentru că rămâneam mereu cu ea când tata şi mama se duceau la muncă. Dar n-o văzusem moartă şi tot speram că trăieşte. Pe sora mea am văzut-o moartă lângă mine, întinsă pe pat de parcă era vie... Era aşa de frumoasă...

În baraca învecinată stăteau nişte femei din Oriol, erau îmbrăcate cu haine de blană, cloş; fiecare avea mulţi copii. Au fost scoase din baracă, încolonate câte şase şi puse să mărşăluiască împreună cu copiii. Copiii se agăţau de ele. Le-au pus chiar şi muzică... Dacă o femeie nu mergea în ritm cu celelalte, o loveau cu biciul. Dar ea continua să meargă. Ştia că, dacă nu se supunea, îi împuşcau şi pe ea, şi pe copiii ei. M-a răscolit când le-am văzut cum se ridicau şi mergeau. Cu hainele lor grele de blană...

Adulţii erau trimişi la muncă, scoteau din râul Neman bârne şi le trăgeau pe mal. Acolo, în apă, mureau mulţi. O dată, comandantul m-a luat şi m-a băgat într-un grup care trebuia să meargă la muncă. Atunci din mulţime a ieşit repede un sergent bătrân, m-a împins şi s-a băgat în locul meu. Seara, când eu şi mama am vrut să-i mulţumim, nu l-am mai găsit. Ni s-a spus că murise în râu.

Mama mea era învăţătoare. Repeta mereu: „Trebuie să rămâi om”. Până şi în iad s-a străduit să păstreze nişte obiceiuri ale casei noastre. Nu ştiu unde spăla şi când, dar mereu aveam totul curat, spălat. Iarna spăla cu zăpadă. Scotea totul de pe mine, eu stăteam pe prici sub plapumă, iar ea spăla. Nu aveam alte haine decât ceea ce era pe noi.

Dar ţineam sărbătorile... Adunam pentru zilele acelea ceva de mâncare – o bucăţică de sfeclă fiartă sau un morcov. Mama încerca să zâmbească de fiecare dată. Era încrezătoare că vor veni ai noştri. Datorită acestei credinţe am şi supravieţuit.

După război, am mers nu în clasa întâi, ci direct într-a cincea. Eram mare, dar foarte introvertită, multă vreme m-am ferit de oameni. Toată viaţa mi-a plăcut singurătatea. Oamenii mă făceau să sufăr, îmi era greu în preajma lor. Păstram în mine ceva numai al meu, pe care nu-l puteam împărtăşi cu nimeni.

Mama, desigur, a remarcat că mă schimbasem. Încerca să mă scoată din starea asta, inventa sărbători, nu uita de onomastica mea. Mereu aveam musafiri, prietenii ei. Chiar ea le chema pe prietenele mele. Mie mi-era greu să înţeleg, dar ea era atrasă de oameni. Şi nu-mi dădeam seama cât mă iubea.

Iar mă salvează iubirea ei...

„ŢIN MINTE AVIOANELE NOASTRE PE CERUL ALBASTRU-ALBASTRU...”

Piotr Kalinovski – 12 ani
În prezent e inginer constructor.

Înainte de război...

Ţin minte că am învăţat despre război. Ne-am pregătit. Am învăţat să tragem, să aruncăm grenade. Chiar şi fetele. Toţi voiau să treacă probele pentru a primi insigna de trăgător Voroşilov, ardeam de nerăbdare. Cântam cântecul *Granada*. Avea nişte cuvinte minunate despre eroul care se duce să lupte „ca să le dea ţăranilor pământul din Granada”. Să ducă mai departe cauza revoluţiei mondiale! Da, aşa eram noi. Astea ne erau visurile.

În copilărie, eu scriam chiar poveşti. Am învăţat devreme să citesc şi să scriu. Eram talentat. Mama voia să mă fac, cred, actor, dar visul meu era să învăţ să zbor, să port uniformă de pilot – tot în spiritul vremii noastre. Eu, unul, n-am întâlnit înainte de război un băiat care să nu viseze

să devină aviator sau marinar. Nouă ne trebuia fie cerul, fie marea. Tot globul pământesc!

Imaginaţi-vă însă ce s-a întâmplat cu mine, cu oamenii noştri când i-am văzut pe nemţi în oraşul nostru natal. Pe străzile noastre. Am plâns... Când s-a lăsat noaptea, oamenii au tras obloanele şi plângeau în spatele ferestrelor închise...

Tata s-a dus la partizani... O familie de vecini de peste drum s-a îmbrăcat în cămăşi brodate şi i-a întâmpinat pe nemţi cu pâine şi sare. Au fost filmaţi...

Când i-am văzut pe primii locuitori ai oraşului spânzuraţi, am alergat acasă: „Mamă, oamenii noştri atârnă în cer!” Atunci m-am speriat pentru prima oară de cer, care după întâmplarea asta nu mi-a mai plăcut la fel de mult. Ţin minte că oamenii erau spânzuraţi foarte sus, poate aşa mi se păruse de frică. Doar mai văzusem oameni morţi jos, pe pământ, dar nu mă speriasem aşa de tare...

În curând, tata a venit după noi... Acum mergeam împreună...

Un post de partizani, al doilea... Şi deodată auzim în toată pădurea cântece ruseşti. Recunosc vocea Ruslanovei[21]. Detaşamentul avea un patefon şi trei sau patru plăci care erau puse până se toceau. Am rămas blocat, nu-mi venea să cred că eram la partizani şi că auzeam cântece. Doi ani am trăit într-un oraş ocupat de nemţi, uitasem cum cântă oamenii. Am văzut însă cum mor... Cum se tem...

În ’44 am luat parte la parada de la Minsk organizată de partizani. Stăteam pe margine, pe flancul drept, ca să văd tribuna. „Încă n-ai crescut”, spuneau partizanii, „te pierzi printre noi şi n-o să vezi nimic, dar tu trebuie să ţii minte ziua asta”. Printre noi nu era nici un fotograf. Păcat. Nu pot

[21] Lidia Andreevna Ruslanova (1900–1973), vestită cântăreaţă rusă de estradă.

să-mi imaginez cum eram atunci. Şi tare aş vrea să ştiu... Să-mi văd faţa...

Nu mai ţin minte tribuna. Ţin minte avioanele noastre pe cerul albastru-albastru. Le aşteptasem aşa de mult, tot războiul le aşteptasem...

„PÂRÂIAU CA DOVLECII COPŢI...”

Iakov Kolodinski – 7 ani
În prezent e profesor.

Primele bombardamente...

Începe tirul... Târâm în livadă, sub vişini, pernele, hainele; pernele sunt mari, nu ne vedem de ele, ne ies numai picioarele. Când avioanele pleacă, ducem totul înapoi în casă. Şi tot aşa de câteva ori pe zi. După o vreme nu mai luam nimic, mama ne aduna numai pe noi, copiii, restul era abandonat.

Ziua aceea... Mi se pare că am împrumutat câte ceva din povestirile tatei, dar multe le ţin chiar eu minte.

E dimineaţă... În grădină e ceaţă. Deja ne confiscaseră vacile. Mama mă trezeşte şi îmi dă o cană cu lapte cald. Trebuie să plecăm repede la câmp. Tata pregăteşte coasa.

La fereastră ciocăneşte un vecin şi-l cheamă pe tata.

Tata iese.

— Să fugim!... Nemţii umblă cu lista prin sat. Cineva i-a turnat pe toţi comuniştii. Pe învăţătoare au luat-o...

Amândoi s-au târât prin grădini spre pădure. Peste ceva vreme, vin la noi doi nemţi şi un poliţai.

— Unde e bărbat-tu?

— S-a dus la coasă, răspunde mama.

Au intrat în casă, s-au uitat, nu ne-au atins şi au ieşit.

Negura de dimineaţă încă se întinde ca un fum. E frig. Mă uit cu mama din spatele portiţei: un vecin e scos pe stradă, nemţii îi leagă mâinile, pe învăţătoare o duc undeva... Toţi au mâinile legate la spate şi sunt puşi în

rând câte doi. Niciodată nu mai văzusem un om legat. M-am înfiorat. Mama mă goneşte: „Du-te şi pune-ţi hăinuţa!” Eu stau în bluză, mă ia tremuratul, dar nu intru.

Casa noastră se afla chiar în centrul satului. I-au adunat pe toţi acolo. Totul s-a terminat repede. Oamenii legaţi stăteau în picioare cu capetele plecate. Au fost număraţi după listă şi duşi în afara satului. O mulţime de bărbaţi şi învăţătoarea.

Femeile şi copiii au alergat în urma lor. Erau mânaţi repede... Noi am rămas în urmă... Când am ajuns la ultimul grajd, s-au auzit împuşcăturile. Oamenii încep să cadă, ba cad, ba se ridică. Călăii îi împuşcă repede şi se urcă în maşini. Un neamţ cu motocicleta se întoarce şi dă ocol morţilor. Are în mână ceva greu, o bâtă sau un cric de motocicletă, nu mai ţin minte... Fără să coboare de pe motocicletă, mergând încet, le sparge tuturor capetele... Un alt neamţ voia să tragă cu pistolul, dar primul nu l-a lăsat. Toţi au plecat, el a stat până le-a spart tuturor capul. Nu mai auzisem niciodată înainte cum pârâie oasele omeneşti... Pârâiau ca dovlecii copţi pe care îi spărgea tata cu toporul şi din care adunam seminţele.

Mi s-a făcut aşa de frică, încât am părăsit-o pe mama, i-am lăsat pe toţi în urmă şi am fugit. Singur. M-am ascuns nu în casă, nu ştiu de ce, ci în grajd. Mama m-a căutat multă vreme. Două zile n-am putut să scot nici un cuvânt, nici un sunet.

Îmi era frică să ies. Vedeam pe fereastră: unul căra o scândură, altul, un topor, altul fugea cu căldarea. Rindeluiau scândurile, în fiecare curte stăruia mirosul de scânduri proaspăt rindeluite, pentru că aproape în fiecare curte era un sicriu. Când simt acest miros, chiar şi azi mi se pune un nod în gât. Chiar şi azi...

În sicrie erau oameni pe care îi cunoşteam... Nici unul nu avea cap. În loc de cap era pus ceva înfăşurat într-o basma albă... Rămăşiţele găsite...

... Tata s-a întors cu doi partizani. Era o seară liniştită, sătenii aduseseră vitele acasă. Ar fi trebuit să ne ducem la culcare, dar mama ne-a pregătit pentru drum. Ne-am pus costumaşele. Mai aveam doi fraţi, unul de patru ani, celălalt de nouă luni. Eu eram cel mai mare. Am ajuns până la fierărie, acolo ne-am oprit, şi tata s-a uitat în jur. Eu la fel. Satul deja nu mai semăna cu un sat, ci cu o pădure neagră, necunoscută.

Mama îl căra în braţe pe cel mic, tata ducea boccelele şi pe fratele mijlociu, iar eu abia ţineam pasul cu ei. Un partizan tânăr spune: „Haideţi să-l duc eu!”

Şi a pornit purtând într-o mână mitraliera, iar în cealaltă, pe mine...

„AM MÂNCAT... UN PARC ÎNTREG”

Ania Grubina – 12 ani
În prezent e pictoriţă.

Îmi pierd vocea când povestesc despre asta... Îmi piere glasul...

La Minsk am ajuns după război. Eu eram din Leningrad. Am supravieţuit blocadei de acolo, când a murit de foame un întreg oraş, dragul, frumosul meu oraş. A murit tata... Mama i-a salvat pe copii. Înainte de război, ea era „sufletul” casei. În ’41 s-a născut fratele meu Slavik. Ce vârstă avea când a început blocada? Şase luni, cam aşa, şase luni... Şi pe el tot mama l-a salvat... Pe toţi trei... Dar pe tata l-am pierdut. În Leningrad, tuturor le mureau taţii, ei mureau cel mai repede, mamele supravieţuiau. Probabil ele nu trebuiau să moară. Cu cine am fi rămas noi?

Când a fost străpuns inelul blocadei şi am plecat din Leningrad, am fost duşi în Ural, în oraşul Karpinsk. Primii

au fost salvaţi copiii. Fusese evacuată toată şcoala noastră. Pe drum, toţi vorbeau întruna despre mâncare – despre mâncare şi despre părinţi. La Karpinsk ne-am năpustit imediat în parc, nu ca să ne jucăm, ci ca să mâncăm. Cel mai mult ne plăcea zada, era aşa de gustoasă! Mâncam mugurii tineri de la pinii mici, smulgeam iarbă. Din blocadă cunoşteam toate soiurile de iarbă comestibilă, oamenii mâncaseră tot ce era verde în oraş. În parcuri şi în grădina botanică de primăvară nu mai rămăseseră frunze. În parcul din Karpinsk era mult măcrişul-iepurelui. Eram în ’42, şi în Ural bântuia foametea, dar oricum nu aşa de groaznic ca în Leningrad.

În casa de copii fuseseră adunaţi numai copii din Leningrad. Nu puteam să fim hrăniţi pe săturate. Multă vreme n-am mâncat pe săturate. Stăteam la lecţii şi mâncam hârtie. O dată, stăteam la masă, la micul dejun şi am văzut o pisică vie... Am sărit de la masă: „O pisică! O pisică!” Toţi copiii au văzut-o şi au început să alerge după ea: „O pisică! O pisică!” Educatoarele erau localnice, se uitau la noi ca la nişte nebuni. În Leningrad nu mai rămăseseră pisici vii... O pisică vie era un vis – mâncare pentru o lună întreagă... Nu ne credeau când le povesteam. Ţin minte că ne mângâiau, ne îmbrăţişau. Nimeni n-a ridicat vocea la noi până nu ne-a crescut părul. Înainte de plecare, toţi fuseserăm tunşi zero, şi băieţii, şi fetele. Unora le căzuse părul de foamete. Nu ne răsfăţam, nu ne zbenguiam. Stăteam jos şi ne uitam. Şi mâncam tot...

Nu mai ţin minte care dintre noi a povestit despre prizonierii nemţi... Când am văzut primul neamţ... Ştiam deja că este prizonier. Prizonierii munceau în afara oraşului, la minele de cărbuni. Nici până în ziua de azi n-am înţeles de ce veneau la casa noastră de copii, a celor din Leningrad.

Când l-am văzut pe neamţul ăsta... Nu spunea nimic, nu cerea nimic. Abia terminaserăm masa de prânz şi, probabil, încă miroseam a mâncare, pentru că el stătea lângă mine şi adulmeca aerul. Maxilarul i se mişca involuntar, de parcă mesteca ceva, iar el încerca să-l ţină cu mâinile, să nu-i mai zvâcnească. Dar nu reuşea. Nu suportam să văd un om flămând. Deloc! Nici unul dintre noi... Am alergat şi le-am chemat pe fete. Cuiva îi mai rămăsese o bucăţică de pâine, şi i-am dat bucăţica asta.

El ne-a tot mulţumit.

— *Danke schön... Danke schön*...

A doua zi, a venit la noi cu tovarăşul lui. Şi aşa s-au aciuat... Erau încălţaţi cu nişte pantofi grei din lemn. Boc-boc... Cum auzeam bocănitul ăsta, dădeam fuga...

Deja ştiam când vin şi chiar îi aşteptam. Îi luam şi pe cei care mai păstraseră câte ceva de mâncare. Când eram de serviciu la bucătărie, le lăsam toată porţia mea de pâine din ziua respectivă, iar seara râcâiam oalele. Toate fetele păstrau câte ceva, nu mai ţin minte dacă le păstrau şi băieţii. Băieţii de la noi erau mereu flămânzi, niciodată nu le ajungea mâncarea. Educatoarele ne certau, pentru că fetele leşinau uneori de foame, dar noi tot le păstram pe ascuns mâncare prizonierilor.

În ’43 nu mai veneau la noi, era mai uşor, în Ural foametea se mai potolise. La casa de copii aveam pâine adevărată şi ni se dădea terci pe săturate. Dar nici în ziua de azi nu suport să văd un om flămând. Cum se uită... Nu se uită niciodată drept în faţă, mereu priveşte undeva în lateral... Am văzut recent la televizor nişte evacuaţi... Iar e război pe undeva, sunt împuşcaţi oameni. Supravieţuitorii flămânzi stau la coadă cu castroanele goale, cu ochii goi... Ţin minte ochii ăştia... Am fugit în camera cealaltă, am făcut o criză de isterie...

În primul an din evacuare, singura dorinţă pe care ne-o stârnea natura era de a gusta tot ce găseam: o fi comestibil sau nu? Abia după un an am văzut ce frumoasă e natura din Ural. Brazi sălbatici, iarbă înaltă, păduri întregi de mălini. Ce apusuri sunt acolo! Am început să desenez. Nu aveam vopsea, desenam cu creionul. Desenam cărţi poştale, pe care le trimiteam părinţilor noştri la Leningrad. Cel mai mult îmi plăcea să desenez mălini. Karpinskul mirosea a mălin.

De mulţi ani mă obsedează dorinţa de a merge acolo. Tare aş vrea să văd dacă mai există casa de copii, era o clădire din lemn. Oare s-o mai fi păstrat până azi? Cum o arăta acum parcul oraşului? Aş vrea să mă duc primăvara, când totul e înflorit. Acum nu-mi mai pot imagina cum e să mănânci fructe de mălin cu pumnul, dar noi aşa făceam. Chiar şi când erau verzi. Amare.

După blocadă... Ştiu că omul poate mânca orice. Oamenii mâncau chiar şi pământ... La târguri, se vindea pământ din depozitele Badaev, bombardate şi arse; era extrem de apreciat pământul acela îmbibat cu ulei de floarea-soarelui sau cu magiun ars. Ambele sortimente costau mult. Mama îşi permitea să cumpere doar cel mai ieftin pământ, cel pe care stătuseră butoaiele cu hering. Pământul acesta mirosea numai a sare, dar n-avea sare în el. Avea numai mirosul de hering.

Tot ce era în parcurile din Leningrad era gratis, aşa că am mâncat un parc întreg. Să te bucuri de flori... Pur şi simplu să te bucuri... Am învăţat asta...

La zece ani după terminarea războiului...

„CINE PLÂNGE E ÎMPUŞCAT...”

Vera Jdan – 14 ani
În prezent e mulgătoare.

Mi-e frică de bărbaţi... Asta mi se trage de la război...

Am fost luaţi cu automatele şi duşi în pădure. Într-o poiană. „Nu”, dă din cap neamţul. „Nu aici...” Ne-au dus mai departe. Poliţaii spun: „E un lux să vă punem pe voi, nişte bandiţi de partizani, într-un loc aşa de frumos. Să-i punem în noroi!”

Au ales locul cel mai jos, unde era mereu apă. Tatei şi fratelui meu le-au dat lopeţi să sape o groapă. Pe mine şi pe mama ne-au lăsat lângă un copac, să ne uităm la ei cum sapă groapa. Fratele meu a aruncat pentru ultima oară lopata: „Ei, Verka!...” Avea şaisprezece ani... Şaisprezece... Abia îi împlinise...

Eu şi mama ne-am uitat cum îi împuşcă... N-am putut să întoarcem capul sau să închidem ochii. Poliţaii ne urmăreau... Fratele meu n-a căzut în groapă, ci s-a aplecat din cauza glonţului şi a făcut un pas înainte, s-a aşezat lângă groapă. Poliţaii l-au împins cu cizmele în groapă, în noroi. Cel mai groaznic nu era faptul că fuseseră împuşcaţi, ci că-i puseseră în noroiul acela lipicios. În apă. Nu ne-au lăsat să plângem, ne-au dus în sat. Pe ei nici măcar nu i-au acoperit cu pământ.

Două zile am plâns cu mama. Am plâns încet, acasă. A treia zi au venit acelaşi neamţ şi cei doi poliţai: „Pregătiţi-vă să vă îngropaţi bandiţii!” Ne-am dus în locul acela, şi ei pluteau în groapă. Acolo era deja un puţ, nu un mormânt. Ne-am luat lopeţile, îi acopeream şi plângeam. Ei ne-au spus: „Cine plânge e împuşcat. Zâmbiţi!...” Ne-au obligat să zâmbim... Eu mă aplec, neamţul vine la mine şi se uită la faţa mea: zâmbesc sau plâng?

Stau în picioare lângă noi... Toţi sunt bărbaţi tineri, frumoşi... Zâmbesc... O groază sălbatică mi-a cuprins inima, nu m-am speriat de cei morţi, ci de cei vii. De atunci mi-e frică de bărbaţii tineri. Toată viaţa am trăit singură...

Nu m-am măritat, n-am cunoscut iubirea... Mi-a fost frică: dacă fac cumva un băiat?...

„MĂMICA ŞI TĂTICU’, CE CUVINTE DE AUR!...”

Ira Mazur – 5 ani
În prezent e constructor.

Probabil ar trebui să povestesc despre singurătatea mea, despre cum m-am obişnuit să fiu singură...

O fetiţă, Lenocika, avea o plapumă roşie, iar eu una maro. Când veneau avioanele nemţeşti, ne culcam la pământ şi ne acopeream cu plăpumile. Sub noi, cea roşie, iar deasupra, cea maro, a mea. Le spuneam fetelor că pilotul vede de sus culoarea maro şi crede că e piatră...

Cât despre mămica, nu mi-a rămas în memorie decât că mi-era frică să n-o pierd. Cunoşteam o fetiţă a cărei mămică murise în timpul unui bombardament şi care rămăsese singură. Tot timpul plângea. Mămica mea o lua în braţe şi o liniştea. Apoi... Eu şi o tanti necunoscută am îngropat-o în sat pe mămica... Am spălat-o – era slăbuţă, ca o fetiţă. Nu mi-a fost frică, tot timpul am mângâiat-o. Părul şi mâinile îi miroseau ca de obicei, nici n-am remarcat unde fusese rănită. Avea probabil o rană de glonţ, mică. Nu ştiu de ce, îmi spuneam că rana pe care i-o făcuse glonţul e mică. Am văzut o dată pe drum nişte gloanţe mici. Şi fusesem uimită: Cum poţi omorî cu gloanţele astea mici un om mare? Chiar şi pe mine – doar şi eu sunt de o mie, de un milion de ori mai mare. Nu ştiu de ce, am ţinut minte milionul ăsta, mi se părea că e foarte, foarte mult, aşa de mult, că nici nu poţi să numeri.

Mămica mea n-a murit pe loc. A stat mult timp întinsă pe iarbă şi mai deschidea ochii:

— Ira, trebuie să-ţi povestesc...

— Mamă, nu vreau...

Mi se părea că, dacă o să-mi spună ceea ce voia să spună, o să moară.

Când am spălat-o, mămica avea o coadă lungă şi capul acoperit cu o băsmăluţă. Ca o fetiţă... Asta e imaginea mea de acum despre ea. Am depăşit deja de două ori vârsta ei de-atunci, mămica avea douăzeci şi cinci de ani când a murit. Acum am şi eu o fată care-i seamănă.

Ce mi-a rămas în minte de la casa de copii? Sunt o fire rigidă, nu ştiu să fiu maleabilă, să-mi aleg cu grijă cuvintele. Nu ştiu să iert. Membrii familiei îmi reproşează că nu sunt tandră. Cum poţi să fii tandru când creşti fără mămică?

La casa de copii voiam să am cana mea, personală, să fie numai a mea. Mereu îi invidiam pe oamenii care păstrau lucruri din copilărie. Eu nu am aşa ceva, nu pot să spun că obiectul cutare sau cutare îl am din copilărie. Şi tare aş vrea să spun asta! Uneori chiar inventez...

Unele fetiţe se ataşaseră de educatoarele noastre, dar mie îmi plăceau doicile. Semănau mai mult cu mămicile noastre imaginare. Educatoarele erau severe şi ordonate, dar doicile erau mereu ciufulite, morocănoase, cumva ca acasă, ne mai şi ardeau câte una, dar în nici un caz tare. Ca nişte mămici. Ne spălau pe noi, ne spălau lucrurile la baie. Puteam să stăm pe genunchii lor. Ne atingeau trupul gol. Numai o mămică putea să facă asta, îmi dădeam seama. Ele ne dădeau de mâncare, ne tratau de guturai şi ne ştergeau lacrimile aşa cum ştiau ele mai bine. Când ajungeam în mâinile lor, nu mai simţeam că eram la casa de copii, ci acasă.

Aud adesea cum oamenii spun „mama mea” sau „tatăl meu”. Eu nu înţeleg ce înseamnă „mamă” sau „tată”. Parcă sunt nişte străini. Numai „mami” şi „tati”. Dacă ai mei ar fi trăit, le-aş fi spus „mămica” şi „tăticu’”.

Ce cuvinte de aur!...

„AU ADUS-O SFÂŞIATĂ...”

Valia Zmitrovici – 11 ani

În prezent e muncitoare.

Nu vreau să-mi aduc aminte... Nu vreau să-mi mai aduc aminte, niciodată nu mai vreau...

Eram şapte copii. Înainte de război, mama râdea: „Soarele străluceşte, toţi copiii vor creşte!” Cum a început războiul, a început să plângă: „E un ceas aşa de rău, iar în casă copiii sunt ca bobii...” Iuzik avea şaptesprezece ani, eu unsprezece, Ivan nouă, Nina, patru, Galia, trei, Alik, doi, Saşa, cinci luni. Era bebeluş, încă sugea la piept şi plângea.

Pe atunci nu ştiam, abia după război ne-au spus oamenii că părinţii noştri avuseseră legături cu partizanii şi cu prizonierii noştri de război care lucrau la fabrica de lapte. Acolo lucra şi sora mamei. Un singur lucru ţin minte: într-o noapte, erau la noi nişte bărbaţi şi, probabil, se vedea puţină lumină, deşi ferestra fusese acoperită cu o plapumă groasă; s-a auzit o împuşcătură şi glonţul a nimerit chiar în fereastră. Mama a luat lampa şi a pus-o sub masă.

... Mama ne cocea ceva din cartofi. Putea să facă orice din cartofi, o sută de feluri de mâncare. Se pregătea pentru o sărbătoare. Ţin minte că în casă mirosea delicios. Tata cosea trifoiul lângă pădure. Nemţii au înconjurat casa şi au ordonat: „Ieşiţi!” Am ieşit mama şi noi, cei trei copii. Ei au început s-o lovească pe mama, iar ea striga:

— Copii, intraţi în casă!

A fost pusă la zid lângă fereastră, iar noi ne uitam pe fereastră.

— Unde e fiu-tău ăla mare?

Mama răspunde:

— Coseşte la trifoi.

— Să mergem acolo!

O împing pe mama în maşină, apoi urcă şi ei.

Galia a ieşit fuga din casă şi striga că vrea la mama. Au aruncat-o şi pe ea în maşină. Mama strigă:

— Copii, intraţi în casă!...

A venit repede tata de la câmp, sigur îl anunţaseră oamenii. A luat nişte acte şi a fugit după mama. Şi el a strigat: „Copii, intraţi în casă!” Ca şi când casa ne salva sau acolo era mama. Noi am aşteptat în curte... Spre seară, ne-am urcat care pe poartă, care în măr: Nu mai vin tata, mama, sora noastră şi fratele nostru? Am văzut că oamenii alergau din celălalt capăt al satului: „Copii, ieşiţi din casă şi fugiţi! Părinţii voştri nu mai sunt. Vin şi după voi...”

Ne-am târât spre mlaştină prin câmpul de cartofi şi am stat acolo toată noaptea, până la răsăritul soarelui. Ce să facem? Mi-am adus aminte c-o uitaserăm în leagăn pe cea mică. Ne-am dus în sat şi am luat-o. Era încă în viaţă, atâta că se învineţise de plâns. Fratele meu Ivan ce zice? „Dă-i de mâncare!” Ce să-i dau eu de mâncare? Doar nu aveam lapte. Iar el s-a speriat că Saşa o să moară şi m-a rugat: „Încearcă!...”

A venit o vecină:

— Copilaşi, o să vă caute. Duceţi-vă la mătuşa!

Mătuşa noastră locuia în alt sat.

— O să mergem s-o căutăm pe mătuşa, dar să ne spuneţi unde sunt mama, tata, sora noastră şi fratele nostru?

Ea ne-a spus că fuseseră împuşcaţi... Erau lângă pădure...

— Dar nu mergeţi acolo, copii!

— Plecăm din sat şi mergem să ne luăm rămas-bun.

— Copilaşi, nu!...

Vecina ne-a condus în afara satului, dar nu ne-a dus la familia noastră.

Peste mulţi ani am aflat că mamei îi scoseseră ochii, îi smulseseră părul, îi tăiaseră sânii. Pe micuţa Galia, care se ascunsese sub un brad şi nu vedea de acolo, au năpustit

câinii ciobăneşti. Au adus-o sfâşiată. Mama era încă în viaţă, înţelegea tot... Sub privirile ei...

După război, mai rămăseserăm eu şi sora mea Nina. Am găsit-o la nişte oameni străini şi am luat-o la mine. Ne-am dus la Consiliul Raional: „Daţi-ne o cămăruţă, o să stăm împreună”. Ne-au dat un coridor într-un cămin muncitoresc. Eu munceam la fabrică, Nina era la şcoală. Niciodată nu i-am spus pe nume, mereu îi ziceam „surioară”. E singura pe care o mai am. Numai pe ea.

Nu vreau să-mi aduc aminte. Dar trebuie să le povestim oamenilor nenorocirea noastră. E greu să plâng de una singură...

„TOCMAI IEŞISERĂ PUII DIN GĂOACE... MI-ERA FRICĂ SĂ NU-I OMOARE...”

Alioşa Krivoşei – 4 ani
În prezent e muncitor la căile ferate.

Amintirea mea... Singura...

Tocmai ieşiseră puii din găoace. Gălbiori, se legănau pe podea, veneau spre mâinile mele. În timpul bombardamentului, bunica îi aduna în sită:

— Ca să vezi, e război, şi puii acum şi-au găsit să iasă!

Mi-era frică să nu-i omoare. Şi azi ţin minte cât am plâns de spaima asta. Bombardament... Toată lumea fuge în beci să se ascundă, iar eu nu pot să ies din casă. Strâng puii la piept şi ies abia după ce bunica ia sita în care stăteau ei. Merg şi număr: un pui, doi, trei... Erau cinci...

Număram bombele care cădeau. Una, două... şapte...

Aşa am învăţat să număr...

„REGE DE TREFLĂ, REGE DE TOBĂ...”

Galina Matuseeva – 7 ani
În prezent e pensionară.

Se naşte un om...

Lângă el stau doi îngeri şi-i pecetluiesc soarta. Îi urzesc firul vieţii lung sau scurt. Iar Dumnezeu priveşte de sus, el i-a trimis pe îngeri să întâmpine noul suflet. Să-i spună că El există.

Frumoasa mea... Eu îmi dau seama după ochi dacă omul e fericit sau nu. Nu mă duc la fiecare pe stradă şi-l opresc: „Tinere, frumosule, pot să te întreb ceva?” Oamenii aleargă încoace şi-ncolo, iar eu aleg unul singur din mulţime, de parcă ştiu. Ceva îmi răsună în piept, se face aşa, cald, şi apar cuvintele. Patima vorbirii. Încep să vorbesc... Prezic destinul... Etalez cărţile, iar în cărţi afli tot: ce a fost şi ce va fi şi cum se linişteşte sufletul, cu cine va pleca. Pleacă acolo de unde a venit, în cer. Cărţile îţi arată... Omul e mândru, dar soarta lui e înscrisă dinainte în ceruri. Există acolo un text... Dar fiecare îl citeşte în felul lui...

Noi suntem ţigani... Un popor liber... Avem legile noastre, ţigăneşti. Patria noastră e acolo unde locuim şi acolo unde se bucură inima noastră, pentru noi peste tot e patrie. Oriunde sub cer. Aşa m-au învăţat tata şi mama. Căruţa cu coviltir se leagănă, se zgâlţâie pe drumuri, iar mama îmi spune rugăciunile noastre. Le îngână. Culoarea cenuşie... Culoarea drumului, culoarea prafului... Culoarea copilăriei mele... Frumoasa mea, ai văzut cumva vreun cort ţigănesc? Rotund şi înalt, precum cerul. În el m-am născut. În pădure, sub stele. Din faşă nu mi-e frică nici de păsările de noapte, nici de animalele sălbatice. Am învăţat să cânt şi să joc lângă foc. Cuvintele cântecelor noastre sunt tandre, răscolitoare... Când eram mică nu le înţelegeam, dar tot plângeam. Asemenea cuvinte... se strecoară în inima omului, o aţâţă. O alină. O zădărăsc cu drumul, cu libertatea, cu marea iubire... Nu degeaba se spune că rusul moare de două ori: o dată pentru patrie, a doua oară când îi ascultă pe ţigani.

Frumoasa mea, de ce-mi pui aşa de multe întrebări? O să povestesc chiar eu...

În copilărie am cunoscut fericirea. Crede-mă!

Vara trăiam împreună, cu şatra. O singură familie. Ne opream mereu lângă un râu sau o pădure – într-un loc frumos. Dimineaţa cântă păsările, şi mama cântă –mă trezeşte. Iar iarna ceream să stăm pe la casele oamenilor, pe atunci oamenii aveau inimă de aur. Trăiam bine cu ei. Dar mereu aşteptam primăvara. Aveam grijă de cai, ţiganii au grijă de cai ca de copii. În aprilie, de Paşte, făceam plecăciune în faţa oamenilor buni şi ne pregăteam de plecare. Soare, vânt... Trăim fiecare clipă, azi e o zi fericită – cineva te ţine noaptea în braţe sau copiii îţi sunt sănătoşi şi sătui şi eşti fericită. Iar mâine e o nouă zi. Astea sunt cuvintele mamei... Mama nu m-a învăţat multe lucruri. Dacă Dumnezeu ţi-a trimis un copil, nu trebuie să-l înveţi multă vreme, învaţă şi singur.

Aşa am crescut... Dar fericirea mea a fost de scurtă durată. Ţigănească...

Într-o dimineaţă m-au trezit discuţiile şi strigătele.

— E război!

— Ce război?

— Cu Hitler.

— Las’ să se lupte! Noi suntem oameni liberi. Trăim în pădure.

Atunci au apărut avioanele... Au împuşcat vacile de pe pajişte... Fumul se ridica până la cer... Seara, cărţile mamei s-au împrăştiat aşa de tare, că ea s-a luat cu mâinile de cap şi a început să se rostogolească prin iarbă.

Tabăra se oprise. Nu se mişca. Eu mă plictiseam, mie îmi place drumul.

Într-o seară vine lângă foc o ţigancă bătrână, plină de riduri, cum e pământul uscat de soare. N-o ştiam, era din altă şatră. De departe.

Povestea:

— Dimineaţă ne-au înconjurat, cu nişte cai buni, sătui. Aveau coamele strălucitoare şi potcoave puternice. Nemţii stăteau în şei, iar poliţaii îi scoteau pe ţigani din corturi. Le luau inelele de pe degete, le smulgeau cerceii din urechi. Toate femeile aveau urechile pline de sânge şi degetele scrântite. Înfigeau baionetele în perne... Căutau aur...

O fetiţă i-a rugat: „Domnişorilor, nu trageţi! O să vă cânt un cântec ţigănesc”. Ei au început să râdă... Ea le-a cântat, a dansat, şi apoi au împuşcat-o... Toată şatra a dispărut... Au ars corturile... Numai caii au rămas. Fără oameni. Caii i-au luat cu ei...

Focul tace. Ţiganii tac. Eu stau jos lângă mama.

Dimineaţă, pregătiri: boccele, perne, oale. Toate sunt îngrămădite în căruţă.

— Unde mergem?

— La oraş, îmi răspunde mama.

De ce la oraş? Îmi pare rău să renunţ la râu, la soare.

— Nemţii au dat ordin...

Ni s-a permis să locuim la Minsk pe trei străzi. Aveam ghetoul nostru. O dată pe săptămână, nemţii veneau şi ne verificau după listă: *Ein Zigeuner... zwei Zigeuner*... Frumoasa mea...

Cum am trăit?

Mergeam cu mama prin sate... Cerşeam... Unii ne dădeau grâu, alţii porumb. Toată lumea ne chema: „Vai, ţigăncuşo, intră! Spune-mi soarta! Soţul meu e pe front”. Războiul îi despărţise pe oameni, toţi erau despărţiţi. Aşteptau. Îşi doreau să le dea cineva o speranţă.

Mama ghicea, iar eu ascultam... Rege de treflă, rege de tobă... Moartea e o carte neagră. Cartea de pică... Şapte... Iubirea pătimaşă e regele de cupă. Militarul e regele negru de pică. Drum apropiat este şase de tobă...

Mama iese veselă din curte, iar pe drum plânge. E groaznic să-i spui omului adevărul: soţul tău o să fie omorât sau fiul tău nu mai e printre cei vii. L-a primit pământul, e acolo. Iar cărţile mărturisesc...

Într-o casă am rămas să înnoptăm. N-am dormit atunci... Am văzut cum, la miezul nopţii, femeile şi-au desfăcut cozile lungi şi au făcut vrăji. Fiecare deschidea câte o fereastră, arunca în noaptea întunecată nişte boabe de cereale şi asculta vântul: dacă vântul era liniştit, ursitul era viu, dacă începea să urle, să bată în fereastră, atunci nu mai trebuia să-l aştepţi, nu se mai întorcea. Iar vântul tot urla şi bătea în geam.

Niciodată n-am fost mai iubite ca în timpul războiului. În clipele grele. Mama ştia descântece. Putea să ajute şi oamenii, şi animalele: a salvat vaci, cai. Vorbea cu fiecare pe limba lui.

Umblau zvonuri: ţiganii dintr-o şatră au fost împuşcaţi, alţii... Dintr-a treia au fost duşi într-un lagăr de concentrare...

S-a terminat războiul, ne-am bucurat unii de alţii. Cum ne întâlneam cu cineva, ne îmbrăţişam. Rămăseserăm puţini. Iar oamenii au început din nou să ghicească şi să facă farmece. În casă, sub icoană, se află înştiinţarea „de moarte”, dar femeia oricum te roagă: „Vai, ţigăncuşo, ghiceşte! Poate soţul meu mai e în viaţă. Poate o fi greşit copistul.”

Mama ghicea şi eu ascultam...

Prima dată i-am ghicit şi eu la un târg unei fetiţe. Îi căzuse iubire mare. O carte fericită. Şi mi-a dat o rublă. I-am dăruit fericirea, chiar dacă pentru o clipă.

Frumoasa mea, şi tu să fii fericită! Du-te cu Dumnezeu! Povesteşte despre soarta noastră ţigănească! Oamenii ştiu puţine...

Te aves baxtalo[22]... Domnul să te aibă în pază!

„O MARE FOTOGRAFIE DE FAMILIE...”

Tolea Cerveakov – 5 ani
În prezent e fotograf.

Tot ce mi-a rămas în minte e ceva ce seamănă cu o mare fotografie de familie...

În prim-plan e tata cu puşcă şi cu caschetă de ofiţer, pe care o poartă şi iarna. Cascheta şi puşca se conturează mai clar decât chipul lui. Tare aş vreau şi eu să le am pe amândouă – cascheta şi puşca. Eh, băietan!

Alături de tata e mama. Nu mai ţin minte cum arăta mama pe atunci, am reţinut mai mult ce făcea: spăla mereu ceva alb, care mirosea a medicamente. Era soră medicală în detaşamentul de partizani.

Undeva suntem eu şi fratele meu mai mic. El e mereu bolnav. Da, îmi amintesc că e roşu, are tot trupuşorul acoperit cu o coajă. El şi mama plâng noaptea. El, de durere, mama, de groază că pruncul o să moară.

În planul din spate văd femei care vin cu nişte cănuţe la casa mare ţărănească în care e adăpostit spitalul militar unde lucrează mama. În cănuţe e lapte. Laptele e vărsat într-o căldare, în care mama îl scaldă pe fratele meu. E prima noapte când fratele meu nu plânge, ci doarme. Dimineaţă, mama îl întreabă pe tata:

— Cum să le plătesc oamenilor?

O mare fotografie... Una singură...

„VĂ PUN ÎN BUZUNAR MĂCAR NIŞTE SEMINŢE DE USTUROI”

Katia Zaiaţ – 12 ani
În prezent e muncitoare la sovhozul Klicevski.

Bunica ne goneşte de la ferestre...

[22] Bună ziua! (în limba romani în original).

Ea se uită afară şi povesteşte:

— L-au găsit în secară pe bătrânul Todor... Şi pe soldaţii noştri răniţi... Le adusese fiilor costumele, voia să le dea haine de schimb, să nu-i recunoască nemţii. Soldaţii au fost împuşcaţi în secară, iar lui Todor i-au ordonat să sape o groapă lângă pragul casei lui. Şi el sapă...

Bătrânul Todor este vecinul nostru. De la fereastră îl vedem cum sapă groapa. Gata, a terminat-o... Nemţii îi iau lopata, îi strigă ceva pe limba lor. Bătrânul nu înţelege sau nu aude, pentru că e de mult surd. Atunci îl împing în groapă şi îi fac semn să stea în genunchi. Şi aşa îl îngropă, de viu... În genunchi...

Toţi s-au îngrozit... Cine sunt ăştia? Oameni sunt? Primele zile ale războiului...

Multă vreme, oamenii au ocolit casa bătrânului Todor. Tuturor li se părea că moşul strigă de sub pământ...

Au dat foc satului, încât n-a mai rămas decât pământul. Doar pietrele din curte, şi alea, negre. La noi în grădină nici iarbă n-a mai rămas. A ars toată. Trăiam din pomană – mergeam cu sora mea în alte sate şi le ceream oamenilor să ne dea câte ceva.

Mama era bolnavă, nu putea să meargă cu noi. Îi era ruşine.

Ajungem într-o casă.

— De unde sunteţi, copilaşi?

— Din Iadrionaia Sloboda... Ne-au dat foc...

Lumea ne dădea un castronel cu orz, o bucăţică de pâine, un ou... Slavă Domnului, toţi ne dădeau!

Altă dată intrăm într-o casă, iar femeile încep să bocească:

— Vai, copilaşi, câţi mai sunteţi! Dimineaţă au mai venit două rânduri.

Sau:

— Abia ce au plecat oamenii de la noi. N-a mai rămas pâine, vă pun în buzunar măcar nişte seminţe de usturoi.

Şi uite-aşa, din nici o casă nu ne lăsau să plecăm cu mâinile goale. Măcar câte o mână de in şi tot ne dădeau, aşa că într-o zi adunam câte o grămăjoară. Mama torcea singură, ţesea. La mlaştină, vopsea pânza cu turf, în negru.

Tata s-a întors de pe front, şi ai mei au început să construiască o casă. În tot satul rămăseseră numai două vaci. Aduceau lemnele cu vacile, cu cârca... Un buştean mai mare ca mine nu puteam să-l car, dar, dacă era exact cât mine, îl târam...

Războiul nu s-a terminat curând... Se spune că patru ani a durat. Da, patru ani au tras cu puştile... Dar cât au uitat?

„A-NA A-RE ME-RE...”

Fedea Trutko – 13 ani
În prezent e şeful secţiei de control tehnic
la o fabrică de var.

Să vă povestesc...

Cu două zile înainte de izbucnirea războiului o dusesem pe mama la spital, se îmbolnăvise grav. Spitalul era la Brest. N-am mai văzut-o de atunci.

Peste două zile, nemţii au intrat în oraş. I-au scos din spital pe bolnavi, iar cei care nu puteau să meargă au fost duşi undeva cu maşinile. Printre ei, vorbeau oamenii, era şi mama mea. Au fost împuşcaţi pe undeva. Dar unde? Cum? Când? N-am aflat, n-au lăsat nici o urmă.

Pe mine, pe sora mea şi pe tata ne-a prins războiul acasă, la Berioza. Fratele meu Volodea învăţa la liceul tehnic de drumuri şi poduri din Brest. Celălalt frate, Aleksandr, terminase la Pinsk Liceul Flotei Roşii şi lucra tot acolo ca mecanic.

Tatăl nostru, Stepan Alekseevici Trutko, era vicepreşedinte al Consiliului Raional din Berioza. Primise ordin să se refugieze cu tot cu documente la Smolensk. A venit în grabă acasă:

— Fedea, ia-o pe sora ta şi duceţi-vă la bunicul la Ogorodniki!...

Dimineaţă am ajuns în sătucul bunicului, iar noaptea bătea la fereastră fratele meu Volodea, care venise pe jos, două zile şi două nopţi, de la Brest. În octombrie a apărut în sat şi Aleksandr. Povestea că vaporul cu care mergeau la Dnepropetrovsk fusese bombardat. Unii scăpaseră, alţii fuseseră luaţi prizonieri. Câţiva oameni reuşiseră să fugă, printre care şi Saşa al nostru.

Toţi ne-am bucurat când au venit partizanii la bunicul. Să mergem cu ei! Să ne răzbunăm!

— Câte clase ai terminat? m-a întrebat comandantul lor.

— Cinci clase.

Am auzit ordinul:

— Să fie dus în tabăra pentru familii!

Fraţii mei au primit puşti, iar eu, un creion.

Deja eram pionier. Ăsta era atuul meu principal. Am cerut să fiu trimis în detaşamentul de luptă.

— Noi avem mai puţine creioane decât puşti, a râs comandantul.

Peste tot era război, iar noi învăţam. Şcoala noastră se numea „şcoala verde”. Nu aveam bănci, clase, manuale, eram numai elevi şi profesori. Împărţeam toţi un singur abecedar, un manual de istorie, o culegere de aritmetică şi un manual de matematică. Fără hârtie, cretă, cerneală şi creioane. Am curăţat o poiană, am presărat nisip, şi asta era „şcoala noastră verde”. Scriam cu nişte nuieluşe subţiri. În loc de caiete, partizanii ne aduseseră manifeste nemţeşti, tapet şi ziare vechi. Făcuseră rost de undeva până şi de un clopoţel. De el se bucuraseră cel mai mult.

Ce şcoală e aia dacă nu sună clopoţelul? Aveam cravate roşii.

— Avioaneee! strigă elevul de serviciu.

Poiana se goleşte.

După bombardament, lecţia continuă. Cei din clasa întâi scriu cu nuieluşele pe nisip:

„A-na a-re me-re...”

Din crenguţe şi bucăţi mici de lemn am făcut un abac mare, care stătea în picioare. Tot din lemn am decupat câteva seturi de litere. Aveam chiar şi lecţii de educaţie fizică. Amenajasem un teren de sport cu o bară, o pistă de alergare, o prăjină şi cercuri pentru aruncarea grenadelor. Eu le aruncam cel mai departe.

Am terminat clasa a şasea şi eram hotărât ca într-a şaptea să mă duc la război. Mi-au dat o puşcă. Apoi chiar eu am făcut rost de o carabină belgiană, era mică şi uşoară.

Am învăţat să trag bine, dar matematica am uitat-o...

„MI-A DAT O KUBANKĂ[23] CU PANGLICĂ ROŞIE...”

Zoia Vasilieva – 12 ani
În prezent e inginer la oficiul de patente.

Ce bucuroasă eram înainte de război! Fericită...

Intrasem la studioul de coregrafie de pe lângă teatrul nostru de operă şi balet. Un studio experimental unde erau selectaţi de peste tot copiii cei mai talentaţi. Iar mie îmi dăduse o scrisoare de recomandare celebrul regizor moscovit Galizovski. În ’38 se ţinuse la Moscova o paradă a celor care făceau educaţie fizică – aşa dădusem eu de el. Noi fuseserăm trimişi de la Palatul Pionierilor din Minsk. Aruncam nişte baloane albastre şi roşii... Mergeam

[23] Căciulă militară căzăcească, cu blană pe margine şi capac din postav.

încolonaţi... Galizovski era regizorul principal al acestei parade şi mă remarcase.

Peste un an vine la Minsk, mă găseşte şi îi scrie o scrisoare Zinaidei Anatolievna Vasilieva, artistă a poporului, celebritatea noastră bielorusă... Chiar atunci, ea organiza un studio de coregrafie. Îi duc scrisoarea. Tare aş mai fi vrut s-o citesc, să văd ce scrie în ea, dar nu-mi permit. Zinaida Anatolievna locuia la hotelul Evropa, în apropierea Conservatorului. Pentru că eu făceam toate astea pe ascuns de părinţi, am plecat de acasă în mare grabă. Am alergat desculţă pe stradă şi abia acolo mi-am pus sandalele, fără să mă mai schimb. Dacă m-aş fi îmbrăcat cu haine festive, mama m-ar fi întrebat unde mă duc. Iar părinţii mei nici nu voiau să audă de balet, se împotriveau categoric.

I-am dat scrisoarea Zinaidei Anatolievna, ea a citit-o şi mi-a spus: „Dezbracă-te! Să vedem mâinile, picioarele!” Îmi venea să intru în pământ de groază: Cum să-mi scot acum sandalele, când picioarele mele sunt murdare? În mod sigur groaza mi se citea pe faţă, ea şi-a dat seama imediat. Mi-a dat un prosop şi a împins un scaun spre lavoar...

M-au la la studio, din douăzeci de persoane rămăseserăm numai cinci. O viaţă nouă mi se deschidea în faţă: dans clasic, ritmic, muzică... Ce bucuroasă eram! Zinaida Anatolievna mă îndrăgea. Ea, la rândul ei, era idolul nostru, zeitatea noastră, nu exista nimeni mai frumos ca ea pe lume. În ’41 deja dansam în baletul *Privighetoarea* de Kroşner, intram în actul al doilea, în dansul cazacilor. Am apucat să-l prezentăm chiar şi la decada artei bieloruse din Moscova. A fost un succes. Mai dansasem şi în rolul puiului celui mic la premiera studioului nostru, în baletul *Puii*. Acolo o cloşcă era mama-mare, iar eu eram puiul cel mai mic.

După decada de la Moscova am fost premiate cu bilete la tabăra de pionieri de lângă Bobruisk. Şi acolo am dansat *Puii* noştri. Ni s-a promis în dar un tort uriaş. Ni l-au făcut pe 22 iunie...

În semn de solidaritate cu Spania, purtam nişte bonete, căciula mea preferată. Mi-am pus-o de îndată ce copiii au început să strige: „Război!” În drum spre Minsk am pierdut-o...

La Minsk, mama m-a îmbrăţişat în prag, şi am fugit toate la gară. În timpul bombardamentului ne-am pierdut unii de alţii. Nu le-am mai găsit pe mama şi pe sora mea, am plecat fără ele. Dimineaţă, trenul s-a oprit la Krupki şi n-a mers mai departe. Oamenii intrau în casele ţăranilor, dar mie mi-era ruşine, pentru că eram singură, fără mama. Seara am intrat, totuşi, într-o casă şi am cerut ceva de băut. Mi s-a dat nişte lapte. Ridic eu ochii de la cană spre vitrină şi o văd pe mama tânără, în rochie de mireasă. Încep să strig: „Mamă!” Bunicul şi bunica ne-au luat la întrebări: „De unde vii? Cine eşti?” Aşa ceva numai în timpul războiului se poate întâmpla – nimerisem în casa unchiului meu, fratele bunicului patern, pe care nu-l văzusem niciodată până atunci. Desigur, nu m-au mai lăsat să plec nicăieri. Ce minuni!

La Minsk, dansasem *Puii* şi acum trebuia să-i păzesc de coţofene. Cu puii încă mai era cum era, dar de gâşte mă temeam de-a binelea. Mă temeam de orice, chiar şi de cocoş. Am dat prima dovadă de eroism când am plecat cu gâştele la păscut. Gâscanul era inteligent, simţea că mi-e frică de el, sâsâia şi mă trăgea la spate de sarafan. Mă mai temeam foarte tare de furtună. Trebuia să fac tot felul de tertipuri în faţa noilor mei prieteni, care nu se temeau nici de gâşte, nici de cocoş. Dacă vedeam pe cer că se apropie furtuna, inventam ceva şi fugeam în casa cea mai

apropiată. Nu era zgomot mai groaznic decât bubuitul tunetului. Şi doar trecusem deja prin bombardament...

Îmi plăceau oamenii de la ţară, bunătatea lor, toţi îmi spuneau „copiliţă”. Ţin minte un cal foarte interesant, îmi plăcea să-l mân, iar unchiul îmi dădea voie. Fornăia, dădea din coadă, dar, lucrul cel mai important, asculta de mine: trag mâna dreaptă, ştie că trebuie s-o cotească în dreapta, trag mâna stângă, la stânga.

Îl rugam pe unchiul:

— Du-mă cu calul la mama!

— Când s-o termina războiul te duc.

Unchiul era posac şi sever.

Am pus la cale o evadare din pod. O prietenă m-a condus dincolo de sat.

În gară m-am urcat într-un vagon de marfă, dar am fost dată jos. M-am urcat într-o maşină şi m-am aşezat pe o margine a banchetei. Îmi e şi groază să-mi aduc aminte: în maşină sunt un neamţ, o nemţoaică, poliţişti, iar eu sunt între ei, dar nu s-au atins de mine. Pe drum, au început să-mi pună întrebări: „Unde ai învăţat? Câte clase ai terminat?”

Când au aflat că mai şi studiasem la şcoala de balet, nu le-a venit să creadă. Chiar acolo, în remorcă, am dansat dansul „puiului” meu. Dar limbi străine?

În clasa a cincea începuserăm să învăţăm franceza, aşa că o aveam încă proaspătă în minte. Nemţoaica m-a întrebat ceva în franceză, şi i-am răspuns. Erau uimiţi că o fată de la ţară terminase cinci clase, studiase la şcoala de balet şi învăţase chiar şi limba franceză. Să le fi văzut feţele!

Acum nici nu pot să-mi amintesc ce sentiment aveam. Că-i înjosisem. Reieşea asta din ochii lor, din cuvintele lor, din neîncrederea şi uimirea lor... Erau, din câte am înţeles,

medici, oameni educaţi. Li se inoculase ideea că suntem nişte sălbatici, oameni inferiori...

... Dar iată ce e amuzant: îmi era frică de un cocoş, dar cum am văzut partizanii, cu căciulile lor de blană, cu curelele lor, cu stelele şi automatele lor, le-am zis: „Nene, eu sunt foarte curajoasă. Luaţi-mă la voi!” În detaşamentul de partizani, toate visurile mele s-au spulberat. Trebuia să stau la bucătărie şi să curăţ cartofi. Vă imaginaţi revolta din sufletul meu! Am făcut de serviciu o săptămână la bucătărie, apoi m-am dus la comandantul detaşamentului: „Vreau să fiu luptător adevărat!” Mi-a dat o kubankă cu panglică roşie, dar eu voiam numaidecât o puşcă.

M-am întors la mama cu medalia Partizan al Războiului pentru Apărarea Patriei clasa a II-a. M-am dus la şcoală şi am uitat de tot, jucam cu fetele oină, mă plimbam cu bicicleta. O dată, am nimerit cu bicicleta într-un crater făcut de o bombă, m-am rănit, am văzut sânge, dar mi-am adus aminte nu de război, ci de studioul de balet. Cum o să mai dansez acum? O să vină în curând Zinaida Anatolievna Vasilieva, iar eu am genunchiul rănit...

Numai că nu ne-am mai întors la şcoala de balet. M-am dus să lucrez la uzină, trebuia s-o ajut pe mama. Şi tare mai voiam să învăţ!... Mai târziu aşa s-a întâmplat: fata mea învăţa în clasa a şaptea, iar mama ei într-a noua. La seral.

Din cauza războiului am dus o altă viaţă... A mea şi nu numai a mea...

„ŞI TRĂGEAM ÎN SUS...”

Ania Pavlova – 9 ani
În prezent e bucătăreasă.

Of, o să mă doară sufletul!... Iar o să mă doară...

Nemţii m-au târât în grajd... Mama alerga după mine şi-şi smulgea părul din cap. Striga: „Faceţi ce vreţi cu mine,

numai nu vă atingeţi de copil!” Mai aveam doi fraţi mai mici, şi ei ţipau...

De fel, suntem din satul Mehovaia, regiunea Oriol. De acolo ne-au trimis pe jos în Bielorusia. Ne mutau dintr-un lagăr de concentrare în altul... Când au vrut să mă ia în Germania, mama s-a sacrificat şi mi l-a dat mie în braţe pe fratele meu mai mic. Aşa m-am salvat. Am fost scoasă de pe listă.

Of! Sufletul meu n-o să aibă linişte. L-am tulburat...

Câinii îi muşcau pe copii... Ne aşezăm pe un copil sfâşiat şi aşteptăm să i se oprească inima. După aceea îl acoperim cu zăpadă... Ăsta îi e mormântul până la primăvară...

... În ’45, după Victorie, mama a fost trimisă la Jdanovici să participe la construirea unui sanatoriu, iar eu m-am dus cu ea. Aşa am rămas aici. De patruzeci de ani lucrez la sanatoriu... De la prima piatră sunt aici, totul s-a ridicat sub ochii mei. Mi-au dat o puşcă şi zece prizonieri nemţi pe care îi duceam la muncă. Prima dată, femeile au tăbărât asupra prizonierilor: care cu pietre, care cu lopata, care cu mătura. Eu alergam pe lângă ei cu puşca şi strigam: „Fetelor, nu-i atingeţi... Fetelor, am semnat pentru ei. Trag!” Şi trăgeam în sus...

Femeile plâng, plâng şi eu. Iar nemţii stau nemişcaţi, nu-şi ridică ochii...

Mama nu m-a dus niciodată la Muzeul Războiului. O dată, mă uitam într-un ziar, la fotografiile unor oameni executaţi. Mama mi l-a luat şi m-a certat.

Nici acum nu avem în casă vreo carte de război... Şi deja de mult locuiesc fără mama...

„ÎN CLASA ÎNTÂI, MAMA MĂ DUCEA ÎN BRAŢE LA ŞCOALĂ...”

Inna Starovoitova – 6 ani
În prezent e agronom.

Mama ne-a sărutat şi a plecat...

Am rămas patru în bordei: cei mai mici – fratele meu, un verişor, o verişoară şi eu, cea mai mare, şapte ani. Nu era prima dată când rămâneam singuri, şi învăţaserăm să nu plângem, să stăm cuminţi. Ştiam că mama noastră era iscoadă şi fusese trimisă în misiune, iar noi trebuia s-o aşteptăm. Mama ne luase din sat, şi acum locuiam împreună cu ea la partizani, în tabăra pentru familii. Ăsta fusese fost visul nostru multă vreme! Iar acum eram fericiţi.

Stăm şi ascultăm: copacii foşnesc, femeile spală undeva în apropiere, îi ceartă pe copii. Deodată, un strigăt: „Nemţii! Nemţii!” Toţi au început să iasă iute din bordeiele lor, să-i cheme pe copii, să fugă cât mai departe în pădure. Dar noi unde să fugim, singuri, fără mama? Dacă mama află că nemţii vin în tabără şi vine la noi? Pentru că sunt cea mai mare, ordon: „Gura toţi! Aici e întuneric, şi nemţii n-o să ne găsească”.

Ne-am ascuns. Am amuţit de tot. Cineva s-a uitat prin bordei şi a spus în ruseşte:

— Ieşiţi, care sunteţi!

Era o voce calmă, şi noi am ieşit din bordei. Am văzut un om înalt în uniformă verde.

— Tu ai tată? a întrebat el.

— Am.

— Şi unde e?

— E departe, pe front, am raportat eu.

Ţin minte că neamţul chiar a zâmbit.

— Dar mama ta unde e? m-a mai întrebat el.

— Mama a plecat cu partizanii, în cercetare...

A venit al doilea neamţ, era îmbrăcat în negru. Au vorbit ceva între ei şi ăsta, în negru, ne-a indicat cu mâna locul unde să ne ducem. Acolo erau femeile cu copiii care nu apucaseră să fugă. Neamţul în negru a îndreptat mitraliera

spre noi şi mi-am dat seama ce avea de gând să facă. Nici n-am apucat să strig şi să-i îmbrăţişez pe cei mici...

M-a trezit plânsetul mamei. Da, mi se pare că dormeam. Mă ridic încet şi văd că mama sapă o groapă şi plânge. Stătea cu spatele spre mine, şi eu nu aveam putere s-o strig, doar să mă uit la ea. Mama s-a îndreptat să-şi tragă sufletul, a întors capul spre mine şi a început să strige: „Innocika!” S-a năpustit asupra mea şi m-a luat în braţe. Cu o mână mă ţine pe mine, iar cu cealaltă îi pipăie pe ceilalţi: poate-o mai fi vreunul viu. Nu, erau reci...

După ce m-am vindecat, am numărat cu mama nouă răni de la gloanţe: într-un umăr, două gloanţe, în celălalt, tot două. Într-un picior, două, în celălalt, două. Adică opt. Şi la gât am o rană. A noua.

S-a terminat războiul... În clasa întâi, mama mă ducea în braţe la şcoală...

„CĂŢELUŞULE, IARTĂ-MĂ!... CĂŢELUŞULE, IARTĂ-MĂ!...”

Galina Firsova – 10 ani
În prezent e pensionară.

Aveam un vis – să prind o vrabie şi s-o mănânc...

Deşi rar, păsările apăreau totuşi în oraş. Primăvara, toţi se uitau la ele şi se gândeau la ce mă gândeam şi eu. La acelaşi lucru... Nimeni nu avea putere să-şi abată gândul de la mâncare. De foame, simţeam că mă îngheaţă un frig permanent, un frig groaznic. Chiar şi în zilele însorite, oricâte ai pune pe tine, tot frig îţi e, nu poţi să te încălzeşti.

Tare ne mai doream să trăim!...

O să vă povestesc despre Leningrad, unde locuiam pe atunci. Despre blocada din Leningrad. Ne exterminau de multă vreme prin înfometare. Nouă sute de zile de blocadă... Nouă sute... O zi mi se părea o veşnicie. Nici nu vă puteţi imagina ce lungă i se pare ziua unui om flămând.

Un ceas, o clipă... Aştepţi mult timp prânzul, apoi cina... În blocadă, raţia ajunsese la o sută douăzeci şi cinci de grame de pâine pe zi. Asta pentru cei care munceau, pe cartelă... Şi din pâine picura apă... Trebuia s-o împărţim în trei – micul dejun, prânzul şi cina. Beam numai apă fiartă... Apă fiartă goală...

Pe întuneric, iarna, de la şase dimineaţa (mai cu seamă iarna ţin minte), mă aşezam la coadă la brutărie. Stăteam cu orele... Ore lungi... Până îmi venea rândul, se întuneca iar. Vânzătorul taie bucăţelele astea la lumina lumânării. Oamenii stau şi-l urmăresc. Îi urmăresc fiecare mişcare cu nişte ochi scânteietori, nebuneşti... În tăcere.

Tramvaiele nu circulă... Nu avem apă, căldură, electricitate. Dar cea mai groaznică e foamea. Am văzut un om care rodea nasturi. Nişte nasturi mici şi mari. Oamenii înnebuneau de foame...

La un moment dat n-am mai auzit. Atunci am mâncat pisica... O să vă povestesc mai târziu cum am mâncat-o. Apoi am orbit... Tocmai atunci ne-a fost adus un câine. Asta a fost salvarea mea.

Nu-mi aduc aminte... Nu reţin când mi-a încolţit gândul că poţi să-ţi mănânci pisica sau câinele. Când a devenit un gând obişnuit, un mod de-a fi. Nu-mi aduc aminte precis momentul... După porumbei şi rândunele, brusc au început să dispară din oraş pisicile şi câinii. Noi nu aveam un animal pe lângă casă, pentru că mama zicea că asta implică răspundere, mai ales dacă iei un câine. Dar prietena mamei nu putea să-şi mănânce propria pisică, aşa că ne-a adus-o nouă. Şi am mâncat-o. Atunci mi-a revenit auzul... Apoi mi-a dispărut subit; dimineaţă încă mai auzeam, dar seara, mama îmi spunea ceva, iar eu nu mai răspundeam.

A mai trecut un timp, şi iar muream... Prietena mamei ne-a adus câinele ei. Şi pe el l-am mâncat. Dacă n-ar fi fost

câinele ăsta, n-am fi supravieţuit. Sigur n-am fi supravieţuit, asta e clar. Deja începuserăm să ne umflăm de foame. Sora mea nu mai voia să se scoale dimineaţa... Câinele era mare şi blând. Două zile s-a chinuit mama... Cum să se hotărască? A treia zi, l-a legat de calorifer, la bucătărie, şi pe noi ne-a trimis afară...

Ţin minte chiftelele alea... le ţin minte...

Tare ne mai doream să trăim!...

Adesea ne adunam lângă fotografia tatei. Tata era pe front. Scrisorile de la el veneau rar. „Fetiţele mele...", ne scria. Noi îi răspundeam, dar încercam să nu-l tulburăm.

Mama păstrase câteva bucăţele de zahăr, într-un săculeţ din hârtie. Era rezerva noastră de aur. O dată... nu m-am abţinut, ştiam unde e zahărul şi am luat o bucăţică. Peste câteva zile, încă una... Apoi, după ceva timp, din nou... În curând, în săculeţul mamei nu mai rămăsese nimic, era gol...

Mama s-a îmbolnăvit şi avea nevoie de glucoză, de zahăr... Nu se mai putea ridica... Ne-am sfătuit între noi şi am decis să scoatem săculeţul preţios. Comoara noastră! Doar pentru o astfel de zi îl păstraserăm! Neapărat, mama o să se facă bine. Sora cea mare a început să-l caute, dar ia zahărul de unde nu-i. A scormonit prin toată casa. Am căutat şi eu împreună cu ei...

Seara, am recunoscut...

Sora mea m-a bătut. M-a muşcat. M-a zgâriat. Iar eu o rugam: „Omoară-mă! Omoară-mă! Cum să mai trăiesc acum?!" Chiar voiam să mor...

Eu v-am povestit despre câteva zile... Dar în total au fost nouă sute...

Nouă sute de asemenea zile...

Sub privirile mele, o fetiţă a furat la târg o franzelă de la o femeie. Era micuţă... Oamenii au prins-o şi au trântit-o la pământ, au început s-o lovească... Au bătut-o groaznic, cu

brutalitate. Iar ea se grăbea să termine de mâncat, să înghită franzela. S-o înghită înainte ca ei s-o omoare...

Nouă sute de asemenea zile...

Bunicul nostru slăbise aşa de mult, că o dată a căzut pe stradă... Îşi luase deja rămas-bun de la viaţă... Dar a trecut pe lângă el un muncitor. Muncitorii aveau cartele cu raţii mai bune, nu cu mult, dar mai bune... Şi s-a oprit muncitorul ăsta şi i-a băgat bunicului în gură nişte untdelemn de floarea-soarelui – raţia lui. Bunicul a ajuns până acasă, ne povestea şi plângea: „Nici măcar nu-i ştiu numele!”

Nouă sute...

Oamenii se mişcau încet prin oraş, ca nişte umbre. Ca într-un somn profund... Adică îi vezi, dar ai impresia că visezi. Mişcările acelea lente, de parcă înoată, de parcă nu merg pe pământ, ci prin apă...

Vocea mi se schimba de foame sau dispărea de tot... Nu puteai să-ţi dai seama după voce dacă cineva e bărbat sau femeie. Şi nici după haine, căci toţi erau înfofoliţi în nişte cârpe. Micul nostru dejun era o bucată de tapet, un tapet vechi, dar pe care mai rămăsese clei de făină... Tapetul ăsta şi nişte apă fierbinte...

Nouă sute de zile...

Plec de la brutărie... Primisem raţia zilnică, bucăţelele astea mici, de câteva grame, şi mă pomenesc cu un câine în faţa mea. Se apropie de mine şi mă miroase – simte izul de pâine.

Mi-am dat seama că asta era fericirea noastră. Câinele ăsta... Era salvarea noastră! O să duc câinele acasă...

I-am dat o bucăţică de pâine, şi el a venit după mine. Lângă casă, i-am mai rupt o bucăţică, mi-a lins mâna. Am intrat în scară, dar nu prea voia să urce treptele, se oprea la fiecare etaj. I-am dat toată pâinea, bucăţică cu bucăţică... Aşa am ajuns până la etajul trei, dar noi

stăteam la patru. Aici s-a încăpăţânat şi n-a mai vrut vrut să se mişte. Se uita la mine de parcă simţea ceva. Înţelegea. L-am îmbrăţişat: „Căţeluşule, iartă-mă!... Căţeluşule, iartă-mă!...” l-am implorat... Şi s-a urnit din loc...

Tare ne mai doream să trăim!...

Am auzit la radio: „Blocada e străpunsă! Blocada e străpunsă!” Nu existau oameni mai fericiţi decât noi. Mai fericiţi de atât nu se putea. Rezistaserăm! Blocada e străpunsă...

Pe stradă treceau soldaţii noştri. Am alergat la ei, dar nu mai aveam putere să-i îmbrăţişăm...

În Leningrad sunt multe monumente, dar lipseşte unul. Au uitat de el, de monumentul câinilor din blocadă.

Căţeluşule, iartă-mă!...

„NU E FATA MEA! NU E A MEAAAA!...”

Faina Liuţko – 15 ani
În prezent e lucrător în cinematografie.

Îmi aduc aminte în fiecare zi, şi totuşi trăiesc... Cum trăiesc? Explicaţi-mi!...

Ţin minte că cei din detaşamentele de pedeapsă erau toţi negri, negri... Cu caschete înalte... Până şi câinii lor erau negri. Luceau.

Ne lipeam de mamele noastre... Nu-i omorau pe toţi din sat. Unii îi luau pe cei care stăteau în dreapta. Pe partea dreaptă. Acolo stăteam eu şi mama... Ne-au separat: copiii într-o parte, părinţii, în cealaltă. Ne-am dat seama că pe părinţi urma să-i execute chiar atunci, iar pe noi ne păstrau. Acolo era şi mama mea... Iar eu nu voiam să trăiesc fără mama... I-am rugat să mă lase la ea şi plângeam. Cine ştie cum, m-au lăsat...

Cum a văzut asta, mama a început să ţipe:

— Nu e fata mea!

— Mămică! Mă...

— Nu e fata mea! Nu e fata mea! Nu e a meaaaaa!...

— Măăămiiicăăăă!!

Ochii ei nu erau plini de lacrimi, ci de sânge. Ochi plini de sânge...

— Nu e fata mea!

M-au tras la o parte... Şi am văzut cum au fost mai întâi împuşcaţi copiii. Îi împuşcau şi se uitau cum se chinuie părinţii. Pe mama n-am mai văzut-o... Probabil căzuse...

Era acolo o femeie care îşi ţinea bebeluşul în braţe; el bea apă din biberon. Au tras mai întâi în biberon, apoi în copil şi abia după aceea au omorât-o şi pe mamă...

Sunt uimită că mai trăiesc după toate astea... Mică, am supravieţuit... Dar mare, cum o să trăiesc? M-am maturizat demult!...

„OARE NOI ERAM COPII? ERAM DEJA BĂRBAŢI ŞI FEMEI...”

Viktor Leşcinski – 6 ani
În prezent e director al unui liceu tehnic energetic.

Era vară. Mă dusesem în vizită la mătuşa mea...

Noi locuiam la Bîhovo, iar mătuşa în satul Kommuna, de lângă Bîhovo. În centrul satului era o casă lungă, pentru vreo şaptesprezece familii, casa comunală. Asta e tot ce am reţinut.

Toată lumea vorbea că e război. Trebuia să mă întorc la părinţi, dar mătuşa nu mă lăsa.

— O să plece când o să se termine războiul.

— Dar o să se termine repede războiul?

— Sigur că repede.

După ceva timp, vin pe jos părinţii: „La Bîhovo sunt nemţi. Oamenii fug prin sate”. Am rămas la mătuşa.

Iarna au intrat în casă partizani... Le-am cerut o puşcă. Erau nepoţii mamei, verii mei. Au râs şi mi-au dat una, s-o ţin în mână. Era grea.

În casă mirosea tot timpul a piele, a clei cald. Tata cosea cizme pentru partizani. L-am rugat să-mi coasă şi mie nişte cizme. El spunea să mai aştept, că avea mult de lucru, iar eu, ţin minte, îi demonstram că îmi trebuie nişte cizme mici, pentru că am piciorul mic. Mi-a promis...

Ultima amintire despre tata – cum e dus pe stradă spre o maşină mare... şi e lovit cu o vargă peste cap...

... Când s-a terminat războiul, nu mai aveam nici tată, nici casă. La unsprezece ani, eram cel mai mare. Mai aveam un frăţior şi o surioară. Mama a luat pământ în arendă. Am cumpărat o casă veche; avea aşa un acoperiş, că, dacă ploua, n-aveai unde să te adăposteşti, curgea apă peste tot. Şi apa intra peste tot. La unsprezece ani am pus chiar eu geamurile şi am reparat acoperişul cu paie. Am construit şi un grajd...

Cum?

Prima bârnă am rostogolit-o şi am pus-o singur, la a doua m-a ajutat mama. Când am ajuns sus nu mai puteam lucra singur. Făceam aşa: rindeluiam bârna pe pământ, tăiam colţul şi aşteptam până treceau femeile spre muncă, la câmp. Dimineaţa, femeile îşi uneau forţele şi ridicau bârna, iar eu o şlefuiam şi o fixam. Până seara mai rindeluiam una... Seara, când se întorceau de la muncă, mă ajutau s-o ridic... Şi peretele creştea...

În sat erau şaptezeci de gospodării, şi numai doi bărbaţi se întorseseră de pe front. Unul era în cârje. „Copile! Tu eşti copilul meu!” bocea mama lângă mine. Seara, unde mă aşezam, acolo adormeam.

Oare noi eram copii? Eram deja bărbaţi şi femei...

„SĂ NU DAI LA UN NENE STRĂIN COSTUMUL TATEI!...”

Valera Niciporenko – 4 ani
În prezent e şofer de autobuz.

Era deja anul ’44.

Aveam vreo opt ani, nu? Cred că opt... Ştiam că tata nu mai e. Alţii aşteptau; deşi primiseră înştiinţare că bărbaţii muriseră, tot aşteptau. Dar noi aveam o dovadă sigură. Un prieten al tatei ne trimisese ceasul lui... Pentru fiu... Pentru mine... Asta a fost dorinţa tatei înainte de a muri. Am şi acum ceasul ăsta, îl păstrez.

Trăiam toţi trei din salariul mic al mamei. Ne duceam zilele cu apă şi pâine. S-a îmbolnăvit sora mea, i s-a descoperit o tuberculoză galopantă. Medicii i-au spus mamei că are nevoie de o alimentaţie sănătoasă, de unt, de miere. Şi în fiecare zi unt! Pentru noi, asta era ca o pepită de aur... Ceva de neimaginat... La preţul pieţei, salariul mamei ajungea pentru trei franzele. De banii ăştia puteai cumpăra doar două sute de grame de unt.

Ne mai rămăsese un costum al tatei, unul bun. L-am dus cu mama la târg şi am găsit repede cumpărător, pentru că era un costum frumos. Tata îl cumpărase chiar înainte de război şi nu apucase să-l poarte. Îl ţinuserăm în dulap, era nou-nouţ... Cumpărătorul l-a evaluat, s-a târguit cu mama şi i-a dat banii, iar eu am început să urlu în mijlocul pieţei: „Să nu dai la un nene străin costumul tatei!” A venit la noi chiar şi un miliţian...

Cine poate spune după asta că nu au fost copii în război? Nimeni...

„NOAPTEA PLÂNGEAM: UNDE E MAMA MEA CEA VESELĂ?”

Galia Spannovskaia – 7 ani
În prezent e tehnician constructor.

Memoria are culoare...

Ţin minte că înainte de război totul era în mişcare; totul se mişca şi-şi schimba culorile. Cel mai adesea erau culori vii. În război, la casa de copii, parcă totul a stat în loc. Şi culorile sunt cenuşii.

Am fost mutaţi în spatele frontului. Numai copiii, fără mame. Am mers multă vreme, prea multă. Primeam de mâncare biscuiţi şi unt de ciocolată; nu apucaseră, pesemne, să ia nimic altceva pentru drum. Înainte de război îmi plăceau biscuiţii şi untul de ciocolată, erau foarte gustoase. Dar într-o lună, cât am stat pe drum, am ajuns să le urăsc pe viaţă.

Cât a durat războiul, voiam să vină mai repede mama şi să ne întoarcem la Minsk. Visam străzile, cinematograful de lângă casa noastră, sunetul tramvaielor. Mama mea era foarte bună, foarte veselă, eram prietene. Pe tata nu mi-l amintesc, a murit de tânăr.

... Şi uite că mă găseşte mama şi vine la casa de copii. Pe neaşteptate. Ce fericire! Fug la mama... Deschid uşa... În prag stă un militar: poartă cizme, pantaloni, bonetă, bluză militară. Cine-i ăsta? Era într-adevăr mama mea. Entuziasm general! Mama mea, şi mai era şi militar!

Nu mai ţin minte cum a plecat pentru că am plâns foarte mult; probabil de-asta nici nu-mi mai amintesc.

Şi iar o aştept pe mama. Trei ani o aştept. De data asta, mama a venit în rochie, dar eu, de bucurie că mă ia de acolo, n-am observat nici o diferenţă. Nimic nu mai conta, mama era acolo! Tot timpul voiam să mă uit la ea, să n-o pierd, să nu dispară din nou. Mă uitam la ea, dar nu vedeam că nu mai avea un ochi. Nu concepeam că i se putuse întâmpla ceva. Mama era un fel de minune... Ca soarele... Mama! Venise de pe front foarte bolnavă. Era o altă mamă. Zâmbea puţin, nu mai cânta, nu mai glumea, plângea puţin.

Ne-am întors la Minsk, unde am dus-o foarte greu. Nu ne-am mai găsit casa care-mi plăcea aşa de mult. Nu mai era nici cinematograful nostru... Nu mai erau străzile noastre... În locul lor, numai pietre...

Noaptea plângeam: Unde e mama mea cea veselă? De ce e mereu tristă? De ce nu glumeşte şi nu vorbeşte cu mine? Tot timpul tace.

Dimineaţa făceam în aşa fel încât să nu-şi dea seama că plânsesem noaptea. Zâmbeam...

„NU MĂ LASĂ SĂ ZBOR...”

Vasea Saulcenko – 8 ani
În prezent e sociolog.

După război m-a chinuit multă vreme acelaşi vis, un vis despre primul neamţ omorât... Pe care l-am ucis chiar eu, nu doar că l-am văzut mort... Se face că eu zbor şi el nu mă lasă. Mă înalţ, zbor, zbor... El mă prinde şi cădem laolaltă... Mă prăvălesc într-o groapă. Când să mă ridic, el nu mă lasă... Nu mă lasă să zbor...

Acelaşi şi acelaşi vis... Zeci de ani m-a chinuit. Abia de puţin timp a dispărut...

Când l-am omorât pe neamţul ăsta... Văzusem cum îl împuşcaseră pe bunicul meu pe stradă, iar pe bunica lângă fântâna noastră... Sub privirile mele, o loviseră pe mama în cap cu patul armei... Când murise, avea părul roşu, nu negru... Dar, când am tras în neamţul ăsta, nici n-am apucat să mă gândesc la asta. Era rănit... Voiam să-i iau automatul, aşa mi se spusese. Împlinisem zece ani, partizanii mă luaseră deja la instrucţie. Alerg spre el şi-l văd fluturând în faţa mea un pistol; neamţul îşi încleştase mâinile pe el şi mi-l flutura prin faţă. Dar nu apucă să tragă, că îl împuşc eu... Pesemne că l-am nimerit, pentru că pistolul i-a căzut din mâini...

Nici n-am avur răgazul să mă sperii că-l omorâsem... În timpul războiul nu mi-am amintit de el. În jurul nostru erau mulţi morţi, nici nu ne mai speriau. Trăiam printre ei, chiar ne obişnuiserăm. O singură dată mi-a fost frică. Intrasem într-un sat căruia îi dăduseră foc de curând. Dimineaţă îl

incendiaseră, iar seara am venit noi. Am văzut o femeie arsă... Era neagră toată, căzută la pământ, dar mâinile îi rămăseseră albe, nişte mâini vii, de femeie. Atunci mi-a fost prima dată frică. Era cât pe ce să ţip, abia m-am abţinut.

Nu, nu am fost copil. Nu mă ţin minte copil... deşi... Nu mă temeam de cei ucişi, dar îmi era frică să merg noaptea prin cimitir. Nu mă speriau morţii întinşi pe pământ, ci cei de sub pământ. Groaza copilăriei a rămas, deşi cred că, până la urmă, copiii nu se tem de nimic...

Au eliberat Bielorusia... Peste tot erau nemţi omorâţi. Pe ai noştri îi adunam şi îi îngropam în gropi comune, dar nemţii zăceau aşa multă vreme, mai ales iarna. Copiii alergau pe câmp să se uite la ei... Şi chiar acolo, printre ei, continuau să se joace „de-a războiul” sau „de-a cazacii războinici”.

M-a mirat că acest vis despre neamţul omorât a apărut după mulţi ani... A fost neaşteptat pentru mine...

Şi m-a urmărit zeci de ani...

Am un fiu, deja bărbat în toată firea. Când era mic, mă chinuia simplul gând de a încerca să-i povestesc despre război... El mă tot întreba, iar eu mă eschivam. Îmi plăcea să-i citesc basme, voiam să aibă copilărie. Acum e adult, dar tot nu-mi vine să vorbesc cu el despre război. Poate o să-i povestesc cândva despre visul meu. Poate... Nu sunt convins...

Ar însemna să-i distrug lumea. O lume fără război... Cei care n-au văzut cum omul îşi omoară seamănul sunt cu totul altfel.

„TOŢI VOIAU SĂ SĂRUTE CUVÂNTUL «VICTORIE»...”

Ania Korzun – 2 ani
În prezent e zootehnistă.

Ţin minte cum s-a terminat războiul... 9 mai ’45...

Au venit în fugă la grădiniţă nişte femei.

— Copii, e victorie! Victorieeee!

Râd şi plâng. Plâng şi râd.

Toate au început să ne sărute. Nişte femei necunoscute... Ne sărută şi plâng... S-a dat drumul la difuzor. Ascultam cu toţii. Noi, cei mici, nu înţelegeam cuvintele, înţelegeam că bucuria venea de acolo, de sus, din farfuriuţa neagră a difuzorului. Adulţii ne ridicaseră pe unii în braţe, alţii se urcaseră singuri... Se urcau unii peste alţii, ca o scară, abia al treilea sau al patrulea ajungea la farfuriuţa neagră şi o săruta. Apoi se schimbau între ei... Toţi voiau să sărute cuvântul „Victorie”...

Seara, am văzut focuri de artificii. Cerul strălucea. Mama a deschis fereastra şi a început să plângă:

— Fetiţa mea, ţine minte asta toată viaţa ta!...

Când tata s-a întors de pe front, îmi era frică de el. Îmi dădea o bomboană şi spunea:

— Zi „tata”!...

Luam bomboana şi mă ascundeam cu ea sub masă:

— Nenea...

Tot războiul n-am avut tată, am crescut cu mama şi bunica. Cu mătuşa. Nu-mi imaginam ce avea să facă tata în casa noastră.

Că doar avea să vină cu o puşcă...

„O CĂMAŞĂ FĂCUTĂ DINTR-O BLUZĂ MILITARĂ DE-A TATEI...”

Nikolai Beriozka – născut în anul 1945
În prezent e taximetrist.

M-am născut în ’45, dar ţin minte războiul. Îl ştiu... L-am văzut...

Mama mă închidea în altă cameră sau mă trimitea afară la copii, dar eu oricum auzeam cum striga tata. Striga mult. Mă lipeam de o crăpătură din tocul uşii: tata îşi ţinea

cu ambele mâini piciorul bolnav şi îl legăna sau se tăvălea pe jos şi lovea cu pumnii: „Război! Război blestemat!”

Când îi trecea durerea, mă lua în braţe, iar eu îi atingeam piciorul:

— Războiul doare?...

— Războiul! E blestemat, răspundea tata.

Şi încă... Vecinii aveau doi băieţi mici, eram prieten cu ei... În afara satului au dat peste o mină. Asta se întâmpla, probabil, în ’49...

Mama lor, tanti Ania, s-a aruncat după ei în mormânt... Au scos-o de acolo...

La şcoală m-am dus într-o cămaşă făcută dintr-o bluză militară de-a tatei. Eram fericit! Toţi băieţii ai căror părinţi se întorseseră din război aveau cămăşile făcute din bluzele taţilor.

După război, tata a murit din cauza războiului. Din pricina rănilor.

Nu trebuie să-mi imaginez nimic. Am văzut războiul. Visez războiul... Plâng în vis că mâine o să vină şi o să-l ia pe tata. În casă miroase a postav militar nou...

Între timp, au crescut şi nepoţii mei...

„L-AM ÎMPODOBIT CU GAROAFE ROŞII...”

Mariam Iuzefovskaia – născută în anul 1941
În prezent e ingineră.

M-am născut în timpul războiului... Şi tot în timpul războiului am crescut.

Îl aşteptăm pe tata din război...

Câte nu mi-a făcut mama: m-a tuns la zero, mi-a frecat pielea capului cu gaz, m-a uns cu nu ştiu ce. Iar eu uram asta din tot sufletul, mă ruşinam, nici nu ieşeam în curte. În primul an după război mă năpădiseră păduchii şi furunculii... Era imposibil să scap de ei...

Şi atunci a venit telegrama asta: tata era demobilizat. Ne-am dus să-l întâmpinăm la gară. Mama mă gătise, îmi prinsese o fundă roşie în creştetul capului, nu ştiu de ce. Şi tot trăgea de mine: „Să nu te scarpini! Să nu te scarpini!” Mâncărimea asta insuportabilă! Funda asta blestemată, care stă să cadă în orice clipă. Ce-mi trecea prin cap: „Dar dacă tatei n-o să-i placă de mine? Doar nu m-a văzut niciodată”.

Dar s-a întâmplat ceva şi mai rău. Tata m-a văzut şi a alergat mai întâi spre mine. Imediat... Într-o clipită... Şi am simţit numaidecât, cu pielea, cu tot trupuşorul meu, cum parcă s-a tras înapoi, pentru o clipă... Am fost aşa de necăjită! M-a durut aşa de tare, încât atunci când m-a luat în braţe, l-am împins cu toată puterea în piept. Atunci m-a izbit deodată un miros de gaz. Şi doar mă însoţea de peste un an, nici nu-l mai simţeam, deja mă obişnuisem cu el. Dar atunci l-am simţit, poate pentru că tata mirosea minunat şi necunoscut. Era aşa de frumos spre deosebire de mine şi de mama mea chinuită. Asta m-a străpuns în adâncul sufletului. Mi-am smuls funda, am aruncat-o jos şi am călcat-o cu piciorul.

— Ce faci? s-a mirat tata.

— Are firea ta, râdea mama, care înţelesese gestul meu.

Îl ţinea pe tata cu ambele mâini, aşa au şi mers acasă.

Noaptea, am strigat-o pe mama, am rugat-o să mă ia la ea în pat. Mereu dormisem cu ea, tot războiul... Dar mama nu mi-a răspuns, parcă dormea. N-aveam cui să-i spun de durerea mea.

În timp ce adormeam la loc, m-am hotărât să fug la casa de copii.

Dimineaţă, tata mi-a dăruit două păpuşi. Până la vârsta de cinci ani nu avusesem păpuşi adevărate. Doar câteva făcute din cârpe. De bunica. Păpuşile pe care mi le-a adus tata aveau ochi care se închideau şi se deschideau, li se

mişcau mâinile şi picioarele, una piuia ceva în genul cuvântului „mama”. Mi s-a părut ceva magic. Ţineam foarte mult la ele, îmi era şi frică să ies cu ele din casă. Le arătam la fereastră. Locuiam la parter, se adunau copiii din toată curtea să se uite la păpuşi.

Eram slabă, bolnăvicioasă, împiedicată: ba mă loveam la frunte, ba mă zgâriam într-un cui. Şi, de multe ori, mai şi leşinam. Nici copiii nu prea se jucau cu mine. Eu încercam să dau de înţeles că sunt în stare; câte n-am inventat pentru asta! Ajunsesem chiar s-o linguşesc pe Dusia, fetiţa femeii de serviciu. Dusia era solidă, veselă, tuturor le plăcea să se joace cu ea.

Ea m-a rugat să iau cu mine afară o păpuşă, şi eu n-am rezistat. E adevărat, nu imediat. M-am mai împotrivit o vreme.

— Nu mă mai joc cu tine! mă ameninţa Dusia.

Asta a avut un efect rapid asupra mea.

Am scos păpuşa care „vorbea”. Dar nu ne-am jucat multă vreme cu ea. Ne-am certat nu ştiu din ce motiv, ba chiar ne-am şi bătut. Dusia a luat păpuşa de picioare şi a izbit-o de un perete. Capul i s-a desprins, iar din burtă i-a căzut butonul.

— Dusia, eşti nebună? au început să plângă toţi copiii.

— Păi de ce comandă ea? îi şiroiau Dusiei lacrimile pe obraji... Dacă are tată, poate orice. Şi păpuşi, şi tată, ei i se cuvine totul.

Dusia nu avea nici tată, nici păpuşi...

Primul brad l-am făcut sub masă. Pe atunci trăiam la bunicul, stăteam înghesuiţi. Aşa de înghesuiţi, că mai aveam loc numai sub masa mare. Acolo am pus şi brăduţul şi l-am împodobit cu garoafe roşii. Ţin atât de bine minte ce proaspăt şi curat mirosea! Un miros care nu seamănă cu nimic. Nici cu al mămăligii făcută de bunica, nici cu al dohotului de cizmărie al bunicului.

Aveam o mărgea de sticlă – comoara mea. Nu puteam nicicum să-i găsesc un loc în brad. Voiam s-o pun în aşa fel încât să strălucească, indiferent din ce parte te-ai fi uitat la ea. Am pus-o în vârf. Când m-am dus la culcare, am luat-o şi am ascuns-o, mi-era frică să nu dispară...

Dormeam în albie. Albia era din zinc, avea nişte vinişoare albăstrui, ca de gheaţă. Oricât de bine ar fi fost spălată după ce era folosită, mirosul de leşie cu care se spălau rufele – săpunul era o raritate – persista. Mie îmi plăcea. Îmi plăcea să-mi lipesc fruntea de marginile reci ale albiei, mai ales când eram bolnavă. Îmi plăcea foarte mult să o legăn ca pe un leagăn. Atunci începea să trosnească şi toată lumea mă certa. Ţineau foarte mult la albia asta. Era singurul lucru care ne mai rămăsese de dinainte de război.

Şi, la un moment dat, am cumpărat un pat cu nişte cercuri strălucitoare pe spătar... M-a apucat un entuziasm de nedescris! M-am urcat în el şi imediat m-am rostogolit pe podea. Cum? Aşa să fie? Nu-mi venea să cred că într-un pat aşa de frumos se poate dormi.

Tata m-a văzut pe jos, m-a ridicat şi m-a strâns tare, tare la piept. Iar eu m-am lipit de el, l-am cuprins de gât, aşa cum făcea mama.

Ţin minte cum a râs fericit...

„MULTĂ VREME L-AM AŞTEPTAT PE TATA. TOATĂ VIAŢA...”

Arseni Gutin – născut în anul 1941
În prezent e electrician.

De Ziua Victoriei împlineam patru ani...

De dimineaţă am început să le spun tuturor că deja am cinci ani. Nu că mergeam pe cinci ani, ci că îi împlinisem deja. Voiam să fiu mare. Tata o să se întoarcă din război, iar eu sunt deja mare.

În ziua aceea, preşedintele le-a chemat pe femei: „E victorie!” Le-a sărutat pe toate, pe fiecare în parte. Eu eram cu mama... Mă bucuram, dar mama plângea.

S-au adunat toţi copiii... În afara satului au dat foc la roţile de cauciuc ale maşinilor nemţeşti. Strigau: „Ura! Uraaaa! Victorie!” Băteau în nişte caschete nemţeşti pe care le adunaseră mai demult, cu nemiluita, din pădure. Băteau în ele ca în nişte tobe.

Noi trăiam într-un bordei... Am alergat într-acolo... Mama plângea şi nu înţelegeam de ce. De ce nu se bucură într-o asemenea zi?

A început să plouă. Am rupt nişte nuiele cu care măsuram bălţile de lângă bordeiul nostru.

— Ce faci? mă întrebau oamenii.

— Măsor să văd dacă e adâncă groapa. Altfel, tata o să vină şi o să se prăvălească în ea.

Vecinii plângeau, şi mama plângea. Eu nu înţelegeam ce înseamnă asta: „dispărut fără urmă”.

Multă vreme l-am aşteptat pe tata. Toată viaţa...

„LÂNGĂ GRANIŢA ACEASTA... LA HOTAR...”

Valia Brinskaia – 12 ani
În prezent e ingineră.

Păpuşile cele mai frumoase îmi amintesc mereu de război...

Cât timp mama şi tata erau în viaţă, nu vorbeam despre război. Acum, că nu mai sunt, mă gândesc adesea că e bine să-i ştii în casă, bătrâni. Cât sunt ei în viaţă, noi încă suntem copii... Chiar şi după război mai suntem copii.

Tatăl nostru era militar. Locuiam în apropiere de Białystok. Pentru noi, războiul a început de la prima oră, din prima clipă. Aud ca prin vis un vuiet, ca nişte bubuituri de tunet, dar oarecum neobişnuit, continuu. Mă trezesc şi fug la fereastră – deasupra cazărmilor din localitatea

Graevo, unde eu şi sora mea mergeam la şcoală, ardea cerul.

— Tată, e furtună?

— Pleacă de la fereastră, e război! s-a auzit vocea tatei.

Mama îi face geamantanul de campanie. Tata era chemat adesea la alarmă, în mod obişnuit... Mie mi-era somn... M-am trântit pe pat, pentru că nu înţelesesem nimic. Eu şi sora mea ne culcaserăm târziu pentru că fuseserăm la film. În perioada antebelică, „a merge la film” nu însemna deloc ce înseamnă acum. Filmele rulau numai duminica şi erau puţine: *Noi suntem din Kronstadt*, *Ceapaev*, *Dacă mâine o să fie război*, *Băieţii veseli*. Vizionarea era organizată în cantina Armatei Roşii. Noi, copiii, nu ratam nici o peliculă, ştiam toate filmele pe de rost. Chiar le suflam actorilor de pe ecran replicile sau le-o luam înainte, îi întrerupeam. Electricitate nu era nici în sat, nici în unitate, filmul era „rulat” cu ajutorul unui motor. Cum începea să pârâie motorul, lăsam orice şi alergam să ocupăm locuri lângă ecran. Câteodată ne aduceam chiar şi taburete.

Filmele ţineau mult: când se termina o parte, toţi aşteptam răbdători ca mecanicul de film să deruleze cealaltă bobină. Dacă pelicula era nouă, era bine, dar, dacă era veche, se rupea mereu; până o lipea, până se usca... Dacă mai lua şi foc, era şi mai rău. Cel mai rău era când motorul se îneca. Se întâmpla adesea să nu apucăm să vedem filmele până la capăt. Atunci se dădea comanda:

— Compania întâi, la ieşire! Compania a doua, în formaţie!

Dacă erau chemaţi la alarmă, chiar şi mecanicul de film o rupea la fugă. Când pauzele dintre părţi se prelungeau prea mult, răbdarea spectatorilor ceda, şi începeau agitaţia, fluierăturile, strigătele. Sora mea se urca pe masă şi anunţa: „Deschidem concertul!” Tare îi mai plăcea, cum

se spunea pe atunci, să declame! Nu ştia mereu textul perfect, dar se urca pe masă fără trac.

Obiceiul ăsta i-a rămas de la grădiniţă, când locuiam în garnizoana militară din apropiere de Gomel. După ce copiii recitau, noi două cântam, eram chemate la bis cu cântecul *Adăpostul e solid şi tancurile noastre sunt rapide*. Geamurile din cantină tremurau când militarii cântau refrenul:

Bubuind din tunuri, sclipind din arumura de oţel,
Pornesc tancurile înaintarea furibundă...

Aşa că iată-ne pe 21 iunie ’41... cu o noapte înainte de izbucnirea războiului... Cred că vedeam pentru a noua oară filmul *Dacă mâine o să fie război*. După film am mai rămas multă vreme, dar tata ne-a gonit acasă: „Vă mai culcaţi azi? Mâine e duminică”.

... M-am trezit de tot când alături s-a auzit o explozie, iar din geamul de la bucătărie au început să cadă cioburi. Mama l-a înfăşurat în plapumă pe frăţiorul nostru aproape adormit, Tolik. Sora mea era deja îmbrăcată, tata nu era acasă.

— Fetelor, ne grăbeşte mama, hai mai repede! La graniţă e groaznic...

Fugim în pădure: mama gâfâie, îl duce pe frăţiorul nostru în braţe, nu ni-l dă şi nouă, şi repetă întruna:

— Fetelor, să nu rămâneţi în urmă!... Fetelor, aplecaţi-vă!...

Nu ştiu de ce, am reţinut că soarele ne bătea foarte tare în ochi. Era senin ca lacrima. Păsările cântau. Iar vuietul ăsta asurzitor al avioanelor...

Tremuram, dar după aceea mi s-a făcut ruşine că tremuram. Mereu voiam să fiu ca eroii curajoşi din cartea lui Arkadi Gaidar, *Timur şi echipa lui*. Şi acum ce făceam – tremuram? L-am luat pe frăţiorul meu în braţe, am început să-l legăn şi chiar să fredonez *Şi fătuca tinerică*...Era un

cântec „de dragoste” din filmul *Portarul*. Mama ni-l cânta des, şi se potrivea foarte bine cu starea mea de spirit de atunci. Eram... îndrăgostită! Nu ştiu ce spun teoriile prin cărţile de psihologie a adolescentului, dar eu eram mereu îndrăgostită. Într-o vreme, îmi plăceau în acelaşi timp mai mulţi băieţi. Dar atunci îmi plăcea unul, Vitea, din garnizoana de la Graevo; era în clasa a şasea. Iar clasa a şasea învăţa în aceeaşi încăpere cu clasa a cincea a noastră. Primul rând de bănci era clasa a cincea, al doilea rând, clasa a şasea. Nu-mi imaginez cum reuşeau profesorii să ţină lecţiile. Mie, oricum, nu-mi ardea de lecţii. De câte ori nu mi-am frânt gâtul tot holbându-mă la Vitea!

Îmi plăcea totul la el: şi faptul că era mic de statură (exact ca mine), şi că avea nişte ochi albaştri-albaştri (ca ai tatălui meu), şi că citea foarte mult (nici nu se compara cu Alik Poddubnik care dădea nişte bobârnace dureroase şi căruia îi plăcea de mine). În special îi plăcea Jules Verne! Ca şi mie. În biblioteca armatei se aflau operele complete ale lui Jules Verne, iar eu le citisem pe toate încă din clasa a treia...

Nu mai ţin minte cât am stat în pădure... La un moment dat, nu s-au mai auzit exploziile. S-a lăsat liniştea. Femeile au răsuflat uşurate: „I-au respins ai noştri”. Dar atunci, în toiul acestei linişti... deodată, s-a auzit vuietul unor avioane... Am sărit pe drum. Avioanele zburau în direcţia graniţei. „Uraaaa!” Şi totuşi avioanele alea aveau „ceva” care nu era al nostru: aripile nu semănau cu ale noastre, iar bubuitul suna altfel. Erau bombardiere germane, zburau aripă lângă aripă, încet şi greoi. Aveai impresia că pe cer nu mai era nici un loc liber. Am început să le numărăm, dar am pierdut şirul. Peste ani, în *Cronica anilor de război*, am revăzut avioanele astea, dar nu mi-au mai dat aceeaşi impresie. Filmările fuseseră făcute la nivelul

avionului. Dar, când te uiţi la ele de jos, din desişul copacilor, cu ochii unui adolescent, priveliştea e sinistră. Mai târziu, am visat deseori avioanele astea. Era un vis cu „continuare” – cerul acesta de plumb se prăbuşea lent peste mine şi mă apăsa, mă apăsa, mă apăsa. Mă trezeam lac de sudoare şi mă lua cu frig. Groaznic!

Se zvonea că bombardaseră podul. Ne-am speriat: Şi tata? Tata nu va putea să treacă râul, nu ştie să înoate.

Acum nu pot să spun sigur... Dar ţin minte că tata a dat fuga la noi: „O să vă evacueze cu o maşină”. I-a adus mamei un album plin cu fotografii şi o plapumă groasă, vătuită: „Să înveleşti copiii, o să fie curent”. Atât am luat cu noi. Aşa de tare ne grăbeam. Nici acte, nici buletine, nici o copeică. Mai aveam şi o oală cu chiftele pe care mama o pregătise pentru duminică, şi ghetuţele fratelui meu. Iar sora mea (minune!) a apucat în ultima clipă o pungă în care am găsit mai târziu o rochie din crepdeşin a mamei şi nişte pantofi. Pur şi simplu din întâmplare. Poate că ea şi tata voiau să se ducă în vizită duminică? Nu am de la cine să mai aflu acum. Viaţa paşnică a dispărut instantaneu, a trecut în plan secund.

Aşa ne-au evacuat...

La gară am ajuns repede, dar în gară am stat mult. Totul trepida şi bubuia. S-a oprit lumina. Lumea a început să aprindă hârtie, ziare. Au găsit un felinar. La lumina lui, umbrele uriaşe ale oamenilor care stăteau jos se proiectau pe pereţi, pe tavan. Când încremeneau, când se mişcau. Atunci s-a dezlănţuit şi imaginaţia mea: nemţii sunt în fortăreaţă, ai noştri sunt prizonieri. M-am decis să mă supun singură torturilor să văd dacă rezist. Mi-am băgat degetele între nişte lăzi şi le-am strivit. Am urlat de durere. Mama s-a speriat:

— Ce-i cu tine, fata mea?

— Mi-e frică că nu voi rezista la torturile de la interogatoriu.

— Ce spui, prostuţo? Ce interogatoriu? Ai noştri n-o să-i lase pe nemţi...

Mă mângâia pe cap, mă săruta pe creştet.

Eşalonul s-a deplasat tot timpul sub bombardament. Cum începea tirul, mama se culca pe noi: „Să ne omoare ori pe toţi, ori doar pe mine!...” Primul mort pe care l-am văzut a fost un băieţel. Stătea culcat şi se uita în sus, iar eu încercam să-l trezesc... Am tot încercat... Nu puteam pricepe că nu mai era viu. Aveam o bucăţică de zahăr, i-o dădeam, doar-doar o să se scoale. În zadar...

Stăteam sub bombardament, iar sora mea îmi şopteşte: „Dacă n-o să ne mai bombardeze, o s-o ascult pe mama. O s-o ascult întotdeauna”. Şi, într-adevăr, după război, Toma a fost foarte ascultătoare. Mama îşi amintea că înainte de război o ştia neastâmpărată. Şi micul nostru Tolik... Înainte de război deja mergea bine în picioare, vorbea bine. Dar atunci a încetat să mai vorbească. Se apuca tot timpul cu mâinile de cap.

Am văzut cum a încărunţit sora mea. Avea un păr lung, care a albit brusc, în câteva zile... Într-o noapte...

Trenul s-a pus în mişcare. Dar unde e Tamara? Nu e în vagon. Ne uităm, Tamara aleargă în urma vagonului cu un buchet de albăstrele. Era acolo o câmpie cât vedeai cu ochii, grâul era mai înalt ca noi, şi prin el erau albăstrele. Faţa ei... Şi acum am faţa ei înaintea ochilor. Ochişorii ei negri sunt larg deschişi, aleargă tăcută. Nici „mamă” nu strigă. Aleargă tăcută.

Mama să înnebunească... Se smuceşte să sară din tren... Eu îl ţin pe Tolik, şi amândouă strigăm. În clipa aceea a apărut un soldat... A împins-o pe mama din uşă, ea a sărit, a ajuns la Tomka şi, luându-şi avânt, a aruncat-o în vagon. Dimineaţă am văzut-o că albise. Câteva zile nu i-am spus

nimic, am ascuns oglinda, până când s-a privit din întâmplare într-o altă oglindă şi a început să plângă:

— Mamă, sunt deja bunică?

Mama a liniştit-o:

— O să-l tăiem şi o să crească din nou negru.

După întâmplarea asta, mama a hotărât:

— Gata! Nimeni nu mai iese din vagon! Dacă ne omoară, ne omoară. O să rămânem în viaţă, dacă aşa ne e sortit!

Când se striga: „Avioane! Ieşiţi toţi din vagoane!”, ea ne împingea sub saltele, şi celor care ne dădeau afară din vagon le spunea:

— Copiii au plecat, eu nu pot să ies.

Trebuie să spun că mama rostea des cuvântul enigmatic „soartă”. O tot întrebam:

— Ce-i aia soartă? E Dumnezeu?

— Nu, nu e Dumnezeu. Nu cred în Dumnezeu. Soarta este linia vieţii, răspundea mama. Mereu am crezut în soarta noastră.

În timpul bombardamentului îmi era groază... tare groază. Mai târziu, în Siberia, mi-am detestat această laşitate. Întâmplător, am citit o dată cu coada ochiului o scrisoare a mamei către tata. Şi noi scriam atunci primele scrisori din viaţa noastră, şi mă hotărâsem să văd cum scrie mama. Iar mama îi povestea că Tamara tace când suntem bombardaţi, în timp ce Valia plânge şi-i e frică. Pentru mine a fost suficient să citesc aşa ceva. Când, în primăvara anului ’44, a venit tata la noi, nu puteam să ridic ochii spre el – îmi era ruşine. Groaznic! Dar despre întâlnirea cu tata, mai târziu. Mai e până atunci...

Îmi aduc aminte un raid de noapte... De regulă, noaptea nu erau raiduri şi trenul mergea cu viteză. Dar acum, un raid. Tir în toată regula... Gloanţele care răpăie pe acoperişul vagonului, urletul avioanelor, dârele luminoase ale gloanţelor care vâjâie... Ale schijelor... Lângă mine este

omorâtă o femeie. Mai târziu mi-am dat seama că era moartă... Dar nu cade. Nu are unde, pentru că vagonul e ticsit de oameni. Stă în picioare între noi şi horcăie. Sângele îmi acoperă faţa, e cald, lipicios. Bluza şi chiloţeii îmi sunt deja îmbibaţi de sânge. Mama începuse să ţipe, mă pipăia şi zicea:

— Valia, te-au împuşcat?

Nu eram în stare să răspund.

Acela a fost, într-un fel, un moment de cotitură. Ştiu că după asta... Da... N-am mai tremurat niciodată. Devenisem indiferentă, nu mai simţeam nici frică, nici durere, nici milă. Eram într-un fel de amorţire, de nepăsare.

Ţin minte că n-am ajuns direct în Ural. O vreme ne-am oprit în satul Balanda din regiunea Saratov. Ne-au dus acolo seara şi am dormit. Dimineaţă, la şase dimineaţa, un cioban a trosnit din bici, şi toate femeile au sărit ca arse, şi-au apucat copiii şi au ieşit urlând: „Bombardament!...” Au strigat până a venit preşedintele şi le-a liniştit că era doar un cioban care mâna oile. Atunci şi-au venit toate în fire...

Când a început să urle banda rulantă, Tolik al nostru s-a speriat şi a început să tremure. Nu puteam lipsi nici măcar o clipă de lângă el, numai când adormea puteam să ieşim. Mama a mers cu noi la comandamentul militar să afle veşti despre tata, să ceară ajutor. Comandantul îi cere:

— Prezentaţi-mi documente că soţul dumneavoastră e comandant al Armatei Roşii!

Nu aveam documente, doar o fotografie a tatei în care era îmbrăcat în uniformă militară. Comandantul o ia, dar are îndoieli:

— Poate că nu e soţul dumneavoastră. Cum dovediţi?

Tolik l-a văzut că ţinea fotografia:

— Dă-l pe tata!...

Comandantul a râs:

— Ei, în „documentul” ăsta nu pot să nu cred.

Sora mea umbla cu pete albicioase pe cap, mama o tunsese. În fiecare dimineaţă se uita să vadă cum îi creştea părul cel nou: negru sau cărunt? Fratele meu o liniştea: „Nu pânge, Toma!... Nu pânge!...” Părul i-a crescut tot alb. Băieţii o tachinau întruna. Niciodată nu-şi dădea jos şalul, nici la ore.

Într-o zi, am venit de la şcoală. Tolik nu era acasă.

— Unde e Tolik? am fugit la mama la lucru.

— La spital.

... Merg cu sora mea pe stradă şi ducem o coroană albastră, din ghiocei şi costumul de marinar al fratelui nostru. Mama merge cu noi, ne spune că Tolik a murit. Lângă morgă, se opreşte, nu poate intra. Am intrat numai eu şi l-am recunoscut imediat pe Tolik, era gol-goluţ. N-am vărsat nici o lacrimă, eram de piatră.

Scrisoarea de la tata a ajuns la noi în Siberia. Mama a plâns toată noaptea. Cum să-i scrie tatei că băiatul a murit? Dimineaţă, toate trei am dus la poştă o telegramă: „Fetele sunt în viaţă. Toma a albit”. Tata a ghicit că Tolik nu mai este. Aveam o prietenă al cărei tată murise. La sfârşitul scrisorilor mele scriam mereu cum mă ruga ea: „Tată, salutări de la mine şi de la prietena mea, Lera”. Toţi voiam să avem un tată.

La scurtă vreme, a sosit o scrisoare de la tata. Ne anunţa că fusese multă vreme într-o misiune în spatele frontului şi se îmbolnăvise. La spital, i se spusese că numai familia îl poate vindeca: dacă-i vede pe ai lui, o să-i fie mai bine.

Îl aşteptam de câteva săptămâni. Mama scosese din geamantan lucrurile noastre sacre – rochia din crepdeşin şi pantofii. Făcusem o înţelegere – să nu vindem rochia şi pantofii oricât de greu ne-ar fi fost. Din superstiţie. Ne era frică: dacă le vindeam, tata nu s-ar mai fi întors.

Aud prin geam vocea tatei şi nu-mi vine a crede: el să fie oare? Nu-mi venea să cred că am să pot să-l văd, ne obişnuiserăm să-l aşteptăm. Pentru noi, tata era de multă vreme cel pe care-l aşteptăm la nesfârşit. În ziua aceea, nu s-au ţinut lecţii la şcoală – toţi au ieşit să-l vadă pe tatăl nostru. Era primul care venea din război. Două zile, eu şi sora mea n-am fost la şcoală, era un du-te-vino la noi, toată lumea ne întreba, ne scria bileţele: „Ce face tatăl vostru?” Tatăl nostru era deosebit – cavaler al Ordinului Lenin, Erou al Uniunii Sovietice: Anton Petrovici Brinski...

Tata, ca şi Tolik al nostru odinioară, nu voia să stea singur. Nu putea, îi era rău singur. Mă lua mereu după el. O dată am auzit... Îi povestea cuiva cum partizanii se duseseră într-un sat şi văzuseră acolo mult pământ reavăn, proaspăt săpat... Se opriseră şi se aşezaseră acolo...

Peste câmp, vine în fugă un băiat care le strigă că în locul acela au împuşcat tot satul şi i-au îngropat... Pe toţi ţăranii...

Tata a văzut cum cad din picioare. Niciodată n-a mai vorbit în prezenţa noastră despre război...

... Vorbeam puţin despre război. Părinţii mei erau convinşi că un război aşa de groaznic nu va mai exista niciodată. Multă vreme au crezut asta. Pentru mine şi sora mea, singurul lucru care ne-a rămas din război a fost că ne cumpăram păpuşi. Nu ştiu de ce. Probabil pentru că nu avuseserăm parte de suficientă copilărie, de bucurie copilărească. Sora mea suferea mai mult, era mai mică. Învăţam la institut, şi ea ştia că cel mai bun cadou pentru mine este o păpuşă. A născut o fată, şi m-am dus la ele în vizită.

— Ce să-ţi dăruiesc?

— O păpuşă...

— Te întreb ce să-ţi dăruiesc ţie, nu fetiţei tale.

— Asta îţi spun, dăruieşte-mi o păpuşă!

Când copiii noştri au crescut, le-am dăruit păpuşi. Tuturor le dăruim păpuşi, tuturor cunoştinţelor noastre.

Mai întâi s-a prăpădit mama noastră dragă, apoi s-a dus şi tata. Am simţit, imediat am simţit că suntem ultimele. Lângă graniţa aceea... la hotar... Suntem ultimii martori. Timpul nostru se sfârşeşte. Trebuie să vorbim...

Cuvintele noastre vor fi ultimele...

Table of Contents

„Îi era frică să se uite înapoi...”
„Prima şi ultima mea ţigară”
„Bunica se ruga... Se ruga să-mi vină sufletul înapoi...”
„Erau întinşi, rozalii, pe cărbuni...”
„Oricum o vreau pe mama”
„Nişte jucării nemţeşti aşa de frumoase...”
„O mână de sare... Tot ce rămăsese din casa noastră...”
„Şi am sărutat toate portretele din manual...”
„Eu l-am adunat cu mâinile mele... E alb, alb...”
„Vreau să trăiesc! Vreau să trăiesc!...”
„Prin butoniera pentru nasture...”
„Am auzit numai ţipătul mamei...”
„Noi cântam, iar soldaţii plângeau...”
„La cimitir, morţii erau la suprafaţă, de parcă mai fuseseră omorâţi o dată...”
„Şi mi-am dat seama că e tata... Îmi tremurau genunchii...”
„Închide ochii, băiete!... nu te uita!...”
„Frăţiorul nostru plânge că nu fusese când era tata...”
„Prima a venit fetiţa aceasta...”
„Eu sunt mama ta...”
„Am rugat-o: putem să-l lingem?...”
„... O jumătate de linguriţă de zahăr în plus”

„Căsuţă, să nu arzi! Căsuţă, să nu arzi!...”
„A venit în halat alb, ca mama...”
„Tanti, luaţi-mă şi pe mine în braţe!...”
„...Şi o legăna ca pe o păpuşă”
„Părinţii îmi cumpăraseră deja abecedar...”
„...Nici nu erau logodiţi, şi nici soldaţi nu erau...”
„Măcar un copilaş să rămână...”
„Îşi şterge lacrimile cu mâneca...”
„Atârna de frânghie ca un copil...”
„Acum o să fiţi copiii mei...”
„Le sărutam mâinile...”
„Mă uitam la ei cu ochi de fetiţă...”
„Mama n-a zâmbit niciodată...”
„Nu m-am putut obişnui cu numele meu...”
„Bluza lui de militar era jilavă...”
„De parcă o salvase pe fata lui...”
„Până la detaşament m-au dus pe braţe... eram lovit din cap până-n picioare”
„De ce sunt aşa de mic?...”
„Veneau la mirosul de om...”
„De ce au împuşcat-o în faţă? Mama era aşa de frumoasă...”
„Ceri să fii împuşcat...”
„Nu aveam nici măcar băsmăluţă...”
„Nu mai aveam cu cine să mă joc...”
„Deschid fereastra şi arunc foile în vânt...”
„Căutaţi aici!...”
„Pe bunicul l-am îngropat lângă fereastră...”
„...Deasupra tasau şi cu lopeţile, ca să fie frumos”
„O să-mi cumpăr o rochie cu fundiţă...”
„Cum a murit, dacă azi n-au executat pe nimeni?...”
„Pentru că noi suntem fetiţe, iar el e băieţel...”
„Tu nu eşti fratele meu, dacă te joci cu copiii nemţi...”
„Chiar uitaserăm cuvântul acesta...”

„Trebuie să mergeţi pe front, dar v-aţi îndrăgostit de mama mea...”
„În ultimele clipe au început să-şi strige numele...”
„Toate patru ne-am înhămat la sanie...”
„Băieţeii ăştia sunt uşurei ca vrăbiuţele...”
„Mă ruşinam că aveam ghetuţe de fată...”
„Strigam întruna, nu mă puteam stăpâni...”
„Toţi copiii s-au prins de mâini...”
„Nici nu ştiam cum se îngroapă oamenii, dar atunci ne-am adus, cine ştie cum, aminte...”
„A adunat oasele într-un coş...”
„Au scos pisicuţii din casă...”
„Ţine minte: Mariupol, strada Parcului numărul 6...”
„Aud cum i se opreşte inima...”
„Am mers pe front cu sora mea, sergent-major Vera Redkina...”
„În direcţia din care răsare soarele...”
„Cămaşa albă se vedea de la distanţă în întuneric...”
„S-a prăbuşit pe podeaua curată, pe care tocmai o spălasem...”
„Dumnezeu vedea oare toate astea? şi ce părere avea?...”
„Iar lumea e aşa de frumoasă!...”
„Mi-a adus nişte bomboane lungi, subţiri... ca nişte creioane...”
„Cufăraşul era chiar pe mărimea lui...”
„Îmi era frică să am visul ăsta...”
„Voiam să fiu singură la mama şi să mă răsfeţe”
„Nu se scufundau, erau ca nişte mingiuţe...”
„Ţin minte avioanele noastre pe cerul albastru-albastru...”
„Pârâiau ca dovlecii copţi...”
„Am mâncat... un parc întreg”
„Cine plânge e împuşcat...”
„Mămica şi tăticu’, ce cuvinte de aur!...”
„Au adus-o sfâşiată...”

„Tocmai ieşiseră puii din găoace... mi-era frică să nu-i omoare...”
„Rege de treflă, Rege de tobă...”
„O mare fotografie de familie...”
„Vă pun în buzunar măcar nişte seminţe de usturoi”
„A-na a-re me-re...”
„Mi-a dat o kubankă cu panglică roşie...”
„Şi trăgeam în sus...”
„În clasa întâi, mama mă ducea în braţe la şcoală...”
„Căţeluşule, iartă-mă!... Căţeluşule, iartă-mă!...”
„Nu e fata mea! Nu e a meaaaa!...”
„Oare noi eram copii? Eram deja bărbaţi şi femei...”
„Să nu dai la un nene străin costumul tatei!...”
„Noaptea plângeam: unde e mama mea cea veselă?”
„Nu mă lasă să zbor...”
„Toţi voiau să sărute cuvântul «victorie»...”
„O cămaşă făcută dintr-o bluză militară de-a tatei...”
„L-am împodobit cu garoafe roşii...”
„Multă vreme l-am aşteptat pe tata. Toată viaţa...”
„Lângă graniţa aceasta... La hotar...”